

VALSTYBĖS PAŽANGOS ATASKAITA

2023

LIETUVOS
RESPUBLIKOS
VYRIAUSYBĖ

TURINYS

MINISTRĖS PIRMININKĖS PRANEŠIMAS	3
I. VIENODOS STARTO POZICIJOS VISIEMS LIETUVOS ŽMONĖMS	8
II. ASMENYBĖS IR VISUOMENĖS GYVENIMO KOKYBĘ KEIČIANTI KULTŪRA.....	17
III. ILGAS IR VISAVERTIS SVEIKO ŽMOGAUS GYVENIMAS	23
IV. SOCIALIAI PAŽEIDŽIAMIAUSIŲ VISUOMENĖS GRUPIŲ ĮGALINIMAS	29
V. AUKŠTOS PRIDĖTINĖS VERTĖS EKONOMIKA	39
VI. LIETUVOS ŽALIASIS KURSAS.....	48
VII. DARNI LIETUVOS REGIONŲ PLĖTRA	58
VIII. ATKURTAS PASITIKĖJIMAS TEISINGUMO SISTEMA	62
IX. VISUOMENĖS POREIKIUS ATITINKANTIS VIEŠASIS SEKTORIUS	66
X. ATSAKINGA FINANSŲ POLITIKA	72
XI. STIPRI IR SAUGI LIETUVA.....	79
XII. STIPRĖJANTI LIETUVOS ĮTAKA.....	91
NACIONALINIO SAUGUMO BŪKLĖS IR PLĖTROS ATASKAITA	97

MINISTRĖS PIRMININKĖS PRANEŠIMAS

2023-ieji Lietuvai buvo užsigrūdinimo metai, kai prisitaikoma ir toliau pratinamasi veikti didelių geopolitinių ir ekonominių neapibrėžtumų sąlygomis, suprantant, kad neskubraus vykdomosios valdžios veikimo lengvai nuspėjamoje aplinkoje laikai niekada nebegrįš.

Metų dominantė – egzistencinę grėsmę Lietuvos ateičiai sukėlęs Rusijos karas prieš Ukrainą ir metų pabaigoje dėl paramos Ukrainai mobilizavimo sunkumų suprastėjusi tarptautinė aplinka. Vyriausybė visų pirma darė tai, kas būtina Lietuvos gynybos stiprinimui. Su Vokietija pasirašytas susitarimas dėl Vokietijos karinės brigados dislokavimo Lietuvoje plano. Toliau pagal išgales rėmėme Ukrainą – dvišalė Lietuvos parama 2023 m. pabaigoje pasiekė 1,5 proc. BVP (1,15 mlrd. eurų). 2023 m. liepos mėn. Vilniuje surengėme NATO viršūnių susitikimą, kuriame buvo patvirtinti naujos kartos NATO regioniniai gynybos planai ir įtvirtinta Aljanso ir šalių partnerių politinė ir praktinė parama Ukrainai.

Kaip ir prognozuota, Lietuvos ekonomikos augimas 2023 m. sustojo dėl sumenkusios lietuviškų prekių ir paslaugų paklausos išorės rinkose. Augimo lėtėjimą iš dalies atsvėrė augantis namų ūkių vartojimas ir Vyriausybės kontraciklinės investicijos, ypač ES paramos lėšomis, taip į ekonomiką 2023 m. buvo įlietas (mokėjimais) vienas milijardas eurų (pažangos) lėšų, kurių trys ketvirtadaliai buvo paskirti klimato kaitos poveikiui švelninti, transporto, energetiniam ir skaitmeniniam, vidiniam ir išoriniam junglumui, taip pat mokslo žiniomis, pažangiosiomis technologijomis ir inovacijomis grįžtam Lietuvos konkurencingumui stiprinti. 2024 m. antrąjį pusmetį turėtų atsigauti euro zonos ekonomika, tuo pačiu ir lietuviškų prekių ir paslaugų paklausa, todėl Lietuva grįš į ekonomikos augimo kelią.

2024 m. antrąjį pusmetį pasieksime Susitarime dėl Lietuvos švietimo politikos iki 2030 m. nustatytus tikslus dėl darbo užmokesčio didinimo mokytojams, dėstytojams, mokslo darbuotojams ir tyrėjams. Finansavimą mokslinių tyrimų ir eksperimentinei plėtrai (MTEP) per Vyriausybės kadenciją padidinome daugiau nei du kartus. Žinant, kad pokyčiai švietime galės būti pastebėti tik ilginiui, negalėjome tikėtis staigaus švietimo būklės ir mokinių pasiekimo pagerėjimo, tačiau tikime, kad prielaidas tam padės sukurti Vyriausybės kadencijos reformos – „Tūkstantmečio mokyklų“ programa, į kurią jau įsitraukė 57 savivaldybės iš 60-ties, ir konkrečių rezultatų pasiekęs projektas „Skaitmeninė švietimo transformacija (EdTech)“.

2023 m. įgyvendinant padidėjusios populiacijos (imigracijos) ir užimtumo sistemos reformą, užimtų gyventojų skaičius padidėjo (nuo 20,3 tūkst. iki 1,44 mln.), nors užimtumo lygis (73,2 proc.) buvo kiek mažesnis nei prieš metus.

Tikimės, kad žmonių su negalia gyvenimo kokybė pagerės nuo 2024 m. sausio 1 d. pradėjus įgyvendinti negalios reformą. Plečiamos integralios socialinės pagalbos apimtys, pradėjus taikyti orderį pasiektas proveržis apsaugant smurto artimoje aplinkoje aukas. Vyriausybės sprendimai dėl gyventojų pajamų didinimo leido išlaikyti santykinai stabilius skurdo rizikos ir socialinės atskirties lygius, nepaisant didelės infliacijos 2022–2023 m.

2023 m. įgyvendinta Greitosios medicinos pagalbos tarnybos reforma, savivaldybėse pradėti steigti sveikatos centrai, didėja medicinos paslaugų dienos centruose ir ambulatorinių slaugos paslaugų namuose mastas, įgyvendintas bandomasis pacientų pavėžėjimo projektas, tačiau prevencinėse

programose, palyginti su jų tikslinėmis grupėmis, dalyvauja tik 20–46 proc. gyventojų, o išvengiamo mirtingumo rodikliai Lietuvoje vis dar labai dideli.

2023 m. buvo istoriniai žaliajai energetikai – sparčia elektros iš atsinaujinančių energijos šaltinių gamybos plėtra prasidėjo didysis lūžis energetikoje atsisakant iškastinio kuro, taip pat transporto ir pramonės srityse. Atsinaujinančios energijos išteklių elektrinėse pagamintos elektros energijos dalis sudarė daugiau nei du trečdalius visos Lietuvoje pagamintos elektros. Lietuvoje mažėja atliekų ir šiltnamio efektą sukeliančių dujų, tačiau šių dujų mažėjimas prekybos apyvartiniais taršos leidimais sistemoje nedalyvaujančiuose sektoriuose (transporto, žemės ūkio ir atliekų sektoriuose) vis dar yra pernelyg menkas. Vyriausybė parengė ir su Europos Komisija derina Lietuvos siekiui iki 2050 m. tapti neutralaus poveikio klimatui valstybe labai svarbų Nacionalinio energetikos ir klimato srities veiksmų plano projektą. Energetinį Lietuvos saugumą sustiprins 2023 m. baigtas įrengti 200 MW galios energijos kaupimo baterijų parkas (Vilniuje, Šiauliuose, Alytuje ir Utenoje).

Aštuonioliktoji Vyriausybė daug dėmesio skyrė valstybės duomenų valdysenos stiprinimui (jam pamatai pakloti 2022 m.) ir įrodymais bei duomenimis grįstam valdymui. Pradėjome stebėti socialinės paramos veiksmingumą (savivaldybių lygmeniu), sukurtas įrankis socialinės paramos taiklumui gerinti ir šios paramos skyrimo laikui trumpinti, pradėtas kurti skaitmenizuotas pastatų duomenų renovacijai skatinti bankas. Pakartotiniam naudojimui tinkamų parengtų ir atvertų viešojo sektoriaus duomenų rinkinių skaičius per šios Vyriausybės darbo kadenciją padidėjo keturis kartus ir 2023 m. pabaigoje pasiekė 1 384 vnt., o Valstybės duomenų informacinėje sistemoje (duomenų ežere) jau integruoti 205 viešojo sektoriaus informacinių sistemų duomenys. Europos Komisijos eValdžios palyginamojo tyrimo duomenimis, Lietuva tarp 27 Europos Sąjungos valstybių narių (ES 27) ir Europos ekonominės erdvės (EEE) valstybių yra septinta pagal viešųjų elektroninių paslaugų išvystymą.

Geresnis planavimas ir didesnė drausmė padėjo sulėtinti vadinamąjį teisėkūros malūną. Palyginti su praeita kadencija, per pirmuosius trejus mūsų darbo metus Seime buvo registruota ketvirtadaliu mažiau įstatymų projektų (iš viso 3 466), tačiau tolesniam reikšmingam sumažėjimui yra būtinos plačios apimties periodinės sisteminės atskirų viešosios politikos sričių reglamentavimo peržiūros. Geras pavyzdys yra Vyriausybės programinį įsipareigojimą atitinkantis, su Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos (EBPO) ekspertine parama parengtas ir 2023 m. pabaigoje Seimo priimtas Statybos įstatymo ir su juo susijusių įstatymų paketas, kuris ne tik trumpina statybą leidžiančių dokumentų išdavimo terminus, bet ir supaprastina teisinį reglamentavimą.

Mažėja šešėlinės ekonomikos mastas (PVM atotrūkis 2023 m. sudarė 13,5 proc.). Nedaug, bet išaugo pajamų iš mokesčių ir socialinio draudimo įmokų dalis nuo BVP (nuo 31,6 proc. 2020 m. iki 33 proc. 2023 m.). Valdžios sektoriaus skola – 38,3 proc. BVP (2023 m.). 2024 m. pirmą kartą Vyriausybė rengs ir Seimui teiks trimečius valstybės biudžeto, valstybės socialinių fondų, privalomojo sveikatos draudimo fondo bei savivaldybių biudžetų projektus.

2023 m. reikšmingai sumažėjo Lietuvos priklausomybė nuo rizikingų rinkų. Importas iš Rusijos sumažėjo iki mažiau kaip 1 proc. visų prekių importo, o lietuviškos kilmės prekių eksportas į bendramintes valstybes (ES, EEE, NATO, EBPO nares) sudarė 86 proc. viso Lietuvos eksporto. Rusijos, Baltarusijos ir Kinijos bendros tiesioginės investicijos sudarė tik 1,8 proc. (586 mln. eurų) visų tiesioginių užsienio investicijų Lietuvoje. Mažėjant Lietuvos transporto paslaugų įmonių veiklai

Rusijoje ir Baltarusijoje, toliau pastebimai didėja šių paslaugų eksportas į ES šalis (2023 m. III ketv. pabaigoje sudarė 80,2 proc. viso paslaugų eksporto arba 5,17 mlrd. eurų).

Pirmą kartą sudaryta erdvė regioniniam investicijų planavimui ir sukurti reikiami įrankiai, sudarant galimybes įgyvendinti savivaldybių tikslus ir investuoti, atsižvelgiant į konkrečios vietovės sąlygas. Regionų plėtros programai skirta 1,6 mlrd. eurų, iš jų 632 mln. eurų investicijas planuoti ir jas įgyvendinti gali pačios savivaldybės arba jų grupės. Savivaldybių savarankiškumą sustiprino teisės disponuoti žeme miestuose ir miesteliuose įgijimas po žemėtvarkos reformos. Įgyvendinus šią reformą 2024 m. pradžioje buvo ištesėtas atkurtos Lietuvos valstybės pažadas – pagaliau pabaigta žemės nuosavybės restitucija (Vilniaus mieste).

Paskutiniąją 2023 m. rudens sesijos dieną Lietuvos Respublikos Seimas patvirtino Valstybės pažangos strategiją „Lietuvos ateities vizija „Lietuva 2050“. Joje – ne tik įsipareigojimas toliau siekti klestinčios ir pasaulyje įtakingos Lietuvos, bet ir neatidėliotini ateinančio dešimtmečio darbai – visuotinės gynybos sistemos sukūrimas ir įtvirtinimas, viešojo valdymo pertvarka, energetinis, socialinis, ekonominis ir kibernetinis saugumas ir atsparumas, poveikio klimatui neutralumas, nepalankių demografinių tendencijų sustabdymas, taip pat šiuos pokyčius įgalinanti švietimo ir kultūros sąveika. Vyriausybės darbai ir valstybės pažanga atitinkamose srityse išsamiai atskleisti šioje ataskaitoje ir ją lydinčiuose dokumentuose. Paminėsiu tik keletą. Lietuvos Respublikos Seimui patvirtinus naują Valstybės tarnybos įstatymą ir lydimųjų įstatymų paketą, 2024 m. sausio 1 d. pradėta viešojo valdymo pertvarka, sudaranti sąlygas viešojo administravimo įstaigoms lanksčiai tvarkyti skirtas valstybės biudžeto lėšas, o įstaigų lygmeniu nustatomos darbo užmokesčio sistemos leidžia mokėti konkurencingus atlyginimus valstybės tarnautojams. Joms įgyvendinti reikės dar bent vienos Vyriausybės kadencijos ir kantrybės, tačiau kryptis yra aiškiai nubrėžta.

Optimizmo, kad esame teisingame kelyje, dvidešimt sėkmės NATO ir Europos Sąjungoje metų mininčiai Lietuvai suteikia mūsų tapatybės pamato – kultūros būklės ir jos raidos – tendencijos. Matome jau dešimtmetį nuolat augančią kultūroje dalyvaujančių Lietuvos gyventojų auditoriją, kurią gausina tiek didesnės galimybės gyventojams įsilieti į kultūrą, tiek auganti kokybiškų kultūros paslaugų pasiūla.

Pagal pasaulinį laimės indeksą Lietuva įsitvirtino laimingiausių pasaulio valstybių dvidešimtuose, o Lietuvos jaunimas yra laimingiausias pasaulyje.

Pirmą kartą Lietuvos Respublikos Seimui ši ataskaita teikiama kaip Valstybės pažangos ataskaita, o kartu su ja – finansinės atskaitomybės rinkiniai. Tikiuosi, kad ši naujos tradicijos pradžia ilgainiui sustiprins kitokią, gilesnį Lietuvos pažinimo kultūrą ir konstruktyvias, norą veikti žadinančias diskusijas mūsų visų geresnės ateities labui.

Nuoširdžiai

Ministrė Pirmininkė Ingrida Šimonytė

2024 m. gegužės 15 d.
Vilnius

2023 metų valstybės pažangos ataskaitos (toliau – Ataskaita) struktūra atitinka Aštuonioliktosios Lietuvos Respublikos Vyriausybės programoje nustatytas dvylika misijų (prioritetų). Kiekvienoje misijoje išvardijami svarbiausi Vyriausybės atlikti darbai ir pasiekti rezultatai, kurie sukuria pažangos atitinkamose viešosios politikos srityse pagrindus, skatina šią pažangą ir prie jos prisideda. Taip pat apžvelgiami pasirinkti srities rodikliai, kurie atspindi vykstančius pokyčius ir (ar) valstybės pažangą šiose srityse, t. y. pateikiami rodiklių reikšmių faktiniai duomenys, retrospektyviai iliustruojant pokyčio dinamiką; įvertinamos priežastys, turėjusios įtakos rodiklių pažangai; išvardijami konkretūs Vyriausybės įvykdyti, vykdomi ir (ar) inicijuoti darbai, kurie prisidėjo prie pozityvios rodiklio kitimo trajektorijos arba, tikimasi, prisidės trumpuoju, vidutiniu ar ilguoju laikotarpiu.

Ataskaitos ypatumas tas, kad pateikiami patys naujausi turimi duomenys, siekiant parodyti ne tik per 2023 m. pasiektus rezultatus, bet ir rezultatų bei sukurto pokyčio tvarumą 2024-aisiais. Atsižvelgiant į nuolat besikeičiančius Nacionalinio pažangos plano (toliau – Planas) rodiklių įgyvendinimo duomenis, Ataskaitoje Plano rodiklių reikšmės atskirai nepateikiamos, tačiau pažymima, jei Plane įvardyti 2025 m. ar 2030 m. tikslai

jau pasiekti. Su Plano rodiklių faktinėmis reikšmėmis galima susipažinti viešai skelbiamoje [Nacionalinio pažangos plano rodiklių stebėsenos švieslentėje](#). Šioje švieslentėje galima rasti naujausius žinomus duomenis apie pasiektą pažangą siekiant Plane numatytų rodiklių (duomenys atnaujinami kasdien). Pažymėtina, kad šiuo metu Plano rodikliai neparodo pokyčio krypties, kurią būtų galima patikrinti kasmet ir imtis reikiamų veiksmų, siekiant tinkamos pokyčio trajektorijos, bet atspindi būseną, nulemtą sąlygiškai tolimoje praeityje priimtų sprendimų. Atsižvelgiant į tai, šiuo metu vykdoma Plano rodiklių peržiūra, siekiant juos atnaujinti ir susieti su Lietuvos ateities vizijos „Lietuva 2050“ įgyvendinimu.

Su detalesne informacija apie Ataskaitoje pateikiamus darbus ir rezultatus, papildoma reikšminga informacija, kuri leistų kompleksiskai vertinti valstybės pažangą atitinkamose srityse, taip pat pažangos projektų eiga galima susipažinti ministerijų metinėse veiklos ataskaitose ([Aplinkos ministerijos](#), [Ekonomikos ir inovacijų ministerijos](#), [Energetikos ministerijos](#), [Finansų ministerijos](#), [Krašto apsaugos ministerijos](#), [Kultūros ministerijos](#), [Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos](#), [Susisiekimo ministerijos](#), [Sveikatos ministerijos](#), [Švietimo, mokslo ir sporto ministerijos](#), [Teisingumo ministerijos](#), [Užsienio reikalų ministerijos](#), [Vidaus reikalų ministerijos](#), [Žemės ūkio ministerijos](#)) ir interneto svetainėje www.esinvesticijos.lt.

Vyriausybės artimiausio laikotarpio prioritetiniai darbai Ataskaitoje atskirai nevardijami, nes jie nurodyti Aštuonioliktosios Vyriausybės programos nuostatų įgyvendinimo plane, patvirtintame Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2021 m. kovo 10 d. nutarimu Nr. 155 „Dėl Aštuonioliktosios Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos nuostatų įgyvendinimo plano patvirtinimo“ ([2023 m. gruodžio 23 d. redakcija Nr. 1006](#)).

Lietuvos Respublikos 2023 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatyme nurodytų valstybės veiklos srityse siekiamų pagrindinių pažangos uždavinių ir jų vertinimo rodiklių reikšmės Ataskaitoje atskirai nepateikiamos, nes visi nurodytame įstatyme numatyti rodikliai yra Plano rodikliai. Su jų faktinėmis reikšmėmis galima susipažinti [Nacionalinio pažangos plano rodiklių stebėsenos švieslentėje](#).

I. VIENODOS STARTO POZICIJOS VISIEMS LIETUVOS ŽMONĖMS

Vienas iš svarbiausių švietimo sistemos uždavinių – užtikrinti lygias kokybiško ugdymosi galimybes visiems, o ypač palankių socialinių, ekonominių ir kultūrinių sąlygų stokojančiams ar specialiųjų ugdymosi poreikių turintiems asmenims. Svarbu sumažinti mokinių pasiekimų atotrūkius tarp mokyklų, ypač tarp miestų ir mažų vietovių, ir skatinti asmeninę mokinio pažangą, siekiant ugdyti savarankišką, kūrybingą, pilietišką ir kritiškai mąstančias asmenybes. Sparčiai kintanti socialinė, ekonominė ir kultūrinė būklė, technologinė ir skaitmeninė pažanga, globalios tendencijos, didėjantys su klimatu susiję iššūkiai didina visuomenės poreikį ugdyti kompetencijas (kūrybiškumą, pilietiškumą, pažinimo, komunikavimo, skaitmenines ir kitas kompetencijas) ir nuolat įgyti naujų žinių ir įgūdžių.

Nuosekliai įgyvendinami Susitarime dėl Lietuvos švietimo politikos (2021–2030) (toliau – Susitarimas dėl švietimo) priimti įsipareigojimai dėl darbo užmokesčio didinimo – 2024 m. pabaigoje bus pasiektas tikslas, kad mokytojų vidutinis darbo užmokestis sudarytų 130 proc. šalies vidutinio darbo užmokesčio, o mokslo ir studijų institucijų mokslo darbuotojų, kitų tyrėjų ir dėstytojų vidutinis atlyginimas sudarytų 150 proc. šalies vidutinio darbo užmokesčio.

Plečiama pagalbos mokiniui sistema. Įgyvendinant Susitarimo dėl švietimo nuostatas, 2023 m. 15-oje savivaldybių įsteigtos 103 bendrosios paskirties klasės, kuriose išbandomi skirtingi darbo su klase, kurioje mokosi vaikai, turintys didelių ir labai didelių specialiųjų ugdymosi poreikių, modeliai. Nuosekliai didinant finansavimą valstybės biudžeto lėšomis švietimo pagalbai – steigti naujus švietimo pagalbos specialistų etatus, skirti tikslines stipendijas, kad kuo daugiau asmenų stotų į specialybes, reikalingas švietimo pagalbai užtikrinti – sprendžiama švietimo specialistų trūkumo problema. 2023 m. įsteigtas Lietuvos įtraukties švietime centras (veikia kaip nacionalinė ekspertinė įstaiga, ieškanti naujovių, siūlanti įtraukiojo ugdymo inovacijas, teikianti metodinę pagalbą švietimo pagalbos specialistams) ir 8 regioniniai specialiojo ugdymo centrai (iki 2024 m. rudens pradės veikti 9-as).

Siekiant visiems vienodų ugdymosi galimybių, pasirinkti įvairius mokymosi dalykus (turėti galimybę rinktis gamtamokslių dalykų, užsienio kalbų, nepriklausomai nuo to, ar vaikas gyvena didmiestyje, ar mažame miestelyje), ir sudaryti sąlygas mokytojams turėti visą etatą vienoje ugdymo įstaigoje, Švietimo įstatyme **nustatyti ne tik kiekybiniai, bet ir kokybiniai kriterijai mokyklų tinklui formuoti.**

Modernizuojamas ugdymas – į programos „Tūkstantmečio mokyklos“ įgyvendinimą įsitraukė 97 proc. šalies savivaldybių (58 savivaldybės). 2023 m. buvo pasirašytos pirmojo srauto savivaldybių projektų sutartys, išmokėti avansai ir vykdoma arba užbaigta 412 savivaldybių pažangos planuose numatytų priemonių, iš kurių pusė susijusios su mokytojų kompetencijų tobulinimu ir ugdymo veiklomis mokiniams. Įkurti dar du STEAM atvirosios prieigos centrai, o pasinaudoję projekto „Skaitmeninė švietimo transformacija (EdTech)“ galimybėmis, daugiau nei 500 mokytojų studijuoja ar jau baigė informacinių technologijų studijas, dar daugiau nei 2 000 mokytojų baigė skaitmeninių kompetencijų stiprinimo mokymus, kurie padės mokytojams patiems susidoroti su technologijų iššūkiais ir užtikrins gebėjimus kurti savo individualų skaitmeninį turinį.

Gerinant tolesnio mokymosi kelio kokybę ir gero pasirinkimo galimybę bei **siekiant profesinio mokymo dermės su rinkos ir regiono poreikiais**, 2023 m. atvertos galimybės priėmimo į profesines mokyklas planavimo procese dalyvauti profesinių mokyklų taryboms, socialiniams partneriams.

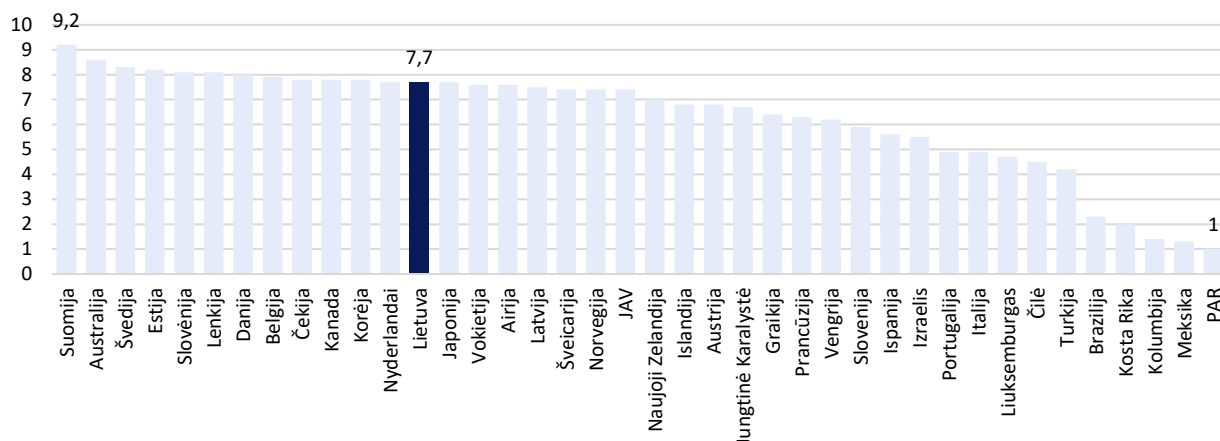
Įsibėgėja Lietuvos kolegijų tinklo stiprinimo plano įgyvendinimas. Nustatyti aiškūs kriterijai, įtvirtinantys, kad nuo 2029 m. visų pakopų studijos būtų vykdomos tik turint tinkamą mokslinį pagrindą, todėl įvertintas Lietuvos kolegijų potencialas ir suplanuotos Alytaus, Marijampolės, Kauno miškų ir inžinerijos, Vilniaus technologijų ir dizaino kolegijų bei Lietuvos aukštosios jūreivystės mokyklos stiprinimo priemonės.

Įtvirtinta dvikryptės sportininkų karjeros skatinimo priemonė, kad sporto karjerą pasirinkę aukšto meistriškumo sportininkai sėkmingai įgytų specialybę ir, baigdami sportininko karjerą, integruotųsi į darbo rinką. Siekiant aukšto meistriškumo sportininkams sudaryti palankesnes sąlygas įgyti aukštojo mokslo kvalifikaciją, nuo studijų paskolos grąžinimo bus atleidžiami kriterijus atitinkantys studijuojantys aukšto meistriškumo sportininkai. Nuostata bus taikoma 2024 m. pradėjusiems studijas sportininkams.

Srities rodiklių būklė

Lietuva pagal švietimo būklę pakilo Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos (EBPO) gerovės indekso reitinge. Remiantis naujausiais EBPO gerovės indekso (angl. *Better Life Index*) duomenimis, Lietuvos švietimo būklė, palyginti su kitomis EBPO šalimis, vertintina gana aukštai. Pagal šį indeksą Lietuvos švietimo vertinimas pagerėjo nuo 7,3 (2019 m.) iki 7,7 (2022 m.) balo ir

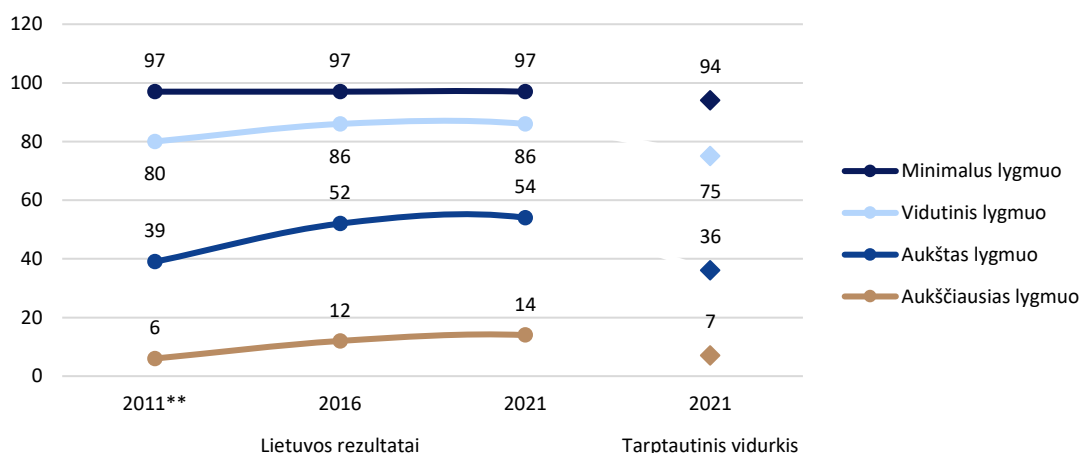
Lietuva iš 18-os vietos pakilo į 13-ą. Su tokiu balu jau pasiekta 2025 m. siektina reikšmė (7,5) ir priartėta prie 2030 m. siektino rezultato (8,0). Švietimą EBPO gerovės indeksas iš esmės charakterizuoja pagal tris rodiklius. Geriausiai Lietuva atrodo pagal gyventojų išsilavinimo rodiklį (kokia dalis gyventojų turi bent vidurinį arba ir aukštąjį išsilavinimą). Pagal šį rodiklį (94 proc.) esame ketvirti tarp EBPO šalių ir lenkiame EBPO šalių vidurkį (79 proc.). Dešimti esame pagal bendrą vidutinę mokymosi trukmę (18,5 metų), šiek tiek lenkdami EBPO vidurkį (18 metų). Aštuoniais taškais (480) atsiliekame nuo EBPO šalių vidurkio (488) Tarptautinio penkiolikmečių tyrimo PISA (angl. *Programme for International Student Assessment*) duomenimis.

1 paveikslas. EBPO šalių ir partnerių švietimas pagal gerovės indeksą
Duomenų šaltinis – Švietimo problemos analizė. Signalinis leidinys, 2022 m. kovo 11 d., Nr. 3

Lietuvos mokinių pasiekimai tarptautiniuose tyrimuose gerėja arba išlieka stabilūs. Remiantis 2023 m. paskelbto EBPO tarptautinio penkiolikmečių tyrimo PISA, skirto įvertinti mokinių žinias ir gebėjimus, reikalingus sėkmingai dalyvauti visuomenės gyvenime, pritaikyti tai nepažįstamose situacijose mokykloje ir už jos ribų, atlikto 2022 m., duomenimis, atskleidžiančiais penkiolikmečių skaitymo gebėjimų, matematinio ir gamtamokslio raštingumo rezultatus, Lietuva yra 13–24 pozicijoje tarp Europos ekonominės erdvės šalių. Ankstesnio tyrimo, atlikto 2018 m., duomenimis, Lietuvos pozicija buvo žemesnė – 20–26, nors intervalas buvo siauresnis. Nuo 2018 m. iki 2022 m. Lietuva, palyginti su kitomis EEE šalimis, padarė pažangą ir galima teigti, kad Lietuvos mokinių pasiekimai buvo panašaus lygio kaip daugiau nei trečdalis EEE šalių. EBPO išskyrė 4 šalis: Japoniją, Pietų Korėją, Taivaną ir Lietuvą, pasižymėjusias švietimo sistemos atsparumu. Tai įvertinta trimis aspektais: matematinio raštingumo pasiekimais, teisingumo rodikliu (socialinės, ekonominės ir kultūrinės aplinkos įtaka pasiekimams) ir mokinių savijauta mokykloje (mokinių priklausymo mokyklai jausmu). Lietuva kartu su minėtomis kitomis trimis šalimis pasižymėjo švietimo sistemos atsparumu visais trimis aspektais (t. y. nė vienas rodiklis, lyginant 2018 m. ir 2022 m. rezultatus, nesuprastėjo), dar dvidešimt viena šalis švietimo sistemos atsparumu pasižymėjo tik kažkuriuo vienu ar dviem aspektais.

2023 m. paskelbti 4 klasės mokinių skaitymo gebėjimus atskleidžiančio Tarptautinio skaitymo gebėjimų tyrimo (PIRLS) 2021 m. ciklo rezultatai (2 pav.) atskleidžia, kad Lietuva pateko tarp dešimties geriausių rezultatų pasiekusių šalių. Tai rodo, kad Lietuvos pradinė mokykla išugdo gerus skaitymo gebėjimus, ypač reikalingus suprasti ir kitų dalykų užduotis.

2 paveikslas. Lietuvos mokinių dalis (proc.) pagal pasiektą IEA PIRLS skaitymo pasiekimų lygmenį ir palyginimas su tarptautiniu vidurkiu

Duomenų šaltinis – Lietuva. Švietimas šalyje ir regionuose 2023. Švietimo teisingumas, Vilnius, 2023

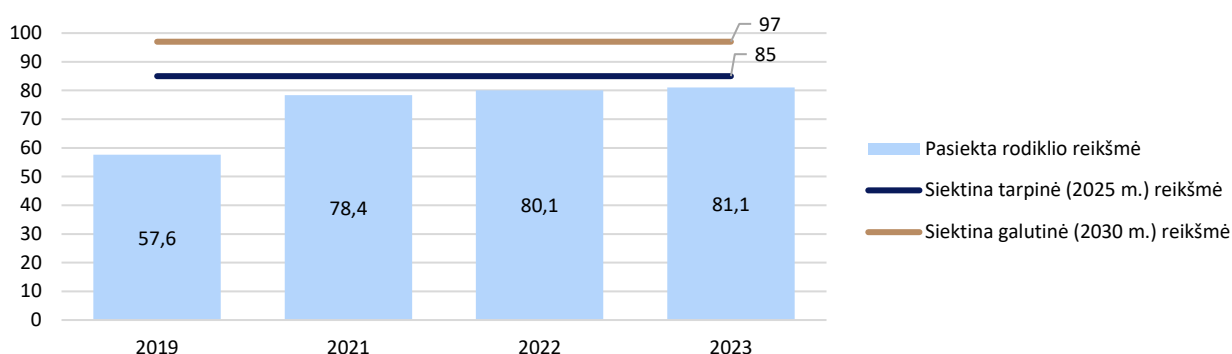
Rusijai vykdant karą prieš Ukrainą, svarbūs 2022 m. Tarptautinio pilietinio ugdymo ir pilietiškumo tyrimo (IEA ICCS) rezultatai. Tyrime buvo vertinamos tiek pačios pilietiškumo žinios, tiek nuostatos ir įsitraukimas – mokinių nusiteikimas veikti ir dalyvavimas įvairiose visuomenės gyvenimo srityse. Lietuvos mokinių rezultatai yra šiek tiek aukštesni už tyrime dalyvavusių šalių vidurkį. Apie trečdalis 8 klasės mokinių teigė besidomintis politiniais ir socialiniais klausimais; palyginti su 2016 m., daugėja mokinių, kalbančių su tėvais ir draugais apie politines ir socialines problemas, apie tai, kas vyksta kitose šalyse (diskutuojančių mokinių dalis Lietuvoje kiek didesnė nei tyrime dalyvavusių šalių vidurkis); padidėjo įsitraukimas į savanorišką veiklą bendruomenėje, tačiau sumažėjo mokinių, išreiškęs ketinimą ateityje aktyviai dalyvauti mokyklos veiklose, dalis. Apie pusė mokinių išreiškė ketinimą ateityje dalyvauti su aplinkosauga susijusioje veikloje (daugiau nei tyrime dalyvavusių šalių vidurkis), apie trys ketvirtadaliai ketina balsuoti vietos ar šalies rinkimuose.

Mokinių ugdymo(si) pažangos ir rezultatų atotrūkio mažinimas išlieka viena esminių švietimo sistemos veiklos kryptių, todėl, siekiant įvykusių pokyčių tvarumo ir tolesnio mokinių pasiekimų gerėjimo, 2022–2026 m. įgyvendinama programa „Tūkstantmečio mokyklos“. Šioje programoje iš viso dalyvauja 58 šalies savivaldybės. Pirmuoju programos įgyvendinimo etapu 2023 m. su 22 savivaldybėmis pasirašytos sutartys dėl pažangos planų finansavimo – 93 mokyklos iki projekto pabaigos gaus daugiau kaip 109 mln. eurų pažangos lėšų (šiuo metu savivaldybėms jau išmokėta 55 mln. eurų). Antrasis programos įgyvendinimo etapas prasidėjo 2024 m. sausio mėn. – jame dalyvauja 36 savivaldybės ir 177 šių savivaldybių mokyklos. Antruoju etapu programoje dalyvaujančių savivaldybių pažangos planams finansuoti numatyta daugiau nei 116 mln. eurų pažangos lėšų. 22 šalies savivaldybėse per dešimt pirmojo etapo programos įgyvendinimo mėnesių iš suplanuotų 1 149 veiklų vykdomos arba užbaigtos 658 veiklos (projektas truks iki 2026 m. balandžio). Pusė šių veiklų yra susijusios su mokytojų kompetencijų tobulinimu ir ugdymo veiklomis mokiniams, o kita pusė veiklų – su įvairios infrastruktūros ir įrangos bei ugdymo priemonių atnaujinimu.

Siekiant ugdyti socialinius ir emocinius įgūdžius bei gebėjimus, sveikos gyvensenos nuostatas, mokytis saugoti savo ir kitų sveikatą ir gyvybę, pasiruošti kurti asmeninius ir profesinius santykius, tapti jautriems ir atliepantiems kitų asmenų, bendruomenės, visuomenės gerovės poreikius, 2023–2024 mokslo metais pradėta įgyvendinti Gyvenimo įgūdžių programa. Programa pritaikyta

skirtingiems mokinių amžiaus tarpsniams. Gyvenimo įgūdžių dalyko 1–4 klasėse mokoma integruotai, 5, 7, 9 klasėse – po vieną pamoką per savaitę, 6, 8, 10 klasėse – po vieną pamoką kas dvi savaites (nuo 2024 m. rugsėjo taip pat bus po vieną pamoką per savaitę). Taip pat, siekiant padėti mokiniams taikliau pasirinkti ateities kelią, valstybės biudžeto lėšomis finansuojami karjeros specialistų etatai. Savo kvalifikaciją praėjusiais metais tobulino apie 1 000 karjeros specialistų, modernizuota Mokinių ugdymo karjerai informacinė sistema www.mukis.lt.

Kompleksiškai teikiama mokymosi pagalba mokiniui. 2023 m. švietimo pagalbos poreikio patenkinimas siekė 81,1 proc. Vyriausybei atlikus tikslingus darbus pavyko reikšmingai padidinti švietimo pagalbos poreikio patenkinimo dalį (nuo 57,6 proc. 2019 m. iki 81,1 proc. 2023 m.), tačiau vertinant paskutinių dvejų metų rodiklio pokyčio dinamiką, pasiekti 2025 m. tikslą reikės tvaraus pradėtų sprendimų įgyvendinimo.

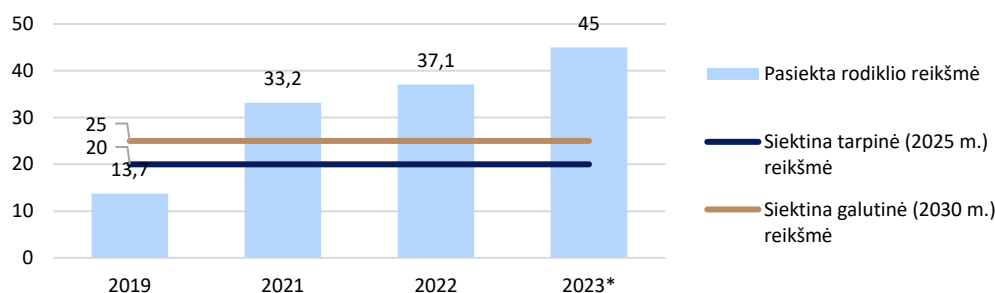
3 paveikslas. Švietimo pagalbą gaunančių mokinių dalis nuo visų, kuriems nustatytas pagalbos poreikis (procentai)

Duomenų šaltinis – Švietimo valdymo informacinė sistema

Nors švietimo pagalba yra savarankiška savivaldybių funkcija, savivaldybėms valstybės skiriamos lėšos švietimo pagalbai finansuoti nuosekliai auga: 2022 m. buvo skirta 112,13 mln. eurų, 2023 m. – 136 mln. eurų, 2024 m. suplanuota 160,8 mln. eurų. Nuo 2018 m. iki 2024 m. balandžio dirbančių švietimo pagalbos specialistų padaugėjo nuo 3 568 iki 4 228. Labiausiai augo logopedų, psichologų ir socialinių pedagogų skaičius. 2022 m. specialiosios pedagoginės pagalbos studijos įtrauktos į prioritetinių studijų sąrašą – visi įstojusieji gali gauti beveik 300 eurų dydžio mėnesines stipendijas; paskutiniais studijų metais stipendija – 500 eurų, jei studentas sudaro sutartį su savivaldybe ar mokykla ir įsipareigoja po studijų ten dirbti ne trumpiau kaip 3 metus per 5 metų laikotarpį ne mažiau kaip 0,7 etato. Nuo 2023 m. pradėtos vykdyti 5–10 kreditų nacionalinės kvalifikacijos tobulinimo programos įtraukties tema. Jas įgyvendina pedagogų rengimo centrai: Vytauto Didžiojo universitetas ir Vilniaus universitetas. Numatyta, kad iki 2026 m. pabaigos Vytauto Didžiojo universiteto programoje iš viso dalyvaus 510 dalyvių, Vilniaus universiteto – 480. Nuo 2023 m. sausio 1 d. veiklą pradėjo Lietuvos įtraukties švietime centras, kuris veikia kaip nacionalinė ekspertinė įstaiga, ieškanti naujovių, siūlanti įtraukiojo ugdymo inovacijas, teikianti metodinę pagalbą švietimo pagalbos specialistams. Siekiant suteikti kuo daugiau kvalifikuotos pagalbos šalies mokykloms ir ikimokyklinio ugdymo įstaigoms įgyvendinant įtraukties principus, 2023 m. rugsėjo 1 d. veiklas pradėjo aštuoni regioniniai specialiojo ugdymo centrai, kuriais tapo atrinktos mokyklos ir kurie teikia konsultacijas specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių vaikų ugdymo klausimais priskirto regiono mokykloms.

Gerėja studijų prieinamumas jaunuoliams iš žemo socialinio, ekonominio, kultūrinio konteksto. Nuosekliai įgyvendinami pokyčiai studijų prieinamumo didinimo srityje padėjo pasiekti, kad žemos

šeimos pajamos nebūtų absoliutus ribojantis veiksnys jaunuoliams siekti aukštojo išsilavinimo. 25–29 metų asmenų, įgijusių aukštąjį išsilavinimą (ne mažiau kaip 4 studijų metai), iš žemiausias pajamas turinčių namų ūkių dalis nuo 2019 m. iki 2022 m. išaugo 2,7 karto. STRATA prognozuojamais 2023 m. duomenimis, tokių asmenų dalis sudarė 45 proc. (4 pav.). Vienas įgyvendintų reikšmingai prisidėjusių esminių pokyčių yra pasikeitusi valstybės finansuojamų vietų planavimo ir paskyrimo tvarka, leidusi sumažinti pagrindinio finansinio barjero – studijų kainos – svarbą. 2023 m. stojimo rezultatai atspindi šią tendenciją: iš 20 587 stojančiųjų studijų sutarčių 60 procentų buvo sudaryta stojant į valstybės finansuojamas vietas. Teigiamos įtakos rodikliui augti padarė ir karjeros konsultantų mokyklose veikla – jų teikiama informacija apie stojimo reikalavimus, galimą socialinę paramą padėjo formuoti pozityvesnes tikslinės grupės nuostatas.

4 paveikslas. Iš žemiausias pajamas turinčių namų ūkių 25–29 metų asmenų, įgijusių aukštąjį išsilavinimą (ne mažiau kaip 4 metai), dalis (procentai)

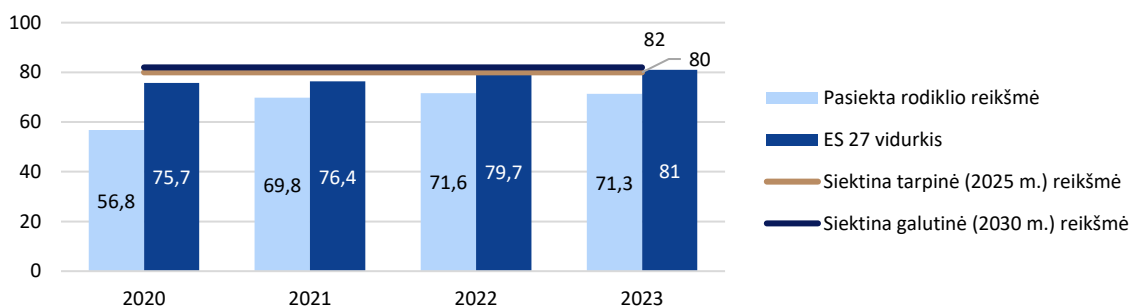
Duomenų šaltinis – Valstybės duomenų agentūra, 2023* – STRATA prognozuojami duomenys (kurie nėra apdoroti ir normalizuoti pagal Valstybės duomenų agentūros taikomas ES patvirtintas taisykles)

Pozityviai šio rodiklio kaitos dinamikai ateityje toliau darys įtaką šie priimti ir įgyvendinami sprendimai: nuo 2024 m. bus formuojama papildoma konkursinė eilė norintiems studijuoti, bet mažiau galimybių turintiems asmenims (jaunuoliams iš labai mažas pajamas gaunančių šeimų, našlaičiams, turintiems negalią, taip pat trumpųjų studijų absolventams ir turintiems praktinės veiklos patirties) ir numatoma apie 10 proc. valstybės finansuojamų studijų vietų į pirmosios pakopos (bakalauro) ir vientisąsias studijas skirti šioje eilėje esantiems asmenims; įtvirtinta aukštojo mokslo socialinės dimensijos samprata ir aukštosios mokyklos, siekiančios užtikrinti aukštojo mokslo prieinamumą, galės gauti finansinę ir metodinę pagalbą, atnaujinti finansinės paramos studentams modelį, apimančį stipendijas ir paskolas; nuo 2023 m. aukštosios mokyklos skatinamos ir už pasiekimus studijų prieinamumo srityje.

Įgyvendinant reformų projektą „Skaitmeninė švietimo transformacija (EdTech)“ jau pasiekta konkrečių rezultatų. 4 aukštosiose mokyklose (Vilniaus universitete, Kauno technologijos universitete, Vytauto Didžiojo universitete ir Vilniaus kolegijoje) nemokamo informatikos mokomojo dalyko modulis ir informatikos mokslo magistro laipsnį suteikiančias studijų programas iki 2024 m. vasario pabaigos baigė 179 asmenys, studijuoja 381 asmuo. Visos studijos baigsis 2024 m. spalį. Pedagoginių darbuotojų skaitmeninių kompetencijų tobulinimo programą 2023 m. baigė 1 820 priešmokyklinio, pradinio, pagrindinio, vidurio ugdymo pedagogų. Įgytos kompetencijos leis mokytojams sklandžiau dirbti su technologijomis ir įgalins pačius mokytojus kurti skaitmeninį turinį, priemones. 23 valstybinės aukštosios mokyklos pradėjo organizuoti skaitmeninių kompetencijų mokymus dėstytojams (šiuos mokymus baigė 800 asmenų), taip pat skaitmeninti studijų modulius, dalykus ir užduotis (jau suskaitmeninta 620, iš viso numatyta suskaitmeninti 1 000).

Didėja absolventų įsidarbinamumas. Pagal rodiklį, parodantį, kokia dalis 25–34 metų gyventojų turi aukštąjį išsilavinimą, Lietuva jau ne vienus metus lyderiauja (yra pirmajame penketuke) tarp Europos Sąjungos (ES) valstybių narių. Lietuvoje tokių gyventojų dalis, nuosekliai augusi iki 2022 m., 2023 m. nežymiai sumažėjo (2020 m. – 56,2 proc., 2021 m. – 57,5 proc., 2022 m. – 58,2 proc., 2023 – 57,4 proc.). Tačiau Lietuva ir toliau reikšmingai viršija ES vidurkį (2023 m. – 43,1 proc.). Aukštas gyventojų išsilavinimo lygis suteikia šaliai konkurencinį pranašumą, bet kartu gali signalizuoti apie neatitiktį darbo rinkos poreikiams. Prieš daugiau nei penkerius metus Lietuvoje buvo akivaizdi „perteklinės kvalifikacijos“ problema, kai absolventai dirba darbą, kuriam nereikia aukštojo išsimokslinimo. Įsidarbinusių eiti atitinkamas pareigas pagal kvalifikaciją aukštųjų mokyklų absolventų per 12 mėnesių nuo studijų baigimo dalis paskutiniaisiais metais šalyje nuosekliai augo – nuo 63,7 proc. 2019 m. iki 74,1 proc. 2023 m. Tai rodo, kad visa Vyriausybės įgyvendinama studijų politikos formavimo veiksmų (studijų kokybės stiprinimas, mokslu grįstų studijų skatinimas pasitelkus mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros (MTEP) dedamąją, specialistams ir darbo rinkai reikiamų įgūdžių vystymas) visuma duoda teigiamų rezultatų.

Gerėja ir profesinio mokymo įstaigų absolventų galimybės įsidarbinti. Nors šalies mastu įsidarbinusių 20–34 metų asmenų, prieš 1–3 metus gavusių profesinio mokymo diplomą kartu su viduriniu išsilavinimu arba po to, kai įgijo vidurinį išsilavinimą, dalis per trejus metus padidėjo net 14,5 procentinių punktų, Lietuva pagal šį rodiklį vis dar atsilieka nuo ES vidurkio.

5 paveikslas. Įsidarbinusių 20–34 metų asmenų, prieš 1–3 metus gavusių profesinio mokymo diplomą kartu su viduriniu išsilavinimu arba po to, kai įgijo vidurinį išsilavinimą, dalis (procentai)

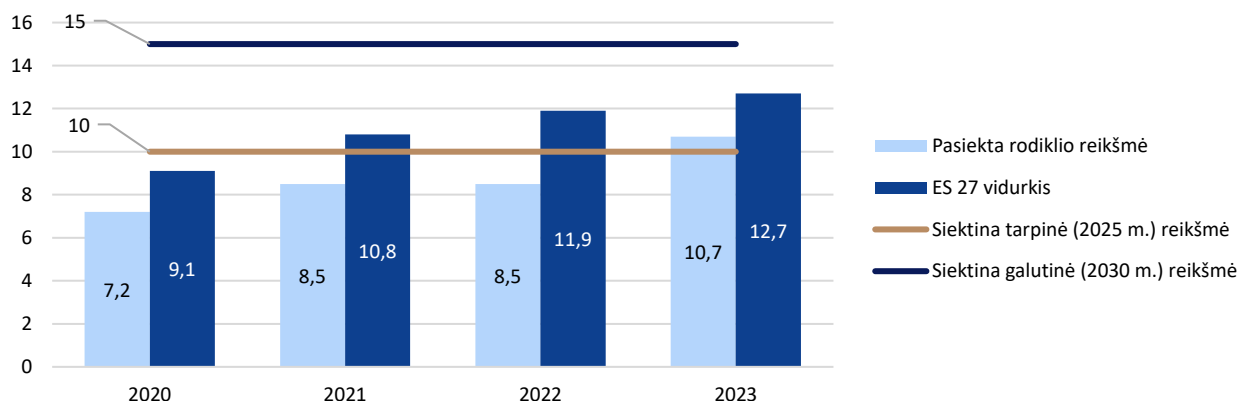
Duomenų šaltinis – Eurostatas

Kita vertus, šalyje įvyko lūžis dėl pameistrystės būdu organizuojamo profesinio mokymo, kuris, tikėtina, turėjo reikšmingą poveikį įsidarbinamumo lygio rodikliui. Pameistrystės būdu besimokusiu profesinių mokyklų mokinių dalis nuo atitinkamais metais kvalifikaciją įgijusių mokinių skaičiaus 2023 m. sudarė 21,5 proc. ir, palyginti su 2021 m., padidėjo beveik 2 kartus. 2023 m. iš 44 profesinio mokymo įstaigų 42 vykdė profesinio mokymo programas pameistrystės mokymo forma ir šiuo rezultatu įgyvendintas vienas 2021 m. Susitarimo dėl švietimo siekių – ne mažiau kaip pusė profesinio mokymo programų turėtų būti organizuojama praktine forma (pameistryste, mokantis darbe, praktiniu mokymusi ir kt.).

Pasiekti ES vidurkį, o kartu ir tvariai spręsti ugdymo sistemos atitikties darbo rinkos poreikiams iššūkį, padės pradėti vykdyti sisteminiai profesinio mokymo sistemos pokyčiai. Profesinio mokymo sistemai tobulinti iš viso iki 2030 m. suplanuota skirti 83,85 mln. eurų pažangos lėšų. Šiomis lėšomis bus finansuoti visų 44 profesinių mokyklų parengti projektai profesinio mokymo modulių sudarymui ar įgyvendinimui. Per 2023–2024 m. profesinėms mokykloms jau skirta 3,45 mln. eurų. Siekiant formuoti šiuolaikišką profesinio mokymo turinį, atitinkantį darbo rinkos poreikius ir atliepantį

skaitmeninę ir žaliąją transformaciją, 2023 m. pradėtas įgyvendinti projektas „Formaliojo profesinio mokymo programų atnaujinimas ir (ar) parengimas“. Įgyvendinant šį projektą, kuriam skirta 2,16 mln. eurų pažangos lėšų, bus užregistruotos 95 naujos ir (arba) atnaujintos esamos profesinio mokymo programos. Projektui „Pameistrystė – nauja galimybė man!“, kuris tiesiogiai skirtas padidinti profesinio mokymo patrauklumą ir jo atitiktį darbo rinkos poreikiams skatinant profesinių mokyklų mokinius mokytis pameistrystės forma, iki 2026 m. numatyta skirti daugiau nei 19 mln. eurų pažangos lėšų. Iš viso numatoma įgyvendinti 3 866 pameistrystės. Ne mažiau kaip 70 proc. profesinį mokymą pameistrystės forma pasirinkusių mokinių mokysis vidutinėse, mažose ir labai mažose įmonėse.

Mokymosi visą gyvenimą rodikliai Lietuvoje nuosekliai gerėja. Lietuvoje įvairiuose mokymuose dalyvavusių suaugusių asmenų daugėja ir per paskutines 4 savaites besimokiusių 25–64 metų asmenų dalis kasmet vis didesnė. 2023 m. tokie asmenys sudarė 10,7 proc. ir jų dalis, palyginti su 2022 m., išaugo net 2,2 proc. procentinio punkto (8,5 proc.). Ir tai yra sparčiausias augimas per metus nuo 2018 m., kuomet metinis pokytis vidutiniškai siekė 0,5 procentinio punkto. Pagal šį rodiklį Lietuva dar nesiekia ES vidurkio, kuris taip pat nuosekliai auga didėjant ir kitų ES šalių mokymosi visą gyvenimą lygiui, tačiau 2023 m. jau buvo pasiekta 2025 m. reikšmė. Daugiausia 25–64 metų suaugusieji mokosi Švedijoje (38,8 proc.), Danijoje (30,5 proc.) ir Šveicarijoje (27,4 proc.).

6 paveikslas. Per paskutines 4 savaites besimokiusių 25–64 metų asmenų dalis (procentai)

Duomenų šaltinis – Eurostatas

Priežastys, trukdančios suaugusiesiems mokytis, visose amžiaus grupėse yra panašios – dažniausiai nurodomas poreikio nebuvimas. Jauniems žmonėms neretai kliudo užimtumas darbe arba namuose, arba lėšų stoka, vyresniems prisideda sveikatos ar amžiaus problemos. Motyvaciją mokytis mažina menkos perspektyvos įsidarbinti brandaus amžiaus žmonėms¹.

Priežastis	Dalis, proc.
Nebuvo poreikio mokytis	78
Užimtumas darbe	8,4
Mokymasis per brangus	5,7
Užimtumas namie	4,4
Trukdė amžius ir sveikata	3,4
Mokymosi vieta per toli	1,9

¹ Žmogiškojo kapitalo būklė, STRATA, 2022; Mokymosi visą gyvenimą vertinimas. Vertinimo ataskaita, Valstybės kontrolė, 2023.

Priežastis	Dalis, proc.
Trūko darbdavio paramos	1,6
Trūko sugebėjimų	1,3
Nepatiko mintis grįžti mokytis	0,6
Kitos priežastys	8,3

1 lentelė. Priežastys, trukdančios suaugusiesiems dalyvauti formaliajame ar neformaliajame švietime, 2022 m.

Duomenų šaltinis – Valstybės duomenų agentūra

Siekiant suaugusiesiems formaliojo ir neformaliojo švietimo galimybes padaryti patrauklesnes, per 2023 m. sukurta suaugusiųjų švietimo skaitmeninė platforma www.kursuok.lt, pradėjusi veikti 2024 m. pradžioje. Norintiems mokytis 18–65 metų amžiaus dirbantiems asmenims, jau įgijusiems kvalifikaciją ar aukštąjį išsilavinimą, ir asmenims, turintiems leidimą gyventi Lietuvoje, kartą per 5 metus suteikiamas 500 eurų valstybės finansuojamas mokymosi krepšelis. Iš viso suaugusiųjų neformaliajam švietimui www.kursuok.lt platformoje iki 2030 m. numatoma skirti 66 mln. eurų pažangos lėšų. Tai sudarys sąlygas daugiau nei 100 tūkst. asmenų dalyvauti kompetencijų plėtojimo programose. 50 proc. numatyto valstybės finansavimo bus skiriama skaitmenines kompetencijas ugdysiančioms programoms. Valstybės lėšomis taip pat bus finansuojamos programos, skirtos tobulinti suaugusiųjų raštingumo, daugiakalbystės, matematines ir gamtos mokslų, technologijų bei inžinerijos kompetencijas, asmenines, socialines ir mokymosi mokytis kompetencijas, pilietiškumo, verslumo, kultūrinio sąmoningumo ir raiškos kompetencijas.

MTEP veiklos finansavimas nuosekliai auga. MTEP finansavimas valstybės biudžeto lėšomis aukštojo mokslo ir valdžios sektoriuose 2024 m. išaugo daugiau nei du kartus, palyginti su 2021 m. (2021 m. MTEP finansavimas valstybės biudžeto lėšomis aukštojo mokslo ir valdžios sektoriuose siekė 159,2 mln. eurų, 2022 m. – 206,1 mln. eurų, 2023 m. – 268,9 mln. eurų, 2024 m. 347,8 mln. eurų). Bendras MTEP finansavimas 2022 m., palyginti su 2021 m., padidėjo 67 mln. eurų (nuo 624 mln. eurų iki 691 mln. eurų). Nors pokyčiai reikšmingi, jie neatliepė šalies ekonomiką veikusios infliacijos, todėl pagal santykinį rodiklį „Visos MTEP išlaidos, palyginti su bendruoju vidaus produktu“ visos MTEP išlaidos 2022 m. sudarė 1,03 proc. ir buvo vos 0,03 proc. punkto didesnės nei 2019 m. Vis dėlto, siekiant tvarios valstybės pažangos MTEP srityje, svarbu užtikrinti, kad finansavimas MTEP veiklai absoliučiais skaičiais ir toliau nuosekliai augtų, o santykinio rodiklio neatitiktis siekiui turėtų būti vertinama atsižvelgus į šalies ekonomikos augimo pokyčius.

Išaugęs MTEP finansavimas leido sukurti ir pradėti įgyvendinti pirmąją paskirtinę informacinių technologijų ir kvantinių technologijų plėtros programą, skirtą spręsti valstybei ir visuomenei ypač aktualias problemas. 2023 m. sukurta speciali edukologijos tyrimų finansavimo programa. Skatinant bendrus mokslo ir verslo projektus – plėtoti ar komercinti startuolių ir verslo idėjas, atlikti mokslinius tyrimus, tobulinti įgūdžius, užpildyti esamas mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros veiklai skirtų paslaugų ir infrastruktūros spragas – atrinkti ir pradėti kurti 3 mokslo ir verslo konsorciumai – genų redagavimo centras retoms ligoms ir vėžiui gydyti, tyrimo centras klimato kaitos technologijoms kurti, saugios ir įtraukios visuomenės centras kibernetiniam saugumui užtikrinti.

Valstybės biudžeto asignavimai švietimo, mokslo ir sporto valstybės veiklos sričiai 2023 m. sudarė beveik 2,5 mlrd. eurų. Daugiausia pažangos lėšų ir tiesiogiai prie pažangos prisidedančių tęstinių lėšų panaudota mokytojų, švietimo pagalbos specialistų, švietimo įstaigų vadovų ir kitų pedagogų,

dėstytojų, mokslo darbuotojų, kitų tyrėjų ir neakademinių darbuotojų darbo užmokesčio didinimui (padidėjo 178,9 mln. eurų, palyginti su 2022 m.), įgyvendinant šiuos pažangos uždavinius: atitikties tarp švietimo sistemoje įgyjamų ir darbo rinkoje bei prisitaikyti kintančioje aplinkoje reikalingų kompetencijų gerinimas (daugiau nei 166 mln. eurų), ugdymosi rezultatų pagerinimas ir jų atotrūkio sumažinimas (beveik 84 mln. eurų), mokslui imlaus verslo kūrimosi bei mokslo ir verslo bendradarbiavimo skatinimas ir verslumo kultūros mokslo ir studijų institucijose plėtojimas (daugiau nei 72 mln. eurų), švietimo įtraukties ir prieinamumo didinimas, saugios aplinkos kiekvienam asmeniui užtikrinimas (beveik 34 mln. eurų). Apskritai valdžios sektoriaus išlaidos švietimui didėja: 2021 m. siekė 2,7 mlrd. eurų (4,7 proc. nuo BVP), 2022 m. – 3,3 mlrd. eurų (4,9 proc. nuo BVP) ir, Finansų ministerijos skaičiavimais, 2023 m. sudarė 3,7 mlrd. eurų (5,1 proc. nuo BVP).

II. ASMENYBĖS IR VISUOMENĖS GYVENIMO KOKYBĘ KEIČIANTI KULTŪRA

Kultūra yra valstybės, kaip politinio darinio, išlikimo ir gyvybingumo pagrindinė sąlyga ir žmogaus egzistencijos prasmės ir tapatumo šaltinis. Ji yra itin svarbi stiprinant visuomenės solidarumą ir bendruomeniškumą, ugdant piliečių kūrybingumą ir socialinę atsakomybę.

Be tautinės ir pilietinės tapatybės ugdymo, gyventojų dalyvavimas kultūroje formuoja socialinį kapitalą – visuomenės kūrybingumą, atvirumą naujovėms, kuris tiesiogiai siejamas su ekonomikos pažanga, taip pat toleranciją, bendruomeniškumą, socialinę atsakomybę, kuriančią įtraukią visuomenę, mažinančią atskirtį, prisidedančią prie nelygybės mažinimo. Įsitraukimas į kultūros veiklas siejamas su laimės indeksu ir kitais visuomenės gyvenimo kokybės rodikliais – yra įrodyta, kad žmonių dalyvavimas kultūroje turi didelį poveikį jų laimės, gerovės jausmui ir pasitenkinimui gyvenimu.

Vyriausybės prioritetą – stiprinti kultūros ir švietimo ryšį, panaudoti kultūrą visuomenės socialinėms problemoms spręsti (siekiant didesnio kultūros įtraukumo ir prieinamumo), plėtoti efektyvią ir išmintingai tvarkomą paveldotvarką, didinti visuomenės atsparumą informacinėms grėsmėms, sąmoningumą ir kritiškumą ugdančioms laisvos visuomenės informavimo priemonėms ir saugiai interneto erdvei.

Vyriausybės programinis tikslas – sudaryti sąlygas kultūrai kurti ir jai tobulėti pasitelkus kultūros įvairovės ir kokybiškų kultūros paslaugų pasiūlą visos šalies gyventojams, mažinant socialinę ir regioninę atskirtį; skatinti nevyriausybinių kultūros sektorių tapti visaverčiu kultūros politikos įgyvendinimo dalyviu; užtikrinti skaitmeninio kultūros turinio ir paslaugų įvairovės, kokybės ir prieinamumo padidėjimą; įgalinti kultūros ir kūrybines industrijas geriau atskleisti savo ekonominį ir kūrybinį potencialą; didinti kultūros konkurencingumą šalies ir tarptautiniu mastu; plėtoti efektyvias materialaus ir nematerialaus kultūros paveldo apsaugos ir valdymo priemones; didinti visuomenės atsparumą informacinėms grėsmėms, jai turint visas galimybes naudotis valstybės teikiamais informaciniais ištekliais. Šio programinio tikslo pamatas – kultūros politikos Lietuvoje nuoseklumas ir tęstinumas, sukuriant ir palaikant kultūros kryptį ir formų paritetą, inovacijas, tvarumą ir darnų vystymąsi integruojant į vertybinį jos pagrindą, o kultūros politikai įgyvendinti užtikrinti prognozuojamą nacionalinių ir regioninių programų, institucijų ir organizacijų finansavimą.

Lietuvos kultūros tarptautiškumo stiprėjimas: Kauno modernizmas buvo įtrauktas į UNESCO Pasaulio paveldo sąrašą, o buvusiuose Kauno pašto rūmuose (viena iš Kauno modernizmo labiausiai reprezentuojančių objektų) Vyriausybė nutarė įsteigti Nacionalinį architektūros institutą.

Lietuviškų šiaudinių sodų rišimo tradicija buvo įtraukta į UNESCO Reprezentatyvųjį žmonijos nematerialaus kultūros paveldo sąrašą.

Lietuvos vardą pasaulyje garsina muzikos, vizualaus meno, literatūros, teatro, šokio ir kitų meno sričių kūrėjų kūryba, tačiau 2023 m. vėl buvo išskirtinai sėkmingi Lietuvos kinui. Išskirtinas režisierės Marijos Kavtaradzės filmas „Tu man nieko neprimeni“ (angl. „Slow“), kuris prestižiniame JAV Sandanso kino festivalyje pelnė apdovanojimą už geriausią režisūrą. Prodiuserė Uljana Kim pirmą kartą Lietuvos istorijoje pelnė Europos kino akademijos ir „Eurimage“ fondo apdovanojimą už tarptautinę bendrą filmų gamybą. Filmas „Penkios su puse meilės istorijos viename Vilniaus bute“ (režisierius Tomas Vengris, prodiuserė Uljana Kim) tarptautiniame Talino kino festivalyje „Juodosios naktys“ išrinktas geriausiu filmu konkursinėje programoje.

2023 m. vasario mėn. 73-ojo tarptautinio Berlyno kino festivalio („Berlinale“) metu vykusioje Europos kino mugėje Lietuva, Latvija ir Estija dalyvavo garbės viešnių teisėmis. Lietuvos kino ir kino industrijos istorijoje tai buvo didžiausias renginys, kurio metu mūsų šalies kinas buvo pristatomas jam rodant išskirtinį tarptautinį dėmesį. Po šio išskirtinio prisistatymo tikimasi naujų sandorių dėl kino koprodukcijos.

2023 m. toliau buvo tęsiama mokestinė lengvata kinui. Lietuvos įmonių investicijos į 101 filmo gamybą, kai bendras jų gamybos biudžetas siekė 70,8 mln. eurų, 2023 m. Lietuvoje sudarė 21 mln. eurų (tai ir yra mokestinės lengvatos dydis). Tai pačios didžiausios gamybos apimtys nuo 2015 m., kuomet pradėta taikyti ši lengvata. Per visą lengvatos galiojimo laikotarpį (2015–2023 m.) ja buvo pasinaudota kuriant 472 filmus (iš jų 277 visiškai lietuviškus filmus), Lietuvoje buvo išleista 331,7 mln. eurų, iš kurių 89,7 mln. eurų sudarė Lietuvos įmonių investicijos (daugiau galima sužinoti [Rezultatai - Lietuvos kino centras \(lkc.lt\)](#)).

Istorinės atminties politikos, programų ir projektų įgyvendinimas. 2023 m. įgyvendintos istorinės kultūrinės atminties išsaugojimo, Lietuvos Nepriklausomybės Akto signatarų įamžinimo, lituanistikos tradicijų ir paveldo iniciatyvos ir renginiai, įgyvendintos trys atmintinų metų – Lietuvos sostinės Vilniaus ir Gedimino laiškų metų, Klaipėdos krašto metų ir Šv. Juozapo metų – programos. Rengiamasi Dainų šventės šimtmečiui, Lietuvos sezonui Prancūzijoje 2024 m. ir M. K. Čiurlionio 150-ųjų gimimo metinių minėjimui nacionaliniu ir tarptautiniu mastu 2025 m. Sudaryta ir darbą pradėjo Ministrės Pirmininkės I. Šimonytės vadovaujama M. K. Čiurlionio vardo ir kūrybos paveldo įprasminimo sklaidos komisija (Vyriausybės komisija) ir darbo grupė.

2023 m. kovo 15 d. Lietuvoje gimė nauja tradicija – pradėta minėti atmintina Lietuvos žydų gelbėtojų diena (daugiausia Vilniuje). Pagrindinis minėjimo akcentas – Lietuvos žydų gelbėtojų vardų skaitymas. Vyriausybės kanceliarijos iniciatyva Vilniaus universiteto mokslininkai parengė moksleiviams skirtą metodinę medžiagą apie žydų gelbėjimą. Minint Vilniaus geto sunaikinimo aštuoniasdešimtmetį, 2023 m. rugsėjo mėn. tarptautine paroda ir atminimo koncertu buvusiam Vilniaus geto teatre buvo pagerbtas Vilniaus geto aukų atminimas.

Bendradarbiaudama su Seimo Laisvės kovų ir valstybės istorinės atminties komisija Vyriausybė pradėjo įgyvendinti Seimo 2023 m. spalio 10 d. patvirtintą XX amžiaus Lietuvos laisvės kovų tyrimų ir jų sklaidos, šių kovų įamžinimo programą (2023–2029 m.). Ministro Pirmininko patarėjo kultūros klausimais vadovaujama darbo grupė parengė šios programos įgyvendinimo priemonių plano projektą.

Vyriausybės kanceliarijos iniciatyva 2023 m. Kultūros ministerija ir Kultūros paveldo departamentas patobulino teisinį reglamentavimą ir parengė reikšmingiausių moderniosios Lietuvos kultūros paveldo objektų, siūlytinių skelbti kultūros paminklais, sąrašą ir jį įtraukė dešimt objektų (pavyzdžiui,

Kalniškės partizanų mūšio vietą Lazdijų rajone, Rainių kankinių kapą Telšiuose, knygnešio Jurgio Bielinio kapą Biržų rajone ir kiti). 2024–2025 m. šis darbas bus tęsiamas.

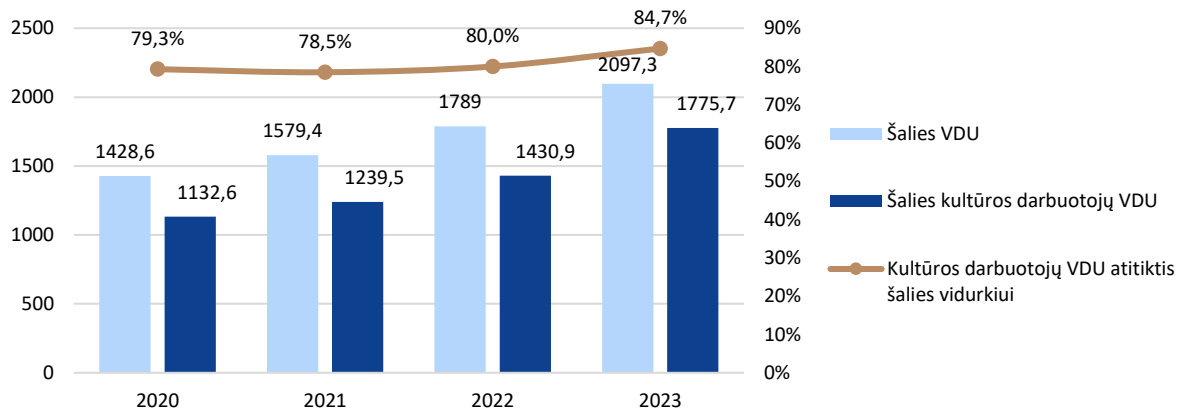
Nuo 1990 m. nebuvo sprendžiamas seniausių Lietuvos paveldo objektų – piliakalnių – žemės sklypų formavimo ir įregistravimo Nekilnojamojo turto registre (NTR) klausimas, tai apsunkino piliakalnių priežiūrą, nes nebuvo aiškus jų šeimininkas. 2023 m. bendru kultūros ministro ir aplinkos ministro įsakymu patvirtino Veiksmų, kuriuos reikia atlikti, kad būtų suformuoti laisvoje valstybinėje žemėje esančių reikšmingiausių piliakalnių žemės sklypai ir jie būtų perduoti valdyti savivaldybėms, planą. Kultūros paveldo departamentas patvirtino sąrašą 138 piliakalnių, kurių apskaitos dokumentai rengiami 2022–2024 m. ir tikslinami duomenys Kultūros vertybių registre. 35 savivaldybės, bendradarbiaudamos su Nacionaline žemės tarnyba (NŽT), pradėjo arba netrukus pradės šių piliakalnių žemės sklypų formavimą. Suformavus žemės sklypus ir juos įregistravus NTR, savivaldybės bus įteisintos kaip šių piliakalnių savininkės.

2023 m. įgyvendinti keli Neginkluoto pasipriešinimo ir atgimimo atminties išsaugojimo bandomieji projektai. Laukuvoje (Šilalės raj.) steigiamas gydytojos, rašytojos, Sibiro tremtinės Dalios Grinkevičiūtės muziejus, kuriame bus pasakojama apie šios iškilios asmenybės gyvenimą, tremtį, jos literatūrinį palikimą bei miestelio ir miestelėnų istorijas. Tęsiant Vyriausybės kanceliarijos pradėtą Sąjūdžio istorinės atminties aktualizavimo iniciatyvą, Lietuvos miestuose vyko diskusijos, parodos bei konferencijos. Vyriausiojo archyvaro tarnyba parengė šiai istorinės atminties temai skirtą metodinę medžiagą Lietuvos moksleiviams, kuri bus integruota į bendrojo ugdymo programą. 2023-ieji – Lietuvos archyvų reikšmingo atsivėrimo visuomenei ir intensyviai tarpinstituciniam bendradarbiavimui pradžios metai.

Pradėtos Socialinio recepto, muziejų prieinamumo žmonėms su negalia bei kitos iniciatyvos. Įgyvendinti pirmieji trys bandomieji fizinės ir informacinės (turinio) infrastruktūros prieinamumo asmenims su negalia projektai Lietuvos jūrų muziejuje, Lietuvos etnografijos muziejuje ir Nacionaliniame M. K. Čiurlionio dailės muziejuje. Bendradarbiaujant Kultūros ministerijai ir Sveikatos apsaugos ministerijai, 2023 m. buvo įgyvendintas Socialinio recepto bandomasis projektas, kuriame trijose savivaldybėse (Vilniaus, Kauno ir Šiaulių m.) bibliotekos, muziejai ir scenos meno įstaigos pasiūlė įvairių senatvės pensijos amžiaus sulaukusiems asmenims pritaikytų tęstinių kultūrinių renginių, veiklų ir edukacijų. 2024 m. suplanuota socialinio recepto projekto plėtra 13 savivaldybių.

Stiprinant kultūros ir švietimo sąveiką, 2023 m. toliau išplėstas kultūros paso paslaugų turinys: į kultūros paso rinkinį įtraukta 1 510 naujų kultūrinės edukacijos paslaugų, kultūros ir meno renginių ir kultūrinės edukacinių veiklų, o bendras Kultūros paso sistemoje patvirtintų paslaugų skaičius pasiekė 4,8 tūkst. (iš jų specialiųjų (individualių) ugdymosi poreikių turintiems mokiniams pritaikyta 2,3 tūkst. paslaugų). Kultūrinės edukacijos informacinės sistemos duomenimis, 2023 m. buvo surengta 25 991 edukacinė veikla.

Kultūros darbuotojų vidutinis mėnesinis darbo užmokesčio (VDU) 2023 m. toliau artėjo prie šalies vidurkio ir ketvirtąjį ketvirtį pasiekė 84,7 proc. Lietuvos VDU.

7 paveikslas. Kultūros darbuotojų VDU atitiktis šalies vidurkiui (proc.)

Duomenų šaltinis – Valstybės duomenų agentūra

2023 m. kultūros darbuotojų atlyginimams didinti Vyriausybė papildomai skyrė 34 mln. eurų, 2024 m. – dar 25 mln. eurų, iš jų 2,8 mln. – horizontaliesiems sprendimams, bendrai didinantiems darbuotojų pajamas, įgyvendinti. Tikimasi, kad kartu su savivaldos indėliu kultūros darbuotojų darbo užmokestis 2024 m. vidutiniškai galės didėti maždaug 12 procentų. Dėl šių asignavimų 2022 m. ir 2023 m. kultūros darbuotojų VDU augimo tempas buvo atitinkamai 2,1 ir 6,9 procentinio punkto didesnis nei šalies VDU, tačiau atotrūkis nuo šalies VDU išlieka. Tam įtakos pirmiausia turi pastaraisiais metais žymiai padidinta minimalioji mėnesinė alga, tačiau taip yra ir dėl nevienodo vietos savivaldos prisidėjimo, ypač žinant tai, kad daugiau nei pusė viešajame sektoriuje dirbančių kultūros ir meno darbuotojų dirba savivaldybių įstaigose.

Kultūros teisinio reguliavimo pokyčiai. 2023 m. priimtas naujos redakcijos Mecenavimo įstatymas, kuriuo skatinamas didesnis visuomenės ir verslo įsitraukimas į mecenatystę. Taip pat priimti Visuomenės informavimo įstatymo pakeitimai, kuriais atnaujintas Lietuvos žiniasklaidos (medijų) rėmimo modelis. Nuo 2024 m. pradėjęs veikti naujasis Medijų rėmimo fondas sieks remti didesnę žiniasklaidos subjektų ir projektų ratą. Priimtos Baudžiamojo kodekso ir Administracinių nusižengimų kodekso pataisos, kuriomis siekiama stiprinti autorių teisių ir gretutinių teisių apsaugą, mažinti neteisėtą turinio naudojimą, ypač elektroninėje aplinkoje, parengta Lietuvos gyventojų nelegalaus turinio vartojimo lygio nustatymo metodika ir pagal šią metodiką atliktas bandomasis tyrimas, pakartotinį tyrimą numatoma atlikti 2024 m. Priimtas Muziejų įstatymo pakeitimo įstatymas (nauja redakcija), kuriame, sistemiškai peržiūrėjus muziejų veiklos reglamentavimą, atsisakyta neaktualių teisinio reguliavimo nuostatų, įtvirtinti nauji muziejų veiklos principai, patikslintos funkcijos, nustatyta aiškesnė muziejų finansavimo sistema. Patvirtinti šio įstatymo įgyvendinamieji teisės aktai ir Muziejų veiklos skatinimo 2024–2026 metų veiksmų planas bei jo įgyvendinimo ir finansavimo tvarkos aprašas.

Lietuvoje po rekonstrukcijų atidaromos atnaujintos ir visai naujos kultūros erdvės. 2023 m. ES lėšomis buvo įgyvendinami 25 kultūros paveldo aktualizavimo projektai, iš jų aštuoni buvo baigti įgyvendinti: buvusio Telšių ješiboto pastato, Vilniaus universiteto Observatorijos pastatų ansamblio astronomijos paviljono ir bokšto (M. K. Čiurlionio g., Vilnius), Kėdainių krašto muziejaus, Vilkiškių dvaro sodybos, Pivašiūnų Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčios, Abromiškių ir Šateikių dvarų sodybų, su geležinkelių statyba XX a. pradžioje susijusio gyvenamojo namo Mažeikiuose. 2023 m. buvo baigti įgyvendinti ir 2024 m. pradžioje duris lankytojams atvėrė istorinis hebrajų gimnazijos Tarbut pastatas (Pylimo g. 4, Vilnius, Vilniaus Gaono žydų istorijos muziejus) ir Sapiegų rūmai (L. Sapiegos g. 13, Vilnius, Šiuolaikinio meno centras). Nekilnojamųjų kultūros vertybių

tvarkybos darbų (paveldotvarkos) programos lėšomis 2023 m. tvarkybos (restauravimo, konservavimo, remonto) darbai buvo baigti 26 kultūros paveldo objektuose.

2023 m. ES ir valstybės biudžeto lėšomis baigti įgyvendinti penki viešosios ir privačios kultūros infrastruktūros modernizavimo projektai, dar 18 projektų įgyvendinimas tęsiamas. Taip pat 2023 m. baigti šeši savivaldybių kultūros infrastruktūros modernizavimo projektai.

Skaitmeninimas. Europos kultūros paveldo skaitmeninėje platformoje EUROPEANA jau daugiau kaip dešimtmetį kaupiamų ir prieinamų suskaitmenintų Lietuvos kultūros paveldo objektų skaičius nuo 227,3 tūkst. objektų 2021 m. pasiekė 389,9 tūkst. objektų 2023 m. Atvirąją turinio licenciją suskaitmenintų ir skaitmeninių kultūros paveldo objektų skaičius 2023 m. siekė 386,2 tūkst. objektų (2022 m. buvo 306 tūkst. objektų). Elektroninio archyvo informacinėje sistemoje (EAIS) ir portale E. kinas prieinamų suskaitmenintų ir skaitmeninių kultūros paveldo objektų peržiūrų skaičius 2023 m. viršijo 4,6 mln. peržiūrų. Surengta 20 dokumentų parodų, kurias aplankė 3 680 lankytojų. Parengtame Lietuvos archyvų virtualių parodų portale paskelbtą 31 virtualią parodą peržiūrėjo 20 543 virtualūs lankytojai. 2023 m. valstybės archyvų organizuosiuose renginiuose dalyvavo 92 686 dalyviai. Bendro valstybės archyvų saugomų suskaitmenintų dokumentų kiekio santykis su saugomų rašytinių (popierinių) dokumentų kiekiu (apskaitos vienetais) 2023 m. pabaigoje buvo 7,5 proc. (777 tūkst. ir 10 464 tūkst.).

Lietuvos muziejų svetainėse ir informacinėse sistemose suskaitmenintų ir skaitmeninių kultūros paveldo objektų peržiūrų skaičius 2023 m. siekė 2,4 mln. Iš viso Lietuvos muziejų valdomose skaitmeninėse kolekcijose per 2023 m. buvo 787 tūkst. apsilankymų. 2023 m. Lietuvos muziejai atvėrė 64 tūkst. viešai prieinamus suskaitmenintus ir skaitmeninius kultūros paveldo objektus.

2023 m. pradėtas įgyvendinti sisteminis kultūros darbuotojų kvalifikacijos tobulinimo modelis, pagal kurį bendrosiomis kompetencijomis rūpinasi vienas kvalifikacijos tobulinimo koordinatorius – Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka. Ji yra atsakinga už kultūros sektoriaus darbuotojų bendrųjų ir vadybinių kompetencijų ugdymą, taip pat bibliotekų darbuotojų profesinių kompetencijų tobulinimą. Pagal įgyvendinamą modelį profesinėmis muziejų kompetencijomis rūpinasi Lietuvos nacionalinis muziejus, kultūros centrų – Lietuvos nacionalinis kultūros centras, valstybės archyvų – Lietuvos vyriausiojo archyvaro tarnyba.

Srities rodiklių būklė

Periodinio Gyventojų dalyvavimo kultūroje ir pasitenkinimo kultūros paslaugomis tyrimo ketvirtosios bangos 2023 m. duomenys rodo didėjančias bendrųjų visuomenės įsitraukimo į kultūrą formų rodiklių reikšmes. Gyvo kultūros vartojimo rodiklio (naudojimasis bent keturiais kultūros produktais arba paslaugomis gyvai per paskutinius 12 mėn.) reikšmės augo kiekviename naujoje tyrimo bangoje nuo 43 proc. 2014 m. iki 56 proc. 2023 m. Gyventojų, dalyvaujančių kultūrinėse veiklose, t. y. užsiimančių kultūrine ir (ar) kūrybine veikla, dalis per tuos metus išaugo nuo 37 proc. iki 47 proc., užsiimančių arba linkusių jomis užsiimti – nuo 55 proc. iki 61 proc., socialiai dalyvaujančių arba savanoriaujančių kultūrinėse veiklose dalis – nuo 10 proc. iki 26 proc. Taip pat nuo 58 proc. iki 71 proc. išaugo kultūros paveldo objektus Lietuvoje lankiusių gyventojų dalis. Užsienyje atostogavusių gyventojų skaičius nuo 27 proc. (2014 m.) išaugo iki 46 proc. 2023 m. Kultūrą vartojantys ir kultūrinėmis veiklomis užsiimantys asmenys turi daugiau socialinių ryšių, yra pilietiškai aktyvesni, linkę stipriau tapatintis su Lietuvos valstybe. Beveik 90 proc. gyventojų, kaip ir anksčiau, didžiuojasi būdami Lietuvos piliečiais, padaugėjo labai besididžiuojančiųjų dalis. Nepalankioje kultūrinėje aplinkoje esančių gyventojų užsiėmimas kultūrine ar kūrybine veikla per pastaruosius trejus metus nežymiai padidėjo, tačiau neperžengė statistinės paklaidos ribų (nuo 25 proc. iki

28 proc.). Gyventojų pasitenkinimas kultūros paslaugų prieinamumu ir kokybe išlieka stabiliai aukštas – 67 proc. palankiai vertina kultūros kokybę (aukščiausias rodiklis – kino filmų kokybės vertinimo (68 proc.), žemiausias – archyvų kokybės vertinimo (tačiau archyvų kokybę palankiai vertinančiųjų dalis, palyginti su 25 proc. 2020 m., išaugo iki 46 proc.). Kultūros paslaugų prieinamumą palankiai vertina panaši dalis gyventojų – 66 proc. (70 proc. – viešųjų bibliotekų paslaugų, tik 46 proc. – archyvų, tačiau archyvų paslaugų prieinamumo vertinimas, palyginti su 34 proc. 2020 m., pagerėjo).

Auga kultūros renginių, parodų ir ekspozicijų lankytojų skaičius, o muziejų lankomumas 2023 m. buvo rekordinis. 2023 m. Lietuvos muziejuose apsilankė 5,8 mln. žmonių – tai beveik 16 proc. daugiau nei 2022 m., buvo viršytas ligtolinis apsilankymų rekordas (5,6 mln. 2019 m.). 2023 m. dvidešimtyje Lietuvos valstybinių ir nacionalinių teatrų ir koncertinių įstaigų aplankė per 1 mln. žiūrovų ir klausytojų (11 proc. daugiau nei 2022 m., tačiau vis dar 21 proc. mažiau nei iki pandemijos, 2019 m.).

Kultūros ir visuomenės informavimo valstybės veiklos sričiai finansuoti iš valstybės biudžeto 2023 m. skirta 498 mln. eurų. Pažangos lėšų ir prie pažangos prisidedančių tęstinių lėšų daugiausia skirta šiems pažangos uždaviniams įgyvendinti: visuomenei reikšmingo kultūros ir tautinio paveldo atgaivinimo ir jo naudojimo visuomenės poreikiams didinimui (40,3 mln. eurų), istorinės atminties aktualizavimo visuomenėje stiprinimui (37,5 mln. eurų), gyventojų dalyvavimo kultūrinėse veiklose ir prisidėjimo prie kultūros plėtros skatinimui (12 mln. eurų). Apskritai valdžios sektoriaus išlaidos poilsio, kultūros ir religijos valstybės funkcijai didėja: 2021 m. siekė 669,1 mln. eurų (1,2 proc. nuo BVP), 2022 m. – 822,6 mln. eurų (1,2 proc. nuo BVP), Finansų ministerijos skaičiavimais, 2023 m. sudarė 908 mln. eurų (1,3 proc. nuo BVP).

III. ILGAS IR VISAVERTIS SVEIKO ŽMOGAUS GYVENIMAS

Pagrindinis sveikatos apsaugos sistemos tikslas – žmonių sveikatos stiprinimas ir gerinimas, diegiant naujus rizikos veiksnių mažinimo modelius, gerinant teikiamų sveikatos priežiūros paslaugų kokybę, prieinamumą ir efektyvumą bei dėmesį skiriant prevencinių priemonių, kurios leistų identifikuoti susirgimus ankstyvojoje stadijoje ir juos visiškai eliminuoti arba reikšmingai sumažinti didelio poveikio sveikatai riziką, plėtojimui. Kartu itin svarbu plėtoti tokią sveikatos sistemą, kurioje žmogus, susidūręs su liga, patirtų kiek įmanoma mažiau papildomų išlaidų, susijusių su gydymu.

Įgyvendinta Greitosios medicinos pagalbos tarnybos reforma. Centralizavus greitosios medicinos paslaugų teikimą ir įkūrus bendrą Greitosios medicinos pagalbos (GMP) tarnybą, nuo reformos pradžios (2023 m. liepos 1 d.) visais ketvirčiais GMP atvykimo į I skubumo kategorijos (kai asmenys susiduria su gyvybei pavojingomis būklėmis) iškvietimus operatyvumas pagerėjo. Vertinant situaciją iki ir po reformos (lyginant 2023 m. I ir IV ketvirčių duomenis) skirtingose savivaldybėse, net 14-oje savivaldybių atvykimas į iškvietimus reikšmingai pagerėjo (virš 5 proc.), 44-iose savivaldybėse situacija iš esmės nepasikeitė (pokytis svyravo nuo -5 proc. iki +5 proc.) ir tik 2 savivaldybėse dėl išaugusio paslaugų poreikio operatyvumas suprastėjo daugiau nei 5 proc. Siekiant tvarių reformos rezultatų, toliau bus diegiami vienodi paslaugų teikimo standartai, didinama GMP aprėptis, gerinamos darbo sąlygos GMP darbuotojams, peržiūrima teikiamų paslaugų kokybės matavimo rodiklių sistema.

Savivaldybėse steigiami sveikatos centrai. Gydymo įstaigų sujungimas į sveikatos centrus padidins dažniausiai naudojamų sveikatos paslaugų prieinamumą, jų kokybę, o pacientams bus paprasčiau gauti jiems reikiamas sveikatos priežiūros paslaugas. Siekiama, kad 80 proc. sveikatos priežiūros paslaugų gyventojai galėtų gauti savo savivaldybėje, o likusios kompleksinės ir specializuotos paslaugos būtų teikiamos specializuotose įstaigose. Iki 2023 m. pabaigos įsteigti 5 sveikatos centrai, o iki 2024 m. gegužės mėn. sveikatos centrai įsteigti jau 59 savivaldybėse.

Didėja suteiktų dienos paslaugų mastas. Per 2023 m. suteikta 13,5 proc. daugiau ambulatorinės chirurgijos, dienos chirurgijos, dienos stacionaro, stebėjimo ir priėmimo-skubiosios pagalbos paslaugų nei 2022 m. Šios paslaugos, kai asmuo tą pačią dieną gali grįžti namo, yra saugesnės, prisideda prie eilių pas sveikatos priežiūros specialistus trumpinimo ir taupo Privalomojo sveikatos draudimo fondo (PSDF) lėšas, nes pacientams neteikiamos perteklinės ir nebūtinos paslaugos. 2023 m. dienos ir ambulatorinės chirurgijos paslaugos sudarė 61,9 proc. nuo visų chirurgijos atvejų. Kasmet artėjame prie Europos šalių vidurkio, kur 70–80 proc. chirurginių intervencijų yra dienos ir (ar) ambulatorinės chirurgijos paslaugos.

Didinant sveikatos priežiūros paslaugų prieinamumą ir siekiant sumažinti eiles pas gydytojus specialistus, 2023 m. įtvirtinta nauja paslaugų kategorija – konsultacija su išsamesniu ištyrimu (t. y. kai konsultacijos metu atliekamos dvi ir daugiau intervencijų) ir pradėtas finansiškai skatinti tokių paslaugų teikimas (nustatytos 36 gydytojų specialistų konsultacijų, kai atliekamas išsamesnis ištyrimas, kainos).

Padidinta ambulatorinių slaugos paslaugų namuose aprėptis. Išplėsta specialistų komanda, kuri gali teikti slaugos paslaugas namuose. Ją dabar sudaro slaugytojas, slaugytojo padėjėjas, kineziterapeutas, ergoterapeutas (iki 2020 m. slaugos paslaugą namuose galėjo teikti su šeimos gydytoju dirbantis slaugytojas). Nustatyta didesnė kompensuojama slaugos paslaugų apimtis – atsižvelgiant į pacientui nustatytą slaugos paslaugų poreikį, gali būti kompensuojama 52, 156 arba 260 paslaugų per metus (iki 2020 m. buvo kompensuojamos 24 paslaugos). Slaugos paslaugų namuose gavėjų skaičius per 2020–2023 m. išaugo penktadaliu (nuo 40 000 asmenų iki 50 500 asmenų).

Nuo 2023 m. liepos 1 d. 20-yje savivaldybių vykdomas bandomasis pacientų pavėžėjimo projektas, kurio rezultatais remiantis bus nustatytas pacientų pavėžėjimo (paslauga, teikiama pacientams, negalintiems dėl sveikatos būklės ar socialinių ekonominių priežasčių naudotis individualiu ir (ar) viešuoju transportu, siekiant pasinaudoti asmens sveikatos priežiūros paslaugomis) modelis nacionaliniu mastu. Per 6 projekto mėnesius įvykdyta daugiau nei 3 600 pavėžėjimų (vidutiniškai pervežta apie 300 pacientų per savaitę). Nuo 2024 m. liepos 1 d. pavėžėjimo paslaugą nacionaliniu lygiu organizuos GMP tarnyba, o savivaldybės bus atsakingos už hemodializuojamų asmenų transportavimą.

2023 m. pradėtas pasirengimas mobilios skubiosios medicinos pagalbos komandos sertifikavimui Lietuvoje. Siekiama kartu su GMP tarnyba suformuoti Pasaulio sveikatos organizacijos (PSO) sertifikuotą skubiosios medicinos pagalbos komandą, kuri taptų PSO mobiliųjų komandų tinklo

dalimi. Lietuvos komanda kartu su kitų šalių komandomis dalyvautų tarptautinės pagalbos misijose ir teiktų pagalbą ekstremaliųjų situacijų atvejais užsienio šalyse ir Lietuvoje.

Lietuvoje išliekant aukštam rūkymo paplitimui, **pradėjo veikti nacionalinė pagalbos telefonu linija norintiems mesti rūkyti 1819**. Nacionalinė pagalbos norintiems mesti rūkyti linija yra ir PSO Tabako kontrolės konvencijos rekomenduojama priemonė. Moksliniais tyrimais įrodyta, kad ši priemonė labai padidina tikimybę, kad rūkantysis sėkmingai atsikratys rūkymo. Linija veikia darbo dienomis nuo 11 iki 19 val. ir savaitgaliais nuo 11 iki 14 val. Norinčius mesti rūkyti konsultuoja 5 pagal specialią moksliniais įrodymais grįstą metodiką apmokytieji specialistai. Vidutiniškai Lietuvoje kasdien tabako gaminius (įskaitant bedūmius tabako gaminius) rūko 30 proc. šalies gyventojų, elektronines cigaretes – apie 3 proc. šalies gyventojų. Apie 15 proc. visų mirčių (daugiau nei 6 000 kasmet) yra siejama su rūkymu, tad rūkymas išlieka viena svarbiausių išvengiamo mirtingumo priežasčių Lietuvoje.

Pasirengta etapiškai pereiti prie centralizuoto vėžio prevencinių programų organizavimo ir įkurti du prevencinių programų koordinavimo centrai – Lietuvos sveikatos mokslų universiteto ligoninės Kauno klinikose ir Vilniaus universiteto ligoninėje Santaros klinikose. Šie centrai bus atsakingi už visų gyventojų, patenkančių į tikslinę populiaciją, pakvietimą sudalyvauti prevencinėse programose (Valstybinės ligoninių kasos duomenimis, šiuo metu Lietuvoje yra daugiau nei 1,7 mln. žmonių, kurie pagal savo amžių gali gauti prevencinėse programose numatytas paslaugas), sudalyvavusių asmenų nukreipimą (esant poreikiui) tolesniam ištyrimui. Tikimasi, kad centralizuotas gyventojų kvietimas dalyvauti programose padidins dalyvaujančių asmenų skaičių, tai leis identifikuoti ikivėžinius ar žemos stadijos vėžinius susirgimus ir taikyti jiems efektyvų gydymą. Tai leistų sumažinti prevencinėmis priemonėmis išvengiamą mirtingumą.

Mažinamos vaistų ir medicinos pagalbos priemonių kainos. 2023 m. liepos 1 d. įsigaliojus naujiems vaistų kainodaros principams ir atnaujinus kompensuojamųjų vaistų kainyną, daugiau nei pusė iš sąraše esančių kompensuojamųjų vaistų gyventojams tapo pigesni. Taip pat nuo 2023 m. liepos 1 d. pradėtas taikyti vadinamasis „priemokų krepšelis“ – padengiamos paciento priemokos už vaistus su mažiausia priemoka, kai sukaupta priemokų suma sudaro daugiau nei 48,36 eurų. Preliminariais duomenimis, 2023 m. antrąjį pusmetį paciento priemokos buvo padengtos 64,8 tūkst. asmenų, sukaupusių priemokų krepšelį (arba 5,2 proc. asmenų, gavusių kompensuojamuosius vaistus ir medicinos pagalbos priemones), padengiamų priemokų suma sudarė 2 mln. eurų.

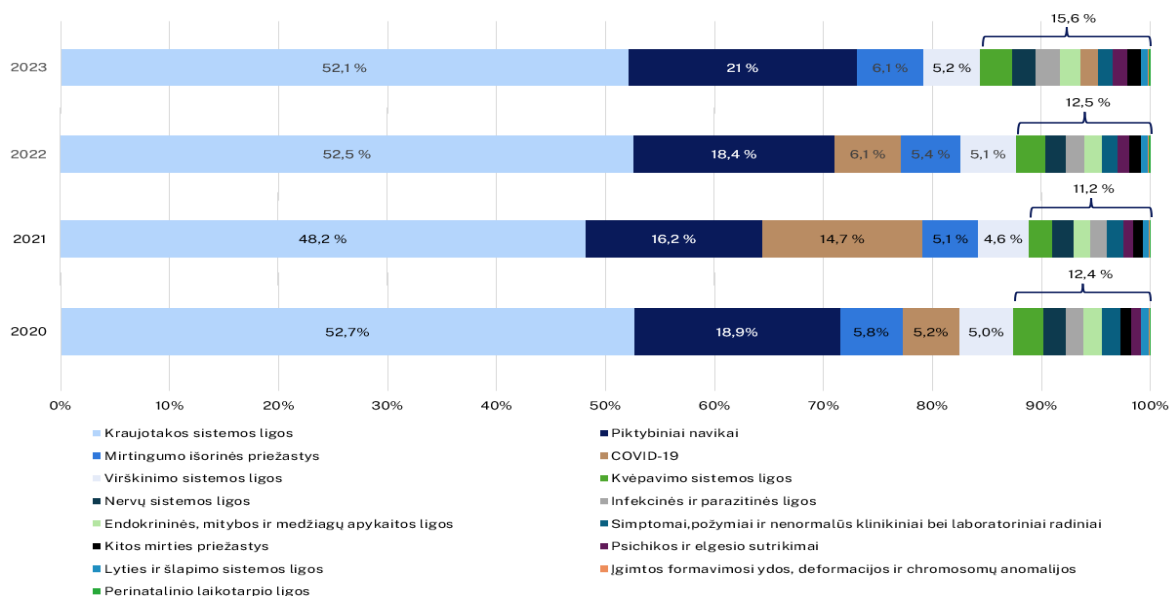
Siekiant būti pasiruošusiems įvairiems grėsmių scenarijams, didinamas sveikatos sektoriaus atsparumas ir pasirengimas krizėms. **2023 m. padėti pagrindai, kad Lietuvoje atsirastų vienas iš ES medicinos priemonių rezervo sandėlių.** Šis projektas prisidės prie saugesnių gyvenimo sąlygų sukūrimo europiečiams krizių bei grėsmių sąlygomis. Europos Komisijos patvirtinimas, kad Lietuva geba teikti pagalbą Europos Sąjungos mastu, yra Lietuvos atsakingų institucijų kompetencijų pripažinimas ir mūsų diplomatinės tarnybos koordinuotų veiksmų siekiant šio centro Lietuvoje puikaus darbo rezultatas (sandėliui įrengti Europos Komisija skirs 97 mln. eurų). Numatoma, kad Lietuvoje bus kaupiamos vaistų ir asmens apsaugos priemonių atsargos, kurių gali prireikti bet kuriai ES valstybei, susidūrus su krizine situacija ir grėsmėmis, įskaitant ir chemines, biologines,

radiologines ir branduolines grėsmes gyventojų sveikatai, pirmiesiems gelbėtojams, sveikatos priežiūros paslaugų teikėjams, civiliams gyventojams.

Nacionalinė visuomenės sveikatos priežiūros laboratorija prijungta prie Nacionalinio visuomenės sveikatos centro. Taip bus galima užtikrinti efektyvų valstybinio laboratorinių tyrimų užsakymo formavimo ir įgyvendinimo modelį, operatyvų veikimą iškilus krizinėms situacijoms. Įstaigų veiklos sinergija taip pat svarbi geresnei epidemiologinių visuomenės sveikatos, klinikinių ir cheminių laboratorinių tyrimų atlikimo kokybei užtikrinti bei galimybei diegti naujus tyrimus, atsižvelgiant į aktualią epidemiologinę ir visuomenės sveikatos situaciją.

Srities rodiklių būklė

Daugiausia gyventojų miršta dėl prevencinėmis priemonėmis galimų išvengti mirties priežasčių. Lietuvoje 2023 m. mirė 37 005 žmonės, t. y. 5 879 asmenimis mažiau negu 2022 m., 10 741 asmeniu mažiau nei 2021 m. Išankstiniais duomenimis, 1 000 gyventojų 2023 m. teko 12,9 mirusiųjų (2022 m. – 15,1/1000 gyventojų). Keturios pagrindinės mirties priežastys – kraujotakos sistemos ligos, piktybiniai navikai, išorinės mirties priežastys ir virškinimo sistemos ligos – sudarė 84,4 proc. visų mirties priežasčių. Palyginti su 2022 m., tarp keturių pagrindinių mirties priežasčių nebeliko COVID-19 ligos reikšmingai (nuo 6,1 proc. 2022 m. iki 1,6 proc. 2023 m.) sumažėjus mirtingumo lygiui nuo šios ligos, tačiau, mirtingumo lygiui nuo virškinimo sistemos ligų padidėjus 0,1 proc. punktu, ši priežastis tapo ketvirtąja pagrindine gyventojų mirties priežastimi. Nuo kraujotakos sistemos ligų mirė daugiau nei pusė, t. y. 52,1 proc. visų mirusiųjų. Nuo piktybinių navikų mirė 21 proc., dėl išorinių mirties priežasčių – 6,1 proc., o nuo virškinimo sistemos ligų – 5,2 proc. visų mirusiųjų.

8 paveikslas. Lietuvos gyventojų mirčių priežastys 2020–2023 m.

Duomenų šaltinis – Higienos instituto duomenys

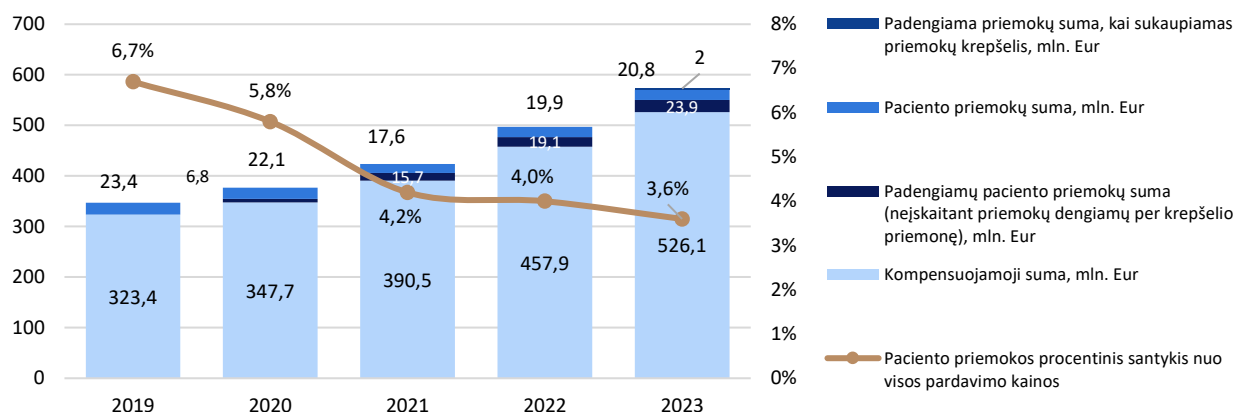
Tiek vyrų (45,6 proc.), tiek moterų (58,3 proc.) daugiausia mirė nuo kraujotakos sistemos ligų (atitinkamai 2022 m. – 46 proc. ir 58,4 proc.). Nuo piktybinių navikų mirė 23,5 proc. vyrų ir 18,6 proc. visų mirusių moterų (atitinkamai 2022 m. – 20,9 proc. ir 16,1 proc.). Daugiausia vyrų mirė nuo

trachėjos, bronchų ir plaučių, priešinės liaukos ir skrandžio piktybinių navikų, o daugiausia moterų – nuo krūties, storosios žarnos bei kasos piktybinių navikų. Duomenys rodo, kad 2023 m. 22,3 proc. visų mirusiųjų sudarė darbingo amžiaus (16–64 m.) asmenys (2022 m. tokių asmenų buvo 23 proc.), darbingo amžiaus moterų mirė 2,5 karto mažiau negu darbingo amžiaus vyrų (32,7 proc. vyrų ir 12,4 proc. moterų mirčių). Daugiausia darbingo amžiaus vyrų mirė nuo išeminių širdies ligų (17,6 proc., virškinimo organų piktybinių navikų (8,4 proc.) ir kepenų ligų (7,2 proc.). Daugiausia darbingo amžiaus moterų mirė nuo išeminių širdies ligų (9,6 proc.), moters lyties organų piktybinių navikų (9,4 proc.) ir kepenų ligų (9,3 proc.).

Šalyje jau ne vienus metus įgyvendinamos prevencinės programos. Prevencinių programų finansavimas taip pat didėja – 2023 m. prevencinėms programoms vykdyti išleista 47,4 mln. eurų PSDF lėšų (5,7 mln. eurų daugiau negu 2022 m.), tačiau 2021–2023 m. laikotarpiu prevencinių programų paslaugas gavusių asmenų dalis, palyginti su tiksline programos grupe, gimdos kaklelio vėžio programoje vidutiniškai sudaro apie 20 proc., krūties vėžio – vidutiniškai apie 27 proc., priešinės liaukos vėžio – vidutiniškai 22 proc., storosios žarnos vėžio – vidutiniškai 27 proc., širdies ir kraujagyslių ligų – vidutiniškai 46 proc. Duomenys rodo, kad programos aprėptis nėra pakankama. Tai atitinkamai gali lemti ir prevencinėmis priemonėmis išvengiamo mirtingumo rodiklius šalyje. Be to, iki šiol nebuvo efektyvaus ir veiksmingo tikslinės grupės gyventojų (paciento) dalyvavimo prevencinėse programose modelio, todėl bus pereinama prie centralizuoto vėžio prevencinių programų organizavimo, įkuriant du prevencinių programų koordinavimo centrus, kurie bus atsakingi už efektyviai ir veiksmingai pacientui teikiamas prevencinių programų paslaugas.

Nors vyrų ir moterų sveiko gyvenimo trukmė Lietuvoje yra ilgiausia tarp Baltijos šalių, nuo ES 27 vidurkio Lietuva reikšmingai atsilieka (2021 m. vyrų – 7,7 metais (ES 27 – 63,1 metų), moterų – 4,4 metais (ES 27 – 64,2 metų)). Lietuva yra viena iš penkių ES 27 valstybių narių, pasižyminčių trumpiausia bendra (vyrų ir moterų kartu) sveiko gyvenimo trukme, o vyrų sveiko gyvenimo trukmė yra trečia trumpiausia ES 27. Tikimasi, kad rizikos veiksnių prevencija ir mažinimas bei prevencinių programų plėtra vidutiniu ir ilguoju laikotarpiu turėtų turėti teigiamą poveikį ir sveiko gyvenimo trukmės rodikliui.

Didėja vaistų prieinamumas gyventojams. 2023 m. kompensuojamuosius vaistus ir medicinos pagalbos priemones vartojo apie 1,24 mln. pacientų (43,5 proc. visų Lietuvos gyventojų). 2020–2023 m. Lietuvos gyventojų skaičiui išliekant panašiam lygyje, kompensuojamuosius vaistus ir medicinos pagalbos priemones vartojo vis didesnė gyventojų dalis (2020 m. – 38,8 proc. šalies gyventojų, 2021 m. – 39,9 proc., 2022 m. – 42,5 proc.). Didėjantis kompensuojamųjų vaistų ir medicinos pagalbos priemonių vartojimo mastas rodo, kad, prisidedant valstybei, vaistai tampa prieinamesni didesnei daliai gyventojų. 2020–2023 m. buvo nuosekliai didinamos PSDF biudžeto lėšos vaistams ir medicinos pagalbos priemonėms kompensuoti, taip pat padengiamų paciento priemokų suma, o paciento priemokos procentinis santykis nuo visos kompensuojamojo vaisto ar medicinos pagalbos priemonių pardavimo kainos reguliariai mažėjo – nuo 2020 m. iki 2023 m. sumažėjo 2,2 proc. punktais.

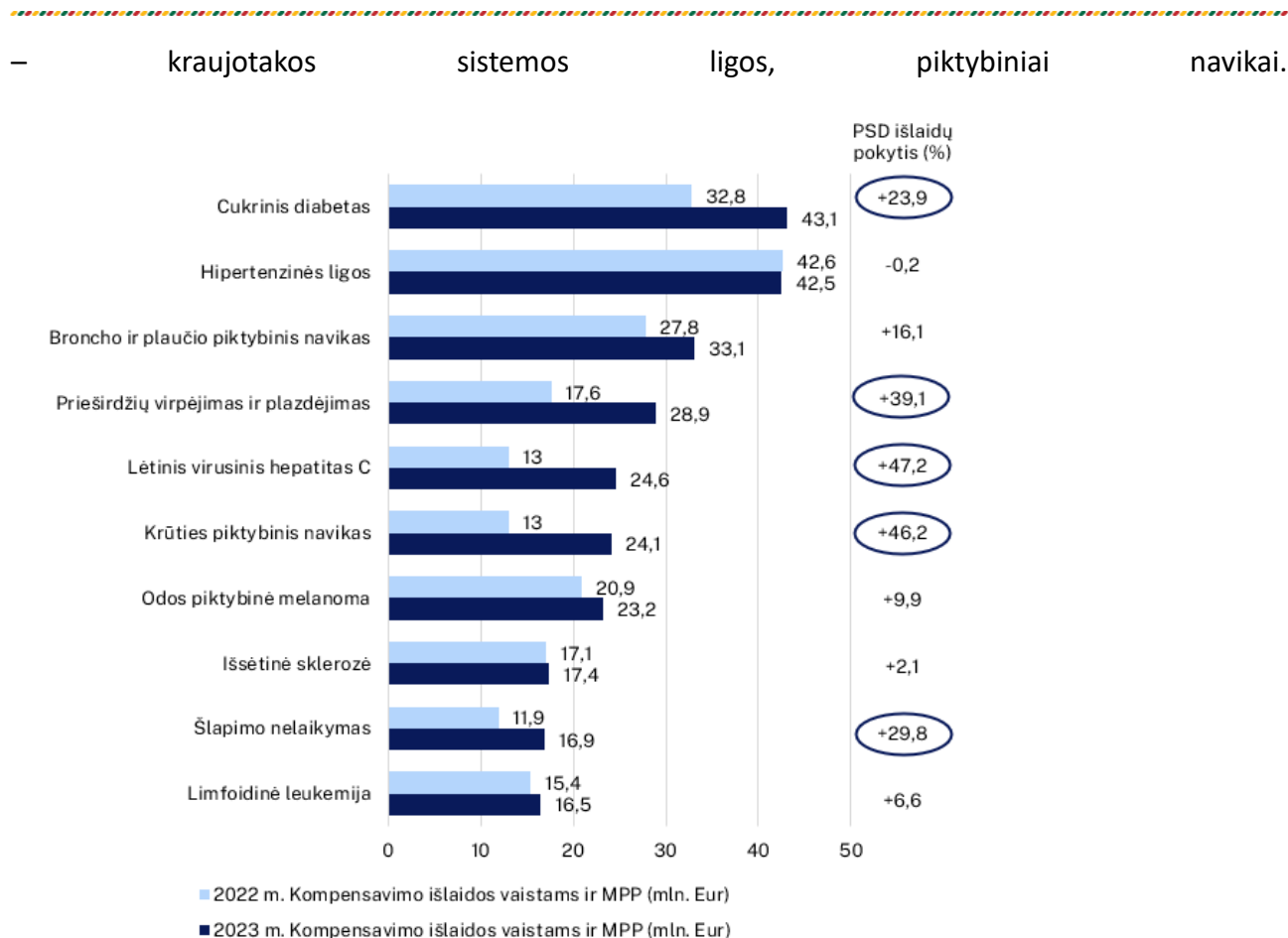

9 paveikslas. PSDF biudžeto lėšų vaistams ir medicinos pagalbos priemonėms kompensuoti, pacientų priemokos ir padengiamos paciento priemokos sumos santykis (mln. eurų), paciento priemokos procentinis santykis nuo visos pardavimo kainos

Duomenų šaltinis – Valstybinės ligonių kasos duomenys

Prie tolesnio kompensuojamųjų vaistų ir medicinos pagalbos priemonių mažėjimo prisidės ir 2023 m. pradėta taikyti priemokų krepšelio priemonė, kuri atpigins vaistų krepšelį tiems, kurie dėl sveikatos būklės priversti vartoti daugiau arba brangių kompensuojamųjų vaistų ir medicinos pagalbos priemonių (preliminariais duomenimis, 2023 m. antrąjį pusmetį paciento priemokos buvo padengtos 64,8 tūkst. asmenų).

Didėja ir inovatyvių, pačių naujausių vaistų prieinamumas šalies gyventojams. Duomenys rodo, kad reguliariai didėja PSDF biudžeto išlaidų kompensuojamiesiems vaistams ir medicinos pagalbos priemonėms dalis, skiriama originaliems vaistiniams preparatams. 2023 m. tam buvo skirta 354,7 mln. eurų (70,7 proc.), 2022 m. – 291,4 mln. eurų (68,2 proc.), 2021 – 236,9 mln. eurų (63,2 proc.), 2020 m. – 205,7 mln. eurų (62,4 proc.). Vertinant PSDF biudžeto išlaidas kompensuojamiesiems vaistams ir medicinos pagalbos priemonėms pagal ligas matyti, kad santykinai didžiausia išlaidų dalis skiriama ligoms, kurios yra pagrindinės gyventojų mirties priežastys

10 paveikslas. PSDF biudžeto išlaidos vaistams ir medicinos pagalbos priemonėms 10 ligų, kurių gydymo išlaidos buvo didžiausios

Duomenų šaltinis – Valstybinės ligonių kasos duomenys

2023 m. sveikatos valstybės veiklos sričiai iš viso skirta: 1,27 mlrd. eurų valstybės biudžeto asignavimų ir 3,3 mlrd. eurų PSDF fondo lėšų. Iš valstybės biudžeto asignavimų 1,12 mlrd. eurų skirta kokybiškų ir inovatyvių sveikatos priežiūros paslaugų prieinamumo ir sveikatos atsparumo grėsmėms didinimo pažangos uždaviniui įgyvendinti, 84,8 mln. eurų – sveikatos išsaugojimo ir stiprinimo veiklų skatinimo ir psichologinio (emocinio) visuomenės atsparumo stiprinimo pažangos uždaviniui įgyvendinti. Apskritai valdžios sektoriaus išlaidos sveikatos apsaugai didėja: 2021 m. siekė 3,3 mlrd. eurų (5,9 proc. nuo BVP), 2022 m. – 3,5 mlrd. eurų (5,2 proc. nuo BVP), Finansų ministerijos skaičiavimais 2023 m. sudarė 3,6 mlrd. eurų (5,1 proc. nuo BVP). Nuosekliai didėjo ir PSDF lėšos: 2021 m. jos siekė 2,5 mlrd. eurų, 2022 m. – 2,8 mlrd. eurų, 2023 m. – 3,3 mlrd. eurų.

IV. SOCIALIAI PAŽEIDŽIAMIAUSIŲ VISUOMENĖS GRUPIŲ ĮGALINIMAS

Socialinės apsaugos sistemos stabilumo užtikrinimas bei visų visuomenės grupių pasitikėjimo sistema didinimas ir jo išlaikymas – pastaraisiais metais, veikiant daugybinių krizių sąlygomis (COVID-19 pandemija, nelegalių migrantų antplūdis, Rusijos pradėtas karas prieš Ukrainą ir šio karo sukelta energijos kainų krizė, taip pat išaugusios maisto kainos), buvo vienas iš esminių uždavinių. Kartu ypač svarbu buvo kurti ir plėtoti tokią socialinės apsaugos sistemą, kurioje pagalba žmogų pasiektų tada,

kai to labiausiai reikia, suteikiama parama būtų taikli ir veiksminga, atlieptų tikruosius asmens poreikius ir kiekvienam padėtų jaustis svarbiu visuomenės nariu, o ne „prašytoju“. Keičiantis visuomenės struktūrai, vykstant sparčiai technologinei pažangai, vienas iš esminių socialinės apsaugos sistemos tikslų ir toliau turėtų būti susijęs su tinkamų sąlygų kūrimu visiems asmenims – tiek patiriantiems trumpalaikius iššūkius, tiek susiduriantiems su ilgalaike socialine atskirtimi, kitomis rizikomis – gauti ne tik finansinę paramą, bet, visų pirma, kokybiškas užimtumo didinimo, socialines paslaugas, kurios jiems padėtų sugrįžti į visavertį visuomenės gyvenimą.

Reikšmingų rezultatų pasiekta auginant žmonių pajamas – **didėjo visų rūšių pensijos, socialinės išmokos**. Remiantis 2024 m. I ketvirčio Sodros duomenimis, vidutinė senatvės pensija, palyginti su 2023 m. gruodžio mėn., padidėjo apie 10 proc. (vidutiniškai 56 eurai) ir sudaro 595 eurus, vidutinė senatvės pensija turint būtinąjį stažą padidėjo apie 11 proc. (vidutiniškai 62 eurai) ir sudaro 635 eurus. **Socialinių išmokų baziniai dydžiai**, kurie naudojami apskaičiuojant didžiąją dalį socialinių išmokų, palyginti su 2021 m., 2024 m. **padidėjo 38 proc.** (15–54 eurai, priklausomai nuo socialinių išmokų bazinio dydžio).

Palyginti su 2021 m., 2024 m. bruto **minimalioji mėnesinė alga (MMA) padidėjo 282 eurai (nuo 642 eurų iki 924 eurų) arba 44 proc. (neto MMA padidėjo 240 eurų arba 51 proc.)**. MMA didinimas turi įtakos nedarbo mažėjimui, nes didesnis atlygis skatina į darbo rinką sugrįžti ilgalaikius bedarbius, o turimi duomenys rodo, kad MMA padidinimas turėjo įtakos beveik 100 tūkst. Lietuvos gyventojų. Didesnė MMA taip pat didina darbuotojų perkamąją galią, tai ypač aktualu regionams, kur gaunančių MMA yra daugiau. Atitinkamai padidėjo ir nedarbo socialinio draudimo išmokos, kurių pastovioji dalis yra susieta su MMA.

Nuo 2024 m. padidėjo ir viešojo sektoriaus darbuotojų, dirbančių pagal darbo sutartis, pajamos. Minimalieji pareiginės algos dydžiai padidėjo 47 tūkst. darbuotojų. Pareiginė alga, priklausomai nuo pareigybės, padidėjo nuo 65 eurų iki 610 eurų.

2023 m. pradžioje įsigalioję pakeitimai – **įtvirtintos neperleidžiamos vaiko priežiūros atostogos moterims ir vyrams** – leidžia tėčiams labiau įsitraukti į vaikų priežiūrą ir sustiprinti visos šeimos ryšius, o norinčios sugrįžti į darbo rinką mamos gali tą padaryti anksčiau. 2023 m. 1 340 vyrų pasinaudojo neperleidžiamomis vaiko priežiūros atostogomis. Gerinant sąlygas slaugantiems artimuosius asmenims suderinti darbo ir šeiminius įsipareigojimus, nuo 2024 m. **pailgintas ligos išmokų mokėjimo terminas** papildomomis 7 dienomis **už slaugomus vaikus ir šeimos narius** (pakeitimai turės įtakos apie 3 200 asmenų).

Pasiruošta nuo 2024 m. sausio įgyvendinti negalios reformą. Įtvirtintas naujas negalios vertinimo modelis, kuomet negalia vertinama labiau atsižvelgiant į konkretaus žmogaus individualius poreikius, savarankiškumą ir kliuvinius būti savarankišku. Į negalios vertinimą įtraukiamas pats žmogus su negalia (prireikus teikiamas pagalbos koordinavimas). Valstybės ir savivaldybių institucijos ir įstaigos turi sudaryti sąlygas asmeniui gauti jam aktualią informaciją suprantamais būdais, informacinės aplinkos prieinamumas intelekto, regos, klausos negalią turintiems asmenims suteiks galimybę visą reikiamą informaciją gauti laiku ir suprantamai. Šie **pokyčiai turės įtakos daugiau kaip 224,9 tūkst. žmonių su negalia kasdieniam ir visuomeniniam gyvenimui**. Taip pat nuo 2023 m. sudaryta daugiau galimybių žmonėms su negalia aktyviai įsitraukti į darbo rinką: žmonės su negalia turi laisvę pasirinkti – jiems įsidarbinus kitoje vietoje, pagalba „keliauja“ paskui žmogų, o jos apimtis nepriklauso nuo darbdavio statuso.

Pakeista paramos maisto produktais nepasiturintiems asmenims sistema, diegiant visos šalies mastu veikiančią orų ir įgalinančią sprendimą, paveikiantį vidutiniškai apie 200 tūkst. nepasiturinčių asmenų. Nuo 2024 m. vietoj dalijamų ilgo galiojimo produktų ir higienos prekių, nepasiturintys gyventojai, gavę jiems skirtas socialines korteles, patys spręs, ką norėtų įsigyti savo pasirinktame prekybos tinkle. Gyventojai galės laisvai naudoti pinigus kortelėse (pinigai į korteles bus pervedami 4 kartus per metus: kovo 15 d., birželio 15 d., rugsėjo 15 d. ir gruodžio 15 d.), ne tik rinkdamiesi jiems patinkančius produktus ar prekes, bet ir juos įsigyti sau patogiu laiku (nebereikės stovėti eilėse ir laukti pagal grafikus dalijamų produktų).

Nuo 2023 m. liepos 1 d. **pradėjo veikti apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje orderis**, efektyvinama pagalba smurtą artimoje aplinkoje patyrusiam ar smurto artimoje aplinkoje pavojų patiriančiam asmeniui. Akredituotos 25 organizacijos, galinčios teikti specializuotą kompleksinę pagalbą smurto artimoje aplinkoje aukoms visoje Lietuvoje. 2023 m. savivaldybėse pradėjo veikti smurto artimoje aplinkoje prevencijos komisijos, kurios užtikrina, kad visose savivaldybėse būtų reguliariai organizuojami tarpinstituciniai posėdžiai sprendžiant iššūkius, įgyvendinant Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymą.

Uždraustas smurtas ir priekabiavimas darbe. Įtvirtintas teisinis smurto ir priekabiavimo darbe draudimas, nustatytos pareigos darbdaviams kurti aplinką, kurioje nėra smurto ir priekabiavimo. Numatyta, kad priežastis nutraukti darbo sutartį gali būti smurtas ar priekabiavimas.

Stiprinama pagalba nukentėjusiems nuo seksualinio smurto asmenims. Įkurtas Nacionalinis informacijos apie seksualinį smurtą centras, teikiantis informaciją apie pagalbos galimybes nuo seksualinio smurto nukentėjusiems ar pavojų patiriantiems žmonėms, jų artimiesiems bei teikiantis metodinį palaikymą su nukentėjusiais asmenimis dirbantiems specialistams. Sukurtas interneto puslapis www.prabilk.lt informacijai ir pagalbai teikti. Kartu Lietuva, įgyvendindama projektą „Kompleksinė pagalba seksualinės prievartos aukoms iš Ukrainos“, demonstruoja lyderystę teikiant psichologinę, teisinę, medicininę, taip pat ir materialinę pagalbą seksualinį smurtą patyrusiems asmenims iš Ukrainos.

Griežtinama atsakomybė už nelegalų darbą ir didinamos paskatos dirbti legaliai. Vyriausybė Seimui pateikė Užimtumo įstatymo pakeitimus, kuriais nustatomas papildomas nelegalaus darbo požymis – nelegaliu darbu taip pat laikomas fizinio asmens darbas neturint suformuoto ir galiojančio skaidriai dirbančiojo identifikavimo kodo; baudos už nelegalų ir nedeklaruotą darbą didinamos daugiau nei 3 kartus; numatomas pažeidėjų viešinimas Valstybinės darbo inspekcijos interneto svetainėje; mažinamos išskaitos iš darbuotojų darbo užmokesčio.

Siekiant duomenimis grįstų sprendimų, **iš esmės peržiūrėtas renkamų ir stebimų rodiklių, susijusių su vaikais ir jų situacija, vaiko teisių būkle šalyje, rinkinys.** Bus orientuojamasi ne tik į renkamų statistinių duomenų apimtį, bet ir į tikslesnę situaciją atspindinčius rodiklius bei jų parametrus (kokybinius rodiklius), o tai reiškia, kad renkama statistinė informacija apie vaikus tampa aiškesnė, išsamesnė, ją galima analizuoti įvairesniais pjūviais, ji bus naudingesnė priimant sprendimus, susijusius su vaiko teisių apsauga bei jos įgyvendinimu.

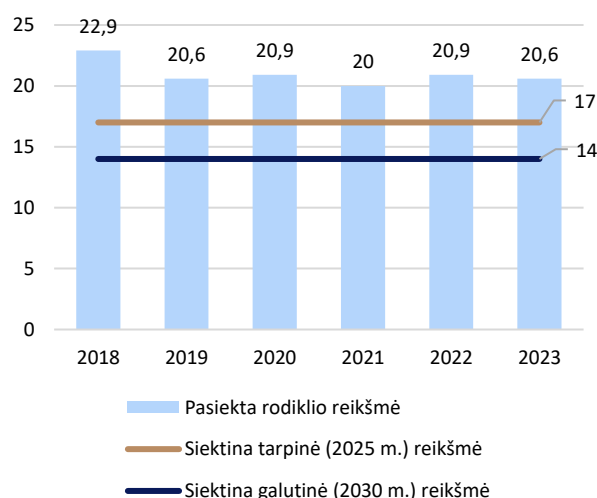
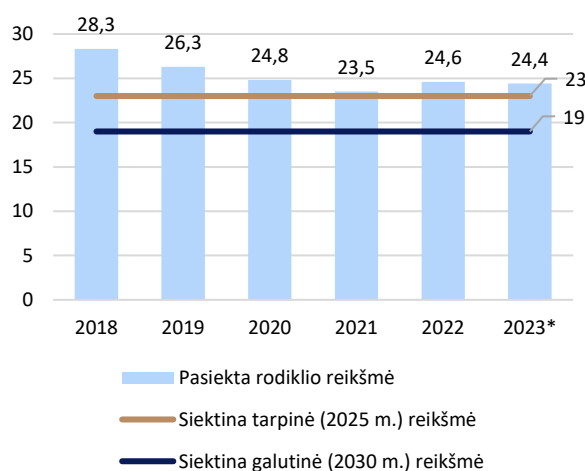
Pasirašyta Nacionalinė kolektyvinė sutartis gerina dirbančiųjų darbo sąlygas. Profesinių sąjungų nariai gauna šią tiesioginę naudą: iki 5 apmokamų darbo dienų (einamaisiais metais) sveikatai gerinti, dvi mokamas atostogų dienas savišvietai arba savanorystei, taip pat iki 10 arba 20 darbo dienų mokymosi atostogų, kuriomis pasinaudoti profesinių sąjungų nariai galės palankesnėmis sąlygomis

nei nustato įstatymai. Šiuo metu Nacionalinė kolektyvinė sutartis taikoma maždaug 66 tūkst. viešojo sektoriaus darbuotojų (2023 m. buvo taikoma maždaug 58 tūkst. darbuotojų).

Srities rodiklių būklė

Pasaulinio laimės indekso reitinge Lietuva – aukščiausioje pozicijoje per visą jos vertinimo istoriją. Pasaulio laimės ataskaitos duomenimis (angl. *World Happiness Report 2024*), Lietuva užima aštuntą vietą pagal laimės indekso reikšmių pokytį šalyje, lyginant 2006–2010 m. ir 2021–2023 m. indekso reikšmes 134 šalyse. 2021–2023 m. pagal laimės indeksą būdama 19 vietoje pasaulyje ir užimdama 10 vietą tarp ES šalių, Lietuva jau pasiekė Nacionaliniame pažangos plane (NPP) 2030 m. nustatytą tikslą – būti ne žemesnėje nei 10 vietoje tarp ES šalių. Vertinant pagal skirtingas amžiaus grupes, Lietuvoje gyvena laimingiausias jaunimas (pagal laimės indeksą jaunesnių nei 30 metų amžiaus asmenų grupėje Lietuva užima 1 vietą, kartu su Izraeliu ir Serbija sudarydama trejetuką), tuo tarpu 60-ties ir vyresnio amžiaus asmenų grupėje Lietuva užima vos 44 vietą. 60-ties ir vyresnio amžiaus asmenų grupėje Latvija užima 51 vietą, Estija – 35, Lenkija – 40.

Skurdo rizikos lygis sumažėjo. Naujausi skurdo rizikos lygio duomenys rodo, kad 2023 m. skurdo rizikos lygis šalyje sumažėjo 0,3 proc. punkto, palyginti su 2022 m. (20,9 proc.), ir siekė 20,6 proc. (12 pav.). Remiantis Valstybės duomenų agentūros duomenimis, didžiausias skurdo rizikos lygis buvo 65 metų ir vyresnių asmenų amžiaus grupėje. 2023 m. jis sudarė 36,1 proc. ir, palyginti su 2022 m., sumažėjo 3,4 proc. punktais. Vidutinė senatvės pensija nuo 2014 m. yra mažesnė už skurdo rizikos ribą, tačiau paskutinius dvejus metus šis skirtumas mažėjo. Pavyzdžiui, 2022 m. apklausos duomenimis (vertinant 2021 m. pajamas), vidutinė senatvės pensija sudarė 81,81 proc. skurdo rizikos ribos, o 2023 m. apklausos duomenimis (vertinant 2022 m. pajamas), – jau 84 proc. skurdo rizikos ribos. Vaikų iki 18 metų amžiaus skurdo rizikos lygis, palyginti su ankstesniais metais, sumažėjo 0,8 proc. punktu ir sudarė 17 proc. Tai yra pats mažiausias vaikų skurdo rizikos lygis per 19 metų, nuo pat skurdo rodiklių skaičiavimo pagal šią metodologiją pradžios (nuo 2005 m.). Vaikų skurdo rizikos lygis Lietuvoje yra gerokai mažesnis už ES vidurkį (2022 m. apklausos duomenimis, siekė 19,3 proc.) (Valstybės duomenų agentūra, 2024). Asmenų, patiriančių skurdo riziką ar socialinę atskirtį, dalis, remiantis Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos prognozėmis apie 2023 m. skurdo rizikos lygį ir ekspertiniu vertinimu, turėtų taip pat sumažėti, palyginti su 2022 m.

11 paveikslas. Asmenys, patiriantys skurdo riziką ar socialinę atskirtį Lietuvoje, ir siektinos rodiklio reikšmės (2018–2023 m., proc.)

Duomenų šaltinis – Valstybės duomenų agentūra, 2023* – Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos prognozuojami duomenys (kurie nėra apdoroti ir normalizuoti pagal Valstybės duomenų agentūros taikomas ES patvirtintas taisykles)

12 paveikslas. Skurdo rizikos lygis Lietuvoje ir siektinos rodiklio reikšmės (2018–2023 m., proc.)

Duomenų šaltinis – Valstybės duomenų agentūra

Skurdo rodiklių pokytis rodo, kad Vyriausybės 2021–2023 m. inicijuoti sprendimai, skirti gyventojų pajamų nelygybei mažinti ir tikslinių visuomenės grupių pajamoms didinti, yra taiklūs ir veiksmingi sprendžiant dabarties iššūkius. Atsižvelgiant į tai, kad pastaraisiais metais dėl daugybinių krizių (COVID-19 pandemija, nelegalių migrantų antplūdis, Rusijos pradėtas karas prieš Ukrainą ir šio karo sukelta energijos kainų krizė, išaugusios maisto kainos) socialinės apsaugos sistema šalyje patyrė ne vieną sukrėtimą, kurį neatidėliojant reikėjo spręsti, vertintina, kad socialinės apsaugos sistema krizių sukeltus sukrėtimus atlaikė sėkmingai. Be to, toliau įgyvendinant taiklias socialinės apsaugos priemones, skurdo rizikos rodiklių kitimo trajektorija turėtų būti pozityvi, nors jiems itin didelę įtaką bet kuriuo metu gali padaryti išorinės, nuo Vyriausybės politikos nepriklausančios, aplinkybės. Apskritai Vyriausybės priimti sprendimai, kuriais siekiama didinti žmonių pajamas, palyginti su laikotarpiu nuo 2021 m., davė tokius rezultatus:

- vienišo pensinio amžiaus asmens, turinčio būtinąjį stažą ir gaunančio vidutinę senatvės pensiją, pajamos padidėjo apie 55 proc.;
- pensinio amžiaus asmenų poros pajamos padidėjo apie 47 proc.;
- šeimos, auginančios tris vaikus, kai abu suaugę dirba už minimalųjį mėnesinį atlyginimą, pajamos padidėjo 43 proc.;
- socialinės išmokos, itin svarbios sunkiau besiverčiantiems mūsų šalies gyventojams, padidėjo 38 proc.

Namų ūkių pajamos dėl įgyvendintų priemonių (bazinių socialinių dydžių, pensijų indeksacijos, MMA, neapmokestinamojo pajamų dydžio ir kitų pakeitimų) 2024 m. vidutiniškai padidės 62 eurai.

Pradėta vykdyti socialinės paramos veiksmingumo stebėseną. Siekiant veiksmingai kovoti ir mažinti skurdą, veiksminga socialinės paramos sistema yra viena esminių prielaidų, todėl Socialinės apsaugos ir darbo ministerija sukūrė socialinės paramos veiksmingumo stebėsenos Lietuvos savivaldybėse mechanizmą. Socialinės paramos veiksmingumo stebėseną vykdoma pagal pagrindinius socialinės paramos sistemos rodiklius **skurdo mažinimo, pagalbos ir prevencijos srityse** ir juos sujungus į bendrą indeksą. Jį sudarantys rodikliai paverčiami į rangus 10 balų skalėje. Rangai parodo savivaldybės tų metų situaciją lyginant su kitomis savivaldybėmis. Prieinami 2017–2022 m. indekso ir jį sudarančių rodiklių duomenys, su jais plačiau susipažinti galima [čia](#).

Sukurtas įrankis, siekiant padaryti socialinę paramą taiklesnę ir trumpinti laiką, per kurį ji paskiriama. Įvertinusi ankstesnių metų (krizių padiktuotas, pvz., energijos išteklių kainų) pamokas, kuomet nesant tinkamų technologinių sprendimų neįmanoma operatyviai ir veiksmingai apdoroti didelio duomenų kiekio ir užtikrinti taiklios ir tikslios socialinės paramos skyrimo, Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos iniciatyva Valstybės duomenų agentūra sukūrė duomenų apibendrinimo įrankį, dėl kurio automatizuotas būsto šildymo išlaidų kompensacijų skyrimas ir gyventojams greičiau paskiriamos kompensacijos. Įrankis galės būti naudojamas ir kitai piniginei socialinei paramai skirti.

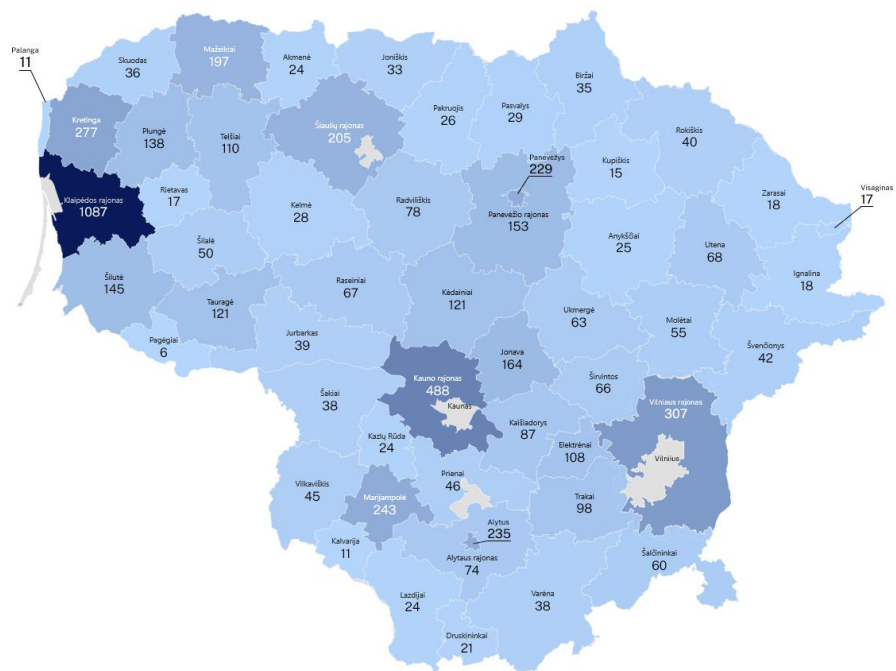
Šio įrankio pagalba savivaldybių darbuotojai vienoje vietoje ras pasikreipusių dėl kompensacijų skyrimo žmonių ir sprendimui dėl piniginės socialinės paramos skyrimo priimti reikalingą informaciją (asmens pajamas, šeiminių padėtį, gyvenamąją vietą, kt.) iš įvairių registų ir informacinių sistemų (Gyventojų registro, Nekilnojamojo turto registro, „Sodros“, Užimtumo tarnybos, Nacionalinės švietimo agentūros ir kt.). Iki šiol vieną prašymą savivaldybių darbuotojai tikrindavo vidutiniškai 20–30 minučių. Numatoma, kad pasitelkus šį įrankį gyventojų pateiktų prašymų nagrinėjimas sutrumpės net kelis kartus. Visos savivaldybės šiuo įrankiu gali naudotis nuo 2023 m. gruodžio 1 d. Fiksuota, kad panaudojus naują priemonę per pirmąją savaitę išnagrinėta 60 proc. daugiau prašymų nei įprastai.

Plečiama integrali pagalba. Dėl visuomenės senėjimo vis labiau jaučiamas spaudimas valstybės ir savivaldybių institucijoms ir įstaigoms patenkinti socialinių viešųjų paslaugų poreikius. Specialiųjų socialinių paslaugų, kurioms priskiriama socialinė priežiūra ir socialinė globa, gavėjų skaičius, išankstiniais 2023 m. duomenimis, pasiekė 130 278 asmenų ir padidėjo 4 922 asmenimis, palyginti su 2022 m., ir net 10 920 asmenų, palyginti su 2021 m. Tikėtina, kad ši augimo tendencija išliks ir ateityje, tačiau didėjimo tempas gali būti labiau staigus nei nuosaikus, todėl būtina sistemiškai plėtoti tokias paslaugas. 2023 m. pabaigoje priimti Socialinių paslaugų įstatymo pakeitimai (naujų socialinių paslaugų įtvirtinimas, paslaugų teikėjų skaičiaus didinimas, kokybės reikalavimų nustatymas ir kt.) – reikšmingas žingsnis siekiant didinti socialinių paslaugų prieinamumą ir jų kokybę pagalbos reikalingiems asmenims bei jų artimiesiems. Siekiant užtikrinti tolygią socialinių paslaugų kokybę visoje šalies teritorijoje, numatyta skirti 4,4 mln. eurų pažangos lėšų, siekiant padėti socialines paslaugas teikiančioms organizacijoms nuo 2025 m. įsidiegti paslaugų kokybės reikalavimus. 2022 m. pabaigoje pradėtas įgyvendinti integralios pagalbos (dienos socialinės globos ir slaugos paslaugos, teikiamos vaikams su negalia, suaugusiems asmenims su negalia ir senyvo amžiaus asmenims) teikimo ir plėtros projektas šalies savivaldybėse. Planuojama, kad iki projekto pabaigos (2026 m. gruodžio 31 d.) integralią pagalbą bus gavę 4 018 asmenų su negalia ar senyvo amžiaus asmenų, numatoma investuoti apie 43,9 mln. eurų pažangos lėšų. Integralią pagalbą teikia mobiliosios komandos, t. y. socialinių paslaugų srities ir slaugos specialistai (socialinis darbuotojas, individualios priežiūros darbuotojas, slaugytojas, slaugytojo padėjėjas, prireikus – psichologas, reabilitacijos specialistas ir kt.). 2023 m., per pirmuosius projekto įgyvendinimo metus, integralią pagalbą jau teikė 132 mobiliosios komandos 52 savivaldybėse (projekte dalyvauti atsisakė 8 savivaldybės (Kauno m., Kauno r., Palangos, Neringos, Švenčionių r., Molėtų r., Ignalinos r. ir Kupiškio r.), ją gavo jau 1 958 asmenys.

Gerėja asmenų su negalia gyvenimo kokybė. 2023 m. šalyje gyveno apie 224,9 tūkst. asmenų su negalia, tai sudarė apie 8 proc. bendro šalies gyventojų skaičiaus. Palyginti su 2022 m., asmenų su negalia skaičius padidėjo apie 0,7 proc. punkto (1,7 tūkstančio asmenų). Iš jų: vaikų su negalia skaičius išaugo beveik 5,5 proc., pensinio amžiaus asmenų su negalia skaičius išaugo 7,4 proc., tačiau darbingo amžiaus asmenų, kurie sudaro didžiąją dalį asmenų su negalia struktūroje (2023 m. apie 63,5 proc.), skaičius sumažėjo 3 proc. Stebimas parametru, prisidedančių prie asmenų su negalia gyvenimo kokybės, gerėjimas. Nors ir nežymiai, bet asmenų su negalia užimtumo kultūros veikloje dalis 2023 m., palyginti su 2022 m., padidėjo 0,3 proc. punkto (2023 m. – 3,01 proc., 2022 m. – 2,98 proc.), sporto veikloje padidėjo 0,11 proc. punkto (2023 m. – 2,88 proc., 2022 m. – 2,77 proc.). Net 3,33 proc. punkto padidėjo asmenų su negalia, dalyvaujančių visuomeninėse organizacijose ir judėjimuose, dalis – 2023 m. siekė 26,33 proc., 2022 m. – 23 proc. 2023 m. informacijos pritaikymo asmenims su negalia poreikiams indeksas, palyginti su 2022 m., padidėjo iki 25,33 (2022 m. – 23,69). Šiuos pokyčius lėmė aktyvi informacijos prieinamumo viešinimo kampanija, taip pat padidėjęs viešosios informacijos priemonėse teikiamų paslaugų (titruotų laidų, laidų su gestų kalbos vertimu, audiovizualiniu įgarsinimu ir pan.) prieinamumas. Asmenų su negalia gyvenimo kokybė turėtų gerėti

ir toliau. Negalios reforma (įsigaliojo 2024 m. sausio 1 d.) vienareikšmiškai prisidės prie asmenų su negalia gyvenimo kokybės gerėjimo. 2023 m. asmenų su negalia dalyvumo priemonėms (pavyzdžiui, būsto pritaikymui, aprūpinimui techninės pagalbos priemonėmis, socialinės reabilitacijos bendruomenėje paslaugoms teikti, asmeninei pagalbai ir kt.) finansuoti skirta 20 proc. daugiau (beveik 25,5 mln. eurų) valstybės biudžeto lėšų nei 2022 m. 2023 m. asmenų su negalia ir jų šeimų, senyvo amžiaus žmonių bei kitų pažeidžiamų ir socialinę atskirtį patiriančių grupių gerovės didinimo pažangos uždaviniui įgyvendinti skirta 382 mln. eurų, iš jų tikslingai daugiau nei 211 tūkst. eurų skirta kompleksinei asmenų su negalia socialinės integracijos sistemai plėtoti, taip pat 6 mln. eurų sudarė parama asmenų su negalia socialinei integracijai. Priimti teisės aktai dėl ES Prieinamumo direktyvos įgyvendinimo ir verslas kartu su viešuoju sektoriumi, nelaukdami šios direktyvos įgyvendinimo galutinio termino (2025 m. birželio 28 d.), pradėjo ruošti šiam pokyčiui. Šie pokyčiai ir investicijos tiesiogiai prisidės prie asmenų su negalia gyvenimo kokybės indekso augimo ir vėlesniais metais. Kartu pažymėtina, kad viena iš keturių indekso sudedamųjų dalių – asmenų su negalia užimtumas – didėja. Dirbančių darbingo amžiaus asmenų su negalia dalis, palyginti su visais darbingo amžiaus asmenimis su negalia, padidėjo nuo 29,1 proc. 2021 m. iki 30,7 proc. 2023 m. Seimas priėmė Asmens su negalia teisių apsaugos pagrindų įstatymo pakeitimus, kuriais nuo 2024 m. sausio 1 d. valstybės ir savivaldybės įstaigose, įmonėse, akcinėse bendrovėse, kurių akcininkė yra valstybė ar savivaldybė, viešosiose įstaigose, kurių steigėja ar dalininkė yra valstybė ar savivaldybė, kuriose valstybei ar savivaldybei nuosavybės teise priklausanti kapitalo dalis suteikia 1/2 ar daugiau balsų, darbuotojų su negalia skaičius turi sudaryti ne mažiau kaip 5 procentus bendro darbuotojų skaičiaus, jeigu šiose organizacijose yra 25 ir daugiau darbuotojų. Siekiant keisti darbdavių požiūrį į asmenų su negalia įdarbinimą, viešasis sektorius taps šio pokyčio lyderiu.

Kompleksiškai sprendžiami socialinio būsto prieinamumo iššūkiai, užtikrinant socialinį teisingumą. Ne vienus metus Europos Tarybos rekomendacijose Lietuvai įvardijama, kad Lietuva turėtų spartinti asmenų (šeimų), įrašytų į laukiančių socialinio būsto eilę, aprūpinimą socialiniu būstu. Vertinant statistinius duomenis dėl socialinio būsto poreikio patenkinimo šalyje, per trejus metus situacija reikšmingai pagerėjo – 2020 m. socialinio būsto poreikio patenkinimas, palyginti su jo laukiančių asmenų (šeimų) skaičiumi, siekė 7,9 proc., o 2023 m. – jau 30,1 proc. ir padidėjo beveik keturis kartus. 2024 m. kovo mėn. duomenimis, šiuo metu socialinio būsto laukia 10 648 asmenys (šeimos), įskaitant ir būsto nuomos mokesčio kompensaciją gaunančius asmenis (šeimas). Tačiau, kaip parodė atliktos analizės duomenys, ne visa valstybės teikiama parama būsto prieinamumo problemai spręsti buvo taikli ir tikslinga. Pavyzdžiui, finansinė paskata jaunoms šeimoms būstui įsigyti – per 2018–2023 m. pagrindinę subsidiją gavusių jaunų šeimų skaičius pasiekė 5 800. Šioms subsidijoms mokėti 2018–2023 m. panaudota beveik 79 mln. eurų. Apie 32 proc. finansinės paskatos gavėjų įsigijo būstą tris didžiuosius miestus supančiose rajonų savivaldybėse (Klaipėdos r. – 1 087 jaunos šeimos, Kauno r. – 488 jaunos šeimos ir Vilniaus r. – 307 jaunos šeimos). Per 2018–2023 m. jaunoms šeimoms, įsigijusioms būstą Klaipėdos, Kauno ir Vilniaus rajonų savivaldybėse, subsidijoms mokėti skirta 31,6 mln. eurų valstybės biudžeto lėšų, t. y. 40 proc. visos per daugiau nei penkerius metus subsidijoms skirtos lėšų sumos. Lietuvos banko vertinimu, valstybės teikiama finansinė paskata regionuose gali prisidėti prie disbalansų gyvenamojo nekilnojamojo turto rinkoje formavimosi, tad ši paskata turėtų būti įvertinta tikslingumo ir poveikio būsto rinkai atžvilgiu. Lietuvos banko duomenimis, naujų paskolų su subsidija dalis nuo visų naujų paskolų 2020 m. sudarė 8,7 proc., 2021 m. – 13,5 proc., 2022 m. – 7,7 proc., 2023 m. – 7,1 proc., 2024 m. 1–3 mėn. – 7,4 proc. (lyginama su naujomis būsto paskolomis, suteiktomis Lietuvoje, išskyrus Vilniaus m., Kauno m. ir Klaipėdos m.)

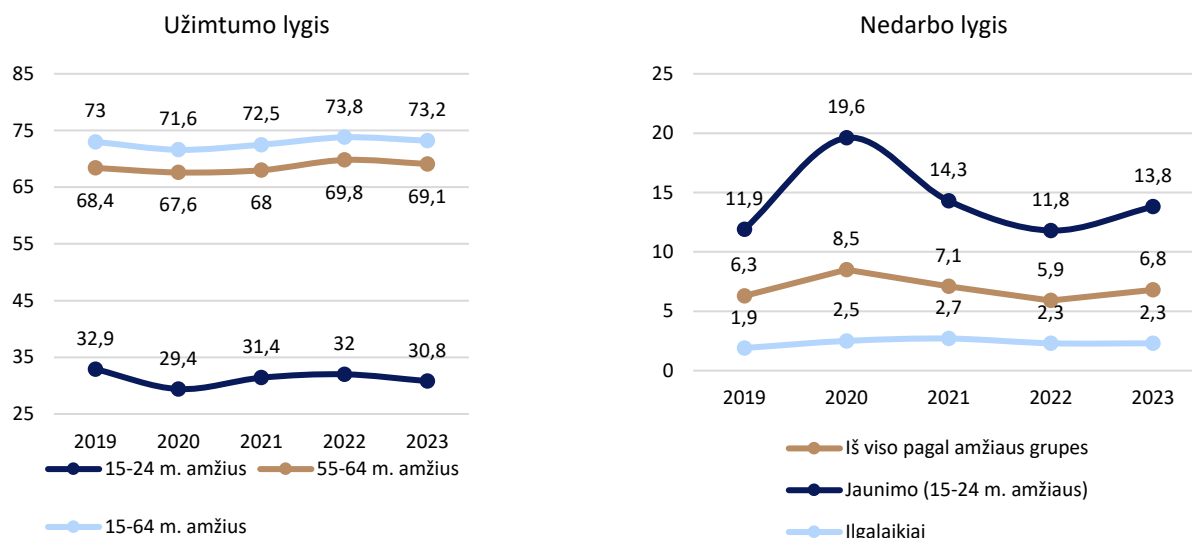
13 paveikslas. 2018–2023 m. jaunų šeimų, kurioms išmokėtos subsidijos, skaičius savivaldybėse (Birštonas, Kaunas, Klaipėda, Neringa, Šiauliai ir Vilnius –nefinansuojamos teritorijos)
Duomenų šaltinis – Socialinės paramos šeimai informacinė sistema

Praktikoje taip pat pastebėta, kad dalis (apie 5 proc.) būstų įsigyta brangesnių (t. y. jų kaina viršija 150 000 eurų), kas leidžia manyti, kad tokie būstai galėjo būti įsigyti ir be valstybės paramos. Kita paramos būstui forma – būsto nuomos mokesčio dalies kompensacija. Šią kompensaciją gavusių asmenų (šeimų) skaičius 2023 m. siekė 5 885 ir, palyginti su 2022 m., padidėjo beveik 2 kartus. Daugiausia šia paramos forma naudojasi asmenys ir šeimos, gyvenantys didžiuosiuose šalies miestuose – Vilniuje, Kaune, Klaipėdoje, Šiauliuose, Panevėžyje. Asmeniui be šeimos mokama vidutinė kompensacija 2023 m. siekė 210 eurų per mėnesį. Kompensacijos dviejų ar trijų asmenų šeimoms dydis siekė nuo 295 iki 360 eurų per mėnesį. Didesnėms šeimoms buvo mokamos apie 700 eurų kompensacijos. Iš viso būsto nuomos mokesčio dalies kompensacijoms mokėti buvo panaudota daugiau kaip 15 mln. eurų. Šios paramos teikimo praktika formavo naują ilgalaikių paramos gavėjų srautą, galimus piktnaudžiavimo atvejus, kai buvo nuomojamas itin brangus turtas, kartais viršijant pajamų dydžius teisei į paramą nustatyti, neproporcingai didelės mokamos būsto nuomos mokesčio kompensacijos, kurios ilgainiui neskatinos paramos gavėjų dirbti. Atsižvelgiant į tai, buvo inicijuoti kompleksiniai pokyčiai valstybės paramos būstui išsinuomoti sistemoje: 2023 m. pabaigoje Seimas priėmė Paramos būstui įsigyti ar išsinuomoti įstatymo pakeitimus (įsigaliojo 2024 m. sausio 2 d.), kuriais šios paramos teikimas siejamas su dirbančiais asmenimis, o būsto nuomos mokesčio kompensacijos dydis derinamas su gaunamomis pajamomis ir prisiimamais su iš nuomos sutarties kylančiais įsipareigojimais; Vyriausybė pateikė Seimui įstatymų pataisų projektus, kuriais siekiama tiksliau skirti paramą būstui įsigyti – užkardyti piktnaudžiavimo atvejus, prisidėti įgyvendinant valstybės prioritetą darniai regionų plėtrai.

Kartu su smurto artimoje aplinkoje orderio taikymu pasiektas proveržis smurto artimoje aplinkoje aukų apsaugos sistemoje. 2023 m. liepos 1 d. įsigaliojo apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje orderio institutas, skirtas apsaugoti nukentėjusiuosius, kai smurtautojas eliminuojamas iš aukų aplinkos. Nuo 2023 m. liepos iki 2024 m. kovo mėn. policijoje registruoti 39 946 pranešimai dėl galimo smurto artimoje aplinkoje ir, atlikus smurto artimoje aplinkoje pavojaus rizikos vertinimus,

skirti 15 839 orderiai (vidutiniškai kas trečio iškvietimo dėl smurto artimoje aplinkoje atveju buvo skirti orderiai). Per aptariamą laikotarpį gauti 1 445 skundai dėl priimtų sprendimų išduoti orderį (tai sudaro 9 proc. nuo visų išduotų orderių), o teismas panaikino sprendimus dėl orderio išdavimo tik 1 proc. nuo visų išduotų orderių. Statistiniai duomenys leidžia pagrįstai teigti, kad valstybės institucijos buvo tinkamai pasiruošusios įgyvendinti apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje orderio taikymą ir orderio įvedimas yra pasiteisinusi priemonė, kuri, tikimasi, ir toliau padės kovoti su smurtu artimoje aplinkoje, formuoti visuomenės nepakantumą bet kokios formos smurtui. Siekiama tokių nuostatų pokyčių visuomenėje, kad 2030 m. 95 proc. visuomenės nepateisins smurto (dabar smurto artimoje aplinkoje nepateisina 89 proc., o 17 proc. gali pateisinti įvairias smurto formas tam tikrose situacijose). Prie šio tikslo įgyvendinimo tikslingai prisidės ir projekto, skirto kompetencijoms ugdyti ir visuomenės informuotumui didinti smurto artimoje aplinkoje prevencijos srityje Lietuvoje, kuriam suplanuota beveik 2 mln. eurų pažangos lėšų. Projekto veiklose, planuojama, iki 2027 m. sudalyvaus 3 786 asmenys, kurie įgis kompetencijų moterų ir vyrų lygybės bei apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje srityje.

2023 m. užimtų gyventojų daugėjo, nors užimtumo lygis buvo mažesnis nei 2022 m. Valstybės duomenų agentūros duomenimis, 2023 m. šalyje buvo 1,44 mln. užimtų gyventojų – 20,3 tūkst. daugiau nei 2022 m. Tačiau 15–64 metų amžiaus gyventojų užimtumo lygis per 2023 m. sumažėjo 0,6 proc., palyginti su 2022 m., ir sudarė 73,2 proc. Labiausiai per metus sumažėjo (1,2 proc. punkto) jaunimo (15–24 metų amžiaus) užimtumo lygis ir sudarė 30,8 proc. 2023 m. dirbo 84,3 tūkst. jaunų (15–24 metų amžiaus) gyventojų, arba 2,1 tūkst. mažiau nei 2022 m. Lietuvos banko teigimu, per devyniolika metų paskutinį kartą didesnis dirbančiųjų skaičius buvo fiksuotas tik 2005 m. pradžioje. Darbo jėgos augimą daugiausia lėmė padidėjusi populiacija. Nepaisant neigiamos natūralios gyventojų kaitos, Lietuvos populiacija augo dėl teigiamo migracijos saldo, kurį daugiausia veikė iš užsienio atvykę imigrantai: atvykusiųjų ir išvykusiųjų skirtumas praėjusiais metais buvo daugiau kaip 38 tūkst. asmenų. Lietuvos banko vertinimu, tai metų pabaigoje šiek tiek padidino nedarbą, bet didelių pavojaus signalų nematyti, darbo rinka ir toliau išlieka atspari. Sparčiai augant imigracijai, nedarbo lygis galėtų augti labiau, jei imigrantai nuspręstų likti Lietuvoje, o darbo rinkoje prasčiau nei praeityje sektųsi rasti darbą dėl sumažėjusios darbuotojų paklausos. Vis dėlto prognozuojamas ekonomikos pagyvėjimas, o užimtumo lūkesčiai išlieka stabiliame lygyje (Užimtumo tarnyba, Lietuvos užimtumo 2023 m. tendencijos ir ateities prognozės). Užimtumo tarnybos 2024 m. sausio 1 d. duomenimis, dirbančių Ukrainos piliečių skaičius, įdarbintų po karo veiksmų Ukrainoje pradžios, siekė 29 934.

14 paveikslas. Užimtumo ir nedarbo lygis Lietuvoje (procentai)

Duomenų šaltinis – Valstybės duomenų agentūra

2022 m. pradėta įgyvendinti užimtumo sistemos reforma taip pat tikslingai prisideda prie užimtumo didinimo. Šios reformos tikslas – užtikrinti kokybiškesnes ir taiklesnes paslaugas darbdaviams ir darbo ieškantiems žmonėms (įvestas darbo rinkai besirengiančio asmens statusas). Organizuojama individuali pagalba, suteikiant papildomų galimybių grįžti į darbo rinką ilgą laiką nedirbusiems ir nemotyvuotiems dirbti žmonėms. 2023 m. į pagalbą, teikiant psichologų, teisininkų, socialinių darbuotojų ir kitas paslaugas kompleksinių kliūčių įsitarbinti turintiems žmonėms, įsitraukė ir savivaldybės, įgyvendindamos savo patvirtintas užimtumo didinimo programas. Dirbantiems žmonėms sudaroma daugiau galimybių mokytis ir įgyti aukštą pridėtinę vertę kuriančias kvalifikacijas bei kompetencijas. Prie sėkmingo reformos įgyvendinimo prisidės šie Užimtumo tarnybos 2023 m. pradėti įgyvendinti projektai:

- „Kita stotelė – darbas“, skirtą bedarbių, ypač ribotas ir vidutines įsidarbinimo galimybes turinčių, nekvalifikuotų, ilgalaikių, vyresnio amžiaus, migrantų, niekur nedirbančio ir nesimokančio jaunimo, galimybėms grįžti į darbo rinką padidinti. Projekto veikloms įgyvendinti iki 2026 m. numatyta daugiau nei 119,8 mln. eurų pažangos lėšų, iš jų 2023 m. jau panaudota 6,1 mln. eurų. Iki 2024 m. kovo 31 d. tikslinėse veiklose jau dalyvavo 11,6 tūkst. bedarbių (iš jų: 1,8 tūkst. sostinės regione, 9,7 tūkst. – Vidurio ir Vakarų Lietuvos regione);
- „KarjerON“ – skirtą didinti 18–29 metų bedarbių, ypač ribotas ir vidutines įsidarbinimo galimybes turinčių, nekvalifikuotų, ilgalaikių, migrantų galimybes įsitarbinti ar grįžti į darbo rinką. Projekto veikloms įgyvendinti iki 2026 m. numatyta 54,5 mln. eurų, iš jų 2023 m. jau panaudota 2 mln. eurų. Iki 2024 m. kovo 31 d. tikslinėse veiklose dalyvavo 4,1 tūkst. 18–29 metų bedarbių (iš jų: 0,6 tūkst. sostinės regione, 3,5 tūkst. – Vidurio ir Vakarų Lietuvos regione);
- „Kryptis – ateitis“ – skirtą bedarbiams ir užimtiems asmenims įgyti aukštą pridėtinę vertę kuriančias kvalifikacijas ir kompetencijas, skatinti darbo vietas, kurios prisidėtų prie skaitmeninės ar žaliosios pertvarkos ir remtų žiedinės ekonomikos tikslus, kūrimą, siekiant, kad šalies gyventojai įgytų ir laiku atnaujintų turimus įgūdžius ir žinias, kurios leis jiems naudotis automatizacijos ir skaitmenizacijos procesu bei žaliosios pertvarkos darbo vietoje teikiama nauda. Projekto veikloms įgyvendinti iki 2026 m. numatyta 106 mln. eurų, iš jų 2023 m. jau panaudota 14,1 mln. eurų. Iki 2024 m. kovo 31 d. d. tikslinėse veiklose dalyvavo 7,3 tūkst. dalyvių.

2023 m. iš valstybės biudžeto socialinės apsaugos ir užimtumo valstybės veiklos sričiai finansuoti skirta 5,2 mlrd. eurų. Iš jų 1,6 mlrd. eurų skirta nustatytiems pažangos uždaviniams įgyvendinti ir pokyčiui sukurti (daugiau nei 71 mln. eurų pažangos lėšų ir 1 577 mln. eurų tęstinių lėšų, prisidedančių prie pažangos uždavinių įgyvendinimo). Daugiausia lėšų 2023 m. skirta šiems pažangos uždaviniams įgyvendinti: pajamų nelygybės mažinimui (beveik 982 mln. eurų), asmenų su negalia ir jų šeimų, senyvo amžiaus žmonių bei kitų pažeidžiamų ir socialinę atskirtį patiriančių asmenų grupių gerovės didinimui (382 mln. eurų), darbo ieškančių asmenų įsidarbinimo galimybių ir užimtumo rėmimo sistemos veiksmingumo ir efektyvumo didinimui (135 mln. eurų). Apskritai valdžios sektoriaus išlaidos socialinei apsaugai didėja: 2021 m. siekė 8 mlrd. eurų (14,3 proc. nuo BVP), 2022 m. – 9,1 mlrd. eurų (13,5 proc. nuo BVP), Finansų ministerijos skaičiavimais, 2023 m. sudarė 10,6 mlrd. eurų (14,8 proc. nuo BVP).

V. AUKŠTOS PRIDĖTINĖS VERTĖS EKONOMIKA

Aukštos pridėtinės vertės ekonomikai vystyti būtina persiorientuoti į aukštos pridėtinės vertės ir inovatyvios pramonės kūrimą, skatinti eksportą, pritraukti naujų investicijų, dirbti siekiant didesnės talentų pasiūlos, skatinti įmones augti ir plėstis. Kartu viena svarbiausių veiklos kryptių – neutralaus poveikio klimatui ir žiedinės ekonomikos vystymas, nes tai – ateities modeliai, leidžiantys, be kita ko, spręsti ir priklausomybės nuo importuojamų žaliavų klausimą. Vyriausybė siekia užtikrinti, kad valstybės inovacijų ekosistema skatintų Lietuvos įmonių technologinį atsinaujinimą ir persiorientavimą į inovatyvių prekių ir paslaugų gamybą ir eksportą, kad valstybės teisinis reguliavimas ir mokestinė sistema skatintų verslumą ir piliečių įsitraukimą, kad nuosekliai vyktų dereguliacija ir verslo klimato gerinimas, įskaitant paprastesnį verslo administravimą, toliau vykdomą valstybės paslaugų skaitmenizavimą ir atvirų duomenų politiką, į ekonominį naudingumą orientuotus viešuosius pirkimus. Didinant Lietuvos ekonominį potencialą, svarbu didinti Lietuvos ekonominės diplomatijos pajėgumus ir Lietuvos įmonių prieigą prie įvairių kapitalo išteklių.

Stiprinama šalies startuolių ekosistema. Į Lietuvą buvo pritrauktas tarptautinis akceleratorius iš Jungtinių Amerikos Valstijų „Plug and Play“, kuris per trejus metus padės užaugti 60 startuolių. Šiuo metu Lietuvoje skaičiuojama apie tūkstantis startuolių, kurių vertė – 9,5 mlrd. eurų.

Siekiant veiksmingai atstovauti valstybės ekonominiams interesams užsienio šalyse, **plečiamas komercijos ir žemės ūkio atašė tinklas.** Lietuva turi vieną prekybos atstovą Taipėjuje ir 21 komercijos atašė šiose šalyse: Jungtinėse Amerikos Valstijose, Jungtinėje Karalystėje, Norvegijoje, Suomijoje, Prancūzijoje, Vokietijoje, Nyderlanduose, Izraelyje, Ukrainoje, Japonijoje, Pietų Korėjoje, Lenkijoje, Švedijoje, Singapūre, Danijoje, Italijoje (darbą pradėjo 2024 m.). Taip pat 5 žemės ūkio atašė: Jungtinėse Amerikos Valstijose, Jungtinėje Karalystėje (darbą pradėjo 2023 m.), Vokietijoje, Japonijoje, Jungtiniuose Arabų Emyratuose.

Pritraukti 53 tiesioginių užsienio investicijų projektai – bus sukurta daugiau kaip 4,1 tūkst. darbo vietų ir investuota apie 207 mln. eurų. Pasirašyta dar viena – jau vienuolikta – stambaus projekto investicijų sutartis. Visos turimos stambaus projekto investicijų sutartys leis sukurti daugiau kaip 3,5 tūkst. darbo vietų ir pritraukti 688,88 mln. eurų investicijų.

2024 m. pradžioje Silicio slėnyje (JAV) atidarytas Lietuvos inovacijų centras „InnoHUB Lithuania“, kuris padės Lietuvos inovatyviems verslams, pažangiųjų technologijų kūrėjams užmegzti ir plėtoti

ryšius su partneriais JAV, o Lietuvos aukštųjų technologijų produktų ir paslaugų eksportuotojams – įsitvirtinti strategiškai svarbioje JAV rinkoje.

Pradėta įgyvendinti priemonė „Milijardas“. Priemonei skirta 850 mln. eurų. Pagal ją bus teikiamos paskolos įmonių projektams, kuriais siekiama investuoti į aukštos pridėtinės vertės produktų gamybos pajėgumų plėtrą, gynybos ir saugumo pramonę, aplinkai draugiškas technologijas, žiediško didinimą, dekarbonizaciją, energijos vartojimo efektyvumą, mažą atliekų, pažangių, novatoriškų ir skaitmeninių technologijų diegimą. Taip pat pradėta įgyvendinti paskolų priemonė „Pokytis“, kuria bus užtikrintas finansavimas pramonės įmonėms investuoti į gamybos procesų automatizavimą ir skaitmeninimo technologijų diegimą.

Išplėstas Nacionalinis kontroliuojamų dvejojo naudojimo prekių sąrašas, draudžiant šiame sąrašė įvardytas prekes eksportuoti iš Lietuvos Respublikos į trečiąsias šalis, kai prekių išvežimas vykdomas per Lietuvos Respublikos valstybės sienos perėjimo punktus su ne Europos Sąjungos valstybėmis narėmis, taip siekiant riboti Rusijos ir Baltarusijos technines galimybes vykdyti karo veiksmus Ukrainoje.

Pakeistas stambių projektų reguliavimas – nustatyti lankstesni kriterijai. Pakeitimai sudarys sąlygas skatinti stambius projektus, kuriuos įgyvendinant bus galima sukurti mažiau darbo vietų, bet jos bus skirtos aukštos kvalifikacijos specialistams. Numatyta, kad įmonės turėtų sukurti nuo 20 iki 149 naujų darbo vietų, o kai investuojama Vilniuje, – nuo 20 iki 199. Minimalios investicijos Vilniuje turėtų siekti 30 mln. eurų, o kitose savivaldybėse – 20 mln. eurų. Kartu turėtų būti užtikrinama, kad investicijų projektas sukurtų ne mažiau kaip 20 naujų darbo vietų, kurių darbuotojų darbo užmokestis būtų ne mažesnis kaip 1,25 savivaldybės, kurioje investuojama, vidutinio darbo užmokesčio.

Sukurtas ir įtvirtintas valstybinės žemės sklypų rezervavimo modelis, užtikrinantis išvystytų didelių valstybinės žemės sklypų (teritorijų) pasiūlą naujoms gamybos investicijoms pritraukti. Sudaryta galimybė investuotojui rinktis iš konkrečių rezervuotų valstybinės žemės sklypų sąrašo – tai palengvins ir pagreitins valstybinės žemės sklypų pasiūlos procesą, gavus konkretaus investuotojo užklausą. Siekiant didinti Lietuvos konkurencingumą pritraukiant užsienio investicijas, naujas valstybinės žemės sklypų rezervavimo modelis leis privačių investicijų projektams įgyvendinti tinkamus valstybinės žemės sklypus rezervuoti dar nesant potencialaus investuotojo.

Priimti Maisto įstatymo pakeitimai, kuriais nuo 2024 m. prekybininkams sudaromos galimybės parduoti minimalaus tinkamumo vartoti termino maisto produktus, paženklinčius žyma „Geriausias iki...“ (pvz., kruopos, makaronai, prieskoniai, aliejus, kava ir pan.), pasibaigus šių maisto produktų galiojimo terminui, jei šie maisto produktai ir toliau yra saugūs ir tinkami vartoti. Tikimasi, kad tai prisidės mažinant maisto kainas ir maisto švaistymą. Vyriausybė, siekdama apsaugoti vartotojų sveikatą ir jų teises, detalizavo tokių maisto produktų pardavimo sąlygas.

Priimtas Alkoholio kontrolės įstatymo pakeitimo įstatymo projektas. Pakeitimai nustato vienodas sąlygas mugėse, parodose ir masiniuose renginiuose skirtingus alkoholinius gėrimus (iki 15 laipsnių stiprumo, nepaisant jų rūšies ir gamybos būdo) pardavinėjantiems verslininkams; patikslinama, kas nelaikoma alkoholio reklama; aiškiau nustatoma, kada leidžiama dovanoti alkoholinius gėrimus reprezentaciniais tikslais; įtvirtinama teisė rengti degustacijas alkoholinių gėrimų įmonių gamybos patalpose.

Per 2023 m. administracinė našta verslui sumažinta 1,35 mln. eurų (per pastaruosius ketverius metus našta sumažinta 30 mln. eurų). Taip pat nuo 2023 m. pradėtos vertinti ir kitos išlaidos, kurias verslas patiria prisitaikydamas prie naujų teisės aktų reikalavimų (išlaidos investicijoms, reikiamoms priemonėms, medžiagoms, įrangai, darbuotojams apmokyti ir pan.) Per 2023 m. šios išlaidos padidėjo 1,9 mln. eurų.

Kuriama smulkiojo verslo sąskaita. Tai individualią veiklą vykdančioms asmenims skirta automatizuota apskaitos sistema, kuri sumažins jiems tenkančią mokesčių apskaičiavimo naštą. Savanoriškai atsidarius sąskaitą banke, kuris teikia šią paslaugą, bus automatiškai užregistruota individuali veikla ir visos įplaukos į šią sąskaitą bus laikomos veiklos pajamomis. Iš jų automatiškai bus apskaičiuojami mokesčiai, o parengtas deklaracijas bus galima pateikti vienu mygtuko paspaudimu. Kaip rodo apklausų duomenys, didelė dalis individualią veiklą vykdančių asmenų susiduria su sunkumais apskaičiuodami mokėtinus mokesčius, teikdami deklaracijas. Kartu tai atima daug laiko (vienas savarankiškai dirbantis asmuo finansų apskaitai per metus vidutiniškai skyrė apie 18 valandų). Smulkiojo verslininko sąskaita pradės veikti 2024 m. Pirmojo etapo sąskaitos sprendimą pirmasis įgyvendins Šiaulių bankas.

Valstybės informacinių išteklių valdymo įstatyme **įtvirtintas šiuolaikines informacinių technologijų valdymo ir plėtojimo tendencijas atitinkantį valstybės informacinių išteklių valdymo modelis**, kuris padės efektyviau siekti šaliai būtinų pokyčių, reikalingų viešojo sektoriaus skaitmeninei transformacijai.

Parengtas ir Seimui pateiktas Informacinės visuomenės paslaugų įstatymo pakeitimo projektas, skirtas saugesnėms internete teikiamoms paslaugoms, produktams ir turiniui, nustatant paslaugų teikėjų atsakomybę, pareigoms ir priežiūros mechanizmui užtikrinti.

Transporto paslaugų įmonės sėkmingai diversifikavo rinkas. Lietuvos banko duomenimis, didžiausią Lietuvos transporto paslaugų dalį sudaro eksportas į ES valstybes. 2023 m. I–III ketvirčių laikotarpio transporto paslaugų eksportas į ES valstybes sudarė 80,2 proc. (5 476,4 mln. eurų), atitinkamai 2022 m. I–III ketvirčių laikotarpio – 75,7 proc. (5 167,1 mln. eurų). Transporto paslaugų eksportas aptariamam laikotarpiui sumažėjo į Rusiją (-32 proc.) ir Baltarusiją (-24 proc.). Transporto paslaugų eksporto augimas stebimas su Italija (+44 proc.), Vokietija (+24 proc.), Prancūzija (+4 proc.). Didėjant ES rinkos svarbai, Lietuvos transporto įmonės didino investicijas į transporto priemonių parką, sugebėjo pasinaudoti dėl augančios tarptautinės prekybos išaugusia transporto paslaugų paklausa. Taip pat įmonėms pavyko rasti naujų prekybos partnerių Vakarų šalių rinkose.

Įpusėjo „Via Baltica“ rekonstrukcija nuo Marijampolės iki sienos su Lenkija. Nutiesta 12,5 km naujos automagistralės, intensyviai vyko darbai techniškai sudėtingiausiame ir ilgiausiame, beveik 16 km, ruože ties Marijampole (bus baigti 2024 m.). 2024 m. numatyta paskutinio 12 km ilgio ketvirtojo ruožo ties Lietuvos ir Lenkijos valstybių siena darbų pradžia.

2023 m. **pradėtas rekonstruoti vienas prasčiausių magistralinių kelių Vilnius–Utena.** Jo rekonstrukcija prasidėjo nuo ruožo, esančio ties Utenos miestu.

Didinamas šalies kokybiškas pasiekiamumas oro transportu. 2023 m. iš Lietuvos oro uostų skrydžiai buvo vykdomi 100 kryptų (2022 m. – 98 kryptimis). Į Vilniaus oro uostą sugrįžo tradicinės oro bendrovės „Austrian Airlines“ bei „Brussels Airlines“. Aptarnautų skrydžių Lietuvos oro uostuose skaičius 2023 m. padidėjo 4,3 proc. (2023 m. – 53,1 tūkst., 2022 m. – 50,9 tūkst.). Vykdydant skrydžių skatinimo programą, pradėtas įgyvendinti rizikos pasidalijimo partnerystės modelis pagal sąnaudų ir

naudos balansą, juo visuomenei siūlomas geriausias kainos ir kokybės santykis. Modelis leidžia apriboti Vyriausybei tenkančią riziką ir plėtoti daugelį maršrutų, kurie, atsižvelgiant į prognozes, greičiausiai būtų komerciškai tvarūs ilguoju laikotarpiu. Šiai veiklai pradėti vykdyti padidintas AB Lietuvos oro uostų įstatinis kapitalas. Gerinant šalies oro uostų infrastruktūrą, Vilniaus oro uoste tęsiamos naujo keleivių išvykimo terminalo, kurį planuojama baigti 2025 m. pradžioje, statybos.

Geri Lietuvos pasiekimai skaitmeninės infrastruktūros srityje. Itin spartus 5G ryšys jau dengia daugiau nei 90 procentų apgyvendintos Lietuvos teritorijos. 2023 m. Lietuvos skaitmeninio dešimtmečio ataskaitos duomenimis, fiksuotojo labai pralaidaus elektroninių ryšių tinklo plėtra išaugo ir apima 78 proc. namų ūkių (ES vidurkis – 73 proc.), į patalpas įvestų šviesolaidinių linijų aprėptis pasiekė 78 proc. (ES vidurkis – 56 proc.).

Lietuvos pripažinimas ir šalies transporto sektoriaus įvertinimas tarptautinėje arenoje. 2023 m. Lietuva perėmė pirmininkavimą Tarptautiniam transporto forumui (ITF). Tai didžiausia tarptautinė transporto sektoriaus organizacija, vienijanti susisiekimo srities politikus, praktikus ir ekspertus iš 66 pasaulio valstybių, apimanti visas transporto rūšis. Tarptautiniam transporto forumui Lietuva pirmininkaus iki 2024 m. gegužės.

Žemės ūkio ir maisto produktų eksporto apimtis išlieka stabili. Valstybės duomenų agentūros išankstiniais duomenimis (remiantis standartine tarptautine prekybos klasifikacija SITC), 2023 m. iš Lietuvos eksportuota žemės ūkio ir maisto produktų už 6 945,3 mln. eurų, arba 2,8 proc. daugiau nei per 2022 m. 2023 m. žemės ūkio ir maisto produktų eksportas sudarė 19,6 proc. viso šalies prekių eksporto, palyginti su 2022 m., padidėjo 1,9 proc. punkto. Pagal vertę svarbiausia Lietuvos eksporto produkcija – grūdai, pieno produktai, mėsos ir žuvies produkcija.

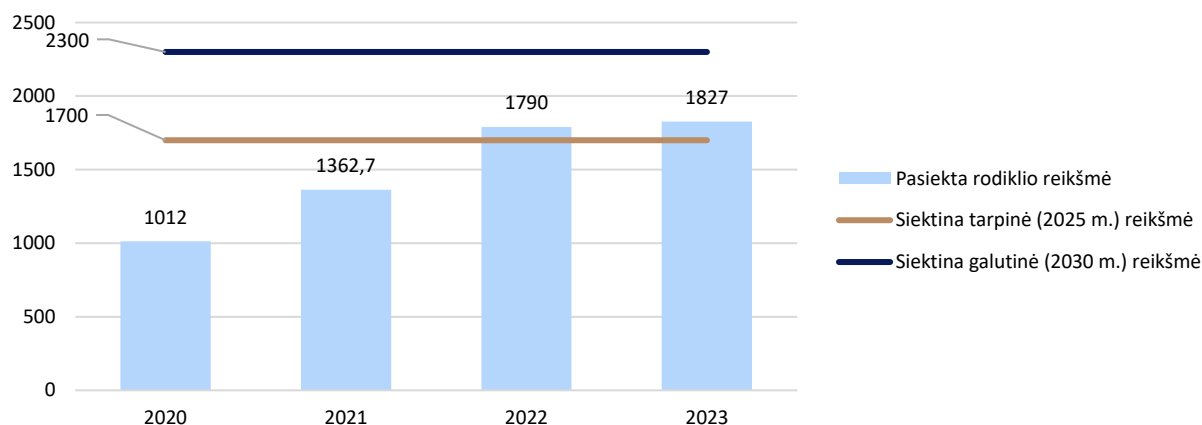
Toliau įvairinamos lietuviškų žemės ir maisto ūkio produktų eksporto rinkos. 2020–2023 m. atvertos šios naujos eksporto rinkos svarbiausiems žemės ūkio ir maisto pramonės produktams: JAV (kiaušinių produktams, išplėstas mėsos ir mėsos produktų gamybos kategorijų sąrašas, siekiama kviečių vartojimui eksporto leidimų; Japonija (jautienos subproduktams, suderintas eksporto leidimo pasikeitimas, pašalinant jautukų amžiaus ribą); Taivanas (grūdams, kiaušiniams, pieno ir žuvies produktams, jautienai ir jos produktams; Pietų Korėja (pieno produktams, paukštienai, pradėtos leidimų gavimo procedūros dėl kiaušinių produktų); Meksika (kviečiams). Šiuo metu lietuviškų žemės ūkio ir maisto produktų galima rasti daugiau nei 150 pasaulio valstybių.

Pakeistos Viešųjų pirkimų įstatymo nuostatos, **leidžiant maisto produktus, kai jie įsigijami iš trumposios maisto tiekimo grandinės, pirkti supaprastintų pirkimų atvejais neskelbiamų derybų būdu.** Tai prisidės prie pridėtinės vertės žemės ūkio gamintojams augimo, nes turėtų paskatinti vietinių žemės ūkio ir maisto produktų pardavimus vietinėje rinkoje.

Srities rodiklių būklė

Aukštos pridėtinės vertės sektoriuje – augantys eksporto rezultatai. Nuosekliai keletą metų augantys Lietuvos aukštųjų technologijų prekių eksporto rodikliai demonstruoja aukštos pridėtinės vertės sektoriaus konkurencingumą ir tinkamą kryptį įgyvendinant vieną iš valstybės strateginių tikslų – pereiti prie mokslo žiniomis, pažangiosiomis technologijomis, inovacijomis grįsto darnaus ekonomikos vystymosi ir didinti šalies tarptautinį konkurencingumą. Aukštųjų technologijų prekių eksporto vertė 2023 m. toliau didėjo (paaugo apie 2 proc. palyginti su 2022 m.) ir sudarė 1 827 mln. eurų (15 pav.). Šio sektoriaus eksportas yra mažiau jautrus globaliems iššūkiams, ypač besitęsiančio

Rusijos karo Ukrainoje aplinkybėmis. Per 2023 m. daugiausia išaugo elektros mašinų ir įrangos bei jų dalių eksporto vertė. Didžiausią neigiamą įtaką aukštųjų technologijų prekių eksporto vertės kaitai turėjo plastikų ir jų gaminių eksportas, kurio vertė per metus sumenko beveik trečdaliu. Daugiausia šio sektoriaus gaminių yra eksportuojama į Vokietiją ir Lenkiją.

15 paveikslas. Lietuviškos kilmės pažangiųjų technologijų (hi-tech) prekių eksportas (mln. eurų)
Duomenų šaltinis – Valstybės duomenų agentūra

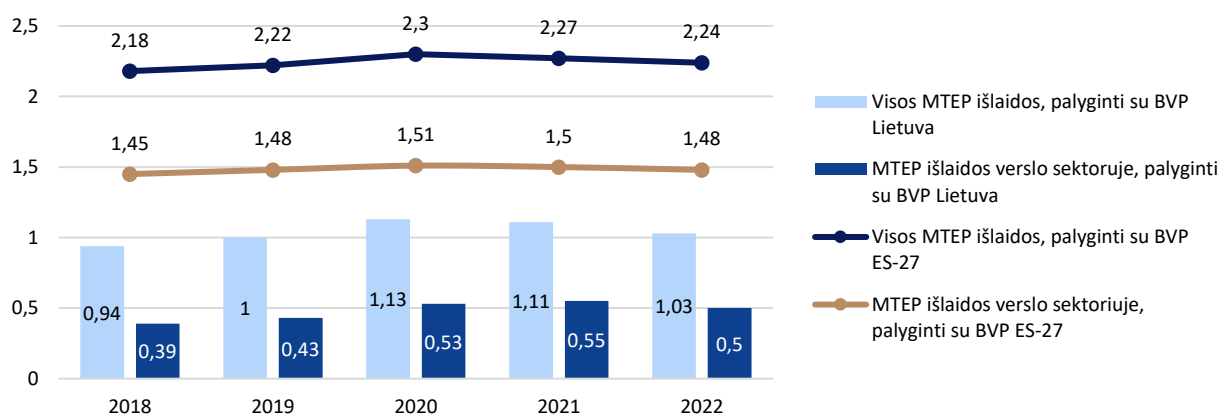
Kartu Lietuva įsitvirtina ir kaip daug žinių reikalaujančių paslaugų eksporto šalis. 2023 m. daug žinių reikalaujančių paslaugų eksporto vertė sudarė apie 8,1 mln. eurų ir išaugo 38 proc., palyginti su 2022 m. (5,8 mln. eurų). Lietuva daugiausia šių paslaugų eksportavo į 27 ES valstybes nares (69 proc.). Kitos didžiausios eksporto rinkos buvo Jungtinė Karalystė (10,2 proc.) ir JAV (9,0 proc.). Daugiausiai eksportuota kitų verslo paslaugų (43 proc.), telekomunikacijų, kompiuterių ir informacinių paslaugų (26 proc.) ir finansų paslaugų (20 proc.). Per 2023 m. daugiausia paaugo kitų verslo paslaugų eksporto vertė (padidėjo 35 proc.) ir finansų paslaugų eksporto vertė (padidėjo 102 proc.). Pastarųjų paslaugų daugiausia buvo eksportuota į Prancūziją (19 proc.) ir būtent išaugęs eksportas į šią rinką (padidėjo 4 kartus) labiausiai prisidėjo prie teigiamos šių paslaugų eksporto dinamikos.

Nors aukštųjų technologijų prekių eksporto ir daug žinių reikalaujančių paslaugų eksporto rodikliai yra augantys, tačiau 2023 m. lietuviškos kilmės prekių eksportas sumažėjo 10,6 proc. (11,2 proc. be mineralinių produktų). Lietuviškos kilmės eksporto mažėjimui didžiausią poveikį turėjo susitraukęs chemijos pramonės gaminių, medienos ir medienos gaminių, mineralinių produktų bei baldų eksportas. Mineralinių produktų eksportas traukėsi dėl sumažėjusių eksporto kainų. Pakilusios palūkanų normos lėtino augimą būsto rinkose ir kartu nepalankiai veikė baldų paklausą. Tai prisidėjo prie medienos ir medienos dirbinių eksporto sumažėjimo. Chemijos produktų eksporto susitraukimui didžiausią įtaką darė sumažėjęs trąšų ir plastikų bei jų gaminių (PET) eksportas. Prastesnius PET eksporto rezultatus, anot didžiausių sektoriaus įmonių, lėmė sumenkusi užsienio paklausa, didelės energijos išteklių kainos ir išaugusi Azijos gamintojų konkurencija. Trąšų gamintojų rezultatus taip pat neigiamai veikė dėl didelių energijos išteklių kainų sumažėjęs konkurencingumas ir sankcijos (Lietuvos bankas, 2024).

Pakilo Lietuvos pozicija pagal pasaulio inovacijų indeksą. 2023 m. Lietuva užėmė 34 vietą tarp 132 pasaulio valstybių, per metus pakildama net per 5 pozicijas (2022 m. – 39 vieta, 2021 m. – 39 vieta). Pasaulio inovacijų indeksas labai agreguotas ir kompleksinis rodiklis, kurį apskaičiuojant vertinama 80 indikatorių. Lietuvoje didžiausia pažanga fiksuota pagal šiuos indikatorius: vidaus pramonės

diversifikavimas, verslo aplinkos politika, bendrojo kapitalo formavimas, klasterių plėtros ir išsivystymo būklė. Taip pat per metus pakilo tokie rodikliai kaip prekyba, diversifikacija ir rinkos dydis, verslo finansuojami mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros (MTEP) projektai bendroje išlaidų struktūroje, logistikos našumas, verslumo skatinimo politika ir verslumo kultūra bei teisėkūros aplinka. Užimdama 34 vietą pagal pasaulio inovacijų indeksą, Lietuva jau pasiekė 2025 m. tikslą (35 vieta).

Mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros (MTEP) išlaidos Lietuvoje kasmet auga. Nuo 2020 m., kai siekė 564,9 mln. eurų, jos padidėjo 125,8 mln. eurų (beveik penktadaliu, 18 proc.) ir 2022 m. sudarė 690,7 mln. eurų.

16 paveikslas. Visos MTEP išlaidos ir MTEP išlaidos verslo sektoriuje, palyginti su BVP
Duomenų šaltinis – Valstybės duomenų agentūra ir Eurostatas

Beveik pusę (48,5 proc.) visų MTEP augimo išlaidų sugeneravo verslo sektorius. MTEP išlaidos verslo įmonių sektoriuje kasmet nuosekliai didėja: 2022 m. sudarė 334,9 mln. eurų, 2021 m. – 306,6 mln. eurų, 2020 m. – 265,4 mln. eurų. Verslo sektorius didžiausią dalį lėšų – 56,6 proc. – skyrė eksperimentinei plėtrai (grindžiant sukauptu pažinimu, naujų medžiagų, produktų ir įrenginių kūrimui, naujų procesų, sistemų ir paslaugų diegimui arba jų tobulinimui iš esmės). Verslo sektoriuje daugiausia lėšų MTEP skyrė mokslinių tyrimų ir taikomosios veiklos (90,8 mln. eurų), kompiuterinių, elektroninių ir optinių gaminių gamybos (54,4 mln. eurų), kompiuterių programavimo, konsultacinės ir susijusios veiklos (50,9 mln. eurų), chemikalų ir chemijos produktų gamybos (34,7 mln. eurų) įmonės.

Nors absoliučiais įverčiais išlaidos MTEP reikšmingai auga, tačiau šis augimas neatsveria buvusio ekonomikos augimo, vėliau – infliacijos, todėl MTEP išlaidų nuo BVP santykinio rodiklio kitimo trajektorijoje iki šiol nematyti didėjimo tendencijos. Tačiau rodiklio kitimo kryptį svarbūs 2023–2024 m. įtakos turės verslo sektoriaus elgsena dėl MTEP veiklų finansavimo 2023 m. šalies ekonomikai patyrus švelnų ekonomikos nuosmukį. 2024 m. šalies nominalusis BVP augs gerokai lėčiau, palyginti su laikotarpiu iki 2023 m. Tuo tarpu MTEP finansavimas valstybės biudžeto lėšomis aukštojo mokslo ir valdžios sektoriuose reikšmingai didėjo ir 2023 m., ir 2024 m. Šių aplinkybių samplaika gali paveikti MTEP išlaidų nuo BVP santykinį rodiklį augimo kryptimi.

Inovacinę veiklą vykdančių įmonių vaidmuo Lietuvos ekonomikoje tampa vis svarbesnis. Kaip rodo 2023 m. atlikto ir 2024 m. paskelbto 2020–2022 m. laikotarpio inovacinės veiklos tyrimo duomenys, nors 2020–2022 m. laikotarpiu su inovacijomis susijusias veiklas, išskyrus statybų sektorių, vykdė pusė (53 proc.) šalies įmonių, jų apyvarta sudarė net 84 proc. visų šalyje veikiančių bendrovių (be

statybų sektoriaus) apyvartos. Inovacinėse įmonėse 2022 m. dirbo net 78 proc. visų Lietuvos įmonių darbuotojų. Valstybės teikiama finansinė parama padeda įmonėms būti inovatyvioms. 2020–2022 m. laikotarpiu dešimtadalis Lietuvos įmonių pasinaudojo finansavimu inovacinėms veikloms vykdyti. Taigi, finansavimą gavo maždaug penktadalis (19 proc.) inovacines veiklas vykdančių įmonių.

Prie inovacijų sektoriaus stiprinimo prisideda ir Inovacijų agentūros veikla. Agentūra įsteigta 2022 m. įgyvendinant inovacijų ekosistemos reformą, siekiant konsoliduoti verslui teikiamas paslaugas į vienos įstaigos rankas, taip užtikrinant jų sinergiją, bei užtikrinti taiklios ir verslo poreikius atitinkančios paramos teikimą.

Lietuva sėkmingai konkuruoja dėl tiesioginių užsienio investicijų (TUI). 2023 m. patvirtinti 53 TUI projektai, per trejus metus planuojama sukurti 4 125 darbo vietas ir investuoti apie 207 mln. eurų į ilgalaikį turtą. Į Lietuvą žengia 25 naujos tarptautinės įmonės, o 28 šalyje jau veikiančios bendrovės patvirtino savo plėtros planus. Praėję metai išsiskyrė rekordinėmis investicijomis gamybos sektoriuje – įmonės patvirtino planus investuoti apie 207 mln. eurų į ilgalaikį turtą. Paskutinį kartą panašūs rezultatai (204 mln. eurų) fiksuoti 2017 m. Per 2023 m. patvirtinti 6 gamybos projektai, iš jų 5 – esamų bendrovių plėtra. Per pastaruosius penkerius metus, įgyvendinant TUI projektus, suplanuota sukurti per 23 tūkst. naujų darbo vietų ir investuoti į ilgalaikį turtą 750 mln. eurų.

17 paveikslas. Tiesioginių užsienio investicijų projektai
Duomenų šaltinis – VŠĮ „Investuok Lietuvoje“

Kartu atrandamos naujos rinkos, iš kurių ateityje taip pat tikimasi pritraukti naujų investicijų. Lietuva aktyviai mezga ekonominius ryšius su Azijos rinkomis – Japonija, Pietų Korėja ir Taivanu. Jaučiamas susidomėjimas iš pažangios gamybos, mikromobilumo ir gyvybės mokslų sričių. 2023 m. taip pat patvirtinti 2 projektai gyvybės mokslų srityje. Lietuvoje sėkmingai veikiančios gyvybės mokslų įmonės investuoja į plėtrą, diversifikuoja savo funkcijas šalyje, investuoja į mokslinius tyrimus ir eksperimentinę plėtrą (MTEP), steigia pasaulinio lygio laboratorijas, kuriose gali dirbti Lietuvos ir užsienio talentai (VŠĮ „Investuok Lietuvoje“, 2024 m.).

Lietuvoje toliau sėkmingai auga finansinių technologijų („Fintech“) sektorius – net 9 bendrovės 2023 m. pasirinko Lietuvą savo veikloms vykdyti ar jas plėsti. Be įprastų technologijų ir finansinių technologijų bendrovių funkcijų, pagreitį įgauna šaliai itin svarbios kryptys, tokios kaip kibernetinis saugumas. Dėl geopolitinės padėties Lietuvoje, regione ir visame pasaulyje didėja kibernetinio saugumo, didelių duomenų analitika grįstų sprendimų ir kompetencijų poreikis. „Palantir Technologies“, viena iš lyderiaujančių įmonių duomenų apdorojimo ir dirbtinio intelekto srityje, priėmė sprendimą Lietuvoje steigti regioninį didelių duomenų analizės centrą ir pasirašė strateginį susitarimą su Krašto apsaugos ministerija. Tai dar labiau sustiprins Lietuvos, kaip regiono lyderės,

pozicijas inovatyvių technologinių sprendimų ir kibernetinio saugumo srityse (VšĮ „Investuok Lietuvoje“, 2024 m.).

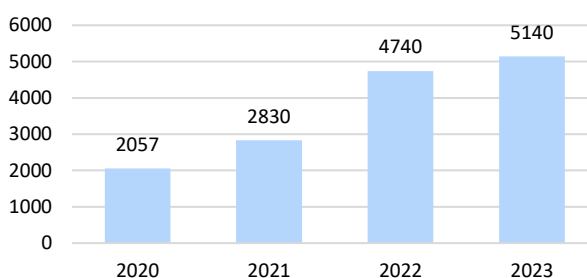
Remiantis VšĮ „Investuok Lietuvoje“, aukštos kvalifikacijos specialistai išliks vienu svarbiausių šalies ekonomikos varikliu. 2023 m. VšĮ „Investuok Lietuvoje“ klientų atlyginimų vidurkis sudarė 2 955 eurus bruto ir 47 proc. lenkė šalies vidurkį (2022 m. atlyginimų vidurkis siekė 2 692 eurus (bruto)).

Vyriausybė, siekdama į Lietuvą **pritraukti ir išlaikyti aukštos kvalifikacijos specialistus**, įgyvendina tikslines priemones. Siekiant palengvinti pritrauktų talentų integraciją į Lietuvos visuomenę, **2021 m. sukurtas paprastas ir aukštos kvalifikacijos specialistams patrauklus vieno langelio principu veikiantis paslaugų tinklas „International House Vilnius“**. Į šalį atvykę specialistai „International House Vilnius“ vieno langelio principu (vienija 10 šalies institucijų atstovus) gali gauti visas svarbiausias paslaugas, susijusias su darbu, persikėlimu ir integracija Lietuvoje. „International House Vilnius“ per 2023 m. aptarnavo 12, 9 tūkst. klientų. **2023 m. birželio 1 d. Klaipėdoje veiklą pradėjo paslaugų centras „International House Klaipėda“**, padėsiantis užtikrinti sklandų talentų persikėlimą į uostamiestį (Migracijos departamento duomenimis, per pastarąjį dešimtmetį į uostamiestį atvykusių užsieniečių skaičius išaugo 4,4 karto – 2013 m. Klaipėdoje buvo 3 937 užsieniečiai, o 2023 m. – jau 17 307).

2022 m. priimtos Užimtumo įstatymo pataisos, sudarančios galimybę **skirti vienkartinę išmoką iš užsienio atvykstantiems aukštos kvalifikacijos darbuotojams ir įmonėms, kurios įdarbina Lietuvoje trūkstamų profesijų atstovus**. Vienkartinė kompensacija padengti dalį persikėlimo išlaidų į Lietuvą atvykstančiam darbuotojui 2023 m. sudarė 3 444 eurus (2024 m. padidės iki beveik 3,7 tūkst. eurų), įmonėms padengiamos aukštos kvalifikacijos darbuotojų paieškos užsienyje išlaidos siekė iki 6 048 eurų (2024 m. padidės iki 6,6 tūkst. eurų). 2023 m. 444 asmenims skirta atvykimo išmoka, taip pat 40-čiai darbdavių padengtos darbuotojų paieškos išlaidos.

„Work in Lithuania“ pradėjo vykdyti analitines veiklas dėl tikslinių rinkų, kaip Lietuva gali prisitraukti trūkstamų kompetencijų lietuvių kilmės ir kitų užsienio specialistų dirbti aukštos pridėtinės vertės sektoriuose. 2023 m. talentų pritraukimo rinkodaros veiksmai buvo nukreipti į tokias rinkas kaip Italija, Ispanija, Portugalija, Lenkija, Jungtinė Karalystė, Turkija, Sakartvelas, Armėnija, Azerbaidžanas bei Lotynų Amerikos šalis – Argentina, Braziliją, Kolumbiją ir Meksiką. 2023 m. į „Work in Lithuania“ platformoje skelbiamus darbo skelbimus atsiliepė daugiau nei 23,7 tūkst. specialistų (apie 27 proc. daugiau nei 2022 m.).

Pastaruosius metus stebimas Lietuvoje dirbančių užsieniečių, kurie dirba pagal profesijas, esančias 1 (vadovų) ir 2 (specialistų) Lietuvos profesijų klasifikatoriaus grupėse, ir uždirba bent 1,5 vidutinio darbo užmokesčio (2023 m. IV ketvirtį – 3 165 eurai bruto), skaičiaus augimas. 2023 m. tokių aukštos kvalifikacijos specialistų skaičius, palyginti su 2020 m., išaugo 2,5 karto – nuo 2 057 iki 5 140.

18 paveikslas. Lietuvoje dirbančių užsieniečių, kurie dirba pagal profesijas, esančias 1 ir 2 Lietuvos profesijų klasifikatoriaus grupėse, ir uždirba bent 1,5 vidutinio darbo užmokesčio, skaičius

Duomenų šaltinis – STRATA

Užimtumo tarnybos 2024 m. kovo 6 d. duomenimis, šalies darbo rinkoje dirba beveik 142 tūkst. užsieniečių. Aukštos kvalifikacijos reikalaujančias pareigas užima 12,6 tūkst. trečiųjų šalių piliečių: 1,8 tūkst. – vadovaujamas, 9,3 tūkst. – specialistų, 1,5 tūkst. – technikų ir jaunesniųjų specialistų. Iš jų beveik pusė – 6 tūkst. – dirba informacijos ir ryšių sektoriuje. Kas penktas (2,1 tūkst.) Europos Sąjungos pilietis, dirbantis aukštos kvalifikacijos darbą Lietuvoje, užima specialistų (1,1 tūkst.) ir vadovų (748) darbo vietas.

Ekonomikos konkurencingumo ir valstybės informacinių išteklių valstybės veiklos sričiai finansuoti iš valstybės biudžeto 2023 m. skirta 447 mln. eurų (Ekonomikos ir inovacijų ministerijos asignavimai), iš jų beveik 152 mln. eurų – pažangos lėšos. Daugiausiai pažangos lėšomis 2023 m. finansuoti pažangiųjų technologijų ir inovacijų kūrimo, diegimo ir sklaidos skatinimo (81,7 mln. eurų), tiesioginių užsienio ir vietinių investicijų pritraukimo (14,6 mln. eurų) pažangos uždaviniai. Prie aukštos pridėtinės vertės ekonomikos vystymo taip pat prisidėjo valstybės skaitmenizavimas (30,6 mln. pažangos lėšų iš Ekonomikos ir inovacijų ministerijos asignavimų); iš Susisiekimo ministerijos asignavimų įgyvendinamas transporto junglumo šalies viduje, su ES valstybėmis narėmis ir trečiosiomis šalimis gerinimo, eismo saugumo užtikrinimo pažangos uždavinys (231 mln. eurų pažangos lėšų); iš Žemės ūkio ministerijos asignavimų įgyvendinami žemės ūkio, maisto pramonės, žuvininkystės sektoriuose sukuriama pridėtinės vertės bei konkurencingumo didinimo ir tvaraus ir bioekonomikos principais paremto ūkininkavimo visose žemės ūkio šakose plėtojimo pažangos uždaviniai (40,7 mln. eurų), iš Energetikos ministerijos asignavimų įgyvendinami pažangos uždaviniai energetikos sektoriaus konkurencingumui didinti, elektros energetikos sistemos adekvatumui užtikrinti, elektros energetikos sistemos sujungimui su kontinentinės Europos elektros energetikos sistema (93,5 mln. eurų). Apskritai valdžios sektoriaus išlaidos ekonomikos funkcijai didėja: 2021 m. siekė 2,3 mlrd. eurų (4,1 proc. nuo BVP), 2022 m. – 2,8 mlrd. eurų (4,2 proc. nuo BVP), Finansų ministerijos skaičiavimais, 2023 m. sudarė 3,7 mlrd. eurų (5,1 proc. nuo BVP).

VI. LIETUVOS ŽALIASIS KURSAS

Europos Sąjungos lyderystė kovos su klimato kaita srityje suteikia daug galimybių ir Lietuvai. Lietuva, naudodamasi visomis galimomis priemonėmis, sieks būti tarp Europos žaliojo kurso lyderių ir nuosekliai įgyvendinti klimato kaitos valdymo tikslus. Lietuvos ekonomika laipsniškai turėtų tapti neutralaus poveikio klimatui ir žiedinė. Vyriausybė siekia iki 2024 m. pakloti pagrindą ekonominiams šalies ir kasdieniams žmonių gyvenimo pokyčiams taip, kad ateities kartos turėtų tokias pačias galimybes, tuos pačius gamtos išteklius, tokią pačią švarią ir turtingą gamtą. Kita esminė žaliojo kurso įgyvendinimo kryptis – prisidėti prie šalies nacionalinio saugumo užtikrinimo, didinant šalies energetinę ir žaliavinę nepriklausomybę.

Priimtas antrasis Žemės įstatymo pakeitimų paketas, baigta valstybinės žemės perdavimo savivaldybėms reforma. Priimti įstatymų pakeitimai leidžia užbaigti nuosavybės teisių į žemę atkūrimo procesą miestuose ir grąžinti nuosavybę 3 tūkst. Lietuvos piliečių, kuriems nuosavybė dar neatkurta. Procesai, susiję su žemės naudojimu, tapo skaidresni, sukurti efektyvūs kontrolės mechanizmai, visose šalies savivaldybėse nustatyta vienoda sprendimų ir funkcijų atlikimo tvarka.

60 Lietuvos savivaldybių tapo valstybinės žemės patikėtinėmis, joms perduota daugiau nei 112 tūkst. ha valstybinės žemės miestuose ir miesteliuose (55 tūkst. sklypų, 67 tūkst. ha sklypais nesuformuotų plotų). Savivaldybės gali sudaryti šios žemės nuomos sutartis, formuoti sklypus, nustatyti servitutus, plėsti miestų rekreacines zonas, planuoti statybas, atlikti atlyginimo už galimybę statyti valstybinėje žemėje apskaičiavimus. **Pertvarkius Žemės informacinę sistemą planuojustatau.lt**, pirmą kartą viešai ir neatlygintinai vienoje vietoje skelbiami duomenys apie visą valstybinę žemę, tiek suformuotą sklypais, tiek nesuformuotą. Nuo 2024 m. vasario sistemoje galima stebėti, kaip keičiasi žemės patikėtiniai, suformuojami nauji sklypai. **Pertvarkyta Nacionalinė žemės tarnyba.** Ji prižiūri savivaldybių ir kitų valstybinės žemės patikėtinių veiklą, teikia išvadas apie patikėtinių sudarytus sandorius, atitinkančius nustatytus kriterijus, ir atlieka neplaninius bei planinius patikrinimus. Valstybinei teritorijų planavimo ir statybos inspekcijai perduotos funkcijos užtikrinti, ar valstybinė žemė naudojama pagal paskirtį, ar laikomasi nustatytų ribų, ar statybos vyksta nepažeidžiant nustatytų reikalavimų.

Priimtas Saugomų teritorijų įstatymo paketas sudaro teises galimybes nustatyti saugomas teritorijas privačioje žemėje, sukeliant mažiau konfliktų ir ginčų. Jei reikės saugomas teritorijas įsteigti privačioje žemėje, sprendimai bus priimami įvertinus ir pasvėrus visus argumentus, bus tinkamai atlyginama žemės savininkams. Saugomų teritorijų steigimo ir kompensavimo procedūros tapo aiškesnės, veiksmingesnės. Tai svarbu ir miškų savininkams, ir ūkininkams. Valstybinė saugomų teritorijų tarnyba nuo šiol ne tik saugos nacionalinius ir regioninius parkus ar draustinius, bet ir rūpinsis biologinės įvairovės ir kraštovaizdžio apsaugos, ekosistemų atkūrimo visoje šalyje praktiniais klausimais.

Priimtas Statybos įstatymo paketas supaprastina ir paspartina statybos procesus, sumažina perteklinį reguliavimą. Statybą leidžiantis dokumentas išduodamas po projektinių pasiūlymų stadijos, taip išvengiama besidubliuojančio tikrinimo savivaldybėse ir kitose institucijose. Po šių pokyčių statybą leidžiantį dokumentą galima gauti pusmečiu greičiau nei anksčiau, mažiau priimama administracinių sprendimų, trumpėja patikrų terminai, o išduodamų statybą leidžiančių dokumentų skaičius visoje šalyje sumažės 20–30 tūkst. per metus. Taupomos valstybės biudžeto lėšos, nes statybų procese mažiau dalyvauja valstybė, į jį labiau įsitraukia ekspertai.

Patvirtintos Žiedinės ekonomikos gairės iki 2035 m. Nustatyta nauja, aplinkai draugiška ir neutralaus poveikio klimatui ekonomikos kryptis, atsižvelgiant į pažangias technologijas, aplinkai neigiamą poveikį darantį vartojimą, užtikrinant aplinkai draugiškų gamybos sistemų kūrimą, skatinant efektyvų išteklių naudojimą, tvarų ekonomikos augimą, konkurencingumą ir naujų darbo vietų kūrimą.

Parengtas ir Europos Komisijai pateiktas Nacionalinio energetikos ir klimato srities veiksmų plano projektas (NEKSVP). Tai viena pagrindinių planavimo priemonių ES „Fit for 55“ teisėkūros paketo ir Nacionalinės klimato kaitos valdymo darbotvarkės tikslams ir uždaviniams įgyvendinti. NEKSVP prioritetą teikiama darnioms investicijoms. Numatoma finansuoti projektus, prisidedančius prie atsinaujinančios energetikos plėtros, energetikos, pramonės, transporto, atliekų ir žemės ūkio dekarbonizavimo, įskaitant energijos vartojimo efektyvumo didinimo priemones, integruojant ir stiprinant šiltnamio efektą sukeliančių dujų mažinimo tikslus į kitus sektorius. Šiame NEKSVP projekte numatytos priemonės, finansuojamos valstybės lėšomis ir privačiomis investicijomis, leis pasiekti klimato kaitos ir energetikos tikslus iki 2030 m. ir toliau siekti neutralaus poveikio klimatui Europos ekonomikos iki 2050 m.

Patvirtintas atnaujintas 2022–2025 m. Klimato kaitos programos investicijų planas su naujomis finansavimo kryptimis. Paskirstyta 111,7 mln. eurų naujoms NEKSVP finansavimo kryptims, mažinančioms šiltnamio efektą sukeliančių dujų (ŠESD) kieki: pastatų (atnaujinimui) modernizavimui – 64 mln. eurų; mažai taršaus transporto įsigijimo ir (ar) panaudojimo skatinimui – 24,6 mln. eurų; juridinių asmenų ŠESD kiekio mažinimo skatinimui – 12,1 mln. eurų; antros kartos biodegalų ir elektra varomos žemės ūkio technikos skatinimui – 7 mln. eurų; medžių savaiminukų išsaugojimui ir įtraukimui į miško žemės apskaitą – 4 mln. eurų.

Sukurta Nuotekų tvarkymo informacinė sistema. Ši informacinė sistema leis turėti aktualius duomenis apie konkrečios savivaldybės teritorijoje tvarkomų nuotekų būdus ir padidinti individualių nuotekų tvarkymo sistemų kontrolės efektyvumą. Nuotekų vežėjai sistemoje turės fiksuoti nuotekų paėmimo faktą, vietą, paimtų nuotekų tipą ir jų perdavimą nuotekų tvarkymo įmonėms iš visų tipų nuotekų valymo įrenginių, o nuotekų tvarkytojai – patvirtinti paimtų nuotekų kiekį ir tipą. Valstybinės aplinkos apsaugos kontrolės pareigūnai, savivaldos institucijos kartu su jų įsteigtomis nuotekų tvarkymo įmonėmis, pasinaudodami sistemoje kaupiama informacija, galės matyti rizikingas vietas ir laiku imtis prevencinių veiksmų, kad suvaldytų potencialius taršos šaltinius. Prie sistemos 2024 m. sausį jau buvo prisijungę pirmieji 250 naudotojų.

Rezerviniai miškai perduoti tvarkyti Valstybinių miškų urėdijai. Apie 20 tūkst. ha valstybinės reikšmės miškų, kurie nebuvo tvarkomi, perduoti Valstybinių miškų urėdijai, kuri užtikrins šių miškų apsaugą, tvarkymą ir ūkininkavimą.

Laukinių gyvūnų globos funkcija perduota Lietuvos sveikatos mokslų universitetui. Iki 2024 m. šalyje nebuvo įstaigos, kuri rūpintųsi sužeistais ar konfiskuotais laukiniais gyvūnais ir po priežiūros organizuotų jų paleidimą į laisvę ar perduotų juos tinkamą tolesnę priežiūrą galinčioms vykdyti gyvūnų organizacijoms. Ši funkcija buvo pavesta Aplinkos ministerijai, o ši minimalias gyvūnų globos paslaugas pirkė iš išorės tiekėjų. Siekiant užtikrinti aukštesnius laukinių gyvūnų gerovės principus, šių gyvūnų globos funkcija perduota Lietuvos sveikatos mokslų universitetui, kuris turi reikiamą kvalifikaciją ir sąlygas užtikrinti tinkamą laukinių gyvūnų priežiūrą.

Nustatyti nauji atsinaujinančios energetikos plėtros tikslai iki 2030 m. 2030 m. atsinaujinančios energijos dalis, palyginti su bendruoju galutiniu energijos suvartojimu, turėtų sudaryti ne mažiau kaip 55 proc. Nustatytas naujas elektros, pagamintos iš atsinaujinančių energijos išteklių (AEI), apskaitos modelis, taikant grynojo atsiskaitymo būdą eurai. Šį apskaitos modelį galės pasirinkti ir gaminantys vartotojai, vietoje šiuo metu taikomo atsiskaitymo kilovatvalandėmis – visiems naujiems juridiniams gaminantiems vartotojams bus taikomas grynas atsiskaitymas, o fiziniai gaminantys vartotojai galės pasirinkti, kokį modelį taikyti – grynojo atsiskaitymo ar atsiskaitymą kilovatvalandėmis. Nustatyta aiški Lietuvos jūros teritorijoje numatomų AEI elektrinių prijungimo prie sausumos tinklų veiksmų atlikimo ir rengiamų teritorijų planavimo dokumentų sprendinių įgyvendinimo tvarka. Detalizuotos sąlygos dėl elektros tinklų pralaidumų rezervavimo prioriteto tvarkos, kai prie elektros tinklų prijungiamos fiziniams ir juridiniams gaminantiems gamintojams, AIE bendrijoms ir piliečių energetikos bendrijoms bei AIE bendrijų ar piliečių energetikos bendrijų, kai jų narių, dalininkų ar dalyvių susirinkime savivaldybėms, savivaldybių įmonėms ir (ar) savivaldybių įstaigoms priklauso daugiau negu 51 proc. balsų, o šių bendrijų pagrindinė paskirtis – mažinti energijos nepriteklių ir (ar) teikti naudą pažeidžiamiems vartotojams.

Visu pajėgumu pradėjo veikti 200 MW baterijų parkas Lietuvoje. Regioniniu principu į 4 dalis padalytas baterijų parkas (Vilniuje, Šiauliuose, Alytuje ir Utenoje) sudaro bendrą 200 MW galios

baterijų parką. Šis baterijų parkas užtikrins Lietuvos elektros energetikos sistemos stabilumą ir saugumą. Parkas įgyvendintas per maksimaliai trumpą laiką (2021–2023 m.) ir šiuo metu yra didžiausias baterijų parkas Europos Sąjungoje. Baterijose kaupiama elektros energija, pagaminta iš atsinaujinančių energijos šaltinių (saulės ir vėjo), užtikrina didesnę atsinaujinančios energijos balansą bendrame energijos balanse. Taip pat parkas yra svarbi Lietuvos elektros tinklų sinchronizavimo su Kontinentinės Europos tinklais proceso, kurį planuojamą užbaigti 2025 m. vasarį, dalis.

Pradėtas įgyvendinti vėjo jėgainių parkas Baltijos jūroje. Priimti būtini teisės aktai, įvyko konkursas, atrinktas laimėtojas. Šis jūros vėjo parkas – pirmasis iš dviejų Baltijos jūroje suplanuotų parkų, jis bus vystomas 30 km nuo Palangos, Lietuvos teritoriniuose vandenyse. Tai bus galingiausias (700 MW galingumo) vėjo jėgainių parkas Lietuvoje ir patenkins ketvirtadalį viso Lietuvos elektros energijos poreikio.

Išplėsta biokuro paklausa. Atsisakius rusiškos ir baltarusiškos kilmės biokuro naudojimo Lietuvos šilumos sektoriuje ir biokuro rinkoje, priimtas sprendimas suteikti galimybę biokuro pirkėjams ir naudotojams įsigyti ir atsivežti biokurą iš kitų ES valstybių rinkų, pvz., Latvijos. Tokia galimybė gali naudotis visi biokurą biržoje įsigyjantys subjektai. Šis sprendimas užtikrina platesnį pasiūlos ratą, didesnę biokuro ir miško kirtimo liekanų tiekėjų konkurenciją bei galimybę visiškai apsirūpinti reikiamu biokuro ir miško kirtimo liekanų kiekiu Lietuvos šilumos sektoriui ir kitiems sektoriams.

Suskystintų naftos dujų balionų daugiabučiuose pakeitimo kitais energijos šaltiniais paramos priemonė sulaukė didelio gyventojų aktyvumo. Nuo 2020 m. su valstybės parama elektrinėmis viryklėmis arba centralizuotai tiekiamomis dujomis pakeista daugiau kaip 32 tūkstančiai dujų balionų. Iš viso 2020–2023 metais nesaugių dujų balionų keitimui alternatyviais energijos šaltiniais daugiabučiuose skirta beveik 27 mln. eurų parama. Ja jau pasinaudojo 1 478 daugiabučiai 58 savivaldybėse. Dujų balionų daugiabučiuose jau nebeliko Joniškio, Kelmės, Elektrėnų, Jonavos rajonų savivaldybėse.

2023 m. priimtas šilumos ūkio įstatymo pakeitimas, kuris užtikrina ilgalaikiu planavimu grįstą šilumos ūkio sektoriaus tvarią plėtrą, skatinant šilumos tiekimo sistemų dekarbonizaciją, jų efektyvumo didinimą. Įstatymu taip pat įtvirtinti naujus šilumos kainodaros principai, skatinantys investicijas į inovacijas ir šilumos tiekimo sistemų modernizavimą, efektyvių, tvarių, technologiskai pažangių šilumos tiekimo sistemų plėtrą bei sudarantys nediskriminacinę aplinką visiems šilumos ūkio rinkos dalyviams, siekiant šilumos vartojimo paklausos ir šilumos nuostolių mažinimo.

Krovininio ir komercinio transporto kelių naudotojo mokestis skaičiuojamas atsižvelgiant į transporto priemonės keliamą taršą. Patvirtinta nauja kelių naudotojo mokesčio skaičiavimo metodika, pagal kurią krovininiam ir komerciniam transportui kelių naudotojo mokestis skaičiuojamas atsižvelgiant į transporto priemonės teršalų emisijos klasę. Kelių naudotojo mokestis diferencijuojamas. Nauja metodika taikoma apie 70 tūkst. krovininių transporto priemonių, kurios vykdo tarptautinius vežimus, apie 5,2 tūkst. krovininių transporto priemonių, kurios vykdo Lietuvoje vidaus vežimus, autobusų parkui, kurį sudaro apie 3 500 autobusų (iš jų apie 900 veiklą vykdo vidaus maršrutais, apie 2 600 – tarptautiniais maršrutais), taip pat tranzitu važiuojančioms transporto priemonėms (Lietuvos teritoriją per metus kerta tranzitu arba atgabena ir (ar) išgabena krovinis apie 500 tūkst. krovininių transporto priemonių iš Europos ir trečiųjų šalių). Vidutiniškai per metus (iki 2024 m. sausio 1 d.) kelių naudotojo mokesčio buvo surenkama apie 53 mln. eurų. Patvirtinus kelių naudotojo mokesčio dydžius (nuo 2024 m. sausio 1 d.) prognozuojama, kad papildomai bus surinkta apie 30–40 mln. eurų kelių naudotojo mokesčio.

Patvirtintas Lietuvos žemės ūkio ir kaimo plėtros 2023–2027 m. strateginis planas. Planui įgyvendinti numatyta beveik 4,3 mlrd. eurų lėšų. Iš jų – 1,26 mlrd. eurų investicinėms, bendradarbiavimo, aplinkos apsaugos ir klimato tikslų siekiančioms ir kitoms kaimo plėtros priemonėms įgyvendinti. Reikšminga dalis šio plano lėšų skirta aplinkos ir klimato tikslams: 25 proc. tiesioginių išmokų skirta ekologinėms sistemoms, daugiau kaip 40 proc. kaimo plėtros lėšų – su aplinka ir klimatu susijusioms priemonėms. Atsižvelgiant į šalies ūkininkų poreikius, Žemės ūkio ministerija jau du kartus inicijavo šio plano pakeitimus ir sėkmingai susiderėjo dėl jų su Europos Komisija. Svarbiausi pakeitimai – atnaujintas daugiamečių pievų referencinis dydis (sumažintas 2018 m. daugiamečių ganyklų ir pievų plotas iki 612,3 tūkst. ha (buvo 694,5 tūkst. ha) ir atitinkamai iki 21,22 proc. sumažintas referencinis rodiklis), padidintos išmokos ekologiškai ūkininkaujantiems (apie 15–16 proc.), atidėtas šlapynių ir durpžemių apsaugos reikalavimų taikymas (iki 2025 m. sausio 1 d.).

Sėkmingai plėtojamos bearimės ūkininkavimo technologijos augalininkystėje. Dirvožemio kokybę gerinanti ir gamybinius išteklius (eksploatacines medžiagas, dyzeliną ir techniką) taupanti bearimė technologija 2023 m., palyginti su 2020 m., išaugo 4 kartus ir buvo naudojama didesniame kaip 1,22 mln. hektarų plote, arba 64 proc. visos ariamos žemės ploto.

Sugriežtinta iš padidintos rizikos šalių įvežamų grūdų kontrolė. Sugriežtintos priemonės bus taikomos tiek į Lietuvą importuojamai, tiek tranzitu per Klaipėdos uostą išvežamai produkcijai. Į padidintos rizikos šalių sąrašą yra įtrauktos Rusija, Baltarusija, Moldovos Vyriausybės nekontroliuojama Padniestrė, Rusijos aneksuotas Krymas ir kitos okupuotos Ukrainos teritorijos bei okupuoti Sakartvelo Abchazijos ir Cchinalio regionai. Produkcija bus tirama dėl pesticidų likučių, mikotoksinų, metalų (švino, kadmio), taip pat bus atliekami tyrimai produkcijos kilmės nustatymui. Nuo 2024 kovo 21 d. iki 2024 balandžio 24 d. buvo patikrintos 42 transporto priemonės, kurios gabeno negyvūninius pašarus iš Rusijos ir Baltarusijos importui į Lietuvą. Dėl dokumentų neatitikties į kilmės šalį grąžintos 6 siuntos iš Rusijos ir 15 iš Baltarusijos. Šiuo metu iš laboratorijos gauti 19 tyrimų protokolai. 10 siuntų laboratoriniuose tyrimuose neatitiktį nerasta. 9 pašarinių mielių siuntų iš Rusijos laboratoriniai tyrimai neatitiko teisės aktų reikalavimų (47 proc. laboratoriskai patikrintų siuntų iš visų įvežtų). Iš jų 4 siuntose rastas didesnis švino kiekis, likusiose 5 siuntose aptikta bakterija *salmonella spp.*

Priimti būtini sprendimai siekiant Lietuvoje atsisakyti kailinių žvėrelių verslo. Atliktas poveikio vertinimas, derinimas su Europos Komisija, numatyta kompensavimo tvarka kailinių žvėrelių verslo įmonėms, atsisakančioms šio verslo.

Srities rodiklių būklė

Tęsimas Daugiabučių namų atnaujinimo (modernizavimo) programos įgyvendinimas. Įgyvendinant pastatų energinio efektyvumo didinimo priemones, 2023 m. atnaujinta daugiau kaip 1 000 individualių namų, 278 – daugiabučiai, 17 – viešųjų pastatų, 400 daugiabučių atsisakyta 3 700 suskystintų naftos dujų balionų. Į pastatų energinio efektyvumo didinimo priemones 2023 m. investuota 95 mln. eurų. Per visą laikotarpį iš viso šalyje jau atnaujinti 3 746 daugiabučiai ir tai sudaro 12,4 proc. visų renovuotinų daugiabučių namų. Šiuo metu atnaujinami 1 218 daugiabučių namų. Savivaldybės lyderės pagal atnaujintų daugiabučių namų dalį: Birštono sav., atnaujinusi 60 proc. renovuotinų daugiabučių namų, Palangos m. sav. – 41 proc., Druskininkų sav. – 41 proc., Ignalinos r. sav. – 35 proc., Jonavos r. sav. – 31 proc. Su detaliais daugiabučių namų renovacijos duomenimis galima susipažinti Daugiabučių namų renovacijos žemėlapyje [čia](#).

Siekiant efektyviau valdyti informaciją ir procesus, susijusius su daugiabučių namų atnaujinimo priemonių įgyvendinimu, 2023 m. **pradėtas diegti skaitmenizuotas sprendimas – Pastatų duomenų bankas**. Pastatų duomenų banke bus kaupiama informacija apie pastatų charakteristikas, techninę priežiūros dokumentaciją, pastatų būklę, energetines savybes, energijos ir (ar) kuro suvartojimą, bus atliekama šių duomenų analizė pastatų atnaujinimui stebėti, renovacijos procesams skatinti, o visuomenei pateikiama informacija apie pastatų esamą būklę ir renovacijos procesą. Pastatų duomenų bankas leis užtikrinti efektyvesnį, duomenų analitika grįstą pastatų priežiūros sprendimų ir renovacijos skatinimo procesą. Į šį procesą bus įtraukta visuomenė – parodant esamos pastato būklės vertinimą bei renovacijos galimybes ir naudas. Pastatų duomenų banką planuojama įdiegti iki 2025 m. vidurio, tam numatyta daugiau nei 2,5 mln. eurų pažangos lėšų.

Skaitmenizuojami renovacijos procesai. Siekiant paspartinti pastatų renovacijos tempus ir padidinti apimtį, būtina optimizuoti pastatų energinio efektyvumo didinimo planavimo ir įgyvendinimo procesus: sukurti informatyvias, patogias ir sąveikias skaitmenizuotų pastatų renovacijos administravimo priemones, kurios leistų pagreitinoti ir pagerinti planavimą bei administravimą, didinti investicijų panaudojimo efektyvumą, užtikrinti patikimą stebėseną. 2023 m. pradėtas pastatų renovacijos skaitmenizavimo procesas. Sukurtas projektų planavimui skirtas skaitmeninis įrankis, leisiantis renovuojamam daugiabučiui parinkti priimtinausias ekologiškas ir inovatyviausias energijos vartojimo efektyvumo priemones, jų įgyvendinimo kainas. Be to, sukurta galimybė per informacinę sistemą teikti paraiškas, rengti ir sudaryti valstybės paramos sutartis, teikti mokėjimų prašymus, tikrinti viešuosius pirkimus, sukurtos sąsajos su valstybiniais registrais. Šioms administracinę naštą mažinančioms priemonėms numatyta 581 tūkst. eurų pažangos lėšų. Proceso skaitmeninimą planuoja pabaigti 2025 m. rugsėjį.

2023 m. buvo istoriniai žaliajai energetikai šalyje. Pirmą kartą atsinaujinančių energijos išteklių elektrinėse pagamintos elektros energijos dalis sudarė daugiau nei du trečdalius visos šalyje pagamintos elektros. 2023 m. itin reikšmingai išaugo elektros energijos gamyba vėjo ir saulės elektrinėse. Elektros gamyba augo trečdaliu ir buvo didžiausia nuo 2010 m., o atsinaujinančių energijos išteklių elektrinės pagamino rekordiškai daug elektros energijos – ji sudarė 70 procentų visos šalies gamybos. 2023 m. fiksuotas gaminančių vartotojų skaičius ir instaliuotosios galios augimas. 2023 m. gaminančių vartotojų skaičius išaugo du kartus palyginti su 2022 m. Apskritai saulės elektrinių galia pernai viršijo 1 GW. Tokios elektrinės – vienas iš populiariausių būdų, padedančių gyventojams sėkmingai spręsti energijos poreikių klausimus ir tausoti gamtą. Kartu su sparčia elektros iš atsinaujinančių energijos išteklių gamybos plėtra prasideda didysis lūžis energetikoje. Iškastinis kuras pakeičiamas žaliaja elektros energija ne tik elektros gamyboje, bet ir transporte, pramonėje, kitose ūkio šakose. Skatinant alternatyvios energetikos plėtrą, 2023 m. įvykdytos 110 mln. eurų vertės investicijos. 30 tūkst. gyventojų įsirengė ar įsigijo saulės elektrines (išmokėta 75 mln. eurų) ir tai yra tris kartus daugiau nei 2022 m., kai įrengta 10 tūkst. saulės elektrinių. 260 valstybės įstaigų įsirengė saulės elektrines (2022 m. – 150 valstybės įstaigų). Taip pat atidaryta pirmoji biometano gamykla Lietuvoje (Pasvalio r.). Numatoma, kad per metus gamykla pagamins 100 tūkst. megavatvalandžių (MWh) biometano. Biometanas bus tiekiamas tiesiai į magistralinį dujotiekį.

2022 m. Lietuvoje į atmosferą pateko mažiau šiltnamio efektą sukeliančių dujų (ŠESD). 2022 m. šalyje susidarė 18,9 mln. tonų ŠESD ir tai yra apie 6,3 proc. mažiau, palyginti su 2021 m. 2022 m. daugiausiai ŠESD susidarė transporto sektoriuje – 32 proc. viso 2022 m. susidariusio ŠESD kiekio (2021 m. – 30 proc.) ir energetikos sektoriuje – 30 proc. (2021 m. – 30 proc.). Žemės ūkio sektoriuje susidarė penktadalis išmetamo ŠESD kiekio – 22 proc. (2021 m. – 21 proc.), pramonės sektoriuje –

12 proc. (2021 m. – 14 proc.), atliekų sektoriuje – 4 proc. (2021 m. – 4 proc.). Palyginti su 2021 m. ŠESD kiekis mažėjo visuose šalies ūkio sektoriuose: -7 proc. energetikos sektoriuje, -2 proc. transporto, -6 proc. žemės ūkio, -17 proc. pramonės, -4 proc. atliekų.

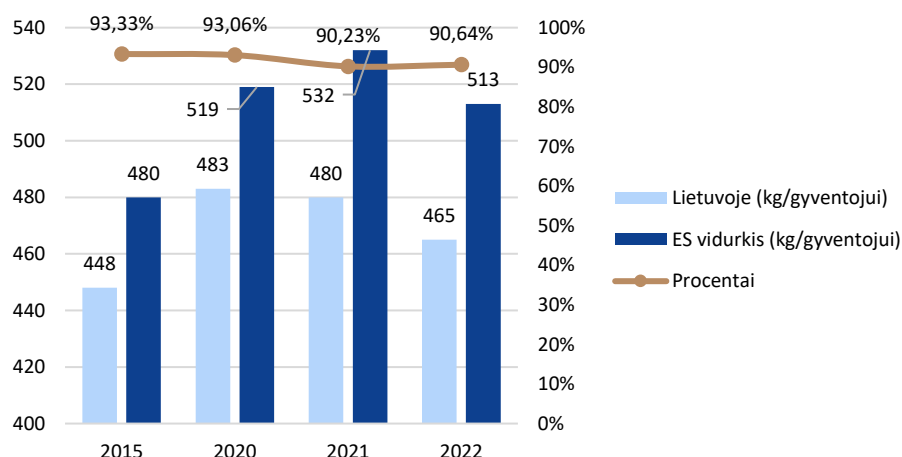
Skaičiuojant absoliučiais dydžiais labiausiai emisijos sumažėjo pramonės sektoriuje (0,47 mln. tonų CO₂ ekv.). Tai daugiausiai susiję su chemijos pramonės gamybos apimčių mažėjimu ir tuo, kad šiluminėse elektrinėse buvo pagaminta mažiau elektros energijos deginant iškastinį kurą. Dėl šių priežasčių ES prekybos apyvartiniais taršos leidimais sistemoje dalyvaujančio sektoriaus emisijos 2022 m. sumažėjo daugiau kaip 15 proc. palyginti su 2021 m. lygiu. Tuo tarpu prekybos apyvartiniais taršos leidimais sistemoje nedalyvaujančio sektoriaus (transportas, žemės ūkis, pastatai, smulki pramonė ir atliekų sektorius) emisija lyginant su 2021 m. sumažėjo 2,8 proc.

Bendras transporto sektoriuje išmetamo ŠESD kiekio augimas 2022 m., palyginti su 2005 m. išmestu kiekiu, siekė 43 proc. Išmetamo ŠESD kiekis iš esmės pagal visas transporto rūšis sumažėjo (vidaus aviacijos ŠESD pokytis sudarė -57 proc., geležinkelių – -63 proc., vidaus laivybos – -43 proc., kito transporto – -43 proc.), išskyrus kelių transportą, kur padidėjimas siekė 51 proc. Per 2005-2023 m. laikotarpį kelių transporto priemonių skaičius šalyje išaugo kartais: lengvųjų keleivinių automobilių nuo 844,6 tūkst. vnt. 2005 m. iki 1 710 tūkst. vnt. 2023 m. (padidėjo 2 kartus), lengvųjų krovininių automobilių – nuo 27,5 tūkst. vnt. iki 77,8 tūkst. vnt. (padaugėjo 2,8 karto), krovininių automobilių ir autobusų – nuo 63,5 tūkst. vnt. iki 112 tūkst. vnt. (padidėjo 1,8 karto), motociklų – nuo 18,1 tūkst. vnt. iki 82 tūkst. vnt. (padidėjo 4,5 karto). Tokio kelių transporto priemonių skaičiaus šalyje augimo ir jų sunaudojamo kuro kiekio padidėjimo iki šiol neatsvėrė taikytos ir įgyvendintos priemonės, skirtos didinti energijos iš atsinaujinančių energijos išteklių dalį ir alternatyvių degalų vartojimą transporto sektoriuje. Siekiant sistemingo ir tvaraus alternatyvių degalų naudojančių transporto priemonių įsigijimo, naudojimo, joms reikalingos infrastruktūros įrengimo, modernizavimo ir (ar) plėtros priemonių, mažinančių aplinkos oro taršą ir išmetamą šiltnamio efektą sukeliančių dujų kiekį transporto sektoriuje, finansavimo, įsteigtas Darnaus judumo fondas. Skatinant žaliąjį transportą, 2023 m. investuota 25 mln. eurų. 2023 m. gyventojai įsigijo 1 646 vnt., o įmonės – 1 035 vnt. grynųjų elektromobilių. Elektromobilių skaičius šalyje, palyginti su 2022 m., padidėjo daugiau kaip 1,5 karto (2022 m. pradžioje buvo 12,5 tūkst. vnt., 2023 m. pabaigoje – 19,4 tūkst. vnt., iki 2024 m. gegužės – 22,1 tūkst. vnt.). Viešųjų įkrovimo prieigų skaičius 2023 m., palyginti su 2022 m., padidėjo 2 kartus (2022 m. buvo 650 vnt., 2023 m. pabaigoje – virš 1300 vnt., iki 2024 m. gegužės – apie 1600 vnt.). Per 2023 m. sunaikinta 11 tūkst. taršių automobilių, įsigyta daugiau nei 100 mažiau taršių viešojo transporto priemonių (šalyje registruota 520 elektrinių autobusų / troleibusų iš 8 046). 2024-01-01 duomenimis iš viso šalyje buvo registruota beveik 1,8 mln. lengvųjų transporto priemonių (M1 ir N1 klasės). Iš jų beveik 20 tūkst. varomos alternatyviaisiais degalais (1,1 proc. viso lengvųjų transporto priemonių parko): 19 435 elektra varomos transporto priemonės, 587 – gamtinėmis dujomis, 1 – vandeniliu.

Prognozuojama, kad 2023 m. šalyje susidarys 18,5 mln. tonų ŠESD ir tai yra apie 1 proc. mažiau, palyginti su 2022 metais. 2023 m. daugiausia ŠESD susidarys transporto sektoriuje – 33 proc. viso 2023 m. susidariusio ŠESD kiekio, o energetikos sektoriuje – 30 proc. Žemės ūkio sektoriuje susidarys apie penktadalį išmetamo ŠESD kiekio – 21 proc., pramonės sektoriuje – 11 proc., atliekų sektoriuje – 4 proc. ŠESD kiekis, palyginti su 2022 m., prognozuojama, sumažės energetikos (-2 proc.), žemės ūkio (-1 proc.), pramonės (-7 proc.), atliekų (-3 proc.) sektoriuose, tačiau išaugs transporto sektoriuje (2 proc.).

Europos Sąjungos prekybos apyvartiniais taršos leidimais sistemoje dalyvaujančio sektoriaus emisijos, prognozuojama, 2023 m. sumažės apie 6 proc., palyginti su 2022 m. Didžiausią įtaką tam darė sumažėjusi mineralinių produktų gamybos apimtis (26 proc.). Prekybos apyvartiniais taršos leidimais sistemoje nedalyvaujančio sektoriaus (transportas, žemės ūkis, pastatai, gamtinių dujų paskirstymas, smulki pramonė, produktų naudojimas ir atliekų sektorius) emisijos, palyginti su 2022 m., tikėtina, išliks stabilios.

Mažėja atliekų kiekis. 2022 m. šalyje surinkta 3,743 mln. tonų atliekų, 27 proc. mažiau nei 2021 m. (5,163 mln. tonų). Dar 1,702 mln. tonų atliekų susidarė atliekų apdorojimo metu (2021 m. – 1,730 mln. tonų). Bendras atliekų kiekis 2022 m. (5,445 mln. tonų) sumažėjo penktadaliu (21 proc.) palyginti su 2021 m. (6,893 mln. tonų). Mažėja ir mišrių komunalinių atliekų kiekis – 2022 m. mišrių komunalinių atliekų susidarė 0,690 mln. tonų, 2021 m. – 0,728 mln. tonų. Atitinkamai sumažėjo ir komunalinių atliekų, tenkančių vienam gyventojui, kiekis (19 pav.). 2022 m. Lietuvoje vienam gyventojui tenkančių atliekų kiekis sudarė 90,6 proc. ES valstybių narių vidurkio ir pasiekė tiek 2025 m., tiek 2030 m. NPP nustatytą šio rodiklio tikslą (<100). Sąvartynuose šalinamų komunalinių atliekų dalis 2022 m. sudarė 13,7 proc. ir buvo 1,7 proc. punkto mažesnė nei 2021 m. (15,4 proc.). Nuosekliai įgyvendinant Valstybinį atliekų prevencijos ir tvarkymo 2021–2027 metų planą, jau 2022 m. pavyko pasiekti NPP nustatytą 2025 m. tikslą, kad sąvartynuose šalinamų komunalinių atliekų dalis neviršytų 15 proc. ir laipsniškai artėti prie 2030 m. tikslo – 5 proc.

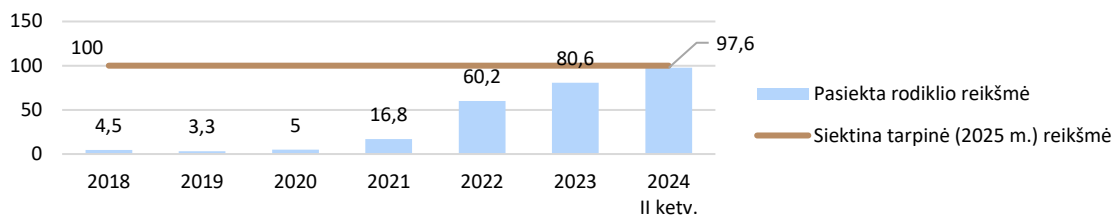

19 paveikslas. Komunalinių atliekų, tenkančių vienam gyventojui, kiekis (kg/m.), palyginti su ES vidurkiu (procentai)
Duomenų šaltinis - Eurostatas

Siekiant didinti atliekų prevenciją ir efektyviai tvarkyti buityje jau susidariusias atliekas, 2023 m. 77 tūkst. namų ūkių aprūpinti antrinių žaliavų konteineriais, 300 tūkst. namų ūkių aprūpinti biologinių atliekų tvarkymo priemonėmis, pastatyta 1 700 tekstilės surinkimo konteinerių. Parengtos ir pradėtos įgyvendinti Lietuvos perėjimo prie žiedinės ekonomikos iki 2035 m. gairės. Jos nustato priemones, skirtas Lietuvos perėjimui nuo linijinės „gamink, vartok, išmesk“ prie klimatui neutralios, taupiai išteklius naudojančios ir atliekų susidarymą mažinančios uždaro ciklo ekonomikos. Ir toliau numatoma investuoti į maisto ir virtuvės, plastiko, tekstilės atliekų perdirbimo pajėgumų, namudinio kompostavimo plėtrą, rūšiuojamąjį atliekų surinkimą, atliekų prevencijos priemones.

Dauguma atliekamų viešųjų pirkimų – žalieji. 2024 m. gegužės 2 d. duomenimis, žaliųjų viešųjų pirkimų vertės dalis nuo visų viešųjų pirkimų vertės šalyje sudarė 97,6 proc. ir padidėjo net 80,8 proc.

punktais palyginti su 2021 m. (16,8 proc.). Pažymėtina, kad žaliųjų pirkimų proc. pagal vertę nuo visų viešųjų pirkimų nuo 2021 m. augo eksponentiškai – 2022 m. augo iki 60,2 proc., o 2023 m. net iki 89,4 proc. Nuo 2020 m. (5 proc.) žaliųjų viešųjų pirkimų vertės dalis išaugo beveik 20 kartų.

20 paveikslas. Žaliųjų viešųjų pirkimų vertės dalis nuo visų viešųjų pirkimų vertės (procentai)
Duomenų šaltinis – Valstybės duomenų agentūra

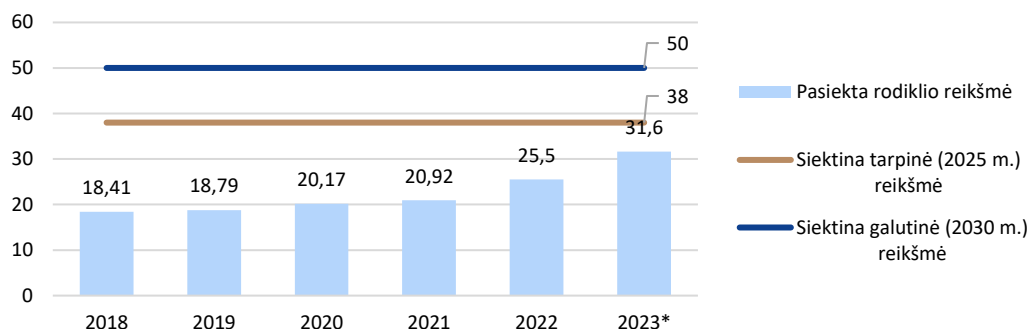
Toks reikšmingas ir spartus pokytis per šiek tiek daugiau nei 3 metus atspindi Vyriausybės bekompromisį tikslą viešajam sektoriui savo veikla prisidėti prie žaliosios transformacijos. Didelę įtaką šiam pokyčiui turėjo 2021 m. priimti teisinio reguliavimo pakeitimai, kuriais patikslinta žaliojo pirkimo sąvoka, atnaujinta pirkimo vykdymo tvarka, sudarytos galimybės naudoti ekologinius ženklus, sertifikatus, aplinkos apsaugos vadybos sistemas. Nuo 2021 m. kasmet atnaujinami didžiausią poveikį aplinkai darančioms prekėms, paslaugoms ir darbams nustatyti privalomi aplinkos apsaugos kriterijai. Kitų produktų pirkimų vykdytojams atsirado galimybė patiems nustatyti aplinkos apsaugos kriterijus ir taip pirkimą padaryti žaliajį (Aplinkos ministerija, 2021 m.). Pagal aplinkos apsaugos kriterijų taikymo vykdant žaliuosius pirkimus tvarkos aprašo pakeitimus, įsigaliojusius 2023 m. sausio 1 d., pateikiamas nebaigtinis paslaugų sąrašas (pavyzdžiui: fotografų, vertėjų), kurių veikla automatiškai laikoma žaliaja, jei nėra numatomas reikšmingas neigiamas poveikis aplinkai, nesukuriamas taršos šaltinis ir negeneruojamos atliekos (Viešųjų pirkimų tarnyba, 2022 m.). Į šią kategoriją įeina ir elektromobilių stotelių įkrovimo įranga, ir programavimo paslaugos, ir kt., dėl ko žaliųjų viešųjų pirkimų rodiklis didėja (Viešųjų pirkimų tarnyba, 2023 m.). Taip pat Vyriausybė nustatė, kad nuo 2024 m. lapkričio 1 d., statant naujus visuomeninės paskirties pastatus, finansuojamus valstybės ir savivaldybių biudžetų ar tarptautinės finansinės paramos lėšomis, bus privaloma panaudoti bent 50 proc. medienos ir kitų organinių medžiagų iš atsinaujinančių gamtos išteklių pagrindu pagamintų statybos produktų. Taip skatinama kurti ir gaminti ilgaamžius, klimatui palankius statybos produktus, naujus versto modelius ir paslaugas.

Ambicingas Vyriausybės tikslas, kad nuo 2023 m. į visus viešuosius pirkimus būtų įtraukti aplinkos apsaugos kriterijai, siekiant tvarumo įsipareigojimų vykdymo viešajame sektoriuje, iš esmės laikytinas pasiektu – 2024 m. II ketv. žaliųjų pirkimų vertės dalis procentais nuo visų viešųjų pirkimų siekia net 97,6 proc.

Dėmesys vandenilio technologijos įveiklinimui, siekiant dekarbonizacijos tikslų. Lietuvoje vandeniliu galima pakeisti iškastinį kurą dalyje taršių pramonės procesų, sumažinti išmetamą ŠESD kiekį ir ateityje sustiprinti chemijos, metalų ir kitų taršių pramonės sektorių konkurencingumą, grįstą neutralaus poveikio klimatui technologijomis. Lietuvoje vandenilį galima naudoti kaip žaliavą, degalus, energijos nešėją arba energijos kaupimo priemonę. Jis taip pat turi plačias panaudojimo galimybes pramonės, transporto ir energetikos sektoriuose. Siekiant mažinti priklausomybę nuo iškastinio kuro, vandenilis gali būti žaliava arba energijos šaltinis procesuose ir sektoriuose, kuriuose tiesioginė elektrifikacija yra techniškai neįmanoma arba nekonkurencinga. Vandenilis energetikos sektoriuje gali būti kaip priemonė energetikos sistemai balansuoti ir stabilizuoti ir perteklinei

atsinaujinančių išteklių energijai kaupti. 2023 m. skirta beveik 37 mln. eurų pažangos lėšų žaliavo vandenilio, naudojamo transporto, pramonės, energetikos ir kt. srityse, gamybos pajėgumų plėtrai. Taip pat Vyriausybė pritarė Vandenilio plėtros Lietuvoje 2024–2050 m. gairėms, kuriose būtų nubrėžta vandenilio plėtros Lietuvoje vizija, apibrėžiamos vandenilio plėtros strateginės kryptys ir etapai (jie numatomi du – iki 2030 m. ir iki 2050 m.), verslo aplinka ir uždaviniai.

Nuosekli AEI plėtra. Lietuvos tikslai 2030 m. vieni ambicingiausių Europoje – pasiekti, kad AEI dalis bendrame energijos suvartojime sudarytų ne mažiau nei 55 proc., tačiau Lietuva nuosekliai, derindama įvairias priemones, siekia šio tikslo. 2022 m. elektros energijos iš atsinaujinančių energijos išteklių dalis galutiniame elektros energijos suvartojime padidėjo net 4,58 proc. punkto (nuo 20,92 proc. 2021 m. iki 25,5 proc. 2022 m.) (21 pav.). Šis metinis pokytis buvo didžiausias nuo 2018 m. (vidutiniškai 2018–2021 m. laikotarpiu AEI dalis bendrame energijos suvartojime vidutiniškai padidėdavo 0,84 proc. punktu palyginti su ankstesniais metais). Remiantis preliminariais Lietuvos elektros perdavimo sistemos operatoriaus „Litgrid“ duomenimis, AEI dalis bendrame energijos suvartojime 2023 m. galėtų sudaryti apie 31,6 proc. ir tai būtų rekordinis metinis pokytis (padidėjimas apie 6 proc. punktus per metus).

21 paveikslas. Elektros energijos iš atsinaujinančių energijos išteklių dalis galutiniame elektros energijos suvartojimo balanse (procentai)

Duomenų šaltinis – Valstybės duomenų agentūra, 2023* - preliminarūs Lietuvos elektros perdavimo sistemos operatoriaus „Litgrid“ duomenys (šie duomenys nėra apdoroti ir normalizuoti pagal Valstybės duomenų agentūros taikomas ES patvirtintas taisykles)

Siekiant padidinti AEI dalį elektros energetikos sektoriuje, pirmiausia skatinama paskirstytosios generacijos (elektros energiją gaminančių vartotojų ir atsinaujinančių išteklių energijos bendrijų) plėtra, kaupimo sprendinių diegimas, transporto elektrifikavimui reikalingos infrastruktūros plėtra ir tinklų pritaikymas prie augančio elektros energijos gamybos iš AEI kiekio.

2023 m. Lietuvoje veikiantys vėjo jėgainių parkai kartu su mažosiomis vėjo elektrinėmis pagamino 2,5 TWh elektros energijos, t. y. 167 proc. daugiau nei 2022 m. (1,5 TWh). 2023 m. pabaigoje bendra įrengtų vėjo elektrinių galia sudarė 947 MW (2022 m. – 671 MW). Atsinaujinančiąją elektros energiją generuojančios saulės elektrinės 2023 m. pagamino 633 GWh elektros energijos, t. y. net 232 proc. daugiau nei 2022 m. (273 GWh). Tokį gamybos didėjimą lėmė aktyvi elektros energiją gaminančių vartotojų plėtra. Tai gana svarbu, nes taip skatinama vietinė elektros energijos gamyba ir prisidedama prie tarptautinių klimato kaitos valdymo tikslų įgyvendinimo. Hidroelektrinės 2023 m. pagamino 446 GWh, t. y. 2 proc. mažiau nei 2022 m. (457 GWh) elektros energijos. Šių elektrinių plėtra nevyksta dėl taikomų aplinkosaugos ribojimų.

Aplinkos, miškų, klimato kaitos ir žemės tvarkymo valstybės veiklos sričiai iš valstybės biudžeto 2023 m. skirta beveik 510 mln. eurų lėšų (iš jų 99 mln. eurų pažangos lėšų). Didžiausia pažangos lėšų dalis skirta energinio efektyvumo didinimui (96,7 mln. eurų). 1,4 mln. eurų skirta biologinės įvairovės išsaugojimui ir atkūrimui. Žaliojo kurso tikslams įgyvendinti energetikos valstybės veiklos srityje 2023 m. skirta 179,5 mln. eurų pažangos lėšų. Iš jų: Ignalinos AE eksploatavimo nutraukimo ir radioaktyviųjų atliekų tvarkymo projektų ir energijos efektyvumo didinimo priemonių Ignalinos AE regione (92,9 mln. eurų), Lietuvos elektros energijos rinkos ir elektros energetikos sistemos adekvatumo užtikrinimo, vidaus energijos gamybos ir bendrojo galutinio energijos vartojimo AEI dalies didinimo ir taršos mažinimo (81,5 mln. eurų), viešųjų centrinės valdžios, individualių gyvenamųjų pastatų ir įmonių energijos vartojimo efektyvumo ir energijos iš atsinaujinančių išteklių juose naudojimo didinimo (5 mln. eurų) pažangos uždaviniams įgyvendinti. Transporto ir ryšių valstybės veiklos srityje energijos iš atsinaujinančių energijos išteklių dalies ir alternatyviųjų degalų vartojimą transporto sektoriuje didinimo, darnaus įvairiarūšio judumo skatinimo ir transporto sukeltos aplinkos taršos mažinimo pažangos uždaviniui 2023 m. skirta 12 mln. eurų pažangos lėšų. Žemės ir maisto ūkio, kaimo plėtros, žuvininkystės ir veterinarijos valstybės veiklos srityje pažangos uždaviniui tvaraus ir bioekonomikos principais paremto ūkininkavimo visose žemės ūkio šakose plėtros pažangos uždaviniui, prisidedančiam prie žaliojo kurso įgyvendinimo, 2023 m. skirta 20,5 mln. eurų.

VII. DARNI LIETUVOS REGIONŲ PLĖTRA

Regioninės politikos tikslas – stiprinti ekonominę, socialinę ir teritorinę sanglaudą, remiant ekonomikos augimą, darbo vietų kūrimą, įmonių konkurencingumą, darnų vystymąsi ir aplinkos apsaugą. Kartu darni regionų plėtra siejama su gyventojų poreikius ir lūkesčius atitinkančia gyvenamąja aplinka. Vienas iš esminių veiksnių didinti gyventojų pasitenkinimą gyvenamąja aplinka susijęs su viešųjų paslaugų prieinamumu ir pasiekiamumu, o viena esminių sąlygų siekiant užtikrinti paslaugų prieinamumą ir pasiekiamumą, o drauge optimalų tinklą – savivaldybių ir kitų paslaugų teikėjų regioninis bendradarbiavimas. Atsižvelgiant į paslaugos pobūdį ir tais atvejais, kai visapusiškai kokybišką paslaugą galima suteikti elektroniniu būdu, turi būti plečiamas ir elektroninių paslaugų prieinamumas arba paslaugų teikimas nuotoliniu būdu, arba kitu inovatyviu būdu, kartu užtikrinant gyventojų galimybes ir gebėjimus ar sudarant sąlygas tokiomis paslaugomis pasinaudoti.

Regioninė politika – horizontali politika, todėl tvariams jos įgyvendinimo rezultatams sukurti svarbi atskirų viešosios politikos krypčių – švietimo, socialinės apsaugos, sveikatos, kultūros, ekonomikos ir inovacijų, susisiekimo ir kt. – sinergija ir nuoseklumas.

Įgyvendinta žemėtvarkos reforma. Nuo 2024 m. vasario 1 d. savivaldybės visiškai perėmė valdyti valstybinę žemę miestuose ir miesteliuose. Siekiant regionų plėtros, tikimasi, kad savivaldybės šias galimybes išnaudos šalies regionų konkurencingumui didinti, darbo vietoms kurti, verslo sąlygų plėtrai, investicijoms pritraukti, ekonominei ir socialinei atskirčiai mažinti.

Prasidėjo regionams skirtų investicijų įgyvendinimas. Iki 2024 m. gegužės regionų plėtros planuose suplanuotos 73 pažangos priemonės už 826,4 mln. eurų ES fondų lėšų. Tai sudaro 51 proc. Regionų plėtros programoje numatytų investicijų regionams (1,6 mlrd. eurų). Jau suplanuoti konkretūs 6 projektai (už 6,7 mln. eurų): trys projektai socialinio būsto plėtrai Utenos r., Zarasų r. ir Visagino savivaldybėse (įgyvendinus projektus socialiniuose būstuose apsigyvens bent 118 žmonių – gausios

šeimos, asmenys su negalia ir jų šeimos nariai); visos dienos modelio įdiegimo Molėtų r. savivaldybės mokykloje projektas (planuojama, kad visos dienos mokyklos paslaugomis naudosis 150 mokinių; Tauragės vaikų reabilitacijos centro-mokyklos „Pušėlė“ ir Tauragės meno mokyklos pritaikymo šiuolaikinio ir įtraukiojo ugdymo poreikiams projektas (planuojama, kad paslaugomis naudosis daugiau nei 68 tūkst. paslaugų gavėjų per metus); projektas plėtoti apsaugoto būsto paslaugas suaugusiems asmenims su intelekto ir (ar) psichikos negalia Molėtų r. (numatoma sukurti 10 paslaugų vietų naujoje ar modernizuotoje infrastruktūroje).

Skatinamas bendruomenės įsitraukimas į vietos problemų sprendimą. 2023 m. skirta 425 tūkst. eurų paramai vietos plėtros strategijoms rengti. Iš viso parengta 52 vietos plėtros strategijos. Iš jų finansavimą gaus 39 (5 Sostinės regione, 34 Vidurio ir Vakarų Lietuvos regione, šiam tikslui šiuo metu numatyta skirti daugiau nei 40 mln. eurų pažangos lėšų. Įgyvendinamomis vietos plėtros strategijomis bus mažinama socialinė atskirtis ir skatinamas užimtumas bei socialinio verslo kūrimas ir plėtra bendruomenėse.

Naujas regioninės politikos tikslų įgyvendinimo modelis – įgyvendinant bendrus veiksmus formuojant funkcinės zonos ir rengiant miesto tvarios plėtros strategijas. Funkcinės zonos formuojamos savivaldybių sprendimu, siekiant bendrų ir (arba) koordinuotų veiksmų bendrai teikti viešąsias paslaugas, efektyviau naudoti jau esamą ar bendrai kuriamą trūkstantį infrastruktūrą. Miesto tvarios plėtros strategijos rengiamos ir įgyvendinamos siekiant tvarios regionų centrų plėtros, integruotai sprendžiant socialinius, ekonominius ir aplinkos bei klimato kaitos iššūkius. Regionai planuoja patvirtinti ir įgyvendinti 11 funkcinų zonų strategijų. Šiuo metu jau patvirtintos dvi – Tauragės+ ir Marijampolės – funkcinų zonų strategijos, dar viena (Alytaus) parengta ir tvirtinama savivaldybių tarybų, iki 2024 m. birželio 30 d. turėtų būti parengtos dar 8. Iš viso funkcinų zonų strategijų veiksmų įgyvendinimui iki 2030 m. finansuoti numatyta ne mažiau kaip 341,2 mln. eurų. Iki 2024 m. gegužės patvirtintos 6 miesto tvarios plėtros strategijos (Tauragės, Alytaus, Klaipėdos, Šiaulių, Panevėžio, Marijampolės), Vilniaus jau parengta ir artimiausiu metu bus tvirtinama Vilniaus miesto savivaldybės tarybos, 3 (Kauno, Telšių ir Utenos) rengiamos. Miestų tvarios plėtros strategijoms įgyvendinti iš viso numatoma skirti ne mažiau kaip 271,3 mln. eurų.

Sėkmingai užbaigtos 2014–2020 m. finansinio laikotarpio investicijos regionuose. 2023 m. regionuose pabaigti įgyvendinti projektai, dėl kurių įgyvendinimo sprendimus priėmė patys regionai. Per 2023 m. įgyvendinant projektus regionuose investuota daugiau nei 97 mln. eurų ES fondų lėšų (per visą 2014–2020 m. finansinį laikotarpį – daugiau nei 975 mln. eurų ES fondų lėšų).

Iš esmės pasikeitus savivaldos funkcionavimo modeliui, nuo 2023 m. balandžio 1 d. **pradėtas įgyvendinti Vietos savivaldos įstatyme įtvirtintas naujas vietos savivaldos modelis.** Siekiant sklandaus įgyvendinimo ir teisinio reguliavimo nuoseklumo, parengti ir priimti visi Vyriausybės kompetencijos įgyvendinamieji teisės aktai. Įgyvendinimo eigoje išryškėjo praktinės problemos ir teisinio reguliavimo trūkumai. Vyriausybė, atsižvelgusi į visų socialinių, ekonominių partnerių pateiktus siūlymus, nedelsdama inicijavo reikiamus įstatymo pakeitimus ir 2023 m. spalį pateikė juos Seimui.

Srities rodiklių būklė

Savivaldybių palyginamieji rodikliai pagal savivaldybių gyvenimo kokybės indeksą. Į savivaldybių TOP5 pagal gyvenimo kokybės indeksą 2022 m. grįžo Birštono savivaldybė, išstūmusi iš jo Neringą, o Klaipėdos miestas pakilo į 3-ią poziciją, apsikeisdamas vietomis su Kauno rajonu. Pirmos dvi vietos

liko tos pačios – Vilniaus miestas ir Kauno miestas. Vilnius lyderio pozicijas 2022 m., palyginti su 2021 m., išlaikė pagal materialinių gyvenimo sąlygų ir gyventojų verslumo ir verslo konkurencingumo subindeksų reikšmes, tačiau lyderio pozicijas prarado pagal švietimo paslaugų subindekso reikšmes (nukrito iš pirmos pozicijos į 5), iš TOP5 iškrito pagal sveikatos paslaugų subindekso reikšmes. Pagal sveikatos paslaugų subindekso reikšmes antrus metus iš eilės lyderiauja Palangos m. savivaldybė, pagal švietimo paslaugų subindekso reikšmes – Kauno m. savivaldybė. Stebima tendencija, kad pagal viešosios infrastruktūros, gyvenamosios aplinkos kokybės ir saugumo subindekso reikšmes jau ne vienus metus TOP3 sudaro kurorto statusą turinčios savivaldybės – nuo 2014 m. pirmąja Neringos savivaldybė, 2 vietoje yra Birštonas, 3 vietoje – Druskininkai.

 Gyvenimo kokybės indeksas	
1. Vilniaus m.	55↓
2. Kauno m.	58↑
3. Klaipėdos m.	59↑
4. Kauno r.	57↓
5. Birštono	56↓
56. Kelmės r.	
57. Lazdijų r.	
58. Vilkaviškio r.	
59. Kalvarijos	
60. Skuodo r.	

 GKI subindeksas: Materialinės gyvenimo sąlygos	
1. Vilniaus m.	60↑
2. Kauno r.	55↓
3. Kauno m.	57↓
4. Vilniaus r.	49↓
5. Birštono	58↓
56. Lazdijų r.	
57. Šalčininkų r.	
58. Vilkaviškio r.	
59. Varėnos r.	
60. Kalvarijos	

 GKI subindeksas: Gyventojų verslumas ir verslo konkurencingumas	
1. Vilniaus m.	58↑
2. Mažeikių r.	56↓
3. Klaipėdos m.	57↓
4. Neringos	
5. Kauno m.	
56. Ignalinos r.	
57. Vilkaviškio r.	
58. Zarasų r.	
59. Lazdijų r.	
60. Skuodo r.	

 GKI subindeksas: Sveikatos paslaugos	
1. Palangos m.	
2. Šiaulių m.	53↓
3. Kauno m.	47↓
4. Klaipėdos m.	
5. Panevėžio m.	58↓
56. Kalvarijos	
57. Alytaus r.	
58. Kazlų Rūdos	
59. Pagėgių	
60. Skuodo r.	

 GKI subindeksas: Švietimo paslaugos	
1. Kauno m.	52↓
2. Pakruojo r.	59↑
3. Marijampolės	57↓
4. Birštono	47↓
5. Vilniaus m.	56↓
56. Kalvarijos	
57. Vilniaus r.	
58. Šalčininkų r.	
59. Alytaus r.	
60. Neringos	

 GKI subindeksas: Demografija, pilietinis ir visuomeninis aktyvumas	
1. Neringos	
2. Kauno r.	55↓
3. Vilniaus r.	59↑
4. Trakų r.	57↓
5. Vilniaus m.	
56. Anykščių r.	
57. Biržų r.	
58. Kelmės r.	
59. Ignalinos r.	
60. Skuodo r.	

 GKI subindeksas: Viešoji infrastruktūra, gyvenamosios aplinkos kokybė ir saugumas	
1. Neringos	58↑
2. Birštono	56↓
3. Druskininkų	59↑
4. Rietavo	54↓
5. Klaipėdos m.	
56. Šilutės r.	
57. Radviliškio r.	
58. Akmenės r.	
59. Kalvarijos	
60. Mažeikių r.	

22 paveikslas. Gyvenimo kokybės indeksas savivaldybėse

Duomenų šaltinis – gyvenimo kokybės indekso duomenys

Pagal materialinių gyvenimo sąlygų subindeksą Vilnius, tikėtina, dar ilgą laiką išlaikys lyderio pozicijas, nes 2020–2022 m. vidutinis BVP vienam gyventojui nuokrypis regionuose, palyginti su šalies BVP vienam gyventojui, ne mažėjo, kaip buvo siekiama, bet padidėjo nuo 29,3 proc. iki 31,2 proc. Šį pokytį iš esmės lėmė spartus Vilniaus regiono ir nuosaikus kitų regionų ekonominis augimas, dėl kurio atotrūkis tarp Vilniaus ir kitų šalies regionų padidėjo. 2020–2022 m. Vilniaus regione BVP vienam gyventojui padidėjo net 9,6 tūkst. eurų, viršydamas šalies vidurkį 48,5 proc. punktais.

Savivaldybių žemiausios pozicijos pagal gyvenimo kokybės indeksą nėra absoliučios, palyginti su atskirų subindeksų reikšmėmis. Šis indeksas leidžia kompleksiskai ir specifiskai įvertinti atskirų savivaldybių situaciją pagal atskirus subindeksus. Su detaliais gyvenimo kokybės indekso duomenimis galima susipažinti [čia](#).

VIII. ATKURTAS PASITIKĖJIMAS TEISINGUMO SISTEMA

Veiksmingo ir kokybiško teisingumo vykdymas, asmens teisių apsauga ir efektyvi teismų veikla globalizacijos sąlygomis tampa iššūkiu kiekvienai valstybei. Lietuva – ne išimtis. Todėl būtinos sutelktos pastangos ir tikslingi veiksmai, didinant teisingumo sistemos veiksmingumą vadovaujantis teisėtumo, pagarbos žmogaus teisėms ir laisvėms, atvirumo, efektyvumo principais. Lietuva savo baudžiamąja politika iš kitų ES valstybių išsiskiria griežtumu, bausmių vykdymo sistema susiduria su iššūkiais dėl įkalintų asmenų laikymo sąlygų, atitinkančių tarptautinius standartus, užtikrinimo, todėl Vyriausybė nuosekliai tęsia baudžiamosios politikos ir bausmių vykdymo sistemos pertvarką. Teisingumo prieinamumas turi tiesioginę įtaką šalies gyventojų teisingumo jausmui. Siekiant jį padidinti, jau priimta ir įgyvendinama daugelis sprendimų atsisakant teismams nebūdingų funkcijų ir kartu mažinant ir balansuojant teismų darbo krūvį, užtikrinant operatyvų teisingumo grandinės darbą, skatinant alternatyvių ginčų sprendimo būdų naudojimą, stiprinant pasitikėjimą vartotojų apsaugos sistema ir užtikrinant vartotojų ir verslo interesų pusiausvyrą, gerinant valstybės garantuojamos teisinės pagalbos kokybę. Bus vykdoma reguliari visų atliktų ir vykdomų pokyčių ir pertvarkų teisingumo sistemoje įgyvendinimo stebėseną, siekiant įsitikinti, kad priemonės yra veiksmingos ir leidžia pasiekti išsikeltus tikslus.

Pasiruošta **teismų reformos įgyvendinimui nuo 2024 m. sausio 1 d. ir liepos 1 d.** Reformos tikslas – išgryninti ir racionalizuoti apylinkių teismų tinklą šalyje, užtikrinti teisėjų specializaciją, visuomenei garantuoti vienodos kokybės ir greičio teisingumą didmiesčiuose ir regionuose ir efektyvinti teismų administracinį ir turto valdymą (2024–2026 m. planuojama sutaupyti apie 4,3 mln. eurų).

Įgyvendinta administracinių teismų pertvarka. Nuo 2024 m. sausio 1 d. visos administracinės bylos pirmąją instanciją nagrinėjamos vieno teismo – Regionų administracinio teismo, kurio teritorinis teismingumas apima visą Lietuvos Respublikos teritoriją. Didesnis bylų skirstymo skaidrumas (bylos bus skirstomos centralizuotai pasirenkant iš didesnio teisėjų skaičiaus), nagrinėjimo operatyvumas, suvienodinti teisėjų ir teismų darbuotojų darbo krūviai ir sąlygos, taip pat teisėjai turės galimybę specializuotis nagrinėti tam tikrų kategorijų bylas.

Nuo 2023 m. sausio atsisakyta teismams nebūdingų funkcijų (santuokos nutraukimas abiejų sutuoktinių sutikimu, tėvystės pripažinimas, kai nėra ginčo, vedybų sutarties pakeitimas, leidimų būsto, kai jis laikomas šeimos turtu, pardavimui ar įkeitimui išdavimas ir kt.), jas perduodant vykdyti notarams. 2023 m. paprastesniu ir aiškesniu procesu kreipiantis į notarą dėl santuokos nutraukimo ar gyvenimo skyrium pasinaudojo 1 510 asmenų, o teismų darbo krūvis dėl bylų dėl santuokos nutraukimo bendru sutuoktinių sutarimu sumažėjo 30 proc. Teismų darbo krūvis dėl civilinių bylų dėl teismo leidimų išdavimo 2023 m. sumažėjo 85 proc.

Patvirtinti **skaidrūs, aiškūs ir vienodi notarų atlyginimo įkainiai**, kurie užtikrino, kad bet kurioje šalies vietoje tas pats notarinis veiksmas (remiantis Notarų rūmų veiklos ataskaita, iš viso 2023 m. atlikta 1 531 434 notariniai veiksmai, vienam notarui vidutiniškai teko 6 489 veiksmai) asmeniui kainuos tiek pat, notaras negalės imti mokesčių už papildomus veiksmus, būtinus atliekant notarinį

veiksmą – dokumento projekto parengimą, dokumento lapų atspausdinimą, privalomų duomenų perdavimą valstybės registrams.

Daugiau dėmesio antrinės teisinės pagalbos paslaugų teikimui ir jų kokybei jautriose bylose. Pasirengta nuo 2024 m. organizuoti specialiuosius mokymus advokatams, jautriose bylose atstovaujantiems socialiai pažeidžiamiems asmenims, siekiant jiems suteikti kompetencijų, kad teikiamos paslaugos geriausiai atitiktų šių asmenų poreikius. Advokatams, baigusiems šiuos mokymus, už teisinės pagalbos teikimą tokiose bylose bus mokamas dvigubai didesnis užmokestis. Tikimasi, kad tai paskatins ir advokatų specializaciją. Per 2024 m. I ketvirtį jau surengti mokymai advokatams, atstovaujantiems nepilnamečiams ar juos ginantiems.

Priimti reikalingi **įstatymų pakeitimai kokybiškesniam ir aiškesniam išieškojimo procesui užtikrinti.** Sudaromos sąlygos, remiantis duomenimis, valdyti antstolių tinklą, nustatyti didesni išsilavinimo reikalavimai asmenims, siekiantiems tapti antstoliais, sugriežtinti antstolių veiklos ribojimai. Išplėtos elektroninės paslaugos, užtikrinant efektyvų vykdomųjų bylų paskirstymą ir didesnę skolininkų interesų apsaugą.

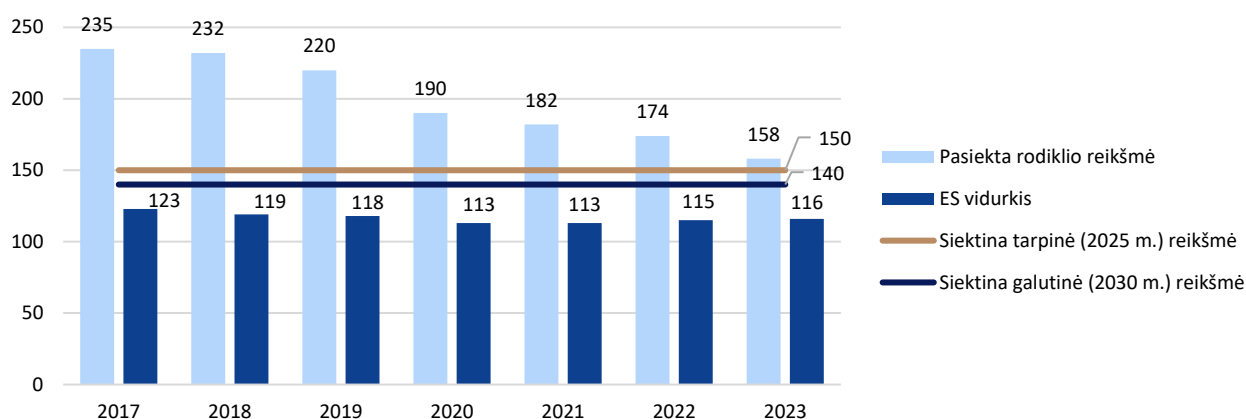
Išplėtos galimybės įgyvendinti konstitucinę peticijos teisę kreipiantis dėl visų visuomenei svarbių norminių teisės aktų priėmimo ne tik į Seimą, Vyriausybę ar savivaldybės institucijas, bet ir į kitas norminius teisės aktus priimančias valstybės institucijas. Taip pat **Seimui pateiktas Piliečių įstatymų leidybos iniciatyvos konstitucinio įstatymo projektas.** Juo numatoma išplėsti piliečių galimybes pasinaudoti įstatymų leidybos iniciatyvos teise ir palengvinti įstatymų leidybos iniciatyvos ir Konstitucijos keitimo iniciatyvos teisių įgyvendinimo sąlygas – iniciatyvinės grupės dėl įstatymų leidybos iniciatyvos narių skaičių siūloma mažinti nuo 10 iki 5 asmenų, nuo 4 iki 6 mėnesių pailginti 300 tūkst. piliečių parašų dėl Konstitucijos keitimo iniciatyvos rinkimo terminą.

Srities rodiklių būklė

Pradėta įgyvendinti teismų reforma. Paskutinį kartą teismų reforma įvykdyta 2018 m., tačiau jos metu buvo pakeistas tik juridinis teismų statusas (reorganizuoti apylinkių teismai, sujungiant 49 apylinkių teismus į 12 apylinkių teismų, iš jų 11 teismų su teritoriniais padaliniais – teismo rūmais) ir tai nepadėjo spręsti esminių teismų sistemos iššūkių – skirtingo teismų ir teisėjų darbo krūvio, nevienodai ilgo teismo sprendimo laukimo didmiesčiuose ir regionuose, nepakankamai efektyvaus teismo kaip institucijos administravimo klausimų. Remiantis 2023 m. ES teisingumo švieslentės duomenimis, Lietuvoje 100 tūkst. gyventojų tenka 25,6 teisėjo (vidutiniškai ES – 24,1). Palyginti su 2022 m., Lietuvoje 100 tūkst. gyventojų tenkantis teisėjų skaičius (26,5) sumažėjo, o kitose ES valstybėse išaugo (vidutiniškai ES 2022 m. – 21,8). Pagal 100 tūkst. gyventojų tenkančių teisėjų skaičių Lietuva tarp ES valstybių yra 11-oje vietoje, Latvija – 6-oje (29,1 teisėjo), Estija – 17-oje (17,7 teisėjo). 2020 m. gyventojų, kurie pasitiki teismais, dalis sudarė 39 proc., o didžiausias apylinkių teismų darbo krūvio nuokrypis nuo apylinkės teismų darbo krūvio vidurkio siekė net 30,8 proc. Vyriausybės inicijuoti 2023 m. pradžioje įsigalioję Civilinio kodekso pakeitimai (pvz., santuokos nutraukimas bendru sutarimu notarine tvarka ir kt.) buvo tikslingai orientuoti į teisėjų darbo krūvio mažinimą, o 2023 m. priimtais sprendimais pradėtas kompleksiškas teismų reformos, kuri truks trejus metus, įgyvendinimas. Bus sujungiamos apylinkių teismų rūmų veiklos teritorijos (vadovaujantis principu, kad atstumas nuo centrinių teismo rūmų iki kitų to paties teismo rūmų būtų apie 60 kilometrų), užtikrinama teisėjų specializacija siekiant geresnės vykdomo teisingumo kokybės

ir greitesnio, efektyvesnio bylų nagrinėjimo, dauguma bylų, apylinkės teismuose nagrinėjamų rašytinio proceso tvarka (apie 30 000 civilinių bylų, tai sudarytų apie 21 proc. visų gautų civilinių bylų skaičiaus), automatizuotai bus paskirstomos visiems apylinkių teismams, įvertinus teismų krūvį (su išsamia apylinkių duomenų analize galima susipažinti [čia](#)). Reformos metu (iki 2026 m.) numatoma sutaupyti apie 4 351 tūkst. eurų, kurie liks teismų sistemoje ir galės būti panaudoti teismų personalo skatinimui ir inovacijų plėtrai teismuose. Šios kadencijos Vyriausybės inicijuoti pokyčiai leido užtikrinti, kad jau 2023 m. didžiausias apylinkių teismų darbo krūvio nuokrypis nuo apylinkės teismų darbo krūvio vidurkio (18 proc.) pasiekė ir viršijo 2030 m. reikšmę (20 proc.), o pradedama įgyvendinti teismų reforma ne tik išspręs teismų darbo krūvio problemas, bet ir prisidės prie gyventojų pasitikėjimo teismais didinimo, kuris 2023 m. sudarė 46 proc. ir buvo 1 proc. punktu mažesnis nei 2021–2022 m. – 47 proc., bet kartu jau viršija 2025 m. reikšmę (45 proc.).

Atlikti sisteminiai baudžiamosios politikos pokyčiai – baudžiamoji atsakomybė nuo šiol taikytina kaip *ultima ratio* priemonė. 2023 m. priimti baudžiamosios politikos sprendimai pirmą kartą per beveik 20 metų buvo orientuoti ne į bausmių griežtinimą, bet į jų proporcingumą ir subalansavimą. Lietuva iš kitų ES valstybių narių išsiskiria ne tik bausmių griežtumu, bet ir orientacija į ilgalaikį nuteistųjų izoliavimą. 55,5 proc. nuteistųjų atlieka ilgesnes nei 5 m. laisvės atėmimo bausmes, o pagal įkalintųjų skaičių Lietuva yra šeštoje vietoje ES, nors kasmet kalėjimuose laikomų asmenų skaičius 100 tūkst. gyventojų nuosekliai mažėja.

23 paveikslas. Lietuvos kalėjimuose laikomų asmenų skaičius (100 tūkst. gyventojų)
Duomenų šaltinis – Lietuvos kalėjimų tarnybos duomenys

Baudžiamojo kodekso pakeitimais proporcingai sumažintas baudžiamumas už mažiau pavojingas nusikalstamas veikas ir nustatomas platesnis su laisvės atėmimu nesusijusių bausmių taikymas (administracinės, civilinės ar mokestinės atsakomybės taikymas už mažiau pavojingas nusikalstamas veikas). Itin griežtomis laisvės atėmimo bausmėmis bausti numatoma tik už pačius pavojingiausius ir didžiausią žalą valstybei bei visuomenei darančius turtinius, ekonominius ir finansinius nusikaltimus. Pakeitimai prisidės ir prie teismų darbo krūvio mažinimo bei asmenų teisės į maksimaliai efektyvų teismo procesą – 2022 m. baudžiamųjų bylų nagrinėjimas apylinkių teismuose vidutiniškai užtruko 150 dienų, o apygardų teismuose (pirmąja instancija) – 255 dienas.

Trumpėja teismo ekspertizės tyrimų atlikimo laikas. 2020 m. vidutiniškai kas trečias ekspertinis tyrimas teismo ekspertizės srityje nuo užduoties ar tyrimui atlikti reikalingos medžiagos gavimo

dienos būdavo atliekamas per ilgesnį nei 30 dienų laikotarpį (tyrimų, atliekamų iki 30 dienų, buvo 66,2 proc.). Iki 2030 m. siekiama, kad 80 proc. teismo ekspertizių ir kitų ekspertinių tyrimų vidutiniškai būtų atliekama per trumpesnį nei 30 dienų laikotarpį. 2024 m. kovo 29 d. Lietuvos teismo ekspertizės centro duomenimis, vidutiniškai ilgiau nei 30 dienų trunka apskaitos ir finansų, bankininkystės, darbo ekonomikos, fonoskopiniai, informacinių technologijų tyrimai. Atsižvelgiant į šio rodiklio kitimo tendencijas (2021 m. – 71,7 proc., 2022 m. – 77,2 proc., 2023 – 75,7 proc.) ir įvertinus, kad Lietuvos teismo ekspertizės centrui 2023 m. skirta beveik 340 tūkst. eurų pažangos lėšų ekspertiniams tyrimams naudojamoms inovatyvioms technologijoms ir skaitmenizuotiems sprendiniams įdiegti, per ateinančius keletą metų 2030 m. reikšmė bus pasiekta ir viršyta (2025 m. reikšmė (74 proc.) jau viršyta). Objektivos aplinkybės, kurios gali nulemti lėtesnį pokyčio tempą nei iki šiol, gali būti susijusios su padidėjusiu užduočių atlikti ekspertinius tyrimus skaičiumi (pvz., 2023 m. gauta 7,6 proc. daugiau užduočių nei 2022 m. (3 193), todėl tai turėjo įtakos ir rodiklio reikšmei) ir didesnis poreikis ypač sudėtingų, daugiaobjekčių tyrimų bei teisėsaugos institucijų pageidavimai ekspertinius tyrimus atlikti skubos tvarka.

Lietuvos išradėjai vis dažniau siekia intelektinės nuosavybės apsaugos užsienio rinkose. Kiekvienais metais daugėja Lietuvos subjektų paduotų Europos patentų, kurie suteikia išradimų apsaugą 39 Europos šalyse, paraiškų skaičius. 2023 m. pateiktos 129 Europos patentų paraiškos ir šis skaičius išaugo 39 proc., palyginti su 2022 m. (79), ir net 61 proc., palyginti su 2020 m. (50). 2023 m. Lietuva buvo 24 vietoje tarp pasaulio valstybių, padavusių daugiausia Europos patentų paraiškų, tenkančių 1 mln. gyventojų. Duomenys rodo Lietuvos subjektų siekį ir pastangas apsaugoti intelektinės nuosavybės teises užsienio rinkose, tačiau kartu pastaraisiais metais stebima nacionalinių patentų paraiškų skaičiaus mažėjimo tendencija (2020 m. – 113, 2021 m. – 90, 2022 m. – 77, 2023 m. – 70). Tokia tendencija gali būti aiškinama subjektų pasirinkimu paduodant vieną paraišką (Europos patentui) kartu siekti išradimo apsaugos 39 Europos šalyse, ne tik Lietuvoje galiojant nacionaliniam patentui. Nors nacionalinių patentų paraiškų mažėja, tačiau nacionalinių prekių ženklo (2020 m. – 2 218, 2023 m. – 2 367) ir dizaino paraiškų (2020 m. – 39, 2023 m. – 38) skaičiai jau grįžo į ikipandeminį lygį ir jį viršijo. Itin sparčiai besivystančios skaitmeninės technologijos diktuoja būtinybę dar daugiau dėmesio skirti intelektinės nuosavybės apsaugai ir skatinti Lietuvos kūrėjus ją pasirūpinti. Siekiant parengti kuo taiklesnes ir prie tvaraus pokyčio sukuriant ir įveiklinant intelektinės nuosavybės apsaugos mechanizmus prisidedančias priemones, 2023 m. skirta 115 tūkst. eurų pažangos lėšų studijai dėl intelektinės nuosavybės kūrimo ir apsaugos paskatų.

Teisingumo valstybės veiklos sričiai iš valstybės biudžeto 2023 m. skirta apie 317 mln. eurų. Teisingumo sritis iš esmės 2023 m. finansuota tęstinės veiklos lėšomis (pažangos lėšos sudarė 1,9 mln. eurų ir tai yra 0,6 proc. viso teisingumo valstybės veiklos srities biudžeto). Ši tendencija teisingumo srityje išliks ir vėlesniais metais.

IX. VISUOMENĖS POREIKIUS ATITINKANTIS VIEŠASIS SEKTORIUS

Vienas iš svarbiausių viešojo sektoriaus prioritetų – įgyvendinti kompleksinę viešojo valdymo reformą, siekiant padidinti viešojo sektoriaus profesionalumą, lankstumą, inovacijų ir technologijų diegimą, taip pat sustiprinti atsakomybę už rezultatus, gebėjimą priimti sprendimus ir spręsti sudėtingas situacijas. Pastarojo meto iššūkiai ir krizės atskleidė valstybės tarnybos trūkumus – sektorius stokoja profesionalių vadovų ir kokybiškus sprendimus gebančių parengti valstybės

tarnautojų, valstybės tarnyba tapo nugyventa, sumenko jos prestižas. Sparti technologijų plėtra, didėjantis piliečių ir verslo poreikis gauti modernias ir prieinamas viešąsias paslaugas, būtinybė profesionaliai spręsti vis sudėtingesnius iššūkius ir krizines situacijas, inertiškas viešojo sektoriaus veikimas skatina iš esmės persvarstyti ir tobulinti viešojo sektoriaus ekosistemą – paslaugas, institucijas, procesus ir žmones.

Įgyvendinta valstybės tarnybos pertvarka. Seimui priėmus (naujos redakcijos) Valstybės tarnybos įstatymą, 2024 m. sausio 1 d. įsigaliojo valstybės pažangai valstybės tarnyboje būtini pokyčiai, kuriais siekiama sumažinti darbo apmokėjimo principų ir paties darbo užmokesčio, žmogiškųjų išteklių valdysenos atotrūkį nuo privataus sektoriaus, pritraukti kompetentingų darbuotojų ir vadovų, centralizuotai ir kryptingai ugdyti sektoriaus dirbančiuosius, kartu stiprinant ir ateities kompetencijas, įgalinti įstaigas veikti efektyviau. 2023 m. pabaigoje – 2024 m. pradžioje priimti pertvarkos įgyvendinimo startui būtini šio įstatymo įgyvendinamieji teisės aktai.

Darbą pradėjo Viešojo valdymo agentūra. 2023 m. sausio 1 d. Valstybės tarnybos departamentui tapus Viešojo valdymo agentūra, padėtas pamatas instituciniam struktūriniam pokyčiui, kuris yra vienas esminių vienas iš valstybės tarnybos pertvarkos tikslų – užtikrinti ir nuolat gerinti viešojo valdymo sektoriaus vadovų korpuso pajėgumus – pasiekti. Numatyta, kad Agentūra organizuos ir novatoriškai įgyvendins pretendentų į įstaigų vadovų pareigas paiešką ir pritraukimą, įstaigų vadovų karjeros valdymą, sudarys, tvarkys ir administruos aukštesniųjų vadovų rezervą, organizuos įstaigų vadovų kompetencijų ugdymą. Be to, Agentūra laipsniškai turėtų tapti viešojo valdymo institucijų vadovų personalo partnere, teikiančia visokeriopą pagalbą tiek asmeninės vadovų karjeros valdymo, tiek jų vadovaujamų institucijų žmogiškųjų išteklių valdymo klausimais.

Įtvirtinti biudžetinių ir viešųjų įstaigų valdysenos pokyčiai. Seimas priėmė Vyriausybės inicijuotus Biudžetinių įstaigų ir Viešųjų įstaigų įstatymų pakeitimus, kuriais, siekiant nuoseklios ir optimalios viešojo sektoriaus institucinės struktūros, išgryninta šių dviejų teisinių formų paskirtis, sustiprintas įstaigų valdysenos modelis – valstybės ir savivaldybių viešosios įstaigos turės valdybas, biudžetinių įstaigų valdymo organai papildyti nauju kolegialiu organu – Stebėtojų taryba (nėra privaloma).

Inventorizuoti ir sutvarkyti administracinių ir viešųjų paslaugų katalogai ir šiuo metu jau žinome, kiek administracinių ir viešųjų paslaugų teikiama valstybėje. 2021 m. rugsėjo 9 d. duomenimis, iš viso buvo registruotos 9 989 paslaugos (iš jų: 5 771 administracinė, 448 viešosios, 3 770 kitų (turinčių administracinių ir viešųjų paslaugų požymių)). Po inventorizacijos (įvertinus visų funkcijų priskyrimo paslaugoms pagrįstumą, dubliavimosi atvejus, netinkamą duomenų pateikimą ir kt.) nustatyta, kad realiai 163 viešojo sektoriaus įstaigos teikė 884 administracines paslaugas (2022 m. vasario 28 d. duomenimis) ir 21 įstaiga administruoja 149 viešųjų paslaugų teikimą (2022 m. gruodžio 31 d. duomenimis). Toliau siekiant viešojo sektoriaus efektyvumo ir sistemiškai įgyvendinant įsipareigojimus dėl valstybei nebūdingų funkcijų atsisakymo, mažinant valstybės intervenciją ten, kur ji nėra būtina, išgryninant valstybės funkcijas ir jas tinkamai klasifikuojant, paslaugų skaičius kinta ir, tikėtina, nuolatos bus atitinkamu dydžiu svyruojantis. 2024 m. balandžio 23 d. duomenimis, administracinių paslaugų buvo 974 (iš jų 910 teikiamos valstybės, 64 – savivaldybių) ir viešųjų paslaugų – 129.

Nustatytas naujas valstybės informacinių išteklių valdymo modelis. Seimas 2023 m. patvirtino Vyriausybės parengtus Valstybės informacinių išteklių valdymo įstatymo pakeitimus – įtvirtintas bendrų informacinių sistemų kūrimas ir centralizuotas informacinių technologijų paslaugų teikimas,

nustatytos paprastesnės procedūros dalytis duomenimis ir kurti naudotojui patogias elektronines paslaugas.

Tęsiamas valstybės institucijų ir įstaigų informacinių technologijų infrastruktūros konsolidavimas ir centralizavimas. Nuosekliai didinamas įstaigų, įtrauktų į konsolidavimo procesą, skaičius (2020 m. įtrauktos 7 įstaigos, 2021 m. – 62, 2022 m. – 31, 2023 m. – 136). Nustatyta, kad valstybės informacinių technologijų infrastruktūros konsolidavimas turi būti atliktas iki 2026 m. rugpjūčio 31 d. Skaičiuojama, kad užbaigus šią pertvarką kasmet būtų sutaupoma iki 30 proc. informacinių technologijų infrastruktūrai įsigyti ir jos veikimui palaikyti skiriamų lėšų.

Viešojo sektoriaus atveriamų duomenų pakartotiniam naudojimui apimtis sparčiai auga. Galimybę patogiai gauti ir naudoti viešojo sektoriaus tvarkomus duomenis suteikia vieno langelio principu veikiantis Lietuvos atvirų duomenų portalas. Atvertų duomenų rinkinių skaičius nuo 2020 m. (349) padidėjo 4 kartus ir pasiekė 1 384. Daugiausia duomenų rinkinių atverta žemės ūkio (324), ekonomikos ir inovacijų (184), sveikatos apsaugos ir socialinės apsaugos ir darbo (po 113) ministrų valdymo srityse ir Vyriausybei atskaitingose institucijose kartu sudėjus (154). Atvirų duomenų naudą jau spėjo pajusti tiek viešasis, tiek privatus sektorius, ypač aktyviai kuriant naujas paslaugas šiais duomenimis naudojasi startuoliai, verslas. Ekonomikos ir inovacijų ministerijos vertinimu, netiesioginis atvirų duomenų poveikis rinkos dydžiui gali siekti net 78 proc.

Valstybės valdomi duomenys integruojami į bendrą duomenų ežerą. Siekiant įgyvendinti centralizuotą valstybės duomenų atvėrimą ir didžiųjų duomenų bandomąsias aplinkas (angl. *sandbox*), užtikrinti efektyvius duomenų, reikalingų priimant sprendimus, mainus tarp institucijų ir sukurti duomenų anoniminimo ir sujungimo mechanizmą, Valstybės duomenų valdysenos informacinėje sistemoje integruojami viešojo sektoriaus informacinių sistemų duomenys. Iš viso dirbama su 240 institucijų, kuriose identifikuoti 894 informaciniai ištekliai. Parengti 255 pirminių duomenų struktūros aprašai, įdiegta 80 duomenų dalijimosi jungčių, atverti 86 duomenų rinkiniai, iš jų 80 – didelės vertės duomenų rinkiniai.

Sumažėjo „teisėkūros malūnas“. 2020–2024 m. kadencijos Seimas ir Aštuonioliktoji Vyriausybė nuosekliai įgyvendina kadencijos pradžioje įvardytą teisėkūros principą – geriau mažiau, bet kokybiškų teisės aktų. 2020–2024 m. kadencijos Seime per I-VII Seimo sesijas, palyginti su 2016–2020 m. kadencijos Seimu per tą patį laikotarpį, registruota 25 proc. mažiau teisės aktų projektų (atitinkamai 3 466 ir 4 621).

Nuosekliai tęsiama valstybės valdomų įmonių (VVĮ) pertvarka. Nuo 2020 m. iki 2023 m. pab. VVĮ skaičius sumažėjo nuo 50 iki 34. Iš jų valstybės įmonių (kaip teisinės formos) skaičius sumažintas daugiau nei 2,5 karto (nuo 16 iki 6). Seimas 2023 m. pritarė Vyriausybės inicijuotam siūlymui VĮ „Regitra“ teisinę formą pakeisti į akcinę bendrovę. 2024 m. Vyriausybė numato toliau rengti siūlymus dėl VĮ Valstybinių miškų urėdijos, VĮ Ignalinos atominės elektrinės, VĮ Turto banko teisinės formos pakeitimo. Taip pat 2023 m. **VVĮ kolegialių valdymo ir priežiūros organų depolitizavimas ir nepriklausomumo didinimas pasiekė naują lygį** – pirmąkart visų VVĮ valdybų ir stebėtojų tarybų pirmininkai tapo nepriklausomi, o renkamuose VVĮ kolegialiuose organuose nepriklausomų narių dalis išaugo iki 65 proc. ir tai atitinka gerąją EBPO valdysenos praktiką.

Srities rodiklių būklė

Valstybės institucijomis ir įstaigomis patitiki šiek tiek daugiau nei pusė gyventojų. Gyventojų paklausus, ar jie apskritai patitiki valstybės įstaigomis, paaiškėjo, kad dauguma gyventojų jomis

pasitikėjo (54 proc.), nepasitikėjo – 25 proc., o penktadalis (21 proc.) neturėjo aiškios nuomonės šiuo klausimu. Lyginant 2013–2023 m. rezultatus matyti, kad per 9 metus nuo 36 proc. iki 25 proc. sumažėjo nepasitikinčių įstaigomis, atitinkamai nuo 41 proc. iki 54 proc. išaugo pasitikėjimas šiomis įstaigomis. Pasitikėjimas įstaigomis buvo išaugęs 2016–2020 m., tačiau 2021 m. ir 2023 m. padaugėjo asmenų, kurie nežino, ar pasitiki, ar nepasitiki valstybės įstaigomis, – penktadalis neatsakė į šį klausimą. Išaugus neatsakiusiųjų daliai, kartu sumažėjo gyventojų, kurie pasitiki valstybės įstaigomis. Tokiems vertinimams įtakos galėjo turėti 2021 m. priimti griežti COVID-19 ligos suvaldymo sprendimai bei 2023 m. išaiškėjęs vadinamasis „čekiukų“ skandalas (Vidaus reikalų ministerija. *Lietuvos gyventojų apklausa apie pasitikėjimą valstybės ir savivaldybių institucijomis ir įstaigomis*).

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Pasitiki įstaigomis	41	40	51	71	65	70	65	64	56	61	54
Nepasitiki įstaigomis	36	36	28	18	19	19	24	25	23	26	25
Neatsakė	23	24	21	11	16	11	11	11	21	13	21

2 lentelė. Pasitikėjimas valstybės institucijomis 2013–2023 m. (proc.)

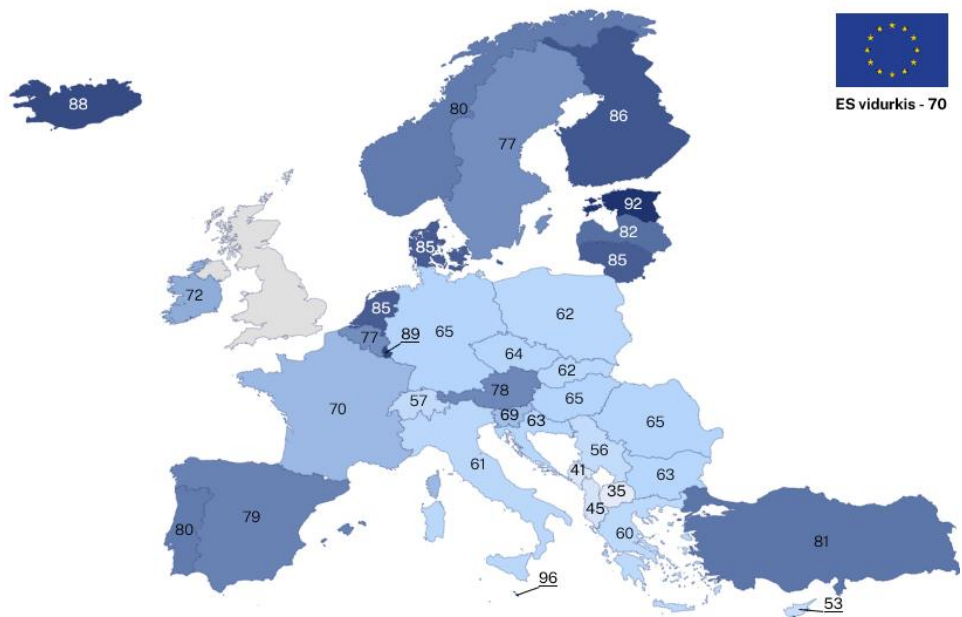
Duomenų šaltinis – Vidaus reikalų ministerija. *Lietuvos gyventojų apklausos apie pasitikėjimą valstybės ir savivaldybių institucijomis ir įstaigomis duomenys*, 2023 m. gruodžio 22 d.

Gyventojų pasitikėjimo valstybės įstaigomis analizė pagal socialines demografines charakteristikas atskleidžia, kad ryšio tarp pasitikėjimo valstybės įstaigomis ir lyties, amžiaus bei gyvenamosios vietovės tipo nėra, tuo tarpu aukštąjį išsilavinimą turintys ir didesnes pajamas gaunantys gyventojai buvo labiau linkę pasitikėti valstybės įstaigomis. Dažniausiai minėtos priežastys, kodėl nepasitikima valstybės institucijomis: valstybės įstaigos yra nedėmesingos interesantams (28 proc.), įstaigose dirba nepatikimi ir nesąžiningi darbuotojai (23 proc.), vyrauja korupcija (17 proc.), per ilgą paslaugos suteikimo laiką (8 proc.), įstaigų darbuotojai yra nekompetentingi (8 proc.), įtakos turi vyraujantis neigiamas įvaizdis visuomenėje (5 proc.), turėjo neigiamą asmeninę patirtį (4 proc.).

Įgyvendinta valstybės tarnybos pertvarka, skirta viešojo valdymo modernizavimui, efektyvumo, lankstumo ir konkurencingumo viešajame sektoriuje didinimui, vidutiniu ir ilgesniuojau laikotarpiu, tikimasi, turės teigiamos įtakos ir gyventojų pasitikėjimo lygiui. Visų pirma **stiprių ir atsakingų valstybės įstaigų vadovų korpuso suformavimas užtikrins, kad valstybės įstaigos veiktų taip, kad būtų kuriama kuo didesnė nauda visuomenei**. Antra, vadovams suteikus įrankius lanksčiai ir moderniai valdyti žmoniškuosius išteklius ir efektyviausiu būdu siekti institucijos tikslų, bus galima veiksmingiau užtikrinti efektyvią ir į rezultatus ir (ar) realų gyventojų problemų išsprendimą orientuotą įstaigų veiklą. 2023 m. rugpjūtį pradėjo veikti Lyderystės akademija, skirta stiprių, atsakingų, motyvuotų vadovų korpusui formuoti taikant centralizuotą vadovų korpuso kompetencijų valdymą. Lyderystės akademijos veikloms iki 2024 m. pab. numatyta 2,7 mln. eurų pažangos lėšų. Siekiant viešajame sektoriuje neprarasti aukštos kvalifikacijos, kompetentingų vadovų, kuriama vadovų karjeros valdymo sistema. Pirmasis žingsnis jau žengtas – nustatyta aukštesniųjų vadovų rezervo sudarymo ir administravimo tvarka. Rezervą formuos ir administruos Viešojo valdymo agentūra.

Kuriami viešojo sektoriaus žmoniškųjų išteklių valdymo skaitmenizavimo sprendimai. Siekiant, kad viešasis sektorius būtų optimalus ir veiktų efektyviai, sprendimai dėl viešojo sektoriaus žmoniškųjų išteklių turi būti priimami remiantis tikralaikiais duomenimis, o žmoniškųjų išteklių valdymas turi atitikti laikmetį. Todėl pradedama kurti Viešojo sektoriaus darbuotojų valdymo informacinė sistema (ŽIVIS) su integruotu darbo užmokesčio komponentu. ŽIVIS sudarys sąlygas centralizuotai ir automatizuotai tvarkyti viešojo sektoriaus darbuotojų duomenis, reikalingus valstybės valdymo reikmėms tenkinti, ir viešojo sektoriaus žmoniškųjų išteklių valdymo transformacijai, perkeliant viešojo sektoriaus dirbančiųjų ir jų karjeros valdymo procesus į skaitmeninę erdvę. Įgyvendinus projektą skaitmenizuotų žmoniškųjų išteklių valdymo procesų dalis sudarys 65 proc. iki 2025 m. I ketv., 85 proc. iki 2030 m. (esama situacija – 10 proc. 2020 m. duomenimis). Šiam pokyčiui įgyvendinti numatyta beveik 13 mln. eurų pažangos lėšų.

Lietuva – viena iš lyderių pagal e. valdžios tyrimo rezultatus. Remiantis Europos Komisijos užsakyta atliktu Europos (ES- 27, Islandijos, Norvegijos, Šveicarijos, Albanijos, Juodkalnijos, Šiaurės Makedonijos, Serbijos, Turkijos) e. valdžios palyginamojo tyrimo rezultatais, Lietuva užima 7-ąją vietą (surinkusi 85 balus) ir yra lyderių grupėje tarp labiausiai technologiškai viešąsias elektronines paslaugas išvysčiusių šalių (ES vidurkis – 70 balų). Europos elektroninės valdžios lyderės lieka Malta ir Estija. Toliau rikiuojasi Liuksemburgas, Islandija, Suomija, Nyderlandai, Lietuva, Danija, Latvija, Turkija ir Norvegija (24 pav.). Pagal 2023 m. Lietuvos skaitmeninio dešimtmečio ataskaitą, Lietuva viršija ES vidurkį tokiose srityse: skaitmeninės paslaugos gyventojams – 84 proc. (ES vidurkis – 77 proc.); viešosios paslaugos verslui – 94 proc. (ES vidurkis – 84 proc.); prieiga prie e. sveikatos įrašų – 92 proc. (ES vidurkis – 72 proc.); mažų ir vidutinių įmonių pardavimai internetu – 31 proc., ES vidurkis – 19 proc.). Valstybės duomenų agentūros duomenimis, valstybės institucijų ar kitų viešųjų paslaugų įstaigų elektroninėmis paslaugomis bent kartą per metus naudojosi 71,8 proc. 16–74 metų amžiaus gyventojų, o elektroninės atpažinties (e. ID) priemone (mobiliąja programėle „Smart ID“, mobiliu parašu „Mobile ID“, asmens tapatybės kortele, kriptografinė USB laikmena) asmeniniais tikslais prieigai prie internetinių paslaugų bent kartą per metus naudojosi 66,8 proc. 16–74 metų amžiaus gyventojų. Valstybės skaitmenizavimas išlieka vienu iš prioritetų, ypatingą dėmesį skiriant viešųjų institucijų teikiamų elektroninių paslaugų brandos lygiui kelti. Numatoma pertvarkyti ir skaitmenizuoti valdžios institucijų veiklos procesus ir tobulinti elektronines paslaugas, siekiant, kad jos būtų patrauklesnės gyventojams ir naudojimosi jomis būtų paprastesnis įvairioms ir skirtingų poreikių turinčioms visuomenėms grupėms. Valstybės skaitmenizavimo prioritetui iš viso numatyta beveik 278 mln. eurų pažangos lėšų, iš jų daugiau nei 110 mln. eurų atskirų viešojo sektoriaus institucijų skaitmeniniams sprendimams įgyvendinti (iš viso suplanuoti 75 tokie projektai). 2023 m. startavo 33 konkretūs projektai skaitmeniniams sprendimams (iš jų 19 projektų 18-oje savivaldybių), jiems skirta beveik 14,9 mln. eurų pažangos lėšų. Tikimasi, kad, įgyvendinus šiuos projektus, modernizuotų e. paslaugų dalis 2025 m. sudarys 50 proc., o 2030 m. – 86 proc. visų e. paslaugų. Skačiuojama, kad spartesnis skaitmenizavimo sprendimų diegimas viešajame sektoriuje per artimiausius metus leis sutaupyti 17 tūkst. darbo valandų per metus ir apie 110 mln. eurų lėšų.

24 paveikslas. E. valdžios palyginamojo tyrimo rezultatai

Duomenų šaltinis – e. valdžios palyginamasis tyrimas

Rengiama mažiau teisės aktų projektų. Vienas iš esminių Lietuvos teisėkūros sritį apibūdinančių bruožų – itin didelis produktyvumas rengiant teisės aktų projektus (3 lentelė). Tai rimtas iššūkis efektyviai, veiksmingai ir į rezultatus orientuotai viešojo valdymo sistemai, nes atspindi įsigalėjusią nuomonę, kad viešosios politikos problemos sprendžiamos parengus teisės aktų projektus, bet ne ieškant taiklesnių (nebūtinai reguliacinių) jų sprendimo būdų.

	1992–1996	1996–2000	2000–2004	2004–2008	2008–2012	2012–2016	2016–2020	2020–2024
Registruotų projektų skaičius	2 235	2 392	3 305	2 915	4 211	4 116	4 621	3 466

3 lentelė. Skirtingų Seimo kadencijų I–VII sesijų laikotarpiu registruotų projektų skaičius

Duomenų šaltinis – Lietuvos Respublikos Seimo Informacijos ir komunikacijos departamento Tyrimų skyriaus analitinė apžvalga. 2020–2024 m. kadencijos Lietuvos Respublikos Seimo veiklos teisėkūros srityje tendencijos (I–VII sesijų statistinių duomenų apžvalga), 2024 m. sausio 8 d.

Itin dažnas teisės aktų keitimas sukelia prisitaikymo sąnaudas verslui ir gyventojams, sudaro nepatikimos ir nepastovios teisinės aplinkos įspūdį, kas ypač svarbu pritraukiant investicijas ir didinant šalies konkurencinį pranašumą atitinkamose srityse, gali turėti įtakos gyventojų pasitikėjimui valstybės institucijomis. Šios kadencijos Seimas ir Aštuonioliktoji Vyriausybė sustabdė daugiau nei 10 metų užsitęsusią „teisėkūros infliaciją“. Seime registruotų teisės aktų projektų skaičius reikšmingai sumažėjo.

Sesija	2016–2020 m. kadencija				2020–2024 m. kadencija			
	Prezidento	Prezidento ir Vyriausybės	Vyriausybės	Seimo narių	Prezidento	Prezidento ir Vyriausybės	Vyriausybės	Seimo narių
I	30	8	77	300	20	2	44	263

II	21	11	192	449	56	15	139	284
III	16	12	233	416	21	4	228	322
IV	9	13	333	404	12	8	273	307
V	20	10	326	411	12	6	234	301
VI	19	7	273	261	19	6	190	326
VII	19	8	352	391	7	3	164	200
Iš viso	134	69	1 786	2 632	147	44	1 272	2 003
	4 621				3 466			
Proc. nuo visų registr.	2,90	1,49	38,65	56,96	4,24	1,27	36,70	57,79
Pokytis: (1) Iš viso registruota projektų: -1 155 (2) Prezidento registruotų projektų: +13 (3) Prezidento ir Vyriausybės registruotų projektų: -25 (4) Vyriausybės registruotų projektų: -514 (5) Seimo narių registruotų projektų: -629								

4 lentelė. Įstatymų leidybos iniciatyvos teisę turinčių subjektų registruoti teisės aktų projektai

Duomenų šaltinis – Lietuvos Respublikos Seimo Informacijos ir komunikacijos departamento Tyrimų skyriaus analitinė apžvalga. 2020–2024 m. kadencijos Lietuvos Respublikos Seimo veiklos teisėkūros srityje tendencijos (I–VII sesijų statistinių duomenų apžvalga), 2024 m. sausio 8 d.

„Lietuva 2050“ – galimybė motyvuoti ir įgalinti visuomenę valstybės pažangą kurti kartu. 2023 m. gruodžio 23 d. Seimas pritarė Valstybės ateities vizijai „Lietuva 2050“. Ateities įžvalgomis pagrįsta Lietuvos ateities vizija leidžia drąsiau mąstyti apie norimą ateitį ir geriau pasirengti galimiams iššūkiams bei galimybėms. „Lietuva 2050“ rengimo procesas, paremtas bendra kūryba su ekspertais, piliečiais ir kitais bendrakūrėjais, vykęs ne tik sostinėje, bet ir kituose šalies regionuose, davė stiprų postūmį valstybės institucijų atvirumui ir pasiekiamumui Lietuvos žmonėms. Sutelkus bendrakūrėjus ir į Lietuvos ateities vizijos įgyvendinimą, jos gyventojai, institucijos, verslas ir nevyriausybines organizacijas įgytų papildomos motyvacijos patiems ir neatidėliojant imtis valstybės pažangai reikalingų pokyčių.

Valstybės valdymo, regioninės politikos ir viešojo administravimo valstybės veiklos sričiai iš valstybės biudžeto 2023 m. skirta 253,7 mln. eurų (Vidaus reikalų ministerijai – 148,7 mln. eurų, likusieji – kitiems asignavimų valdytojams), iš jų 1,33 mln. eurų pažangos lėšų. Prie pažangos įgyvendinimo šioje srityje prisideda ir Ekonomikos ir inovacijų ministerija, įgyvendindama valstybės skaitmenizavimo skatinimo uždavinį, kuriam 2023 m. skirta 30,6 mln. eurų pažangos lėšų.

X. ATSAKINGA FINANSŲ POLITIKA

Pagrindinis fiskalinės politikos tikslas pastaraisiais metais – užtikrinti valstybės finansų tvarumą, veikiant daugybinių krizių ir didelio neapibrėžtumo sąlygomis. Nepaisant visų sukrėtimų, svarbiausi valstybės sprendimai atspindėjo valstybės biudžetuose, kurie sudaryti atsižvelgiant į esminius valstybės pažangos prioritetus – švietimą, žmonių pajamų didinimą, nacionalinio saugumo stiprinimą, aukštą pridėtinę vertę kuriančias investicijas. Rusijos karo prieš Ukrainą sukelti infliaciniai padariniai kartu su susilpnėjusia išorės paklausa lėmė švelnų Lietuvos ekonomikos nuosmukį 2023 m. Tarptautinio valiutos fondo vertinimu, 2024 m., atsigaunant išorės paklausai ir išliekant stipriai darbo rinkai, ekonomika grįš į augimo kelią. Didėjantys poreikiai viešosioms išlaidoms reikalauja ieškoti valstybės pajamų ilgalaikio tvarumo sprendimų, užtikrinti valstybės skolos

valdyseną, poreikį nustatyti tinkamus išlaidų politikos prioritetus. Taip pat svarbu užtikrinti ir pačios viešųjų finansų sistemos kokybę bei išteklių panaudojimo efektyvumą.

Siekiant paspartinti karinio mobilumo ir karinės transporto infrastruktūros projektų įgyvendinimą stiprinant šalies gynybą, **priimtas Laikinojo solidarumo įnašo įstatymas**. Remiantis Valstybinės mokesčių inspekcijos duomenimis, iki 2023 m. gruodžio 31 d. bankų sumokėta solidarumo įnašo suma sudarė 163,8 mln. eurų (2024 m. gegužės 3 d. duomenimis, sumokėta suma siekė 239 mln. eurų). Lietuvos banko prognozėmis, solidarumo įnašas už 2024 m. gali sudaryti apie 220 mln. eurų.

Įgyvendinant Ekonomikos gaivinimo ir atsparumo didinimo planą „Naujos kartos Lietuva“ (toliau – NKL), iki 2023 m. pabaigos buvo **pasiekta trečdalis numatytų įsipareigojimų (68 iš 218 rodiklių)**, o už įgyvendintus rodiklius Lietuva iš viso gavo 903 mln. eurų (542 mln. eurų iki 2023 m. pabaigos ir 360 mln. eurų 2024 m. kovą).

2023 m. gruodžio 1 d. su Europos Komisija pasirašytos finansavimo ir paskolos sutartys dėl NKL plano lėšų papildymo 1,7 mlrd. eurų naujomis investicijomis (iš jų 1,552 mlrd. eurų paskolos suma ir 198,4 mln. eurų subsidija) priemonėms, nukreiptoms į atsinaujinančiųjų energijos išteklių plėtrą, energijos efektyvumo didinimą, kibernetinį saugumą ir paskolas verslui, žaliosioms, inovatyvioms, skaitmeninėms technologijoms, aukštos pridėtinės vertės produktų gamybai ir eksportui, siekiant stiprinti šalies energetinį savarankiškumą ir didinti Lietuvos verslo konkurencingumą.

Įsibėgėja 2021–2027 m. Europos Sąjungos fondų investicijų programos lėšų investicijos. 2023 m. išmokėta 210 mln. eurų, iš jų didžioji dalis– 89,3 mln. eurų ES lėšų – investuota į skaitmeninimą, inovacijas, verslą, 57,6 mln. eurų skirta pastatų renovacijai, 30,6 mln. eurų – energetikai, 19,9 mln. eurų – socialinei apsaugai. Nuo laikotarpio pradžios iki 2024 m. kovo 31 d. iš viso išmokėta 251 mln. eurų ES lėšų (iš viso 2021–2027 m. numatyta įgyvendinant projektus investuoti 5 991 mln. eurų ES lėšų).

Pradėjo veikti ES investicijų administravimo informacinė sistema INVESTIS. Pareiškėjai, projektų vykdytojai, naudodamiesi šia sistema, gali saugiai ir patogiai elektroniniu būdu teikti duomenis ir dokumentus dėl projektų finansavimo, juos tikslinti, o administruojančiosios institucijos – administruoti projektus. Kadangi duomenų perdavimas vyksta tikruoju laiku, administruojančiosios institucijos iš karto gali teikti ir grįžtamąjį ryšį.

Vyriausybė ir Šveicarijos Federalinė Taryba pasirašė pagrindų susitarimą dėl antrojo Šveicarijos įnašo atrinktoms Europos Sąjungos valstybėms narėms įgyvendinimo siekiant mažinti ekonominius ir socialinius skirtumus Europos Sąjungoje. Pagal šį susitarimą Lietuvai suplanuota skirti apie 46 mln. eurų, kurie turi būti panaudoti iki 2029 m. gruodžio 3 d. (Lietuvos indėlis papildomai sudarys apie 6 mln. eurų). Šiomis lėšomis numatoma finansuoti profesinio mokymo ir rengimo (54 mln. eurų), motinos ir vaiko sveikatos bei gerovės (apie 31 mln. eurų) ir pilietinio įsitraukimo (10 mln. eurų) sritis.

Baigta įgyvendinti 2014–2020 m. ES investicijų laikotarpio ES struktūrinių fondų projektus. Per 2023 m. įgyvendinant projektus buvo investuoti paskutiniai beveik 1 mlrd. eurų. Iš viso nuo laikotarpio pradžios iki 2024 m. kovo 31 d. investuota 7 070 mln. eurų ES lėšų. 2023 m. Lietuva pagal 2014–2020 m. ES investicijų laikotarpio ES struktūrinių fondų projektų įgyvendinimą nuolat buvo 1–2 vietoje tarp kitų ES valstybių narių.

Atnaujintas Vyriausybės taupymo lakštų platinimas, įveiklinant dar vieną skolinimosi priemonę – pasiskolinti iš gyventojų tiesiogiai ir taip pritraukti kitur neinvestuotų santaupų. Iš viso per 5 emisijas 2023 m. gyventojai įsigijo Vyriausybės taupymo lakštų už 176,3 mln. eurų, per 4 2024 m. mėnesius išplatintos 4 emisijos, kurių vertė siekia beveik 21,6 mln. eurų.

Baigtas nacionalinių plėtros įstaigų konsolidavimas. Dabar Lietuvoje viena nacionalinė plėtros įstaiga (vietoj keturių) – uždaroji akcinė bendrovė „Investicijų ir verslo garantijos“, kuri bus valdoma pagal aukščiausius valdymo standartus. Sukoncentravus finansus ir kompetencijas vienoje įstaigoje, nustatytas vieno langelio principo taikymas ne tik klientams, bet ir investuotojams. Taip bus efektyviau išnaudojamas privačių ir institucinių investuotojų pritraukimo potencialas, užtikrinama vienoda (bendra) investavimo strategija ir priemonių sinergija, plečiamos galimybės pritraukti stambius tarptautinius investuotojus šalies strateginiams investiciniams planams pasiekti, stiprinama partnerystė su sektorinėmis ministerijomis. 2024 m. numatyta padidinti nacionalinės plėtros įstaigos įstatinį kapitalą 150 mln. eurų iš NKL paskolos dalies lėšų.

Lietuva siekia įsitvirtinti kaip viena patraukliausių vietų plėtoti finansines technologijas. Patvirtintos ir įgyvendinamos 2023–2028 m. „Fintech“ sektoriaus plėtros Lietuvoje gairės. Jau šiuo metu šalyje veikia 270 įvairių finansinių technologijų įmonių, kurios teikia paslaugas nuo tarptautinių mokėjimų iki skaitmeninių bankų. Sektoriuje dirba per 7 000 profesionalų. Remiantis tarptautiniu Bazelio indeksu, kuriuo vertinamas pinigų plovimo ir teroristų finansavimo rizikų valdymas, Lietuva patenka tarp 10 pasaulio šalių, geriausiai valdančių rizikas.

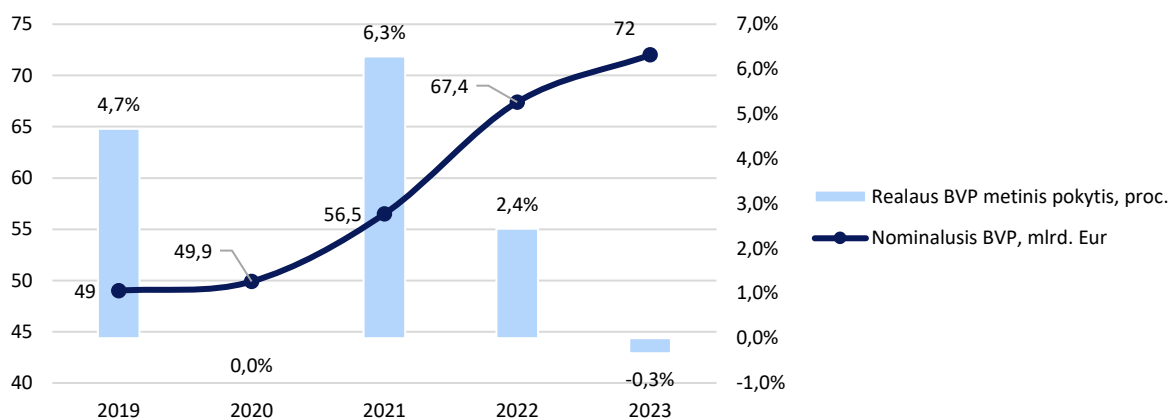
2023 m. pradžioje veiklą pradėjo Kapitalo rinkos taryba. Taryba, kurią sudaro aukšto lygio valstybės institucijų ir rinkos atstovai, įsteigta Finansų ministerijos ir Lietuvos banko iniciatyva. Ji koordinuos Kapitalo rinkos plėtros gairių 2023–2025 metams įgyvendinimą.

Įgyvendinant 2023–2026 metų Lietuvos žaliųjų finansų veiksmų planą, **įsteigtas Žaliųjų finansų institutas**. Tai pirmasis toks Lietuvoje ir Baltijos šalyse žaliųjų finansų žinių ir kompetencijų centras, konsultuosiantis verslo, viešojo sektoriaus įstaigas įgyvendinant žaliojo finansavimo projektus. Institutas koordinuos viešojo ir privataus sektorių bendradarbiavimą tvariųjų (žaliųjų) finansų srityje rengiant investicijų planus ir strategijas, vertinant galimas investicijas, atskleidžiant informaciją investuotojams ir visuomenei apie įmonių ar investicijų tvarumą. Tikimasi, kad papildomai pritrauktų privačių lėšų, skirtų žaliesiems projektams įgyvendinti, suma padidės ir 2026 m. sieks 900 mln. eurų (2021–2022 m. buvo pritraukta 220 mln. eurų).

2023 m. pradėjo veikti Nemokumo procesų informacinis portalas, kuriame elektroninėje erdvėje pateikiami realaus laiko duomenys visiems nemokumo procesų dalyviams apie nemokumo proceso eigą ir sudaromos galimybės keistis būtina informacija. Tai užtikrins didesnę skaidrumą nemokumo srityje ir greitesnę nemokių įmonių turto grąžinimą į apyvartą ir jo vertės išsaugojimą.

Pakeitus Biudžeto sandaros ir su juo susijusius įstatymus, **įtvirtintas 3 metų valstybės biudžeto, valstybės socialinių fondų, privalomojo sveikatos draudimo fondo bei savivaldybių biudžetų sudarymas ir tvirtinimas**. Tvirtinant 3 metų biudžetus šių biudžetų lėšomis finansuojamiems subjektams bus suteikiamas didesnis užtikrintumas dėl finansavimo tęstinumo vidutiniu laikotarpiu, taip pat didės ir biudžeto lėšų panaudojimo efektyvumas, sudarant galimybę įstaigoms dalį nepanaudotų lėšų perkelti į kitus metus. Tai prisidės prie tvaresnės šalies fiskalinės politikos, efektyvesnio ir nuoseklesnio viešosios politikos įgyvendinimo.

2023 m. Lietuvos ekonomika susitraukė, bet 2024 m. jau tikimasi jos atsigavimo. 2023 m. Lietuvos ekonomika susitraukė 0,3 proc., jos augimą slopino mažėjęs namų ūkių vartojimas ir dėl sumenkusios užsienio paklausos susitraukęs prekių ir paslaugų eksportas. 2023 m. ekonomikos susitraukimą labiausiai lėmė pramonėje sukurtos bendrosios pridėtinės vertės (toliau – BPV) smukimas (smuko 5,7 proc.). Pagrindinis veiksnys, daręs neigiamą įtaką šiai ekonominei veiklai, buvo į eksportą orientuota apdirbamoji gamyba (smuko 4,6 proc.), o joje produkcijos mažėjimą patyrė cheminių ir plastikinių gaminių, kitų medienos gaminių, baldų ir tekstilės bei drabužių gaminių veiklos. BVP duomenys rodo, kad neigiamais rezultatai taip pat buvo matyti didmeninės ir mažmeninės prekybos, transporto ir saugojimo, apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų (mažėjo 2,5 proc.) bei nekilnojamojo turto operacijų (mažėjo 3,8 proc.) veiklų sukurtoje BPV. Ekonomikos traukimąsi daugiausia švelnino statybos bei informacijos ir ryšių veiklose sukurtos BPV augimas (atitinkamai 9,8 ir 12,8 proc.). 2023 m. buvo sukurta 71 986,2 mln. BVP to meto kainomis, t. y. 6,7 proc. daugiau nei ankstesniais metais.

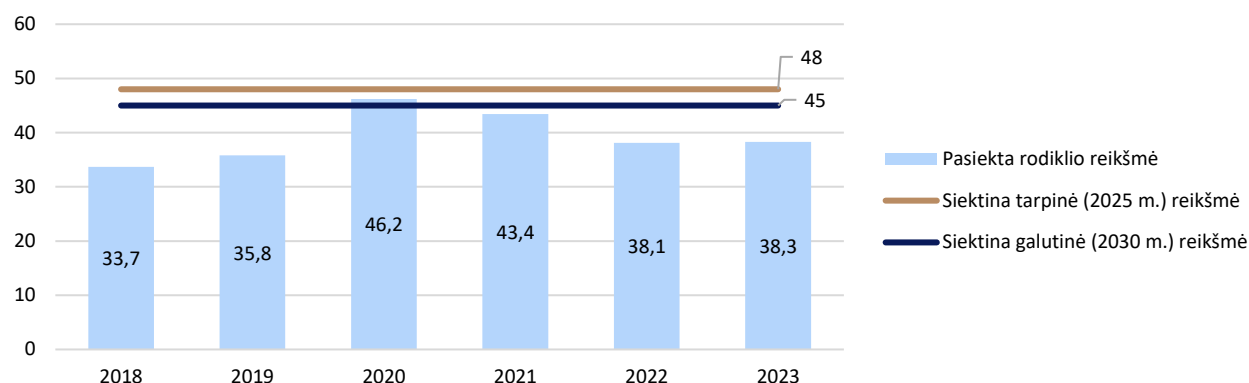

25 paveikslas. Metinis BVP (mln. eurų) ir jo pokytis (proc.), palyginti su ankstesniu laikotarpiu
Duomenų šaltinis – Valstybės duomenų agentūra

Numatoma, kad 2024 m., sustiprėjus paklausai vidaus ir užsienio rinkose, Lietuvos BVP atsigaus – augimo tempas galėtų siekti 1,6 proc., o 2025–2027 m. paspartėti iki 2,9 proc. vidutiniškai per metus.

Lietuvos valdžios sektoriaus skolos ir BVP santykis yra vienas mažiausių ES. 2023 m., palyginti su 2021 m., valdžios sektoriaus skolos ir BVP santykis sumažėjo nuo 43,4 proc. iki 38,3 proc., t. y. 5,1 proc. punkto (26 pav.). Vyriausybė, įgyvendindama įsipareigojimus didinti išlaidas gynybai, taip pat švietimui, socialinei apsaugai ir kitoms sritims, vykdo atsakingą finansų politiką ir siekia išlaikyti šalies fiskalinį tvarumą.

2023 m. Vyriausybė užtikrino skolinių įsipareigojimų vykdymą kuo mažesnėmis sąnaudomis ir priimtina rizika, neviršijant nustatytų skolos ir skolinimosi limitų. Per 2023 m. Lietuvos vidaus rinkoje surengta 50 aukcionų, kurių metu pasiskolinta 1,94 mlrd. eurų, per 5 Vyriausybės taupymo lėšų emisijas jų išplatinta už 0,176 mlrd. eurų. Tarptautinėse kapitalo rinkose išleidžiant euroobligacijas pasiskolinta 1,25 mlrd. eurų. Pagal su tarptautinėmis finansų institucijomis pasirašytas sutartis gauta 0,61 mlrd. eurų paskolų. 2023 m. pradžioje buvo prognozuotas didesnis skolinimosi poreikis, tačiau per metus jis sumažėjo iki 4 mlrd. eurų. Tam įtakos turėjo geresnis biudžeto pajamų surinkimas, asignavimų sutaupymas, praėjusiais metais sukaupti reikšmingi grynujų pinigų rezervai išdo sąskaitose.

26 paveikslas. Valdžios sektoriaus skolos ir BVP santykis (procentai)

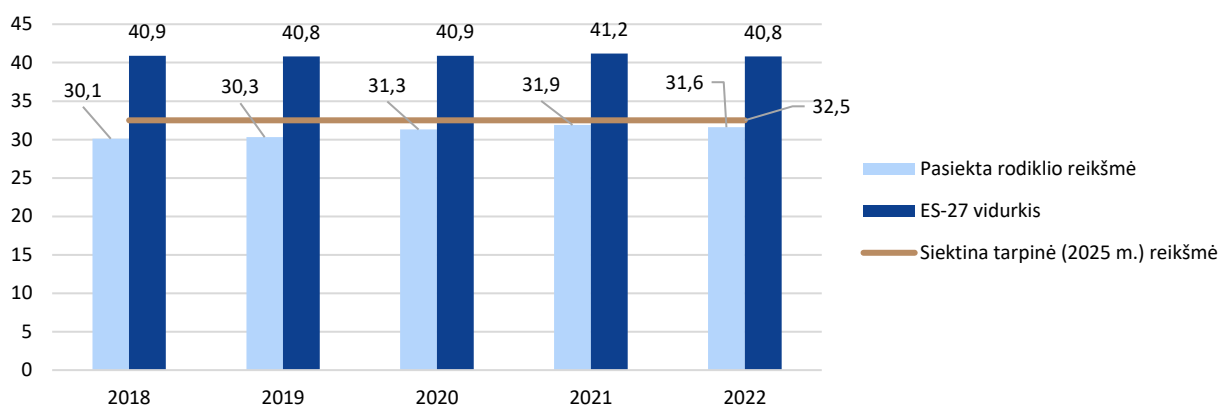
Duomenų šaltinis – Eurostatas

2023 m. sukurta analitinė priemonė, kuri leidžia įvertinti išlaidų ir pajamų politikos sprendimų poveikį ilgalaikiam šalies viešųjų finansų tvarumui. Ši skolos scenarijų ir tvarumo vertinimo priemonė prisideda prie įrodymais ir rizikos vertinimu grįsto viešųjų finansų valdymo stiprinimo. Naudodamasi minėta priemone, Finansų ministerija taip pat parengė pirmąją valdžios sektoriaus skolos ir finansų tvarumo vertinimo ataskaitą.

Prie efektyvaus valstybės išdo veiklos ir skolos valdymo prisideda ir inovatyvių skaitmeninių sprendimų diegimas. 2023 m. sukurta ir įdiegta Valstybės išdo konsoliduoto sąskaitų valdymo sistema (VIKSVA), kuri skirta laipsniškai apjungti valstybės institucijų piniginių išteklių valdymą bei mokėjimų vykdymą, gerinti klientams teikiamų išdo paslaugų kokybę ir spartą. VIKSVA sudaro sąlygas mažinti trumpalaikį skolinimąsi ar panaudoti perteklinį likvidumą tuo sumažinant skolinimosi išlaidas. 2023 m. VIKSVA jau naudojosi daugiau nei 230 įstaigų.

Eurostato 2023 metų II ketvirčio duomenimis, pagal valdžios sektoriaus skolos ir BVP santykio rodiklį (38,1 proc.) Lietuva yra tarp mažiausių skolos ir BVP santykį turinčių ES valstybių – 6-oje vietoje sąrašo gale. Lietuvos skolos dydis daugiau nei 2 kartus mažesnis už ES valstybių narių vidurkį (83,1 proc.). Mažesnį rodiklį už Lietuvą turėjo tik 5 ES valstybės narės: Estija (18,5 proc.), Bulgarija (21,5 proc.), Liuksemburgas (28,2 proc.), Danija (30,2 proc.), Švedija (30,7 proc.). Prognozuojama, kad vidutiniu laikotarpiu Lietuvos valdžios sektoriaus skolos lygis didės. Tokią tendenciją lemia valstybės priimami įsipareigojimai didinti žmonių pajamas, skirti daugiau lėšų švietimui, saugumo stiprinimui. Numatoma, kad ir 2025 m. pabaigoje skolos ir BVP santykis gali siekti apie 43,1 procento.

Pajamų iš mokesčių ir socialinio draudimo įmokų dalis nuo BVP sumažėjo visoje ES. Pajamų iš mokesčių ir socialinio draudimo įmokų dalis nuo BVP 2022 m. Lietuvoje sudarė 31,6 proc. ir 0,3 proc. punktu sumažėjo palyginti su 2021 m. (31,9 proc.). Rodiklis mažėjo visoje ES, tačiau Lietuvoje sumažėjo mažiau nei ES. ES vidurkis 2022 m. (40,8 proc.) sumažėjo 0,4 proc. punktu palyginti su 2021 m. (41,2 proc.).

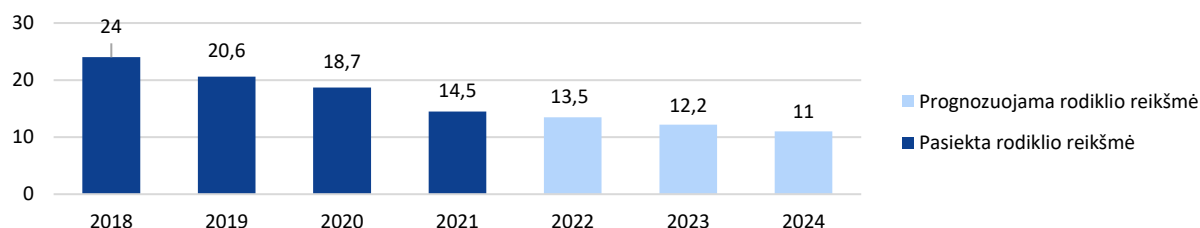
27 paveikslas. Pajamų iš mokesčių ir socialinio draudimo įmokų dalis nuo BVP Lietuvoje (procentai)

Duomenų šaltinis – Valstybės duomenų agentūra ir Eurostatas

Šiek tiek geresnį pokyčio rezultatą nei ES vidurkis Lietuvai pavyko išlaikyti Vyriausybei siekiant tarpusavyje suderinti viešųjų finansų sutelkimo ir surinkimo būdus. Priimtas Akcizų įstatymo pakeitimas, kuriuo atsisakoma energiniams produktams taikomų akcizų lengvatų arba susiaurinama jų apimtis, nuosekliai didinami akcizų tarifai dyzelinui bei kitokios rūšies iškastiniam kurui, anglies dioksido (CO₂) dedamoji įtraukiama į energinių produktų apmokestinimą. Pagerėjo pajamų surinkimas į biudžetą: 2023 m. į valstybės biudžetą gauta 16 412,6 mln. eurų pajamų (13 740,8 mln. eurų – neįskaitant ES ir kitų tarptautinės finansinės paramos lėšų) ir tai sudaro 1 334,4 mln. eurų (931,8 mln. eurų – neįskaitant ES ir kitos tarptautinės finansinės paramos lėšų) pajamų daugiau nei 2022 m. Daugiausia pajamų į valstybės biudžetą gauta iš mokesčių – 12 798,8 mln. eurų, t. y. 772,3 mln. eurų, arba 6,4 proc. daugiau nei 2022 m. Taip pat stebimas nuosekliai mažėjantis neišnaudoto PVM potencialo įvertis.

Šalyje mažėja šešėlinės ekonomikos apimtis. Europos Komisijos užsakymu Socialinių ir ekonominių tyrimų centro atlikto 2023 m. PVM atotrūkio Europos Sąjungos valstybėse tyrimo duomenimis, Lietuvoje 2022 m. PVM atotrūkis, planuojama, kad sudarys 13,5 proc. ir atitinkamai bus mažesnis 1 proc. punktu, palyginti su 2021 m., ir net 5,2 proc. punkto, palyginti su 2020 m. (28 pav.). Per šį laikotarpį Vyriausybė parengė Šešėlinę ekonomiką ir pridėtinės vertės atotrūkį mažinančių veiksmų planą, kuriuo iki 2030 m. siekiama Lietuvoje nuosekliai sumažinti PVM atotrūkį iki 10 proc. Plane numatytos 37 priemonės (iš jų jau įvykdytos 24), įgyvendinamos dviem pagrindinėmis kryptimis – skatinti savanorišką mokesčių mokėjimą ir užkardyti mokestinius pažeidimus, akcentuojant tarpinstitucinio bendradarbiavimo svarbą. Plane daug dėmesio skiriama veiklos procesų skaitmenizavimui, tarpinstitucinio bendradarbiavimo gerinimui, mokesčių deklaravimo ir sumokėjimo supaprastinimui, elektroninių paslaugų plėtrai. Prie nuoseklaus PVM atotrūkio mažėjimo prisidėjo ir nuoseklus mokesčių administratoriaus darbas, užkardant mokestinius pažeidimus tikruoju laiku, taip pat galimai kintantys vartotojų įpročiai: pavyzdžiui, aktyvesnė prekyba elektroninėje erdvėje, didesnis atsiskaitymų negrynaisiais pinigais mastas. 2023 m. Valstybinė mokesčių inspekcija įdiegė Išmaniųjų elektroninių kasos aparatų posistemį, į kurį mokesčių mokėtojai etapais nuo 2023 m. iki 2025 m. pradėjo teikti kasos aparatais užfiksuotus duomenis. Šis sprendimas sudaro sąlygas tolesnei mokestinių pažeidimų prevencijai ir užtikrina kasos aparatais užfiksuotų duomenų nepakeičiamumą.

Igyvendinamas elektroninio mokinio pažymėjimo diegimo projektas, kuriuo sudaromos galimybės mokiniams mokyklose atsiskaityti negrynaisiais pinigais, taip padedant formuoti ir ugdyti mokinių finansinį raštingumą bei sąmoningumą ir prisidedant prie šešėlinės ekonomikos ir PVM atotrūkio mažinimo. Iki 2023 m. pabaigos jau 61 bendrojo ugdymo įstaigoje įdiegta arba atnaujinta mokėjimo negrynaisiais pinigais infrastruktūra, 17 309-iesiems 1–12 klasių mokiniams išduoti elektroniniai mokymai, naivmėimai, su veikiančia mokėjimo funkcija.

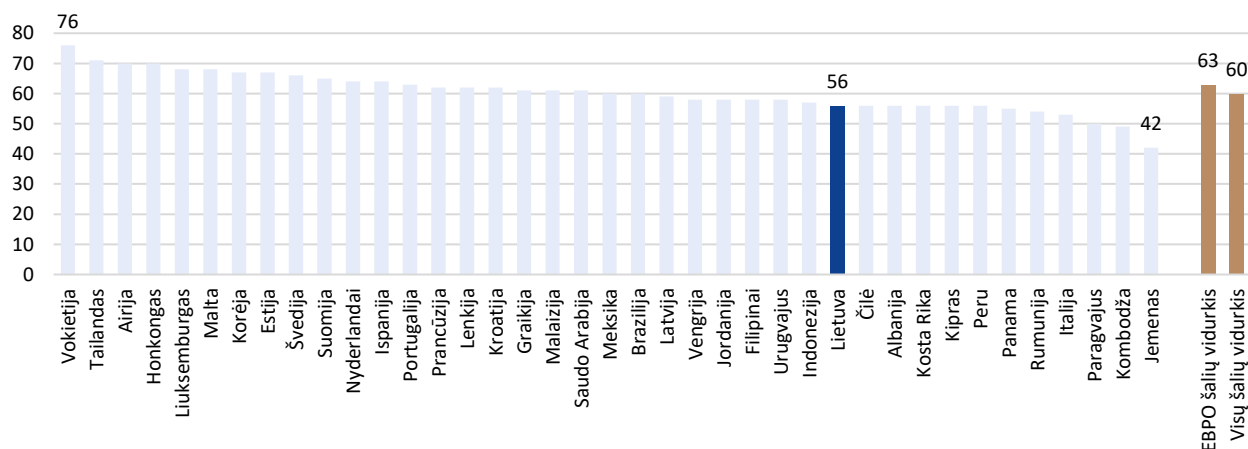
28 paveikslas. Neišnaudoto PVM potencialo įvertis (procentai)

Duomenų šaltinis – Europos Komisija ir Valstybinė mokesčių inspekcija

Siekiant taiklių, duomenimis pagrįstų sprendimų PVM atotrūkiui mažinti, taip pat nacionaliniu mastu atliekamos valstybės duomenų šešėlinės ekonomikos mažinimo analizės, nuo 2024 m. sausio 1 d. Valstybės duomenų agentūra atlieka duomenų analizės ir kompetencijų centro funkcijas šešėlinės ekonomikos analizės srityje.

Remiantis Valstybinės mokesčių inspekcijos skaičiavimais, prognozuojamos neišnaudoto PVM potencialo įverčio reikšmės 2023 m. ir 2024 m. ir toliau turėtų mažėti – atitinkamai iki 12,2 ir 11 proc.

Finansinis raštingumas turi tapti vienu iš bazinių asmens raštingumo gebėjimų. Gyvenant skaitmenizacijos ir globalizacijos laikmečiu, finansinis raštingumas, įskaitant skaitmeninį finansinį raštingumą, šiuolaikiniam žmogui neatsiejamai nuo asmeninės finansinės gerovės. Dėl gyventojų finansinio raštingumo stiprinimo svarbos vieningai sutariama tiek EBPO, tiek ES lygmeniu. Bazinių finansinio raštingumo gebėjimų turėjimas gali prisidėti ir prie asmenų socialinės atskirties mažinimo. 2023 m. EBPO suaugusiųjų finansinio raštingumo tyrimo duomenimis, Lietuvos gyventojų finansinės žinios (56 balai pagal finansinio raštingumo indeksą) nesiekia tyrime dalyvavusių EBPO šalių vidurkio (63 balai) ir yra mažesnės už kaimynių Latvijos (59 balai) ir Estijos (67 balai).

29 paveikslas. Finansinis raštingumas Lietuvoje ir EBPO šalyse

Duomenų šaltinis – 2023 m. EBPO suaugusiųjų finansinio raštingumo tyrimo duomenys

Minimalų bazinį žinių lygį pasiekusiais (surinkusiais ne mažiau kaip 70 balų iš 100) galime laikyti šiek tiek daugiau nei penktadalį (23 proc.) apklaustųjų. Tuo tarpu minimalų bazinį skaitmeninio finansinio raštingumo lygį pasiekė vos 16 proc. respondentų. Prastesis finansinis raštingumas yra žemesnės pajamos gaunančių ir žemesnį išsilavinimą turinčių žmonių, taip pat jaunesnių nei 30 m. bei vyresnių nei 60 m. amžiaus asmenų. Taip pat vis dar esama nežymaus skirtumo tarp vyrų ir moterų: pastarųjų raštingumo lygis žemesnis (Lietuvos bankas, 2024 m.).

Siekiant koordinuotai stiprinti gyventojų finansinį raštingumą, 2024 m. kovą patvirtintas 2024–2028 metų visuomenės finansinio švietimo veiksmų planas, kurį įgyvendinant dalyvaus ne tik vyriausybinių sektoriaus įstaigos, bet ir Lietuvos bankas, universitetai, Lietuvos savivaldybių asociacija, nevyriausybinių organizacijų ir kiti. Šiame plane numatyti veiksmai skirti ugdyti Lietuvos gyventojų finansinį raštingumą, kad jie galėtų užtikrintai priimti tinkamus finansinius sprendimus įvairiais gyvenimo laikotarpiais, skatinti juos planuoti ir taupyti ateičiai, išvengiant pernelyg didelio įsiskolinimo, ugdyti jų atsparumą ekonominiam smurtui, finansiniam sukčiavimui, padėti formuoti geresnį mažmeninių investuotojų supratimą apie finansinius produktus, stiprinti vaikų ir jaunimo finansinio raštingumo ir verslumo (antreprenerystės) ugdymą. Plane išskirtos 3 tikslinės visuomenės grupės – vaikai ir jaunimas, suaugę gyventojai, smulkusis ir vidutinis verslas. Plačiau su šiuo planu galima susipažinti [čia](#).

Viešųjų finansų ir oficialiosios statistikos valstybės veiklos sričiai finansuoti 2023 m. iš valstybės biudžeto skirta 1 595 mln. eurų. Iš jų 85 proc. (1 352 mln. eurų) skirti pervedimų priemonėms, o pažangos lėšos sudaro tik 9,7 mln. eurų viešųjų finansų ir valstybės turto valdymo ir panaudojimo efektyvumo didinimo pažangos uždaviniui įgyvendinti.

XI. STIPRI IR SAUGI LIETUVA

Rusijos pradėtas plataus masto karas prieš Ukrainą ir nestabili geopolitinė situacija regione neabejotinai yra svarbiausias ilgalaikio poveikio Lietuvai turintis ir dar turėsiantis įvykis saugumo ir gynybos, energetinio saugumo srityse, privertęs ne tik peržiūrėti, bet ir, atsižvelgiant į situaciją, atitinkamai koreguoti iki karo pradžios suplanuotus darbus ir (ar) jų terminus. Daug dėmesio skirta darbams paspartinti modernizuojant ir gausinant ginkluotę, karinės infrastruktūros įrengimą NATO priešakinių pajėgų plėtrai Lietuvoje, energetinę nepriklausomybę stiprinančius projektus, taip pat stiprinant valstybės sienos apsaugą, žvalgybą, civilinę ir kibernetinę saugą. Mūsų NATO sąjungininkų saugumo garantijų Lietuvai stiprinimas – viena esminių veiklos kryptų, kurioje jau pasiekta itin reikšmingų rezultatų. Šiuo metu itin svarbu susitelkti didinant Lietuvos gynybinius pajėgumus ir laiku įgyvendinant įsipareigojimus, kad suteiktas saugumo garantijas būtų įmanoma įgyvendinti praktiškai.

Finansavimo prioritetų sąrašė saugumo ir gynybos sričiai – neginčijamas prioritetas. Gynybos finansavimas nuosekliai didėjo keletą metų ir 2023 m. pasiekė rekordinį lygį – 2,77 proc. nuo BVP (įskaitant laikinojo solidarumo įnašą lėšas). Palyginti su 2022 m., gynybos išlaidos išaugo 352,8 mln. eurų (beveik 22 proc.), palyginti su 2021 m. – net 800 mln. eurų (beveik trečdaliu – 29 proc.). Išaugus finansavimui buvo vykdomi svarbios ginkluotės ir karinės įrangos įsigijimo projektai, tęsiamas naujų LK pajėgumų pristatymas ir paskirstymas vienetuose. LK pajėgumų vystymas tęsiamas kompleksškai, atsižvelgiant į visus kariuomenės vienetų parengties elementus – aprūpinimą numatyta įranga, technika ir ginkluote, vienetų komplektavimą iš parengto personalo, reikiamą karinį rengimą ir karinių atsargų užtikrinimą.

2023 m. priimtas sprendimas Lietuvoje įsteigti nacionalinę pėstininkų diviziją. Divizijos sukūrimas žymi esminį pokytį kariuomenės modernizacijos srityje (divizija bus aprūpinta iki šiol neturėta sunkiąja ginkluote ir įgalintojais), taip pat leis užtikrinti ne tik efektyvesnį kariuomenės valdymą bei rengimą, bet ir geresnę sąveiką su NATO. Nacionalinę pėstininkų diviziją sudarytų apie 17,5 tūkst. karių. Divizijos projektas būtų įgyvendinamas ir jį investuojama etapais (pirmasis etapas prasidės ne vėliau kaip 2025 m.). Prioritetas skiriamas sunkiųjų manevrinių vienetų ginkluotei ir oro gynybos įgalintojams. Bus siekiama, kad Lietuvos kariuomenės divizija operacinį pajėgumą galėtų įgyti iki 2030 m.

Priėmus istorinį sprendimą dėl Vokietijos vadovaujamos NATO brigados, ji pradedama dislokuoti Lietuvoje. Lietuvoje bus dislokuota sunkioji brigada su trimis manevriniais batalionais ir visais reikalingais įgalintojais, įskaitant kovinės paramos ir aprūpinimo vienetus. Numatoma, kad iš viso į Lietuvą persikels apie 5 000 Vokietijos brigados karių ir civilių. Parengtas aiškus planas tiek dėl karinės, tiek dėl civilinės infrastruktūros. Numatomos dvi tarnybos vietos: Rūdninkai ir Rukla. Rūdninkai turėtų tapti naująja Vokietijos karine baze. Kariai su šeimomis (planuojama, kad apie trečdalis Vokietijos karių galėtų atvykti su šeimomis) gyvens Vilniuje ir Kaune, papildomai bus kuriami logistiniai taškai ir kitose Lietuvos vietose. Planuojama, kad brigada visiškai bus suformuota iki 2027 m. pabaigos.

Seimui pateikti įstatymų pakeitimų projektai dėl privalomosios pradinės karo tarnybos reformos. Siūlomi pokyčiai leis parengti daugiau jaunesniųjų vadų bei Lietuvos kariuomenei trūkstantį specialistų, didinti aktyviojo kariuomenės personalo rezervo skaičių, sudarys sąlygas ilgainiui pereiti prie visuotinio šaukimo. Vienas esminių pakeitimų – galimybė sutrumpinti tarnybos laiką. Kaip ir iki šiol, prievolinkai būtų šaukiami tarnauti 9 mėnesių laikotarpiui, tačiau, atsižvelgus į Lietuvos kariuomenės poreikius, laikotarpis galėtų būti trumpinamas iki pusmečio. Be to, atitinkamas specialybes įgiję jaunuoliai (aviacijos, avionikos specialistai, inžinieriai, medikai ir pan.) galėtų būti kviečiami atlikti 3 mėnesių trukmės tarnybą ir taip įgyti reikiamą bazinį karinį parengimą bei tapti aktyviojo rezervo dalimi tam, kad ištikus krizei specialių žinių turintys kariai galėtų efektyviai prisidėti prie užduočių vykdymo.

Per trejus pastaruosius metus **užbaigti net 28 infrastruktūros projektai vystant esminę karinę infrastruktūrą Lietuvoje.** Tarp svarbiausių jau įgyvendintų projektų – pastatyti nauji amunicijos sandėliai, karinės technikos bei aptarnavimo dirbtuvės, sutvarkyta geležinkelio atšaka bei naujai nutiesti vidaus bei išorės keliai poligonuose, rekonstruotos kareivinės, simuliacinių sistemų pastatai, įrengtos nuolatinės modulinės lauko stovyklos „Jonas“, „Vytenis“ ir „Herkus“. Jose prireikus Lietuva galės priimti 2,5 tūkst. sąjungininkų karių. 2021–2023 m. investicijos į infrastruktūros plėtrą išaugo beveik 20 kartų ir siekia beveik 440 mln. eurų, įskaitant pagal Laikinojo solidarumo įnašo įstatymą skiriamas lėšas. Priimančiosios šalies projektams, kaip svarbiausiai karinės infrastruktūros vystymo sričiai, skirta didžiausia infrastruktūros projektų lėšų suma – 238 mln. eurų. Kita dalis skirta poligonų plėtrai, technikos ir ginkluotės aptarnavimo, laikymo bei amunicijos saugojimo infrastruktūrai – apie 110 mln. eurų. Karių tarnybos ir mokymo sąlygų gerinimo projektai sudarė apie 92 mln. eurų. Dar daugiau infrastruktūros vystymo projektų, inicijuotų 2023 m., bus įgyvendinami 2025–2027 m.

Baigtos trijų karinių miestelių statybos – didžiausias per nepriklausomos Lietuvos gyvavimo laikotarpį įvykdytas karinės infrastruktūros projektas. Pastatytuose naujuose kariniuose miesteliuose Rokantiškėse (Vilniaus r.), Pajūryje (Šilalės r.) ir Šiauliuose iš viso galės dirbti ir tarnauti

iki 2,4 tūkst. karių ir krašto apsaugos sistemos civilių darbuotojų. Karinių miestelių statybų projektai vykdyti viešojo ir privataus sektoriaus partnerystės būdu ir apima ne tik infrastruktūros objektų statybas, bet ir infrastruktūros priežiūrą bei paslaugų teikimą 12,5 m. laikotarpiui.

Baigtas iki šiol didžiausias karinio mobilumo kelių infrastruktūros projektas. Šalia didžiausio šalyje Pabradės karinio poligono teritorijos rekonstruotas beveik 6 km ilgio kelio Pabradė–Meškerinė ruožas. Šio kelio rekonstrukcija leis užtikrinti ilgaamžį kelių infrastruktūros naudojimą ties Pabradės poligonu, kur vyksta Lietuvos kariuomenės ir NATO sąjungininkų pajėgų pratybos bei nuolatinis karinės technikos judėjimas. Šis projektas įgyvendintas per trumpiausią kelių rekonstrukcijos istorijoje trukmę (nuo jo projektavimo iki rangos darbų pabaigos įgyvendintas vos per 6 mėnesius, fiziniai darbai užtruko tik 4 mėnesius).

Lietuvos karinė parama Ukrainai ginkluote, ekipuote, karine įranga ir technika nuo karinės invazijos pradžios viršijo 0,6 mlrd. eurų. Pagrindinės Ukrainai perduotos priemonės: NASAMS paleidikliai, priešlėktuviniai pabūklai L70 su amunicija, šarvuotieji transporteriai M113, granatos prieštankiniams granatsvaidžiams „Carl Gustaf“, amunicija, visureigiai, antidronai, 2 sraigtasparniai su atsarginėmis dalimis, radarai, detonavimo sistemos, generatoriai, šilti drabužiai, padangos, sausieji maisto daaviniai, karo lauko lovos ir kt. Prie paramos Ukrainai Lietuva taip pat prisideda vykdydama karinį rengimą (per 2023 m. Lietuva parengė 2 852 Ukrainos karius, iki 2024 m. gegužės – dar 1 198), gydymą ir reabilituodama sužeistus Ukrainos karius (2023 m. – 2024 m. balandžio mėn. karių reabilitacijos centre priimta 113 Ukrainos karių), atlikdama iš fronto atkeliavusios karinės technikos kapitalinį remontą (nuo 2023 m. spalio į Lietuvą remontuoti pristatyta keturiolika tankų „Leopard2“, iš jų trys – jau grąžinti atgal į mūšio lauką, dar du – bus grąžinti gegužės pabaigoje).

2023 m. Lietuva inicijavo Ukrainos išminavimo koaliciją, prie kurios pakviestos jungtis visos regiono šalys, turinčios galimybių rengti išminuotojus ar aprūpinti ukrainiečių karius reikiama įranga. Išminavimo koalicijos tikslas – sujungti ir koordinuoti jau vykstančią bei būsimą paramą Ukrainos gynybos ministerijai ir ginkluotosioms pajėgoms išminavimo srityje. Išminavimo koalicijai vadovauja Lietuva kartu su Islandija. Prie šios iniciatyvos jau yra prisijungusios 22 valstybės.

Pasirašytas naujas Lietuvos ir JAV 2024–2028 metų dvišalio bendradarbiavimo gynybos srityje planas. Pagrindinės šiame plane numatytos bendradarbiavimo sritys: atgrasymo priemonių Baltijos šalių regione stiprinimas, JAV karinio buvimo regione užtikrinimas, JAV parama Lietuvos gynybinių pajėgumų stiprinimui ir vystymui, sklandus Lietuvos įsigijimų iš JAV vykdymas, gynybos pramonės bendradarbiavimas, bendrų pratybų ir mokymų vykdymas. Plano įgyvendinimas dar labiau sustiprins ir pagilins dvišalį bendradarbiavimą su JAV, kuriam Lietuva skiria itin didelį dėmesį. Tolesnis nepertraukiamas JAV kovinių pajėgų buvimas Lietuvoje – prioritetas, todėl karinės infrastruktūros gerinimui, kad JAV kariams būtų suteikiama kuo geriausia priimančiosios šalies parama, jau šiuo metu skiriama apie 10 proc. Lietuvos gynybos biudžeto. Įsigijimai iš JAV sudaro apie 20 proc. Lietuvos visų įsigijimų.

NATO viršūnių susitikimo Vilniuje metu **Lietuva, Latvija ir Estija pasirašė deklaraciją dėl Baltijos šalių oro erdvės išplėtimo NATO veiklai,** suteikdamos NATO sąjungininkams galimybę naudotis sujungtomis Baltijos šalių oro erdvėmis. Tuo pačiu pakvietė NATO sąjungininkus nedelsiant įgyvendinti NATO oro gynybos Rotacinį modelį. Sekdamos Baltijos šalių pavyzdžiu, keturiolika kitų NATO valstybių pasirašė ketinimų susitarimą (angl. *Letter of Intent*) dėl oro erdvės plėtimo ir prieinamumo NATO veikloms Europoje.

Toliau gerinamos karių tarnybos sąlygos. Seimas priėmė Vyriausybės inicijuotus Krašto apsaugos sistemos organizavimo ir karo tarnybos įstatymo pakeitimus, kurie numato galimybę profesinės karo tarnybos kariams padidinti darbo užmokesčio koeficientus, apmokėti už papildomą darbo krūvį, kompensuoti nesuteiktas poilsio dienas, skirti papildomas poilsio dienas vaikams auginantiems kariams ir pagerinti kitas sąlygas bei socialines garantijas. Nuolat gerinamomis tarnybos sąlygomis siekiama didinti motyvaciją tarnauti Lietuvos kariuomenėje.

Visapusiškai stiprinama Lietuvos šaulių sąjunga (LŠS). Priimti Lietuvos šaulių sąjungos įstatymo pakeitimai įtvirtina, kad ši sąjunga – viena iš svarbiausių partnerių rengiantis valstybės ginkluotai gynybai ir pilietiniam pasipriešinimui karo padėties ar ginkluotos gynybos nuo agresijos metu, įteisintos platesnės Lietuvos šaulių sąjungos veiklos kryptys. LŠS biudžetas 2024 m., palyginti su 2023 m., didėja beveik 21 proc. (nuo 10,8 mln. eurų iki 13,6 mln. eurų). 2023 m. pab. LŠS iš viso buvo 480 kovinių šaulių, iš jų 415 dalyvavo Lietuvos kariuomenės ir (ar) Krašto apsaugos savanorių pajėgų pratybose. Iš viso šiuo metu LŠS vienija daugiau kaip 14 tūkst. patriotiškai nusiteikusių Lietuvos Respublikos piliečių.

Naujas kokybinis postūmis šalies gynybos ir saugumo pramonės plėtrai. Parengtos Gynybos ir saugumo pramonės plėtros 2023–2027 m. gairės. Inovacijų agentūroje įsteigtas Lietuvos gynybos inovacijų kompetencijų centras „Miltech Lab“. Vyriausybė pateikė Seimui Gynybos ir saugumo pramonės įstatymo projektą, kuriuo siekiama sudaryti palankesnes sąlygas šios srities pramonei augti ir galimybes gaminti būtiniausią karinę įrangą šalies viduje, kartu stiprinant šalies saugumą, gynybos technologijų pažangą ir Lietuvos pramonės tarptautinį konkurencingumą. Gynybos sektorius – vienas labiausiai augančių Lietuvoje. Nuo 2018 iki 2023 m. darbuotojų skaičius gynybos srityje įmonėse augo apie 14 proc., bendra gynybos sektoriaus įmonių apyvarta išaugo beveik dvigubai. 2023 m. Lietuvoje gynybos srityje veikė 85 įmonės.

Patvirtinta 2023–2030 m. nacionalinė kibernetinio saugumo plėtros programa. Šioje programoje skiriamas didelis dėmesys grėsmių prevencijai ir atsparumo joms ugdymui. Peržiūrėta nacionalinės kibernetinio saugumo politikos formavimo ir įgyvendinimo sistema, į kibernetinio saugumo valdymą ir užtikrinimą įtraukiant vis daugiau institucijų. Programoje numatytos kryptys apima geresnę kritinės infrastruktūros apsaugą, būtinųjų kibernetinės saugos kompetencijų institucijose ir įstaigose kėlimą, kibernetinio saugumo ir elektroninių nusikaltimų tyrimo infrastruktūros modernizavimą. Taip pat išskirta būtinybė didinti visuomenės (ypač atskirų, labiausiai pažeidžiamų visuomenės grupių narių) žinių kibernetinio saugumo srityje lygį – suteikti bazinių kibernetinio saugumo žinių, kibernetinės higienos praktikos įgūdžių.

Įdiegtos priemonės gyventojų apsaugai nuo internetinių sukčių sustiprinti. Nacionalinis kibernetinio saugumo centras (NKSC) sukūrė nemokamai veikiančią apsaugos įrankį „DNS užkarda“, kuriuo gali naudotis visi Lietuvos interneto naudotojai ir organizacijos. Įrankis blokuoja visas NKSC žinomas žalingas interneto svetaines ir per dieną vidutiniškai apsaugo virš 2 tūkst. gyventojų, kurie neatpažįsta sukčių atsiųstos žinutės ir bando prisijungti prie pinigų ar jautrių duomenų išviliojimui skirtų svetainių. Blokuojamų svetainių sąrašas kasdien pildomas (jame jau įtraukta apie 2000 domenų). Ryšių reguliavimo tarnybos duomenimis, 2023 m. „DNS užkardos“ apsauga jau buvo taikoma beveik 4 mln. mobiliojo ir apie 800 tūkst. fiksuoto interneto ryšio paslaugų naudotojų.

Stiprėja organizacijų kibernetinio saugumo branda. 2023 m. organizuotų kibernetinio saugumo pratybų „Kibernetinis skydas OpEx“ metu buvo tikrinami ministerijų, viešojo ir privataus sektoriaus bendrovių, kurios Lietuvoje yra atsakingos už ypatingos svarbos informacinę infrastruktūrą, gebėjimai tinkamai reaguoti įvykus kibernetiniam incidentui. 2023 m., palyginti su 2022 m., beveik trečdaliu išaugo skaičius organizacijų (atitinkamai 76 ir 54), kurios pratybų metu ne tik tinkamai reagavo į kibernetinį incidentą, bet ir pateikė informaciją apie incidentą NKSC. Pratybų metu taip pat buvo tikrinami ir organizacijų gebėjimai tinkamai informuoti visuomenę apie patirtą kibernetinį incidentą. 2023 m. šia galimybe pasinaudojo apie 50 organizacijų, t. y. beveik dvigubai daugiau nei 2022 m.

Pasiekta finišo tiesioji rengiantis sinchronizacijai. Baltijos šalių vadovai pasirašė susitarimą, kad Baltijos šalių elektros tinklų sinchronizacijos su kontinentinės Europos tinklais data ankstinama beveik metais. Įgyvendinant susitarimą, operatoriai bus įpareigoti 2024 m. rugpjūtį pranešti apie bendrą sprendimą nebepratęsti Baltijos šalių, Rusijos ir Baltarusijos sutarties dėl veikimo Rusiškoje elektros sistemoje (BRELL) ir sinchronizuotis su kontinentinės Europos tinklais ne vėliau kaip 2025 m. vasarį. **Telšiuose ir Alytuje pradėti montuoti sinchroniniai kompensatoriai.** Tai vieni svarbiausių sinchronizacijos įrenginių, kurie padeda stabilizuoti elektros sistemos dažnį ir padidina tinklo dinaminį stabilumą: sumažina įtampos kryčius trumpųjų jungimų metu, užtikrina inerciją, kompensuoja reaktyviąją galią. **2023 m. balandį sėkmingai atliktas šalies elektros sistemos izoliuoto darbo bandymas.** 24 val. sistema veikė savarankiškai. Įgyvendinant elektros sinchronizacijos su kontinentinės Europos tinklais projektą, jau yra atlikta daugiau kaip 75 proc. visų reikalingų darbų.

Šiuo metu iš viso yra **baigta 7 iš 15 Vyriausybės patvirtintų sinchronizacijos projektų**: sinchroniniam darbui pritaikyta „LitPol Link“ jungtis, rekonstruota 330 kV elektros perdavimo linija Lietuvos elektrinė–Vilnius, optimizuotas ir darbui su Kontinentinės Europos tinklais paruoštas Šiaurės rytų Lietuvos elektros perdavimo tinklas, pastatyta 110 kV elektros perdavimo linija Pagėgiai–Bitėnai, išplėsta 330 kV Bitėnų transformatorių pastotė, pradėjo veikti 200 MW elektros energijos kaupimo įrenginių sistema ir buvo įdiegta automatinio generacijos valdymo sistema.

Rastas sprendimas dėl naujosios elektros jungties tarp Lietuvos ir Lenkijos „Harmony Link“. Pirminiam projektui tiesti jungtį Baltijos jūros dugnu konkurso metu pabrangus nuo 680 mln. eurų iki 1,6 mlrd. eurų, ieškota alternatyvų. Šiuo metu derinamos techninės galimybės jungtį tiesti sausuma, o ne jūros dugnu, tam iš dalies panaudojant planuojamos „Rail Baltica“ geležinkelio trasos tarp Lenkijos ir Lietuvos infrastruktūros koridorius. Naujoji elektros jungtis tarp Lietuvos ir Lenkijos „Harmony Link“ turėtų būti pastatyta, kaip ir planuota anksčiau, iki 2028 m.

Lietuvos gamtinių dujų rinka buvo visiškai integruota į ES dujų rinką. Nuo 2022 m. gegužės veikia Lietuvos ir Lenkijos dujotiekių jungtis (GIPL). Šis ypač didelės svarbos energetikos projektas labai padidino regiono energetinį saugumą ir suteikė laisvę už konkurencingą kainą įsigyti dujų iš alternatyvių ir patikimų tiekėjų, taip pat išplėtė Klaipėdos SGD terminalo panaudojimo galimybes. Be to, baigtas dujotiekių jungties tarp Latvijos ir Lietuvos pajėgumų padidinimo projektas (ELLI). Lietuva savo projekto dalį įgyvendino dar 2022 m. gruodį (metais anksčiau nei planuota), tai leido dujų perdavimo pajėgumus į Latviją padidinti trečdaliu – iki 90 GWh per parą. ELLI – vienas paskutiniųjų Baltijos šalių regiono dujų rinkos integraciją į ES dujų rinką didinančių projektų. Įgyvendinus jį pasiekta, kad dujos dideliais kiekiais teka tarp Baltijos šalių ir Suomijos (Latvijos pusėje dujotiekių pralaidumas abejomis kryptimis išaugo du kartus – iki 130,5 GWh per parą Latvijos kryptimi ir iki 119,5 GWh per parą Lietuvos kryptimi).

Lietuva – trečia iš ES šalių pagal dujų paklausos mažinimą. Rusijos pradėtas karas prieš Ukrainą, turėjo didelę neigiamą įtaką ES energetikos sektoriui. Rusija dėjo dideles pastangas destabilizuoti ES energijos tiekimo saugumą, manipuliavo energijos išteklių tiekimu, taip paveikdama energijos kainas ir tuo pačiu darydama neigiamą įtaką visai ES ekonomikai, taip siekdama sukelti nepasitenkinimą ES vykdoma politika Ukrainos atžvilgiu tarp ES piliečių ir šantažuoti ES. ES šalys aktyviai taikė gamtinių dujų paklausos mažinimo priemones, 2023 m. iš viso buvo sutaupyta 93 bcm gamtinių dujų. Lietuvai, pastaruosius keliolika metų vykdančiai nuoseklią nacionalinę energetinės nepriklausomybės nuo Rusijos politiką, energijos tiekimo saugumo prasme dėl išvystytos infrastruktūros (Klaipėdos SGD terminalas, nauja dujotiekio jungtis su Lenkija) esminių iššūkių nekilo. Be to, Lietuvos turima infrastruktūra buvo naudojama ir regiono šalims – Lenkijai, Latvijai, Estijai, Suomijai – apsirūpinant gamtinėmis dujomis (iki incidento „Balticconnector“ dujotiekio jungtyje).

Ukrainos energetikos sektoriui 2023 m. skirta ir pristatyta paramos už beveik 5,6 mln. eurų.

Vyriausybė mažino gyventojams ir verslui tenkančią finansinę naštą dėl energetinių žaliavų kainų augimo pasaulio rinkose. 2022–2023 m. buvo taikomos kompensacijos gyventojų ir verslo suvartotai elektros energijai ir gamtinėms dujoms. 2022 m. elektros energijos ir (ar) gamtinių dujų kainos daliai kompensuoti buitiniams vartotojams skirta 688 mln. eurų, 2023 m. – 179 mln. eurų. Elektros energijos kainos daliai kompensuoti nebuitiniams vartotojams atitinkamai skirta 107 mln. eurų ir 5 mln. eurų. Taip pat Seimas priėmė Pridėtinės vertės mokesčio įstatymo pataisas, kuriomis nutarta laikinai, 2022–2023 metų ir 2023–2024 metų šildymo sezonais, kompensuoti pridėtinės vertės mokesčio (PVM) tarifą (šiuo metu jis yra lengvatinis – 9 proc.) gyventojams centralizuotai teikiamai šilumai, padengiant tiekėjams skirtumą iš valstybės biudžeto.

Sustiprinta valstybės sienos apsauga. Įstatymu įteisintas neteisėtų migrantų neįleidimas pasienio ruože, skirtas instrumentalizuotai migracijai efektyviai valdyti, išlaikant balansą tarp nacionalinio saugumo ir žmogaus teisių. Atnaujintas Valstybės sienos apsaugos priedangos planas ir sustiprinta pasieniečių ir kariuomenės sąveika pasienyje. Atidarytas pirmasis šalyje inžinerinių priemonių, skirtų papildomam gynybiniam kontrmobilumo efektui sukurti, parkas. Priimtas sprendimas nuo 2024 m. sausio 1 d. atkurti Pakrančių apsaugos pasienio rinktinę, kuri užtikrins valstybės sienos su Rusijos Federacija, jūros sienos ir strateginių energetikos objektų apsaugą. Baigtos diegti modernios sienos stebėjimo sistemos – dabar jomis stebimas visa ES išorės siena (1073,36 km). Įrengiamas (atnaujinamas) pasienio patrulio takas (pirmajame darbų etape – pasienio su Baltarusijos Respublika ruože).

Suvaldyta stambioji kontrabanda. Uždarius Stasylių geležinkelio pasienio kontrolės punktą ir krovinius nukreipus per rentgeno kontrolės sistemą turintį Kenos geležinkelio pasienio kontrolės punktą, iš esmės suvaldyta stambioji kontrabanda geležinkeliais. Prie kontrabandos sumažinimo prisidėjo ir Tverečiaus bei Šumsko kontrolės punktų uždarymas. Šių punktų uždarymas – ir prevencinė priemonė, siekiant suvaldyti nacionaliniam saugumui kylančias grėsmes ir galimas provokacijas pasienyje.

Patikslintos įstatymo „Dėl užsieniečių teisinės padėties“ nuostatos, siekiant reguliuoti neteisėtų migrantų srautą, kai yra įvesta karo padėtis, nepaprastoji padėtis ar paskelbta ekstremalioji situacija dėl masinio užsieniečių antplūdžio. Dėl Rusijos Federacijos vykdomos karinės agresijos prieš Ukrainą nustatytos tam tikros ribojamosios priemonės Rusijos Federacijos, taip pat Baltarusijos Respublikos piliečiams.

Stiprinama Viešojo saugumo tarnybos ir Valstybės sienos apsaugos tarnybos sąveika su Lietuvos kariuomene. Bendru vidaus reikalų ir krašto apsaugos ministrų įsakymu patvirtintas vidaus reikalų sistemos institucijų, priskiriamų ginkluotosioms pajėgoms, parengimo valstybės ginkluotajai gynybai veiksmų planas. 2023 m. Valstybės sienos apsaugos tarnybai buvo skirti 7 mln. eurų NATO standartus atitinkančiai ginkluotei įsigyti.

Įgyvendinamas patvirtintas krizių valdymo ir civilinės saugos modelis. Parengti ir priimti Krizių valdymo ir civilinės saugos įstatymo įgyvendinamieji teisės aktai, būtini naujai krizių valdymo ir civilinės saugos sistemai veiksmingai funkcionuoti. Baigtas sukurti ir visišką operacinį pajėgumą pasiekė Nacionalinis krizių valdymo centras, įskaitant Situacijų valdymo centrą, kuris 24/7 principu vykdo nuolatinę grėsmių Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo interesams stebėseną. Nacionalinis krizių valdymo centras taip pat koordinuoja atstovavimą šaliai krizių valdymo klausimais tarptautiniu lygiu. 2023 m. pabaigoje jau dirbo 58 parengties pareigūnai (10-yje ministerijų, 48-iose savivaldybėse), kurie tiesiogiai atsakingi už krizių valdymo ir civilinės saugos sistemos uždavinių įgyvendinimą institucijose. Šalyje, kartu su savivaldybėmis, vos daugiau nei per metus parinkta 3 250 priedangų, kuriose prireikus galėtų slėptis apie 30 proc. šalies gyventojų. Parengtas statybos techninis reglamentas, nustatantis kokius reikalavimus turi atitikti priedangos naujai statomuose statiniuose.

Stiprinamas gyventojų perspėjimas ir informavimas. Įsigytos 197 sirenos ir pradėti darbai įsigyti dar 275 sirenas. Didinant visuomenės savisaugos kultūrą, įgyvendinta plataus masto informacinė civilinės saugos kampanija „Esame komanda – turime planą“ (aplankyta 31 mokykla, 60-yje savivaldybių mokymus vietos bendruomenių lyderiams išklusė beveik 2 tūkst. žmonių). Kampanija tęsis ir 2024 m., prie jos veiklų prisijungė Lietuvos vyskupų konferencija ir Lietuvos vietos bendruomeninių organizacijų sąjunga. Lietuvos gyventojų reprezentatyvios apklausos duomenimis, pasirengimo ekstremaliosioms situacijoms svetainę www.lt72.lt žino beveik 40 proc. gyventojų; 47 proc. gyventojų žino, kur ieškoti informacijos apie artimiausią priedangą; 84 proc. žmonių gauna perspėjimo pranešimus (2022 m. buvo 67 proc.).

Toliau stiprinamas pasirengimas galimai radiologinei ar branduolinei avarijai Baltarusijos atominėje elektrinėje. Sustiprinti radiologinio monitoringo pajėgumai – atnaujintos 8 jonizuojančiosios spinduliuotės lygio matavimo stotys, įsigyta technika radiacinei žvalgybai iš oro ir pagerintas pasirengimas atlikti vadovavimo ir kontrolės veiksmus – įsigyta mobili vadavietė, įrengtos 4 ekstremaliųjų situacijų operacijų centrų vietos. 4-ios savivaldybės paruošė vietas evakavimo atveju laikinai apgyvendinti 5,8 tūkst. gyventojų, įsigyta daugiau nei 750 tūkst. asmeninių apsaugos

priemonių. Surengtos dvejų valstybės lygio funkcinės pratybos, skirtos patikrinti valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų pasirengimui užtikrinti joms pavestas funkcijas galimos avarijos Baltarusijos atominėje elektrinėje atveju. Per 2023 m. šioms veikloms skirta 36,1 mln. eurų investicijų.

Žengti pirmieji žingsniai kuriant centralizuotą priešgaisrinės saugos ir gelbėjimo sistemą. Nuo 2023 m. sausio 1 d. Radviliškio r. savivaldybėje sėkmingai įgyvendinamas bandomasis priešgaisrinės saugos modelis – savivaldybės priešgaisrinės tarnybos ugniagesių komandos integruotos į valstybinės priešgaisrinės gelbėjimo tarnybos sudėtį. Teigiami bandomojo modelio įgyvendinimo rezultatai nulėmė jo apimties plėtrą – prie bandomojo modelio nuo 2023 m. spalio 1 d. prisijungė Molėtų r. savivaldybė, nuo 2024 m. sausio 1 d. – Druskininkų savivaldybė.

Siekiant didinti atitiktį tarptautinėms rekomendacijoms ir tęsiant pastangas suvaldyti rizikas, kylančias dėl sparčios finansinių technologijų (įskaitant su virtualiosiomis valiutomis susijusių paslaugų) sektoriaus plėtos, **parengti ir Seimui pateikti Pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevencijos įstatymo ir susijusių įstatymų pakeitimai**, kuriais siūloma stiprinti pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevencijos reguliavimą ir priežiūrą.

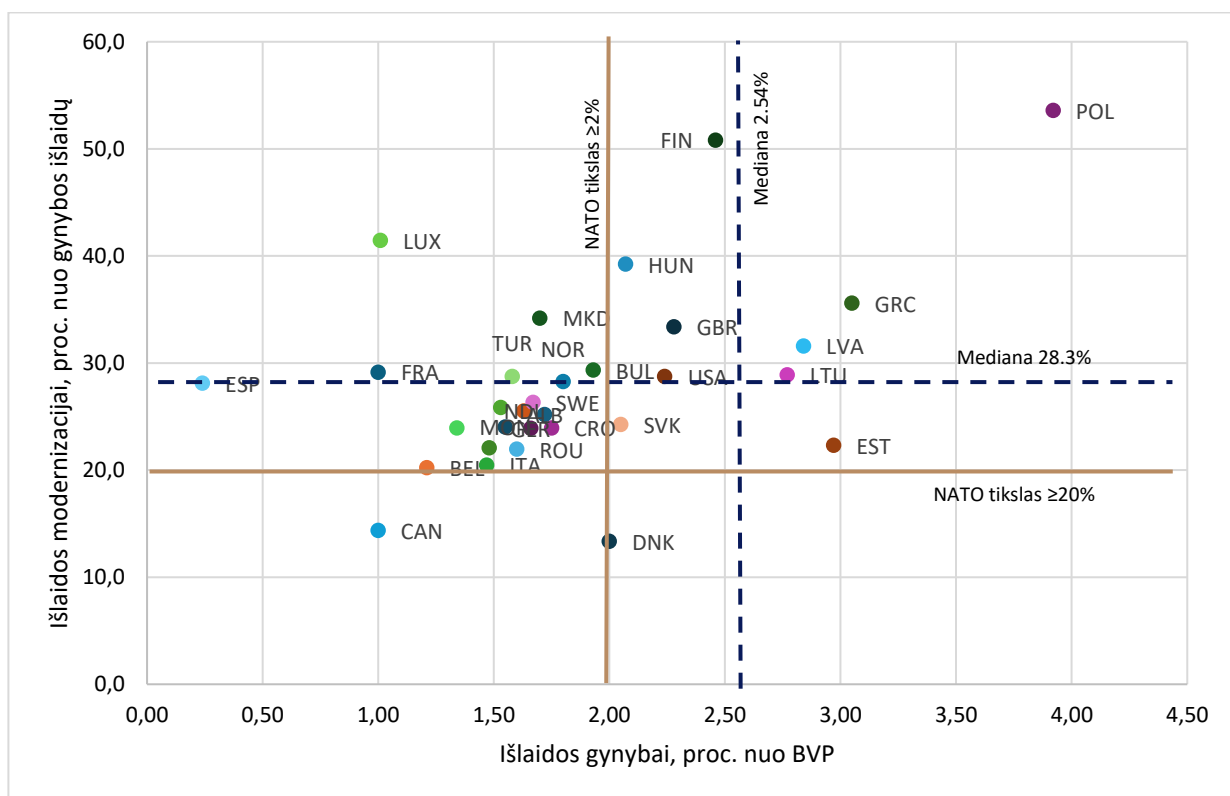
Priimtas **naujos redakcijos Vidaus tarnybos statutas**, kuriuo siekiama sustiprinti statutinių įstaigų pajėgumus – pritraukti į tarnybą daugiau naujų pareigūnų ir efektyviau išnaudoti esamus žmogiškuosius išteklius. Nustatytos priemonės, sudarančios sąlygas tobulinti pareigūnų darbo apmokėjimo sistemą ir padidinti pareigūnų darbo užmokestį, pagerinti darbo sąlygas ir motyvaciją ilgiau likti tarnyboje, sukurti statutinių įstaigų personalo rezervą.

2023 m. Lietuva kartu su EBPO sutarė dėl EBPO ir Lietuvos mokymų centro, skirto demokratiniams atsparumui didinti ir kovai su dezinformacija, steigimo. Centre du kartus per metus planuojama vykdyti mokymus EBPO ir šalių partnerių tarnautojams, siekiant stiprinti gebėjimus atpažinti neteisėtas užsienio įtakas, mažinti jų žalingą poveikį, užkirsti joms kelią ir kovoti su dezinformacija. Nacionalinis krizių valdymo centras yra pagrindinis šios iniciatyvos partneris Lietuvoje.

Srities rodiklių būklė

Lietuva tarp NATO šalių pagal gynybos išlaidų procentą nuo BVP užima 5 vietą. Esminis Lietuvos saugumo garantas išlieka narystė NATO, kurios pagrindinis uždavinys – tvirti kolektyvinio saugumo įsipareigojimai, užtikrinant atsaką į išaugusias grėsmes jos narėms. Lietuva, būdama patikima sąjungininkė, yra pasirengusi solidariai vykdyti įsipareigojimus sąjungininkams, proporcingai dalytis našta tiek plėtodama reikiamus pajėgumus, tiek ir užtikrindama indėlį į kitų sąjungininkų saugumą. Lietuvai dalyvaujant NATO gynybos planavimo procese, kas dvejus metus yra rengiamas visapusiškas Lietuvos gynybos politikos, planų ir įsipareigojimų, įskaitant atsparumo reikalavimus, vertinimas. 2023 m. NATO ekspertai Lietuvą įvertino kaip vieną iš geriausiai NATO įsipareigojimus vykdančių šalių, turinčių stiprią valstybės vadovų ir visuomenės paramą. Itin sveikintinas suderintas nacionalinis Lietuvos gynybos planavimas ir NATO gynybos planavimas, leidžiantis užtikrinti sklandų NATO ir

nacionalinių tikslų įgyvendinimą, bei realistiški ir resursais pagrįsti gynybos planai. Ypač gerai buvo įvertintas spartus gynybos biudžeto augimas, leidžiantis laiku ir visa reikiama apimtimi įgyvendinti narystės įsipareigojimus, taip pat visuotinės gynybos stiprinimas, Lietuvos kariuomenės (LK) modernizacijos, struktūros plėtros įgyvendinimo ir karinio personalo didinimo planai. Lietuvos indėlis į tarptautines operacijas įvertintas kaip proporcingas Lietuvos pajėgumams. Sparčią pažangą modernizuojant LK pajėgumus lėmė augantis biudžetas – 2023 m. gynybai buvo skirta 2 mlrd. eurų, arba 2,77 proc. nuo BVP. Palyginti su 2022 m., gynybos išlaidos išaugo apie 22 proc.

30 paveikslas. NATO šalių išlaidos gynybai (proc. nuo BVP) ir modernizacijai (proc. nuo gynybos išlaidų) 2023 m.

Duomenų šaltinis – NATO duomenys, prieiga per internetą

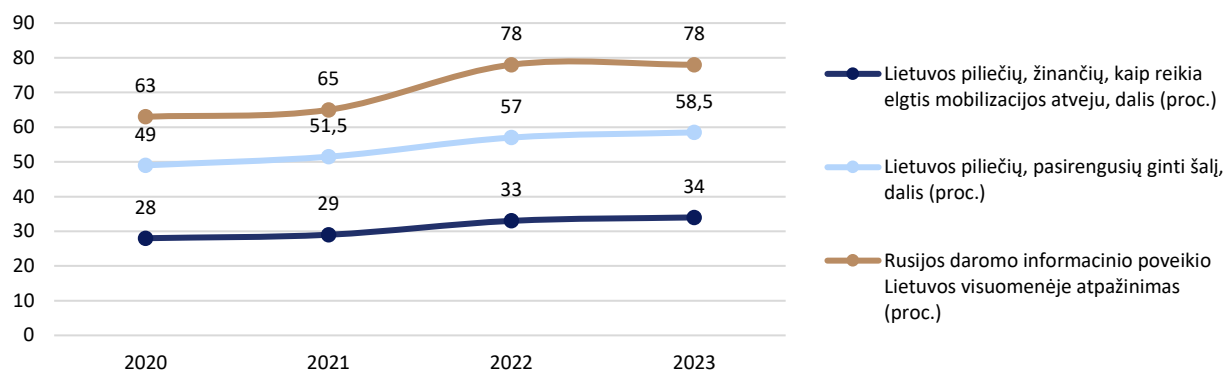
https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49198.htm

NATO šalių skiriamų išlaidų gynybai mediana sudaro 2,54 proc. nuo BVP. Lietuva yra tarp penkių NATO šalių, kurių išlaidų, skiriamų gynybai dalis nuo BVP, viršija medianą. Kitos šalys yra Lenkija, Graikija, Estija, Latvija. Skirdama gynybai gerokai daugiau nei 2 proc. nuo BVP, Lietuva ne tik įgyvendina įsipareigojimą NATO dėl gynybos išlaidų, bet ir užtikrina, kad Lietuvos gynybos finansavimas atitiktų LK poreikius.

Gynybos biudžeto didinimą palankiai vertina ir Lietuvos visuomenė – Krašto apsaugos ministerijos užsakymu 2023 m. gruodį atliktos apklausos duomenimis, su teiginiu, kad krašto apsaugos finansavimui turi būti skiriama bent 3 proc. nuo BVP, sutiko 39 proc. respondentų, t. y. 7 proc. daugiau nei 2022 m. Kad būtų išlaikomas 2,5 proc. nuo BVP finansavimas gynybai, sutiko 37 proc. (2022 m. – 39 proc.). Kad finansavimas turėtų būti mažinamas, 2023 m. pasisakė 15 proc. respondentų (2022 m. – 17 proc.).

2023 m. LK pajėgumams modernizuoti skirta 29 proc. gynybos biudžeto. Pagal šią išlaidų eilutę Lietuva taip pat viršija NATO šalių medianą, kuri sudaro 28,3 proc.

Kaip elgtis mobilizacijos atveju žino vos trečdalis piliečių. 2023 m. Krašto apsaugos ministerijos užsakymu atliktos gyventojų apklausos rezultatai rodo, kad vos 34 proc. Lietuvos piliečių žino, kaip elgtis mobilizacijos atveju (31 pav.). Nors tokių piliečių dalis kasmet auga (2022 m. buvo 33 proc., 2021 m. – 29 proc., 2020 m. – 28 proc.), tačiau pokytis nežymus. Apklausos duomenimis, 33 proc. apklaustųjų jaučiasi pakankamai informuoti apie savo galimybes prisidėti prie pilietinio pasipriešinimo, tačiau net 40 proc. apklaustųjų jaučiasi ne iki galo žinantys apie savo galimybes, dar 22 proc. teigia visiškai nieko apie tai nežinantys. Vertinama, jog natūralu, kad kylant neramumams žmonės nežino, ką daryti, kaip jaustis, dalis jų negali nuspėti savo reakcijų, todėl apklausos duomenys rodo, kad reikšminga dalis gyventojų nežino ir nėra pakankamai informuoti apie savo dalyvavimą pilietiniame pasipriešinime. Visuomenės tyrimus ir apklausas darantys mokslininkai pastebi, kad žmonių nusiteikimas ginti tėvynę, dalyvauti pilietiniame pasipriešinime didėja kartu su kylančiomis geopolitinėmis įtampomis. Grėsmės suvokimas veikia mobilizuojančiai ir žmonių, kurie neramiais laikais yra linkę laikytis nuošalyje, sumažėja. Apklausos rezultatų duomenimis, Lietuvos užpuolimo atveju 61 proc. žmonių dalyvautų taikiame pilietiniame pasipriešinime, 11 proc. imtųsi iniciatyvos organizuoti tokį pasipriešinimą.

31 pav. Lietuvos piliečių, žinančių, kaip elgtis mobilizacijos atveju, pasirengusių ginti šalį, dalis procentais ir Rusijos daromo informacinio poveikio Lietuvos visuomenėje atpažinimas, procentais

Duomenų šaltinis – Krašto apsaugos ministerijos duomenys

Siekiant koordinuotų atskirų institucijų veiksmų šioje srityje, 2023 m. patvirtintas Piliečių rengimo pilietiniam pasipriešinimui strategijos įgyvendinimo planas. 2023–2025 m. plane numatyta daugiau kaip 40 priemonių, skirtų šioms sritims: visuomenės švietimas apie saugumo grėsmes, mobilizacija, pilietinis pasipriešinimas, civilinės saugos mokymai, jaunimo ugdymas, institucijų bendradarbiavimas su visuomene. Siekiant, kad kuo daugiau piliečių įgytų bazinių žinių apie tai, kaip išgyventi karo atveju, kaip funkcionuoja valstybė ir kokį veiksmą gali atlikti kiekvienas pilietis, 2023 m. surengti 49 mokomieji ir (ar) šviečiamieji pilietinio pasipriešinimo ir mobilizacijos renginiai, kuriuose žinias gilino nevyriausybinių ir privataus sektorių atstovai. 2023 m. spalį pradėjo veikti mobilizacijos ir pilietinio pasipriešinimo mokymų platforma. Šiuolaikiškoje, patrauklioje ir lengvai visiems prieinamoje informacinėje-educacinėje platformoje „Mobilizacijos mokykla“ pateikiama informacija apie piliečių vaidmenį esant ekstremaliai situacijai, karo padėčiai ar mobilizacijai, pateikta medžiaga kokiais būdais galima prisidėti prie neginkluotos gynybos. Išklause mokymus dalyviai gali pasitikrinti įgytas žinias ir gauti sertifikatą. „Mobilizacijos mokyklos“ sukūrimas – viena

iš jau įgyvendintų Piliečių rengimo pilietiniam pasipriešinimui strategijos įgyvendinimo plano priemonių. Įgyvendinant planą ir toliau bus skiriamas išskirtinis dėmesys pilietinio ir patriotinio ugdymo bei šviečiamajai veiklai, visuomenės supažindinimui su jos galimybėmis dalyvauti valstybės gynime organizuojant mokymus, seminarus, pratybas ir kitomis formomis, prisitaikant prie skirtingų tikslinių grupių.

Lietuvos piliečių, pasirengusių ginti šalį, dalis 2023 m. padidėjo 1,5 proc. punktu ir sudarė 58,5 proc. (2022 m. – 57 proc.). Pažymėtina, kad 2022 m., kai prasidėjo plataus masto Rusijos karinė invazija į Ukrainą, pasirengusių ginti šalį Lietuvos piliečių dalis labai išaugo – 5,5 proc. punkto per metus, palyginti su 2021 m. (51,5 proc.) ir tai buvo didžiausias stebėtas metinis pokytis (31 pav.). Visuomenės nusiteikimui ginti šalį įtakos galėjo turėti (tikėtina, gali turėti ir 2024 m.) tebesitęsianti Rusijos agresija prieš Ukrainą ir agresyvi retorika NATO ir jos narių atžvilgiu bei intensyvios valstybės institucijų, LŠS, žiniasklaidos ir kitų visuomenės grupių pastangos atremti neigiamą poveikį komunikacija apie Lietuvos saugumo situaciją ir Lietuvos gynybos stiprinimą, visuomenės rengimo ir mokymo priemonių plėtrą. NATO viršūnių susitikimas, vykęs Vilniuje, atsižvelgiant į susitikime priimtus sprendimus, sustiprinsiančius Lietuvos saugumą, ir platų visuomenės informavimą apie NATO ir sąjungininkų pasiryžimą ginti Lietuvą, taip pat galėjo turėti teigiamos įtakos stiprinant Lietuvos piliečių valią priešintis.

Siekiant toliau nuosekliai ir kryptingai stiprinti žmonių pilietiškumą, 2023 m. parengta Žinių ir įgūdžių pilietiniam pasipriešinimui stiprinimo programos koncepcija. Tęsiamas pilietiškumo ugdymas mokyklose. Per 2023 m. trijų dienų Pilietiškumo ir gynybos įgūdžių kursą, kurį organizuoja LŠS, išlausė 8 337 Lietuvos devintokai. Planuojama, kad 2024 m. kursas įtrauks visus šalies devintokus.

Pastaruosius dvejus metus **džiugina visuomenės sąmoningumo lygis dėl Rusijos daromo informacinio poveikio**. Krašto apsaugos ministerijos užsakyto tyrimo duomenimis, tiek 2022 m., tiek 2023 m. 78 proc. Lietuvos gyventojų visiškai sutinka arba sutinka su teiginiu, kad Rusijos Federacija sąmoningai daro informacinį poveikį Lietuvos gyventojams, bandydama paveikti jų nuostatas (31 pav.). Nors sutinkančių su tokiais teiginiais gyventojų dalis 2023 m. palyginti su 2022 m. nepadidėjo, tačiau itin pozityviai vertintina, kad prasidėjus karui atsiradęs suvokimas niekur nedingo ir 2023 m. išlaikytas ryškus kokybinis šuolis (2021 m. taip manančiųjų buvo 65 proc., t. y. net 13 proc. punktų mažiau nei 2022–2023 m.). Darytina prielaida, kad tokius rodiklio rezultatus lėmė Rusijos invazija į Ukrainą, kuri pademonstravo tikruosius Rusijos tikslus ir veikimo būdus. Nors karo Ukrainoje kontekste Rusijos melagienų ir propagandinių žinučių žymiai padaugėjo, jos darosi vis įžūlesnės ir mažiau tikroviškos, tačiau visuomenė įvertino, kad už Rusijos skleidžiamų propagandinių žinučių slypi tikslas paveikti žmonių nuostatas, įtikinti savo skleidžiamos dezinformacijos tiesa, o to nepavykus padaryti yra griebiamasi smurto ir prievartos. Stiprėja visuomenės kritinis mąstymas, gebėjimas atskirti tiesą nuo melo.

Valstybės saugumo ir gynybos valstybės veiklos sričiai finansuoti 2023 m. iš valstybės biudžeto skirta 2 mlrd. eurų (Krašto apsaugos ministerijos asignavimai). Viešojo saugumo valstybės veiklos sričiai finansuoti 2023 m. iš valstybės biudžeto skirta 757 mln. eurų (Vidaus reikalų ministerijos asignavimai). Iš jų 71 mln. eurų skirta pažangos lėšų ES išorės sienos kontrolės veiksmingumo padidinimo ir neteisėtos migracijos prevencijos ir kontrolės sustiprinimo (47 mln. eurų), efektyvaus krizių nacionalinio saugumo srityje ir ekstremaliųjų situacijų valdymo bei jų prevencijos užtikrinimo (23 mln. eurų), sunkaus nusikalstamumo ir terorizmo grėsmių mažinimo (973 tūkst. eurų) pažangos

uždaviniams įgyvendinti. Prie saugios ir stiprios Lietuvos prioriteto įgyvendinimo taip pat prisideda Energetikos ministerija, Susisiekimo ministerija, Vyriausybės kanceliarija, įgyvendindamos priemonės iš savo asignavimų. Bendrai valdžios sektoriaus išlaidos gynybai didėja: 2021 m. siekė 1 mlrd. eurų (1,8 proc. nuo BVP), 2022 m. – 1,4 mlrd. eurų (2,1 proc. nuo BVP), Finansų ministerijos skaičiavimais 2023 m. sudarė 2 mlrd. eurų (2,8 proc. nuo BVP). Didėja ir valdžios sektoriaus išlaidos viešajai tvarkai ir visuomenės apsaugai: 2021 m. siekė 720 mln. eurų (1,3 proc. nuo BVP), 2022 m. – 828 mln. eurų (1,2 proc. nuo BVP), Finansų ministerijos skaičiavimais, 2023 m. sudarė 964 mln. eurų (1,3 proc. nuo BVP).

XII. STIPRĖJANTI LIETUVOS ĮTAKA

Rusijos karo Europoje ir globalaus nestabilumo, kuriame gyvename, akivaizdoje pagrindinė užsienio politikos kryptis – Lietuvos gyvybinių interesų užtikrinimas mobilizuojant tarptautinę paramą Ukrainos pergalei prieš Rusiją ir išsaugant taisyklėmis grįstą pasaulio tvarką, kuri yra Lietuvos nepriklausomybės, suvereniteto ir saugumo pamatas. Todėl Vyriausybė deda visas pastangas stiprinant transatlantinę partnerystę, ES geopolitinį subjektiškumą ir ekonominę nepriklausomybę, telkiant ir remiant globalias pastangas vienyti pasaulio demokratijas siekiant apginti šalių suverenitetą ir teritorinį vientisumą, didinti jų atsparumą autoritarinių šalių hibridinei agresijai, išsaugoti teisės ir tarptautinių susitarimų viršenybę tarptautiniuose santykiuose, įskaitant per tarptautinio teisingumo ir žalos atlyginimo Ukrainai užtikrinimą, kuriant ir plėtojant saugumo, stabilumo erdvę ir patikimų partnerystės tinklą pasaulyje. Pagrindinės šalies pastangos sutelktos visapusiškai padėti nuo Rusijos agresijos besiginančiai Ukrainai ir mobilizuoti, stiprinti bei spartinti tarptautinės bendruomenės pastangas šiam tikslui.

Lietuva išlieka viena pirmaujančių valstybių pagal dvišalę paramą Ukrainai. Nuo plataus masto Rusijos invazijos pradžios Lietuva suteikė dvišalės paramos Ukrainai už daugiau nei 1,15 mlrd. eurų (daugiau nei pusę šios paramos sudaro karinė parama). Tai sudaro apie 1,5 proc. šalies BVP. Pagal šį įvertį, Kylio instituto skaičiavimais, Lietuva patenka tarp trijų pirmaujančių valstybių pasaulyje ([Ukraine Support Tracker | Kiel Institute \(ifw-kiel.de\)](https://www.kielinstitute.org/ukraine-support-tracker)).

Lietuva sėkmingai suorganizavo Vilniaus NATO viršūnių susitikimą, kuriame priimti Lietuvos saugumo stiprinimui svarbūs sprendimai. Patvirtinti naujos kartos NATO regioniniai gynybos planai, žymintys esminį lūžį NATO gynybos planavimo srityje, kai realiai įtvirtintas pasiryžimas ginti kiekvieną Aljanso teritorijos centimetrą nuo pat pirmų agresijos akimirkų. Konsoliduota ir įtvirtinta Aljanso ir šalių partnerių politinė ir praktinė parama Ukrainai, taip pat patvirtinta, kad Ukraina taps NATO nare – atsisakyta Ukrainai taikyti narystės veiksmų planą, taip sutrumpinant būsimą Ukrainos kelią į NATO. Per NATO viršūnių susitikimą buvo sėkmingai surengtas NATO Viešasis forumas, kuris tapo svarbia aukščiausių NATO ir valstybių narių pareigūnų bei tarptautinių politinės minties centrų diskusijų platforma ir pritraukė apie trečdalį į šį susitikimą atvykusių valstybių lyderių.

2023 m. priimtas istorinis sprendimas dėl vokiečių brigados pakėlė Lietuvos ir Vokietijos strateginę partnerystę į naują lygį. Vokietijos ir Lietuvos ministrai pasirašė susitarimą, kuriuo įtvirtintas vokiečių brigados dislokavimo Lietuvoje planas. Vokietijos brigados kariai į Lietuvą atvyks palaipsniui – Vokietijos 45-osios mechanizuotos brigados „Lietuva“ štabo pirminė valdymo grupė (21 karys) atvyko 2024 m. balandžio 8 d. Jie įsikurs Vilniuje ir toliau planuos bei derins brigados perkėlimo į Lietuvą logistiką, o iki 2024 m. pabaigos pirmasis štabo elementas išaugs iki 150 karių. Iš viso į Lietuvą

bus perkelta apie 4 800 Vokietijos karių ir 200 civilių. Brigados dislokavimas turėtų būti baigtas ir visiškai operacinis pajėgumas pasiektas 2027 m. Rengiamos Lietuvos santykių su Vokietija strateginės gairės, kuriomis siekiama ilguoju laikotarpiu stiprinti ir plėtoti Lietuvos ir Vokietijos strateginę partnerystę.

Didinama dvišalė parama Ukrainos atstatymo projektams. 2023 m. Ukrainos atstatymo projektams iš valstybės biudžeto per Vystomojo bendradarbiavimo ir humanitarinės pagalbos fondą pervesta 23 mln. eurų (2022 m. – 1 mln. eurų). Iš jų 10,420 mln. eurų jau panaudota. Į fondą pritraukti tarptautiniai donoriai – Taivanas, Andora. Atsižvelgdama į Lietuvos patirtį įgyvendinant Ukrainos atstatymo projektus, ES pasirinko Centrinę projektų valdymo agentūrą slėptuvių prie mokyklų Ukrainoje įrengimo programai įgyvendinti (programos biudžetas – 15 mln. eurų, Lietuva iš fondo šiai iniciatyvai skirs 0,5 mln. eurų).

Jau baigti 4 Ukrainos atstatymo projektai, dar 6 įgyvendinami. Daugiausia dėmesio skiriama mokykloms ir darželiams atnaujinti, rengiamas adaptyvus techninis mokyklos projektas, kuris ateityje padės taupyti lėšas statant naujas mokyklas Ukrainoje. 2024 m. balandį Lietuva pradėjo specialią sužeistų Ukrainos karių medicininės ir psichosocialinės reabilitacijos bei reintegracijos programą, per kurią bus prisidėta prie trijų reabilitacijos centrų Lvivo, Dnipro ir Žitomiro srityse infrastruktūros kūrimo ir paslaugų vystymo. Šiai programai Lietuva skirs iki 15 mln. eurų, prie jos kviečiami prisidėti ir kiti tarptautiniai donoriai.

Tarptautinės paramos Ukrainai telkimas. 2023 m. Lietuva ir toliau visais įmanomais lygmenimis ir veiksmais siekė stiprinti ir spartinti tarptautinės bendruomenės paramą Ukrainai. Lietuva aktyviai ragino ES teikti Ukrainai pakankamą ilgalaikę karinę paramą: per Europos taikos priemonę 2023 m. padidintos bendrosios priemonės finansinės lėšos iki beveik 12 mlrd. eurų, padidintos sumos letalinei (nuo 16 mln. eurų iki 200 mln. eurų) ir neletalinei (nuo 45 mln. eurų iki 55 mln. eurų) paramai; siekiant patvirtinti 8-ąjį ir kitus paramos paketus; sukurti atskirą Ukrainos paramos fondą (sprendimas dėl Ukrainos beveik 50 mlrd. eurų priemonės, iš kurios 2024–2027 m. būtų finansuojami Ukrainos trumpojo laikotarpio finansiniai ir ekonominio atsigavimo poreikiai bei vidutinio laikotarpio rekonstrukcija ir modernizacija sukūrimo, priimtas 2024 m. vasarį neeiliniame Europos Vadovų Tarybos (EVT) susitikime); tęsti ES karinę pagalbos misiją Ukrainai remti (EUMAM Ukraine); stiprinti ES ir Ukrainos gynybos pramonės bendradarbiavimą ir suderinamumą bei kitose srityse.

Pradedamos derybos su Ukraina ir Moldova dėl jų narystės ES. Lietuvai dedant visas įmanomas pastangas Ukrainos ir Moldovos integracijai į ES spartinti, 2023 m. pab. priimtas EVT sprendimas pradėti derybas dėl narystės su Ukraina ir Moldova. Lietuva ir toliau sieks, kad faktinis derybų su Ukraina ir Moldova procesas prasidėtų neatidėliojant, teiks visą reikalingą ekspertinę ir politinę paramą šioms šalims, kad pačios derybos vyktų sklandžiai, o Ukraina ir Moldova per trumpiausią įmanomą laiką taptų visateisėmis ES narėmis.

Lietuva išlaiko lyderystę plečiant ir stiprinant ES sankcijas Rusijai, inicijavome regioninio sankcijų paketo vieningo įgyvendinimo mechanizmą. ES lygiu priimta 13 sankcijų paketų, kurių didelė dalis paremta Lietuvos institucijų atliktomis analizėmis, surinktais įrodymais, argumentavimu Europos Komisijai. Per 2023 m. Lietuva pasiūlė sankcionuoti 76 asmenis ir 63 įmones, iš jų sankcionuota 38 asmenys ir 41 įmonė (iš viso 2023 m. ES priimtas sprendimas sankcionuoti 219 asmenų ir 153 įmones). Taip pat Lietuva teikė siūlymus ir toliau siekė, kad būtų suvienodintos sankcijos Rusijai ir

Baltarusijai (be išimčių baltarusiškos kilmės trąšų eksportui), kad ES stiprintų sankcijas Iranui ir kitoms šalims, kurios tiekia ginklus Rusijai.

Siekdamos kaip įmanoma sumažinti sankcijų apėjimo galimybes, Lietuva, Estija, Latvija, Suomija ir Lenkija bendradarbiavo vienodų muitinės patikros procedūrų nustatymo klausimais, derino leidimų atitinkamose srityse išdavimo taisykles, užtikrino reguliarių keitimasi informacija ir gerą patirtimi. 2023 m. gruodį Lietuvos, Latvijos ir Estijos ministrai pirmininkai pasirašė bendrą deklaraciją dėl vieningo regioninio ES sankcijų įgyvendinimo.

Nuosekliai siekiama užtikrinti tarptautinį teisingumą Ukrainai ir priversti Rusiją atlyginti padarytą materialinę žalą. Lietuva pirmoji kreipėsi į Tarptautinį baudžiamąjį teismą dėl Rusijos ir Baltarusijos karo nusikaltimų ir nusikaltimų žmoniškumui – prie šios iniciatyvos prisijungė dar 41 valstybė. 2023 m. kovą Lietuvos inicijuotoje byloje šis teismas išdavė pirmuosius arešto orderius – Vladimirui Putinui ir Rusijos vaikų teisių kontrolierei Marijai Lvovai-Belovai. Toliau siekiame, kad byla būtų išplėsta, o už talkininkavimą vykdant Ukrainos vaikų priverstinę deportaciją tarptautinės baudžiamosios atsakomybės sulauktų ir nusikalstamas Lukašenkos režimas.

Lietuva kartu su Latvija, Estija ir Slovakija buvo tarp pirmųjų valstybių, pradėjusių kelti Rusijos įšaldyto ir imobilizuoto turto panaudojimo Ukrainai atstatyti klausimą. 2023 m. ES sutarė, kad finansinių įstaigų gaunamas pelnas iš įšaldyto Rusijos centrinio banko turto bus nukreipiamas Ukrainos poreikiams. Toliau ieškoma teisinio mechanizmo, kad visos įšaldytos lėšos galėtų būti perduotos Ukrainos reikmėms. Nacionaliniu lygiu priimti Vystomojo bendradarbiavimo ir humanitarinės pagalbos įstatymo pakeitimai, kuriais įteisinta, kad lėšos, gautos iš sumokėtų baudų, paskirtų už tarptautinių sankcijų ir Lietuvos Respublikos įstatymais nustatytų ribojamųjų priemonių pažeidimus, taip pat paskyrus turto konfiskavimą, patenka į fondą ir yra naudojamos dvišalei paramai vystyti siekiant atstatyti ir atkurti Ukrainą.

Nuosekliai plečiamas Lietuvos diplomatinis atstovybių žemėlapis. 2023 m. įsteigta ambasada Šveicarijoje, Lietuvos generalinis konsulas Miunchene ir ambasados Kroatijos Respublikoje skyrius Šiaurės Makedonijos sostinėje Skopjėje, oficialiai atidaryta Lietuvos ambasada Singapūre. Lietuvoje atidarytos Kanados, Indijos, Nigerijos ambasados, Australijos prekybos biuras AUSTRADE. 2024 m. Lietuvoje ambasadą atidarys Pietų Korėja.

Vyriausybės sprendimai dėl strateginių rinkų diversifikavimo ir ekonominių santykių su Indijos ir Ramiojo vandenyno regiono šalimis stiprinimo jau duoda rezultatų. Vyriausybė, siekdama įsitvirtinti Indijos ir Ramiojo vandenynų regione, patvirtino šio regiono strategines gaires ir konkrečių veiksmų planą, kuriais nustatomos įsitraukimo šiame regione kryptys, užtikrinsiančios ilgalaikę santykių su šiomis valstybėmis plėtrą ir atversiančios naujas rinkas Lietuvos verslui. Lietuvos banko duomenimis, 2023 m. Lietuvos paslaugų eksportas į Indijos ir Ramiojo vandenyno regiono šalių (Australijos, Japonijos, Indijos, Pietų Korėjos, Singapūro, Indonezijos, Taivano, Vietnamo, Malaizijos, Tailando) rinkas augo 36 proc. (nuo 167 mln. eurų 2022 m. iki 228 mln. eurų 2023 m.). Paslaugų eksportas į autoritarines Kiniją, Baltarusiją ir Rusiją toliau mažėja – 2023 m. sumažėjo 21 proc., palyginti su 2022 m. (nuo 851 mln. eurų iki 667 mln. mln.), ir sudarė 3,3 proc. viso paslaugų eksporto (2022 m. – 5 proc.).

Pradėtas pasirengimas Lietuvos pirmininkavimui ES Tarybai 2027 m. pirmąjį pusmetį. 2023 m. daugiausiai dėmesio skirta žmoniškųjų ir finansinių išteklių poreikiui nustatyti ir suplanuoti, Lietuvos

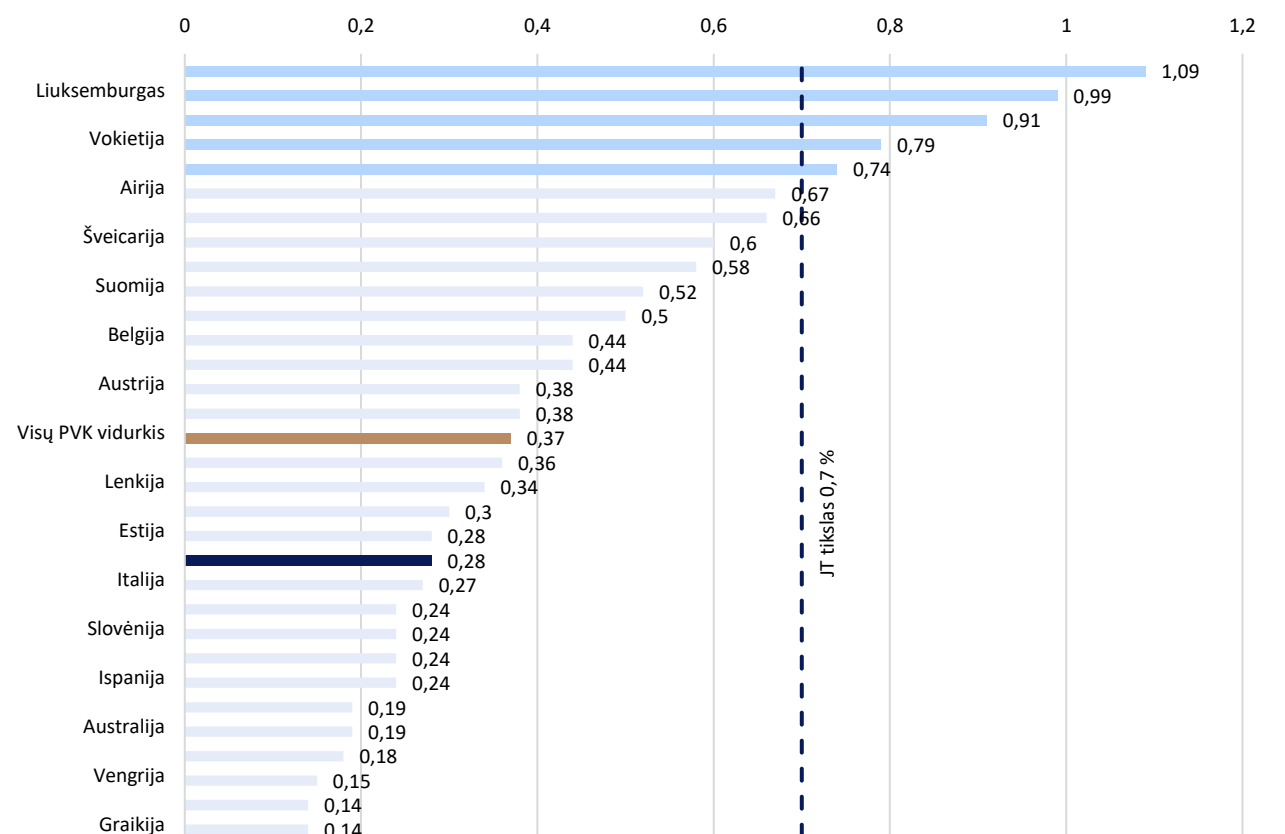
nuolatinės atstovybės ES pasirengimo darbams suplanuoti. Suformuotas pasirengimo pirmininkauti ES Tarybai koordinatorių tinklas, jungiantis 42 valstybės institucijas.

Toliau nuosekliai stiprinamas diasporos politikos įgyvendinimas ir ryšiai su diaspora. 2023 m. vykdytos veiklos ryšių su diaspora stiprinimo srityje apėmė 50 šalių (2022 m. – 48 šalis). Lietuvos diplomatinės atstovybės ir konsulinės įstaigos 43 šalyse įgyvendino 131 projektą diasporos ryšiams su Lietuva stiprinti. Užsienio reikalų ministerijoje įsteigtas informacijos planuojantiems sugrįžti į Lietuvą centras „Grįžtu LT“. Užsienio reikalų ministerijos užsakytos Lietuvos diasporos apklausos duomenimis, Lietuvos diasporos atstovai 2023 m. didžiausią valdžios dėmesį jautė šiose srityse: informavimas apie grįžimo į Lietuvą galimybes – 38 proc. (2022 m. – 32 proc.), lituanistinis švietimas – 37 proc. (2022 m. – 34 proc.), bendruomeniškumo skatinimas ir Lietuvos diasporos organizacijų stiprinimas – 35 proc. (2022 m. – 32 proc.), konsulinių paslaugų kokybės gerinimas – 26 proc. (2022 m. – 17 proc.).

Srities rodiklių būklė

Lietuva antrus metus iš eilės išlaiko aukštą oficialios paramos vystymuisi lygį. Lietuva 2022 m. oficialiai paramai vystymuisi skyrusi 0,36 proc. bendrųjų nacionalinių pajamų pasiekė ir viršijo 2030 m. nustatytą tikslą (0,33 proc.). Preliminariais EBPO duomenimis, 2023 m. oficiali parama vystymuisi siekė 178 mln. eurų (0,28 proc. bendrųjų nacionalinių pajamų). Iš jų – 93 mln. eurų skirta dvišalei paramai, 85 mln. eurų – daugiašalei. 2023 m. didžiausią (beveik trečdalį) oficialios paramos vystymuisi dalį sudarė humanitarinė ir finansinė parama Ukrainai (52 mln. eurų). 2023 m. apskaičiuota oficialios paramos vystymuisi dalis, palyginti su 2022 m. parama, sumažėjo 0,8 proc. punkto, nes į statistinę oficialiosios paramos vystymuisi ataskaitą tinkamos įtraukti buvo tik per pirmus dvylika mėnesių buvimo šalyje pabėgėliams skirtos išlaidos. Tačiau reali Lietuvos parama nuo karo Ukrainoje pabėgusiems žmonėms nemažėja, o parama vystymuisi yra gerokai didesnė nei rodikliai, atspindimi pagal EBPO metodiką.

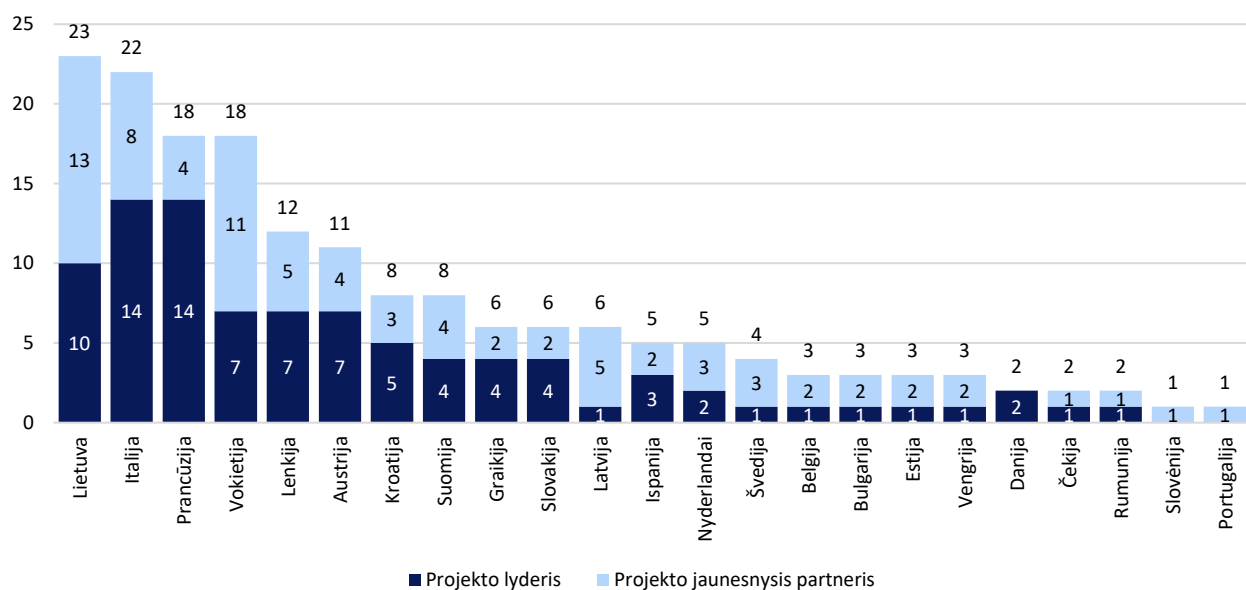
Bendra EBPO Paramos vystymuisi komiteto (PVK) šalių narių parama 2023 m. sudarė 0,37 proc. bendrųjų nacionalinių pajamų (išliko tokia pati kaip 2022 m.), tačiau pasiekė didžiausias istorijoje paramos teikimo apimtis – 223,7 mlrd. JAV dolerių.

32 paveikslas. EBPO paramos vystymuisi komiteto narių oficiali parama vystymuisi 2023 m.
Duomenų šaltinis – EBPO

2022 m. Vyriausybės iniciatyva įsteigtas Vystomojo bendradarbiavimo ir humanitarinės pagalbos fondas tiesiogiai prisidėjo ir prisideda prie paramos, ypač skirtos Ukrainai atsigauti ir atstatyti, telkimo.

Lietuvos viešojo sektoriaus ekspertinės žinios ir sukaupta reformų įgyvendinimo patirtis sėkmingai eksportuojama į kitas valstybes. Europos Komisijos 2023 m. ES Dvynių programos ir TAIEX (angl. *Technical assistance and information exchange instrument*) ataskaitos duomenimis, Lietuva, 2023 m. dalyvavusi net 23 ES Dvynių projektuose, tapo šios programos lydere, aplenkdamą Italiją, Prancūziją, Vokietiją. Lietuva, dalydamasi savo ekspertinėmis žiniomis ir patirtimis gero valdymo, aplinkosaugos, žaliosios energetikos, sveikatos, vartotojų apsaugos, muitų, kovos su korupcija ir daugelyje kitų sričių, stiprina eurointegracijos ir demokratinių reformų kelią pasirinkusių valstybių viešojo sektoriaus gebėjimus, svariai prisideda prie reformų pažangos ir teisės viršenybės principo įgyvendinimo šalyse partnerėse. Lietuvos viešojo sektoriaus parama šalims partnerėms itin svarbi joms siekiant narystės ES, perimant bei taikant geriausias praktikas ir standartus. Kartu didinamas ir Lietuvos užsienio politikos svoris Europoje.

33 paveikslas. ES valstybių narių dalyvavimas ES Dvynių projektuose 2023 m.
Duomenų šaltinis – Europos Komisijos 2023 m. ES Dvynių programos ir TAIEX ataskaita

2023 m. Lietuva ES Dvynių projektus įgyvendino Azerbaidžane, Izraelyje, Jordanijoje, Moldovoje, Palestinoje, Ruandoje, Sakartvele, Tunise, Šiaurės Makedonijoje, Serbijoje. Nuo 2004 m. Lietuvos institucijos vienos arba konsorciuose su partneriais yra laimėjusios 140 ES Dvynių projektų, kurių bendra vertė – 130 mln. eurų.

Užsienio politikos valstybės veiklos sričiai finansuoti 2023 m. iš valstybės biudžeto skirta 158,9 mln. eurų. Iš jų 24,1 mln. eurų pažangos lėšų skirta veikloms vystomajam bendradarbiavimui, didinančiam Lietuvos minkštąją galią (23 mln. eurų), ir šalies diplomatinio atstovavimo tinklui stiprinti (1,1 mln. eurų): įsteigta Lietuvos Respublikos ambasada Berne (Šveicarija) ir Lietuvos Respublikos generalinis konsulas Miunchene (Vokietija).

NACIONALINIO SAUGUMO BŪKLĖS IR PLĖTROS ATASKAITA

2023

1. RIZIKOS VEIKSNIAI, PAVOJAI IR GRĖSMĖS NACIONALINIAM SAUGUMUI

1.1. Augantis Rusijos Federacijos valdžios autoritarizmas ir agresyvumas siekiant imperialistinių ambicijų įgyvendinimo karinėmis ir hibridinėmis priemonėmis	KAM, VSD, URM
---	------------------

Daugiau kaip dvejus metus Rusijos Federacijos vykdomas plataus masto karas prieš Ukrainą kelia tiesioginę grėsmę Lietuvai. Rusijos pasirinkta strategija – išsekimo karas, tikintis augančio Vakarų visuomenių ir vyriausybių nuovargio bei silpnėjančios Ukrainos valios priešintis – didina grėsmę Rusijos kaimynystėje esančioms šalims. Artimiausias Rusijos tikslas – keturių aneksuotų Ukrainos sričių (Luhansko, Donecko, Chersono ir Zaporizės) teritorijų užėmimas iki jų administracinių ribų. Ilgalais tikslas – maksimalus Ukrainos valstybingumo silpninimas, jos neutralaus statuso ir karinio potencialo sunaikinimas.

2023 m. Rusijos galimybės vykdyti prieš Lietuvos valstybingumą nukreiptą veiklą sumažėjo: netrukus po Rusijos karinės invazijos Ukrainoje pradžios Lietuva atsisakė šalies agresorės energetikos išteklių, neliko didelės dalies verslo ryšių, reikšmingai sumažėjo diplomato statusą Lietuvoje turinčių Rusijos pareigūnų. Vis dėlto sustiprėjo Rusijos žvalgybos tarnybos bandymai rinkti informaciją vykdant kibernetinę žvalgybą ar žvalgybą techninėmis priemonėmis iš Rusijos teritorijos. Pastebėta aktyvi Rusijos laivų neva mokslinių tyrimų veikla šalia telekomunikacijų kabelių ir dujotiekių Baltijos ir Šiaurės jūrose, taip pat Rusijos ir Kinijos galimas bendradarbiavimas pažeidžiant Estijos ir Suomijos bei Estijos ir Švedijos telekomunikacijų kabelius, taip pat Estijos ir Suomijos dujotiekį Baltijos jūroje.

Naudodama propagandinę kovos su Vakarų kolonializmu naratyvą, 2024 m. Rusija tęs karinę agresiją prieš Ukrainą ir išliks didžiausia tiesiogine grėsme taikai bei stabilumui Euroatlantinėje erdvėje. Nors artimiausius kelerius metus Rusijai trūks resursų didžiai daliai savo planų įgyvendinti, jos karinis potencialas Baltijos jūros regione augs ir bus naudojamas įtampai kelti. Tikėtina, kad Rusija, vykdydama dezinformacijos kampanijas prieš Lietuvą, bandys daryti įtaką Lietuvoje 2024 m. vyksiantiems rinkimams (Prezidento, Europos Parlamento, Seimo).

Kol nepasitenkinimas režimo politika Rusijoje išlieka pasyvus (vengiama mobilizacijos, skundžiamasi dėl blogo aprūpinimo ir netvarkos kariuomenėje), o jėgos institucijos išlieka lojalios režimui ir jo politikai, labai tikėtina, kad Rusija ir ateityje bandys šantažuoti Vakarų savo siekiu eskaluoti konfliktus. Tai turės neigiamos įtakos Lietuvos ir kitų kaimyninių šalių nacionaliniam saugumui.

1.2. Autoritarinio Baltarusijos Respublikos politinio režimo priešiškus ir vykdomos provokacijos	KAM, VSD, URM
--	------------------

Baltarusija yra svarbiausia Kremliaus sąjungininkė, kuri toliau vykdo priešišką užsienio politiką Lietuvoje, grįsdama Rusijos ginkluotojų pajėgų dislokavimą Baltarusijoje tariamu bendrų interesų gynimu. Pastarasis Baltarusijos sprendimas susijęs su Rusijos operaciniais poreikiais Ukrainoje, o „Wagner“ samdinių dislokavimas – su Rusijos vidaus situacijos stabilizacija. Nors tai dar labiau didina tarptautinę politinę ir ekonominę Baltarusijos izoliaciją, Kremliaus teikiama finansinė ir ekonominė parama padeda suvaldyti ir mažinti tarptautinių sankcijų poveikį Baltarusijai. Tai daroma vystant Sąjunginę valstybę – 2024 m. sausio 29 d. A. Lukašenka ir V. Putinas pasirašė naujus Sąjunginės valstybės bendradarbiavimo dokumentus, skirtus 2024–2026 metams.

Baltarusijoje daugėja represijų ne tik prieš baltarusius, bet ir lietuvių tautinės mažumos atstovus, uždarytos lietuviškos mokyklos. Po 2020 m. Baltarusijos prezidento rinkimų į Lietuvą, siekdami išvengti arešto, įkalinimo ar kitokio teisinio persekiojimo, atvyko keliasdešimt tūkstančių Baltarusijos piliečių. Didėjanti baltarusių opozicijos aktyvistų, nevyriausybinių organizacijų (NVO) atstovų bei perkeltų įmonių darbuotojų bendruomenė Lietuvoje lemia ir didesnį Baltarusijos žvalgybos tarnybų aktyvumą. Lietuvoje gyvenantys baltarusiai savo per socialinius tinklus sulaukia KGB siūlymų šnipinėti Baltarusijos naudai, rinkti bei teikti informaciją apie Lietuvoje įsikūrusią baltarusių diasporą, demokratinę opoziciją ir su ja susijusias organizacijas. Į Baltarusiją vykstantys Lietuvos piliečiai yra apklausiami pasienio punktuose bei verčiami bendradarbiauti, pasitelkiant šantažą ir psichologinį spaudimą.

A. Lukašenkos režimas toliau naudoja neteisėtus migrantus, siekdamas destabilizuoti padėtį kaimyninėse šalyse. Labai tikėtina, kad artimoje ateityje Baltarusijos režimas bus suinteresuotas nelegalia migracija spausti Lietuvą, Latviją ir Lenkiją. Paskutinės tendencijos rodo, kad į Europos Sąjungą nelegaliai patekti ketinantys migrantai gali atvykti į Baltarusiją per Rusijos teritoriją – tai patvirtino ir Suomijos atvejais. Akivaizdu, kad Minsko agresyvumas kaimynų Vakaruose atžvilgiu atitinka Kremliaus interesus.

1.3. Kinijos Liaudies Respublikos ambicijos perkurti tarptautinę tvarką ir vis agresyvesnis to siekimas	KAM, VSD, URM
---	---------------

Kinijos užsienio politika tampa vis drąsesnė ir agresyvesnė. Siekdamas reformuoti esamą taisyklėmis grįstą tarptautinę tvarką, Pekinas pozicionuoja save kaip nešališką tarptautinių krizių ir konfliktų arbitrą ir sprendėją, pavyzdžiui, Rusijos kare prieš Ukrainą ar Vidurio Rytų konfliktuose. Mažėjant Kinijos prekybos apimtims su JAV ir ES, jos pasirinkimų taip reikšmingai neberiboja ekonominė priklausomybė nuo Vakarų. Atitinkamai Pekinas ir Maskva sieks diskredituoti JAV ir NATO vaidmenį, skleis Europos strateginės autonomijos idėją, tokiu būdu darydamos žalą ir Lietuvos nacionalinio saugumo interesams.

Nors Kinija oficialiai toliau laikosi neutralios pozicijos Rusijos kare prieš Ukrainą, ji padeda Rusijai silpninti sankcijų poveikį: užtikrina prieigą prie technologijų, padeda įsigyti reikalingą ginkluotę bei sudaro galimybę dalyvauti Kinijos organizuojamuose tarptautiniuose renginiuose, tokiu būdu mažindama Rusijos tarptautinę izoliaciją. Tikėtina, kad artimoje ir vidutinėje perspektyvoje šalių politiniai, ekonominiai ir energetiniai ryšiai plės, o bendradarbiavimo iniciatyvos technologijų vystymo, saugumo ir gynybos srityse bus toliau plėtojamos.

Kinijos nacionalinis liaudies kongresas priėmė Užsienio reikalų įstatymą, kuriame įtvirtintos pagrindinės Kinijos užsienio politikos gairės. Naujasis įstatymas sudaro teisinę prielaidą kurti visą Kinijos visuomenę apimantį užsienio politikos įgyvendinimo mechanizmą, pasitelkti kinų diasporą ir kitus su Kinija susijusius subjektus Kinijos interesams užsienyje ginti bei įtvirtina siekį prisijungti Taivaną. Labai tikėtina, kad pasikeitus Taivano valdžiai Kinija toliau didins spaudimą šiai salai bei sieks didesnės jos tarptautinės izoliacijos.

Minėtu teisės aktu taip pat sukurti pagrindai Kinijos žvalgybos, kontržvalgybos ir kitiems su šios šalies saugumo ir gynybos politika susijusiems įstatymams įgyvendinti. Pastaraisiais metais pagrindiniu Kinijos žvalgybos tarnybų prioritetu tapo Lietuvos vidaus aktualijos, politinės takoskyros ir Lietuvos užsienio politikos kryptys. Labai tikėtina, kad artimiausioje perspektyvoje Kinijos žvalgyba sieks rinkti

informaciją ir apie Lietuvos Respublikos Prezidento, Seimo ir Europos Parlamento rinkimus, toliau stiprės priešiškas JAV ir NATO, ypač šalims, norinčioms stiprinti santykius su Taivanu.

1.4. Masinio naikinimo ginklų neplatinimo ir kontrolės susitarimams kylantys pavojai bei konvencinių ginklų kontrolės architektūros krizė	KAM, URM
---	----------

2023 m. ginklų kontrolės, nusiginklavimo ir neplatinimo architektūra toliau buvo neigiamai paveikta destruktivaus priešiško valstybių elgesio ir sprendimų priėmimo blokavimo. Rusija, remiama Irano, Kinijos, Šiaurės Korėjos bei Baltarusijos, grovė ilgus metus kurtą Europos ir pasaulio saugumo sistemą ir taisykles. Dėl to nukentėjo daugybė ginklų kontrolės, neplatinimo ir nusiginklavimo formatų ir susitarimų: Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacija (ESBO), Branduolinių ginklų neplatinimo sutartis (angl. *Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons*, NPT), Biologinių ginklų konvencija (angl. *Biological Weapons Convention*, BWC), Cheminių ginklų konvencija (angl. *Chemical Weapons Convention*, CWC) ir jų sukurti mechanizmai. Mažėjantis ginkluotės kontrolės architektūros efektyvumas netiesiogiai, tačiau neigiamai veikia Lietuvos nacionalinį saugumą.

Rusija sustabdė savo dalyvavimą vienintelėje tebegaliojusioje JAV ir Rusijos branduolinę ginkluotę ribojančioje „New START“ sutartyje, oficialiai pasitraukė iš Įprastinės ginkluotės Europoje sutarties (angl. *Treaty of Conventional Forces in Europe*, CFE) ir atšaukė Visapusiško branduolinių bandymų uždraudimo sutarties (angl. *Comprehensive Test Ban Treaty*, CTBT) ratifikavimą. Be to, Baltarusija paskelbė apie Rusijos branduolinio ginklo pristatymą į jos teritoriją pagal Rusijos ir Baltarusijos pasiektą susitarimą dėl branduolinio ginklo dislokavimo. Šiaurės Korėja toliau plėtojo savo nelegalią branduolinę ir raketų programą bei pradėjo technologinį bendradarbiavimą su Rusija. Iranas negrįžo prie Bendro visapusiško veiksmų plano (angl. *Joint Comprehensive Plan of Action*, JCPOA) įgyvendinimo. Kinija ir toliau atsisakė dalyvauti ginklų kontrolės ir neplatinimo dialoge, sparčiai plėtė savo branduolinio ginklo arsenalą.

2023 m. didelį susirūpinimą kėlė Rusijos kariniai veiksmai, nukreipti prieš Ukrainos branduolinius objektus bei jų saugą užtikrinančią infrastruktūrą. Siekdama padėti apsaugoti Ukrainos branduolinės energetikos objektus nuo Rusijos karinių veiksmų, Lietuva palaikė bendraminčių šalių ir tarptautinių organizacijų pastangas. Pastebima, kad visi Ukrainos branduoliniai objektai nuo Lietuvos yra nutolę pakankamai dideliu atstumu, todėl net ir didesnio incidento ar branduolinės avarijos atveju radiologinis poveikis Lietuvos gyventojams nebūtų reikšmingas.

1.5. Euroatlantinės bendrijos vienybės skaldymas pasinaudojant Vakarų valstybių grėsmių vertinimo skirtumais ar ne visada sutampančiais interesais	KAM, VSD, URM
--	---------------

2023 m. Rusijos karinis, politinis, energetinis, diplomatinis spaudimas euroatlantinei bendrijai ir jos partneriams toliau sistemingai didėjo. NATO plėtrą Baltijos jūros regione Rusija mato kaip rizikingą jėgų pusiausvyros pokytį, todėl labai neigiamai vertina Suomijos ir Švedijos narystę Aljanse. Maskva siekė apriboti NATO efektyvumą ir apsunkinti bendrų sprendimų priėmimą. Be to, Rusija stiprina savo aljansus su kitomis autokratinėmis valstybėmis: augo Rusijos ir Kinijos partnerystė, stiprėjo Rusijos ir Baltarusijos karinė integracija bei Rusijos karinis bendradarbiavimas su Iranu ir Šiaurės Korėja, šioms šalims Rusijai tiekiant ginkluotę kare prieš Ukrainą.

Nepaisant minėtų Rusijos veiksmų, Vakarai išsaugojo ir sustiprino vienybę bei solidarumą. 2023 m. liepos 11–12 d. Vilniuje vykusio NATO viršūnių susitikimo sprendimais toliau stiprinta kolektyvinė gynyba ir atgrasymas bei pakartota, kad Rusija yra tiesioginė ir didžiausia grėsmė Aljansui. Dėmesys skirtas Aljanso partnerystės stiprinimui su bendramintėmis Indijos ir Ramiojo vandenynų šalimis (Australija, Japonija, Naujoji Zelandija, Pietų Korėja), ypač kibernetinio saugumo, technologijų ir kovos su hibridinėmis grėsmėmis srityse. Plati demokratinių šalių koalicija – Ukrainos gynybos kontaktinė (Ramšteino) grupė – suteikė ir iki šiol teikia bei stiprina karinę bei finansinę paramą Ukrainai.

Tikėtina, kad artimiausioje ateityje Rusija ir toliau sieks paveikti Aljanso vienybę, šalių visuomenes, vidinius politinius šalių sprendimus bei jų rinkiminius procesus. Artėjant 2024 m. lapkritį JAV vyksiantiems prezidento rinkimams, birželį – Europos Parlamento rinkimams ir liepos 9–11 d. vyksiančiam NATO viršūnių susitikimui Vašingtone, būtina užtikrinti, kad Aljansas toliau vieningai remis ir didins paramą Ukrainai, jos euroatlantinei integracijai ir stiprins visuomenių atsparumą dezinformacijai iš Rusijos ir jos autoritarinių sąjungininkių.

1.6. Ekonominė ir energetinė priklausomybė	EIM, EM, SM, VSD, URM, LB
--	---------------------------

Ekonominė priklausomybė

2023 m. priklausomybė nuo rizikingų rinkų sumažėjo ir kėlė mažiau rizikų nei 2022 m. Importas iš Rusijos sumažėjo beveik 88 proc. ir 2023 m. nesudarė nė 1 proc. viso prekių importo (2022 m. sudarė kiek daugiau nei 5 proc.). Lietuviškos kilmės prekių eksportas buvo diversifikuotas į bendramintes valstybes: 2023 m. I–III ketv. lietuviškos kilmės prekių eksportas į ES, EEE, EBPO, NATO šalis sudarė beveik 15,6 mlrd. eurų (arba 86 proc. viso lietuviškos kilmės eksporto). Daugiausia lietuviškos kilmės prekių eksportuota į Lenkiją, Vokietiją, Nyderlandus, Latviją ir JAV.

2023 m. III ketv. pabaigoje Rusijos, Baltarusijos ir Kinijos bendros tiesioginės užsienio investicijos (TUI) Lietuvoje sudarė tik 1,79 proc. dalį visų TUI Lietuvoje (586,53 mln. Eur). Atkreiptinas dėmesys, kad, nors Rusijos ir Baltarusijos TUI mažėjo, per 2023 m. Kinijos TUI padidėjo 1,72 mln. eurų. Daugiausia Kinijos TUI Lietuvoje padidėjo didmeninėje ir mažmeninėje prekyboje bei apdirbamojoje gamyboje.

Pastebima, kad visos Rusijos žvalgybos tarnybos ir toliau aktyviai dalyvauja organizuojant ribojamųjų prekių importą į Rusiją: nuolat ieškoma prekių, kurioms taikomos sankcijos, ir naudojamos šių prekių gabenimo kontrolės spragomis, organizuojamas jų tiekimas per trečiąsias šalis. Labai tikėtina, kad Rusijos žvalgybos tarnybos naudosis Lietuvoje veikiančiomis prekių tiekimo grandinėmis, logistikos infrastruktūra ar iš sankcijų apėjimo schemų pasipelnę norinčiais asmenimis.

Energetinė priklausomybė

2023 m. prie rinkos pokyčių prisitaikiusioms tiek energijos išteklius importuojančioms, tiek juos eksportuojančioms šalims, naftos, gamtinių dujų ir elektros energijos kainos žymiai sumažėjo ir stabilizavosi, o Rusijos galimybės paveikti ES valstybių narių tarptautinę politiką išnaudojant

energijos ir energijos išteklių tiekimą tapo ribotos. ES siekiant toliau riboti iš energijos išteklių importo Rusijos gaunamas pajamas, 2023 m. gruodį į draudžiamų importuoti prekių sąrašą įtrauktos suskystintos naftos dujos. Jų importui nustatytas vienerių metų pereinamasis laikotarpis, todėl visiškai importas draudimas įsigalios nuo 2024 m. gruodžio.

Energetikos srityje didžiausios grėsmės ir rizikos nacionaliniam saugumui susijusios su galimais sunkumais įgyvendinant strategiškai svarbius sinchronizacijos ir Lietuvos ir Lenkijos elektros jungties „Harmony Link“ projektus. Be to, Rusijos korporacija „Rosatom“ ir su ja susijusios kompanijos siekia įgyti prieigą prie Ignalinos atominės elektrinės (IAE) eksploatavimo nutraukimo procesų. Koncernui „Gazprom“ praradus įtaką užsienyje, „Rosatom“ tampa svarbesniu Kremliaus režimo įrankiu, kuris tiesiogiai prisideda prie Rusijos karinės galios bei politinės įtakos stiprinimo. Papildomą įtampą pasaulinėje energetikos rinkoje kelia 2023 m. spalį „Hamas“ grupuotės įvykdytų teroristinių išpuolių išprovokuotas karinis konfliktas Gazos Ruože. Šis konfliktas lemia energijos išteklių, ypač naftos, kainų neapibrėžtumą.

1.7. Baltijos valstybių elektros sistemos sinchronizacija ir prisijungimas prie kontinentinės Europos elektros tinklų sistemos	EM, VSD
--	---------

2023 m. pasirašyti susitarimai, politinės deklaracijos, kuriose įtvirtintas siekis 2025 m. vasarį įgyvendinti Baltijos šalių sinchronizaciją su Kontinentinės Europos tinklais (KET). Rengiantis sinchronizacijai, 2023 m. Lietuvos elektros perdavimo sistemos operatorius sėkmingai atliko Lietuvos elektros energetikos sistemos izoliuoto darbo bandymą, kurio metu Lietuvos elektros sistema pirmą kartą buvo atjungta nuo IPS / UPS sistemos ir veikė savarankiškai. Pažymėtina, kad šiuo metu Lietuvoje yra atlikta apie 40 proc. visų pasirengimo sinchronizacijai darbų. Iki sinchronizacijos proceso pabaigos 2025 m. su Rusija ir Baltarusija turi būti sutarti ir suderinti atsijungimo nuo Baltijos šalių, Rusijos ir Baltarusijos (BRELL) elektros energetikos sistemos procesai. Tikėtina, kad derybos (ypač su Rusija) bus sudėtingos.

Baltijos šalims ruošiantis išankstinei elektros sistemų sinchronizacijai su KET, Rusijai ir toliau itin svarbus išlieka Kaliningrado srities energetikos sektoriaus pasirengimas. Dar prieš pradėdama karą Ukrainoje, Rusija organizavo šios srities aprūpinimą ir ruošė infrastruktūrą dirbti izoliuotu režimu: stiprino galimybes apsirūpinti energijos ištekliais išvengiant tranzito per Lietuvą, vertino elektros sistemos galimybes funkcionuoti autonomiškai. Beveik neabejotina, kad Kremlius tęs Kaliningrado srities energetinio saugumo stiprinimą ir toliau bus nesuinteresuotas sėkmingu išankstinės Baltijos šalių elektros sistemų sinchronizacijos su KET įgyvendinimu.

1.8. Baltarusijos Respublikos institucijų neatsakingas požiūris į branduolinę saugą ir nesaugi Baltarusijos atominė elektrinė	VATESI, RSC, URM, VSD
---	-----------------------

2023 m. Baltarusijos atominė elektrinė (BAE) toliau buvo grėsmė Lietuvos nacionaliniam saugumui, aplinkai, Lietuvos gyventojų sveikatai bei psichoemociinei būklei. 2023 m. balandžio mėnesį Baltarusijos ekstremaliųjų situacijų ministerija išdavė leidimą pradėti BAE antrojo energijos bloko energetinį paleidimą, o po trijų mėnesių BAE antrasis blokas buvo įjungtas į tinklą. 2023 m. lapkritį buvo pradėta BAE antrojo bloko komercinė eksploatacija. Reaguodama į Baltarusijos veiksmus

neatsakingai statant ir eksploatuojant atominę elektrinę Astravo aikštelėje, 2023 m. Lietuva Baltarusijai įteikė 3 notas, reikalaudama stabdyti BAE projektą, kol nebus išspręstos visos ES streso testų bei kitų tarptautinių misijų ir peržiūros procesų metu nustatytos branduolinės saugos problemos.

2023 m. BAE nepasiekus esminės pažangos įgyvendinant šiuolaikinius saugos reikalavimus, pagrindinis Lietuvos keliamas branduolinės saugos klausimas – atominės elektrinės statybos vietos Astrave parinkimas ir Lietuvos gyventojų pasiskirstymo ir tankumo šalia elektrinės esančioje teritorijoje įvertinimas. Šis vertinimas yra labai svarbus Lietuvos avariniam pasirengimui, kadangi įvykus avarijai BAE, net 1/3 Lietuvos gyventojų (iki 100 km atstumu nuo BAE) galėtų patirti radiacijos poveikį. Būtina toliau aktyviai didinti institucijų ir gyventojų parengtį galimai avarijai BAE.

BAE kelia ir hibridines grėsmes Lietuvai bei visam regionui. Nors abiejų BAE blokų veikla buvo dažnai stabdoma dėl įrangos veiklos sutrikimų, apie visus incidentus sužinota iš viešų ir neviešų šaltinių. Baltarusijos valdžios institucijos tikslingai skleidė dezinformaciją, kad BAE eksploatuojama sklandžiai, laikomasi branduolinės saugos reikalavimų, o informacija apie situaciją objekte nėra slepiama. 2023 m. kovo 20–31 d. Branduolinės saugos konvencijos (BSK) peržiūros susitikimo metu Lietuvos ir kitų delegacijų pateiktų klausimų pagrindu Baltarusijai buvo pateiktos rekomendacijos, kaip gerinti branduolinę saugą ir komunikaciją, siekiant informuoti visuomenę ir suinteresuotas šalis apie BAE veiklą ir incidentus.

1.9. Virsmo technologijų (dirbtinio intelekto, didžiųjų duomenų, autonominių, kvantinių ir kitų technologijų) plėtra ir vis dažnesnis jų pritaikymas veiksams prieš kitas valstybes vykdyti	KAM, VSD, URM
---	---------------

NATO Aljanso strateginiai konkurentai stengiasi įgyti technologinį pranašumą esminėse srityse, įskaitant dirbtinio intelekto ir autonomijos karinį panaudojimą. Dėl Rusijai įvestų sankcijų augant technologiniam ir ekonominiam atotrūkiui tarp Vakarų ir Rusijos, pastaroji plėtoja bendradarbiavimą su Kinija. Kinijos siekis iki 2050 m. sukurti „pasaulinio lygio“ kariuomenę remiasi modernizacija ir naujų karinių technologijų diegimu. Vakarų šalys ima riboti mokslinį ir akademinį bendradarbiavimą su Kinija, įveda ribojimus technologijų tiekimui Kinijai (pvz., JAV mikroschemos).

Autoritarinės šalys taip pat gali pasitelkti virsmo technologijas kaip hibridinį instrumentą, pavyzdžiui, dirbtinį intelektą pritaikyti dezinformacijai. Ilgalaikėje perspektyvoje Kinija siekia sukurti sau palankią tarptautinę technologijų aplinką – valstybės kontrole paremtą informacijos ir duomenų valdymą. Vakarų valstybių mokslinis progresas ir jo praktinis pritaikymas tokiose srityse kaip dirbtinis intelektas, didžiųjų duomenų apdorojimas, kvantinė kompiuterija, debesijos sistemos, puslaidininkiai, biotechnologijos, telekomunikacijos, naujos energetikos rūšys, aeronautika itin domina Kiniją. Pastaroji jau dabar vykdo žvalgybos operacijas, siekdama neteisėtai perimti kitų valstybių technologines paslaptis ir patirtį.

1.10. Kibernetinės ir informacinės grėsmės	KAM, VSD, VRM
--	---------------

Kibernetinės grėsmės

2023 m. Rusijos ir Kinijos kibernetiniai pajėgumai ir toliau buvo grėsmė Lietuvos institucijų ir ypatingos svarbos informacinės infrastruktūros, informacinių tinklų ir sistemų saugumui. Atkreipiamas dėmesys, kad Lietuva sulaukė su Rusijos žvalgybos ir saugumo tarnybomis siejamų prorusiškų kibernetinių grupuočių dėmesio NATO viršūnių susitikimo metu Vilniuje. Bandymai kibernetinėmis priemonėmis trikdyti renginį daugiausiai pasireiškė kenkėjiškų laiškų, naudojančių NATO viršūnių susitikimo temą, siuntimu, dezinformacijos skleidimu bei sistemų veiklos trikdymu paskirstytosiomis paslaugų trikdymo (DDoS) atakomis. Vis dėlto 2023 m. sumažėjo kibernetinių-informacinių operacijų grupuotės „Ghostwriter“ veiklos aktyvumas Lietuvos informacinėje erdvėje. Tai siejama su nedideliu vykdymų atakų efektyvumu bei grupuotės dėmesio nukreipimu į Ukrainą. Tikėtina, kad, siekdami gauti nelegalias prieigas prie tikslinių organizacijų, programiškai ir toliau taikys tiek praeityje pasiteisinusius efektyvius atakų būdus (pvz., tiekimo grandinės atakos), tiek ieškos naujų, kibernetinio saugumo sektoriui dar nežinomų saugumo spragų.

Informacinės grėsmės

Neatmestina, kad 2023 m. informacinės atakos prieš Lietuvą įgyvendino su Rusija susiję ar jų koordinuojami subjektai. Informacinis karas yra viena iš Rusijos konfrontacijos su Vakarais sudedamųjų dalių. Rusija nuolat vykdo kompleksines informacines kampanijas, apimančias psichologines – įtakos ar informacines – kibernetines operacijas, kuriomis, siekiant paveikti auditorijų mąstymą, požiūrį ir elgseną, ne tik skleidžiama tikrovės neatitinkanti informacija, tačiau naudojamos ir kibernetiniu ar kinetiniu elementu.

Nuo 2023 m. fiksuotas informacinių atakų kiekybinis ir kokybinis pokytis. Prieš Lietuvą, Latviją, Estiją ir Lenkiją įvykdytos savo pobūdžiu ir mastu beprecedentės informacinės operacijos, apimančios ir kinetinius veiksmus. Palyginti su ankstesnėmis atakomis, šios informacinės operacijos buvo labai agresyvios, jomis siekta kelti regiono šalių visuomenių baimę ir paniką, trikdyti valstybinių institucijų darbą, skatinti visuomenių nepasitenkinimą valstybės sprendimais ir viešojo saugumo užtikrinimu.

Tikėtina, kad Rusijos vykdoma informacinė politika agresyvės, o informacinių atakų kampanijos Lietuvoje paveiks didelę visuomenės dalį ir tiesiogiai trikdys institucijų darbą. Artimoje perspektyvoje Rusijos ar su ja susijusių subjektų planuojamos informacinės atakos bus susijusios su rinkimais, regioniniais konfliktais ar Ukrainai skiriama parama.

1.11. Piliečių ir valstybės susvetimėjimas bei socialiniu, ekonominiu ar kultūriniu pagrindu kylantis susipriešinimas	SADM, TMD, VRM, VSD
---	---------------------

2022 m. Rusijos karas prieš Ukrainą susilpnino Rusijai palankių politinių ir visuomeninių judėjimų pozicijas Lietuvoje. Keletas Lietuvoje veikiančių aktyvių prorusiškų visuomenės veikėjų toliau siekė kurti prorusišką politinę jėgą, tačiau nepavykus pritraukti daugiau kaip kelių šimtų šalininkų, iniciatyvos žlugo. Pastebima, kad didžioji Lietuvos visuomenės dalis nepalaiko Rusijai palankių judėjimų ar pavienių asmenų, o potencialus pastarųjų elektoratas yra nedidelis ir pasyvus.

Minėtų judėjimų Lietuvoje lyderiai pagrindiniu politiniu tikslu įvardijo Lietuvos neutralumo ir takaus sambūvio su Rusija siekį, nepaisant pastarosios agresyvios elgsenos Vakarų demokratijų, taisyklėmis grįstos tarptautinės tvarkos atžvilgiu ir tęsiamo karo prieš Ukrainą. Skelbiami siekiai, keliantys egzistencinę grėsmę Lietuvos ir kitų šalių valstybingumui, atitinka Rusijos strateginius tikslus regione. Ilgalaikėje perspektyvoje prorusiškų veikėjų siūlomas neutralumas Lietuvai reikštų grįžimą į Rusijos

įtakos zoną. Absoliuti dauguma Lietuvos gyventojų Rusiją vertina kaip grėsmę Lietuvos nacionaliniam saugumui.

2023 m. atlikus Lietuvos žiniasklaidos pranešimų, kuriuose minimos Lietuvos tautinės mažumos bei į šalį atvykusių užsienio valstybių piliečių tautybė, analizę, pastebėta, kad išaugo neigiamos informacijos apie Lietuvoje gyvenančius bei laikinai šalyje apsistojučius baltarusius srautas. Padažnėjo baltarusių kaip keliančių grėsmę Lietuvos nacionaliniam saugumui ir lietuvių tautiniam identitetui naratyvo vartojimas.

2023 m. visuomenės susipriešinimą ir toliau labiausiai lėmė apraiškos, susijusios su Rusijos karine agresija prieš Ukrainą. Nors Rusijos propagandinius naratyvus apie karą Ukrainoje palaiko tik keliolika procentų Lietuvos visuomenės, būta incidentų Vilniaus Katedros aikštėje, prie Ukrainos Respublikos perduotų karo trofėjų, Lietuvos Respublikos nepriklausomybei reikšmingose atminimo vietose. Elektroninėje erdvėje neapykanta dažniausiai kurstyta dėl seksualinės orientacijos ir tautybės (ukrainiečių ir žydų).

1.12. Europos kaimynystėje augantis religinis ekstremizmas, įšaldyti konfliktai, nestabilios valstybės, jose atsiradęs galios ir saugumo vakuumas	URM, VRM, VSD
---	---------------

Rusijos karas Ukrainoje ir toliau turėjo įtakos įšaldytų konfliktų dinamikai. Po daugiau nei pusmetį Azerbaidžano vykdytos Lačino koridoriaus (vienintelio sausumos kelio, jungiančio Armėniją ir Kalnų Karabachą) blokados ir 2023 rugsėjo 19 d. Azerbaidžano karinės operacijos, privertusios daugiau nei 100 tūkst. Karabacho gyventojų bėgti į Armėniją, įtampa tarp Armėnijos ir Azerbaidžano neslūgo, o derybų dėl taikos proceso susitikimai ir toliau strigo.

Rusijos karas Ukrainoje apsunkino Rusijos pozicijas daryti įtaką Uždnestrės regionui Moldovoje. Nors išlieka rizika, kad Uždnestrėje esantys Rusijos daliniai galėtų būti panaudoti neramumams regione kurstyti, Uždnestrėje dislokuotų Rusijos pajėgų panaudojimas kovinėms operacijoms Ukrainoje šiuo metu atrodo mažai tikėtinas dėl pastiprinimo ir logistinės paramos iš Rusijos trūkumo.

Rusijos okupacinės pajėgos ir toliau tęsė Sakartvelo regionų okupacinę politiką. 2023 m. gruodžio 27 d. Abchazijos „parlamentas“ nusprendė pritarti Pitsundos rekreacinės bazės (186 ha), esančios okupuotos Abchazijos teritorijoje, perdavimui Rusijai nuomos pagrindais 49 m. laikotarpiui. Sakartvelo užsienio reikalų ministerija kreipėsi į tarptautinę bendruomenę prašydama deramai įvertinti neteisėtą Rusijos vyriausybės žingsnį, kuriuo pažeidžiamas Sakartvelo suverenitetas, teritorinis vientisumas bei Jungtinių Tautų konvencijos ir tarptautinė teisė.

2023 m. Europoje islamistinio terorizmo grėsmė didėjo, išaugo sulaikytų islamistinių pažiūrų asmenų skaičius, siekiant užkardyti jų planus įvykdyti teroro atakas. Teroro aktų tikimybę didino suaktyvėjusi islamistinė propaganda dėl islamo šventosios knygos Korano išniekinimo akcijų Europos šalyse bei Vidurio Rytuose atsinaujinusio Izraelio ir „Hamas“ karinio konflikto. Tikėtina, kad artimoje perspektyvoje terorizmo grėsmė Europoje augs dėl islamistų naratyvo apie musulmonų persekiojimą ir užsitęsusios įtampos Vidurio Rytuose.

1.13. Klimato kaita ir dėl to dažnėjantys ir intensyvėjantys ekstremalūs hidrometeorologiniai reiškiniai bei orų anomalijos	AM, AAA, VRM, ŽŪM
---	-------------------

Klimato kaitos gamtinių reiškinių, galinčių turėti staigių ir sunkiai prognozuojamų padarinių žemės ūkio sektoriui, aplinkai, gyventojų gyvybei, sveikatai ir turtui, rizika Lietuvoje ir toliau yra didelė. Vadovaujantis šilumos stebėsenos statistika, 2023 metai užėmė 3-iąją vietą pagal metinį šilumos stebėsenos rekordą. Šalyje vidutinė metinė oro temperatūra buvo 8,7 °C – 1,3 °C didesnė už įprastines klimato sąlygas (1991–2020 m. vidurkį). Nors 2023 m. dėl hidrometeorologinių reiškinių paskelbtų valstybės lygio ekstremaliųjų situacijų nebuvo, 81 proc. (26 iš 32) paskelbtų savivaldybės lygio ekstremaliųjų situacijų buvo sukeltos hidrometeorologinių reiškinių (potvynių, sausras). Tikėtina, kad stiprėjant klimato kaitos poveikiui, staigių ir sunkiai prognozuojamų gamtos reiškinių gausės, o jų intensyvumas tik didės.

Atsižvelgiant į tai, Kaimo plėtros programos, Strateginio Plano ir nacionalinės paramos finansinės priemonės toliau padeda įgyvendinti pasėlių draudimo skatinimo politiką. 2023 m. pasėlių draudimu pasinaudojo 3 584 unikalių ūkių. Kartu vystoma ir papildoma paramos priemonė, leidžianti mažinti rizikas ir grėsmes žemės ūkio sektoriui dėl klimato kaitos, prekybos globalizacijos ir įvairių kitų geopolitinių veiksnių, keliančių grėsmę ūkių ekonominiam gyvybingumui. Minėtos priemonės ne tik suteikia galimybę valstybei taupyti biudžeto lėšas kompensacijoms, skirtoms patirtų nuostolių dėl gamtinių anomalijų atlyginimui, bet ir leidžia žemės ūkio verslo atstovams papildomai valdyti savo veiklos rizikas naudojantis savanoriška žemės ūkio subjektų tarpusavio pagalbos sistema. Nesuvaldytos rizikos gali kelti grėsmę maisto bei žemės ūkio sektoriaus tvarumui ir apsirūpinimui maistu ateityje, taip sukeliant papildomas grėsmes nacionaliniam saugumui.

1.14. Technogeninių, gamtinių, sveikatos ar kitų krizių pavojus	VRM, AM, ŽŪM, VMVT, SAM
---	-------------------------

Baltarusijos atominė elektrinė – technogeninės grėsmės šaltinis – kelia didelę riziką ne tik Lietuvai, bet ir kitoms Europos šalims, kadangi, neišsprendus branduolinės saugos klausimų, 2023 m. į Baltarusijos energetikos tinklą buvo įjungtas antrasis šios atominės elektrinės reaktorius.

2023 m. buvo intensyvūs gamtinių anomalijų atžvilgiai. Šalnos padariniams sodininkystės ir uogininkystės ūkiuose suvaldyti buvo kompensuojami patirti nuostoliai, skirta 2,1 mln. eurų parama iš ES ir valstybės lėšų. Dėl 2023 m. vykusios sausras ekstremalioji situacija buvo paskelbta 20-yje savivaldybių. Savivaldybėms ir ūkio subjektams suteikta metodinė pagalba – parengtos rekomendacijos, kaip, siekiant žalos atlyginimo, rinkti duomenis apie nukentėjusius pasėlius.

2023 m. dėl sumažėjusių pieno supirkimo kainų kilusios pieno krizės kreiptasi dėl paramos iš ES žemės ūkio rezervo. Pieno krizei suvaldyti 11,1 tūkst. pieną gaminančių paraiškos teikėjų buvo suteikta 10,66 mln. eurų išimtinės paramos.

Labai patogeniškas paukščių gripo (LPPG) virusas ir afrikinis kiaulių maras (AKM) yra prioritetas klausimas ne tik Lietuvai, bet ir kitoms ES šalims. Atsižvelgiant į tai, Valstybinė maisto ir veterinarijos tarnyba (VMVT) peržiūrėjo AKM ir LPPG neatidėliotųjų priemonių planus, patvirtintus VMVT direktoriaus 2020 m. rugsėjo 4 d. įsakymu „Dėl kai kurių gyvūnų užkrečiamųjų ligų neatidėliotųjų priemonių planų patvirtinimo“. 2023 m. Lietuvoje LPPG protrūkiai buvo nustatyti 53 vietose daugiau

nei 250 laukinių paukščių (gulbėms, gandrums, rudagalviams kirams, upinėms žuvėdroms). Registruoti pavieniai gripo atvejai, kai užsikrėsta nuo paukščių. Taip pat 2023 m. Lietuvoje nustatyti 3 AKM židiniai kiaulių laikymo vietose, jose sunaikinta 30 kiaulių.

Pastebima padidėjusi rizika vakcinomis valdomų užkrečiamųjų ligų atsiradimui ir išplitimui bei protrūkių atsiradimui. Pasaulio sveikatos organizacijos duomenimis, sėkmingas vakcinacijos rodiklis – kai paskiepytųjų skaičius šalyje ir jos regionuose siekia 90–95 proc. tikslinės grupės asmenų. 2010–2022 m. skiepijimo aprėptys žymiai sumažėjo, o didžiausią susirūpinimą kelia mažėjančios skiepijimo nuo tymų, raudonukės, epideminio parotito (MMR vakcina) aprėptys. Padaugėjo savivaldybių, kuriose 2 metų vaikų skiepijimo aprėptys MMR vakcina nesiekia 90 proc.

1.15. Globalūs procesai, tokie kaip pasaulio ekonomikos, darbo rinkų pokyčiai, pramonės transformacijos, masinė žmonių migracija bei demografinės tendencijos	EIM, SADM, VRM, URM
---	------------------------------

Pokyčiai ES. 2023 m. vykstant didelėms ekonominėms, energetinėms ir geopolitinėms krizėms, ES ėmėsi reikšmingų žingsnių siekdama transformuoti Europos pramonę (Lustų aktas, Svarbiausiųjų žaliavų aktas, Poveikio klimatui neutralizavimo pramonės aktas, Bendrosios rinkos veikimo užtikrinimo ekstremaliose situacijose priemonė). Taip pat dėl Rusijos karo prieš Ukrainą Europos Komisijos komunikate numatyta stiprinti ES energetinę nepriklausomybę nuo iškastinio kuro importo, kuris 2022 m. sudarė daugiau kaip 4 proc. bendrojo vidaus produkto.

Migracija. Panaikinus judėjimo laisvės ribojimus neteisėtai į Lietuvą atvykusiems užsieniečiams, suintensyvėjo antrinė migracija – trečiųjų šalių piliečiai, savarankiškai arba naudodamiesi gabentojų paslaugomis keliavo iš Lietuvos į kitas šalis. Dėl palankesnio imigracijos režimo Baltarusijos piliečiams, bėgantiems nuo režimo persekiojimo, išaugo Lietuvoje gyvenančių Baltarusijos piliečių skaičius. Taip pat stebimas užsieniečių, atvykstančių dirbti į Lietuvą iš Vidurinės Azijos šalių, srautų didėjimas.

Užimtumas. 2023 m. 15–64 metų amžiaus gyventojų užimtumo lygis siekė 73,2 proc. (0,6 proc. mažesnis nei 2022 m.). Nepaisant užsitęsusio Rusijos karo prieš Ukrainą, konflikto Artimuosiuose Rytuose bei neapibrėžtumo visoje Europoje, Lietuvos darbo rinka demonstravo nuosaikias stabilumo tendencijas – pramonės nuosmukis mažėjo, o namų ūkių vartojimas dėl atsigaunančios perkamosios galios šiek tiek didėjo.

Demografija. 2024 m. sausio 1 d. Lietuvoje gyveno 2 mln. 886 tūkst. nuolatinių gyventojų – 29 tūkst. daugiau negu 2023 m. Vis dėlto pastarąjį dešimtmetį gyventojų skaičius sumažėjo 3,86 proc., o per pastaruosius tris dešimtmečius – net 22,65 proc. 2023 m. nuolatinių Lietuvos gyventojų skaičiaus pokyčiui įtakos turėjo į šalį atvykusių karo pabėgėlių iš Ukrainos skaičius, teigiama *neto* migracija (44,9 tūkst. daugiau žmonių imigravo negu emigravo) bei neigiama (kaip ir 2022 m.) natūrali gyventojų kaita (15,7 tūkst. daugiau žmonių mirė nei gimė).

Senėjimas. 2023 m. sausio pradžioje 571 tūkst. gyventojų buvo 65 metų ir vyresnio amžiaus – 0,41 proc. daugiau negu 2022 m. Per pastaruosius tris dešimtmečius pagyvenusį žmonių dalis bendroje gyventojų struktūroje padidėjo 8,44 proc. Sprendžiant su visuomenės senėjimu susijusius klausimus,

Lietuvoje stiprinamos teisinės sąlygos ir finansinės paskatos vyresnio amžiaus žmonėms siekti užimtumo, imamasi veiksmų, kad būtų užtikrintas kokybiškų sveikatos priežiūros ir socialinių paslaugų prieinamumas.

2. NACIONALINIO SAUGUMO POLITIKOS PRIORITETAIR UŽDAVINIAI

2.1. Valstybės gynybos srityje

2.1.1. Nacionalinių karinių pajėgumų stiprinimas

KAM

2023 m. ir toliau didėjo gynybos sektoriaus finansavimas. Skirdama gynybai 2,77 proc. BVP (palyginti su 2022 m., finansavimas padidėjo daugiau nei 20 proc.), Lietuva įgyvendina įsipareigojimą NATO. 29 proc. gynybos biudžeto skirta gynybos investicijų modernizacijai.

Lietuva savo karinius pajėgumus stiprina šiose srityse:

1. Užbaigti pėstininkų kovos mašinų ir šarvuotų visureigių JLTV projektų pirmieji etapai, tęsti didelio mobilumo artilerijos raketų sistemos HIMARS, haubicų Ceasar, kovinių dronų įsigijimai, sudarytos sutartys dėl naujos stebėjimo, navigacijos ir elektroninės kovos įrangos įsigijimo, inicijuotas mobilių oro gynybos sistemų įsigijimo projektas ir kt.
2. Lietuvos kariuomenės (LK) transporto parką papildė nauji motociklai, įvairios priekabos ir krautuvai, kranai, sunkvežimiai, nešarvuotieji visureigiai.
3. Baigti statyti trys visiškai nauji kariniai miesteliai: Rokantiškėse ir Šilalės rajone darbai priimti 2024 m. sausį, trečiojo – Šiaulių mieste – darbai priimti 2024 m. I pusmetį.
4. Atidarytos dvi naujos modulinės stovyklos, kurių kiekvienoje gali būti apgyvendinta 800 Lietuvos ir sąjungininkų karių.

Atliepiant NATO regioninius gynybos planus ir įvertinus Rusijos keliamą grėsmę, Valstybės gynimo taryba priėmė sprendimą Lietuvos kariuomenėje kurti diviziją. 2023 m. atlikti nuolatinę privalomąją pradinę karo tarnybą buvo pašauktas 3 781 karo prievolinkas – didžioji jų dalis (beveik 95 proc.) savanoriai.

Atsižvelgiant į kylančius saugumo iššūkius, 2023 m. patvirtintas atnaujintas Ginkluotųjų pajėgų mobilizacijos planas. Jame nurodyti Lietuvos kariuomenės ir kitų ginkluotąsias pajėgas sudarančių institucijų veiksmai ir priemonės, užtikrinančios personalo rezervo ir materialinių išteklių atsargų sutelkimą paskelbus mobilizaciją.

2.1.2. Kolektyvinio saugumo garantijų stiprinimas

KAM, URM

Dėl Rusijos karo Ukrainoje stipriai pablogėjus saugumo situacijai regione, 2023 m. liepos 11–12 d. NATO viršūnių susitikime Vilniuje priimti svarbūs sprendimai, įtvirtinantys tolesnį kolektyvinės gynybos ir atgrasymo stiprinimą:

1. Patvirtinti naujos kartos NATO regioniniai gynybos planai, detalieji aprašantys rytinio flango gynybą nuo pirmųjų potencialaus konflikto akimirkų.
2. Priimtas įsipareigojimas kasmet į gynybą investuoti ne mažiau nei 2 proc. BVP.
3. Sutarta įgyvendinti rotacinį oro gynybos modelį, dėmesį skiriant NATO rytinam flangui.

4. Patvirtintas Gynybos pramonės skatinimo veiksmų planas, kuris prisidės prie gynybos pramonės pajėgumų didinimo.

Atsižvelgiant į kylančius saugumo iššūkius, 2023 m. patvirtintas Vokietijos sprendimas dislokuoti brigadą Lietuvoje – 2023 m. gruodžio 18 d. pasirašytas vokiečių brigados dislokavimo Lietuvoje planas. Iki 2027 m. Vokietija Lietuvoje ketina dislokuoti apie 5 tūkst. karių. Reaguojant į saugumo situaciją, 2023 m. išaugo pratybų su Lietuvoje dislokuotais sąjungininkais intensyvumas. Lietuvoje vyko didžiausios sausumos pajėgų pratybos „Geležinis Vilkas 2023 1“ ir „Geležinis Vilkas 2023 2“, kuriose treniravosi daugiau kaip 3 tūkst. Lietuvos ir sąjungininkų karių.

Prie atgrasymo ir gynybos taip pat prisidėjo Lietuvoje dislokuotos rotacinės JAV pajėgos, įskaitant sunkiąją bataliono grupę, orlaivius, specialiųjų pajėgų ir kitus karius.

Svarbus Aljanso atgrasymo ir kolektyvinės gynybos ženklas – 2023 m. Baltijos jūroje vykusios pratybos BALTOPS, kurių metu ore, sausumoje ir jūroje dalyvavo 20 NATO valstybių narių. 2023 m. Suomijoje ir Lietuvoje vyko JAV vadovaujamos integruotos oro ir priešraketinės gynybos pratybos „Australinis riteris 2023“.

2.1.3. Valstybės ir savivaldybių institucijų bei piliečių pasirengimo remti ginkluotos gynybos užduočių vykdymą užtikrinimas	KAM, LRVK
--	-----------

2023 m. rugsėjo mėnesį patvirtintas Nacionalinės darbotvarkės „Lietuvos Respublikos piliečių rengimo pilietiniam pasipriešinimui strategija“ 2023–2025 m. įgyvendinimo planas. Piliečių rengimas pilietiniam pasipriešinimui bus vykdomas trimis kryptimis: visuomenės atsparumo, pilietinės valios ir žinių bei įgūdžių, reikalingų pilietiniam pasipriešinimui, stiprinimo.

2023 m. ir toliau stiprintas pasirengimas mobilizacijai – patvirtintas atnaujintas Valstybinių mobilizacinių užduočių valstybės ir savivaldybių institucijoms ir įstaigoms sąrašas. Į šį sąrašą taip pat įtrauktos užduotys, susijusios su parama ginkluotosioms pajėgoms.

Įgyvendinant Lietuvos šaulių sąjungos įstatymo nuostatas, 2023 m. toliau formuoti LŠS ginkluoto pasipriešinimo vienetai – priskirti 1 494 komendantiniai šauliai. Įtvirtinant Lietuvos Respublikos piliečių rengimo pilietiniam pasipriešinimui strategiją, 2023 m. šauliams suorganizuoti bazinio pasipriešinimo kursai, kuriuos baigė 1 120 šaulių.

Stiprinant visuomenės įgūdžius pilietiniam pasipriešinimui, 2023 m. surengti pilietinio pasipriešinimo kursai, kuriuose dalyvavo 10 927 piliečiai. Sukurta edukacinė platforma „Mobilizacijos mokykla“, kurios tikslas – suteikti žinių apie mobilizaciją, priimančiosios šalies paramą ir pilietinio pasipriešinimo būdus. 2023 m. mokymus šioje platformoje išklause apie 8 tūkst. asmenų.

2.2. Valstybės ir visuomenės atsparumo srityje	
2.2.1. Valstybės pasirengimo valdyti krizes ir ekstremalias situacijas užtikrinimas	VRM, EIM, LRVK

2023 m. pritarta Civilinės saugos stiprinimo koncepcijai, kuria siekiama plėtoti krizių valdymo ir civilinės saugos sistemos subjektų sąveiką ir pajėgų gebėjimus veikti krizių, ekstremaliųjų situacijų,

nepaprastosios padėties ir karo sąlygomis. Priimti Krizių valdymo ir civilinės saugos įstatymo įgyvendinamieji teisės aktai. Plėtojant krizių valdymo ir civilinės saugos sistemos pajėgumus, vienas svarbiausių pokyčių – ministerijose ir savivaldybėse sukomplektuotos parengties pareigūnų pareigybės.

Ypatingas dėmesys skirtas galimai radiologinei ar branduolinei avarijai BAE pasirengti: tęstas radiologinės ar branduolinės avarijos modeliavimui skirtos įrangos įsigijimas, gyventojų priėmimui numatytų kolektyvinės apsaugos statinių savivaldybėse aprūpinimas, civilinės saugos pajėgų aprūpinimas būtinomis apsaugos priemonėmis. 2023 m. priedangų, skirtų gyventojų trumpalaikiai apsaugai nuo atsiradusių gyvybei ar sveikatai pavojingų veiksnių, oro pavojaus atveju, taip pat apsaugai nuo netiesioginio apšaudymo ir (ar) kitų kinetinių grėsmių karinės agresijos metu, skaičius padidėjo 77 proc.

2.2.2. Kibernetinio ir informacinio saugumo bei atsparumo stiprinimas	KAM, VRM, EIM, SM, RRT, LRVK
---	---------------------------------------

2023 m. buvo tęsiami darbai kibernetinio saugumo politikos formavimo srityje – patvirtinta 2023–2030 m. Nacionalinė kibernetinio saugumo plėtros programa, kurios tikslas stiprinti kibernetinį saugumą ir gynybą. Suintensyvintas tarptautinis bendradarbiavimas kibernetinio saugumo srityje su Azijos ir Ramiojo vandenyno regiono šalimis. 2023 m. Vilniuje pirmą kartą surengtas aukšto lygio NATO ir Azijos bei Ramiojo vandenyno regiono šalių kibernetinio saugumo forumas „Cyber Champions Summit“, dalyvauta bendrose kibernetinio saugumo pratybose.

2023 m. priimtas naujos redakcijos Valstybės informacinių išteklių valdymo įstatymas, leidžiantis kurti hibridinę valstybės informacinių technologijų (IT) infrastruktūros architektūrą, duomenų saugumui užtikrinti panaudojant ne tik valstybinius duomenų centrus Lietuvoje, bet ir privačius duomenų centrus NATO valstybėse. Siekiant parinkti tinkamus reikalavimus duomenų saugumui užtikrinti, 2023 m. pradėtas valstybės informacinių išteklių svarbos vertinimo procesas. Taikyti šią metodiką apmokyta apie 500 specialistų iš įvairių institucijų.

2023 m. didėjo globalios padėties nustatymo sistemos (GPS) sutrikimų skaičius, darantis neigiamą poveikį orlaiviams. Nors skrydžiuose naudojama GPS sistema nėra kritinė saugumui užtikrinti, sistemingas ryšio trikdymas vertinamas kaip kitos šalies tyčinė priešiška veikla. Taip pat pastebėtas GPS radijo trikdžių skleidimas iš Rusijos ir Baltarusijos teritorijų. Siekiant apriboti neteisėtos ir neigiamo turinio radijo programos transliavimą iš Karaliaučiaus teritorijos, įgyvendintas pasirinktos radijo programos siuntimas 87,9 MHz radijo dažniu Klaipėdoje ir Nidoje. Be to, priimtas Elektroninių ryšių įstatymo pakeitimas, kuris griežčiau kontroliuoja radijo ryšio perėmimo įrenginių turėjimą bei radijo ryšio stočių, veikiančių radijo dažniais, naudojimą. Tokius radijo ryšio perėmimo įrenginius gali naudoti ir laikyti tik valstybės institucijos.

Siekiant stiprinti šalies kibernetinį atsparumą, 2023 m. ypatingas dėmesys skirtas kibernetinio saugumo mokymams ir pratyboms. 2023 m. Nacionalinio kibernetinio saugumo centro organizuotus mokymus iš viso baigė daugiau kaip 11,5 tūkst. asmenų iš valstybės ir savivaldos įstaigų, NVO, smulkaus ir vidutinio verslo įmonių.

Atsižvelgiant į intensyvėjančias informacines atakas prieš Lietuvą, 2023 m. Nacionalinis krizių valdymo centras kartu su kitomis institucijomis tobulino prevencijos ir atsako mechanizmus. Siekiant tinkamai ir laiku pastebėti, o prireikus reaguoti į informacines grėsmes, suburta tarpinstitucinė analitikų komanda, kuri bendroje duomenų mainų platformoje vertino informacines grėsmes, atkreipė dėmesį į kylančius iššūkius ir teikė pasiūlymus dėl veiksmų mažinti kylančias grėsmes. Pasiremddama šia informacija, tarpinstitucinė komunikacijos ekspertų komanda gebėjo užkirsti kelią dezinformacijai arba operatyviai į ją reaguoti. Taip pat, siekiant apsikeitimo informacija operatyvumo, užmegztas tiesioginis ryšys su žiniasklaidos ir nevyriausybinių organizacijų atstovais. Šis patobulintas informacinių grėsmių valdymo modelis testuotas NATO viršūnių susitikimo Vilniuje metu. Nuspręsta tęsti pradėtus darbus, t. y. formalizuoti procedūras, įsigyti techninių įrankių ir integruoti modelį nacionaliniu lygiu.

Pradėta rengti nacionalinė strateginės komunikacijos nacionalinio saugumo srityje strategija, kuri apima informacinių grėsmių stebėseną ir analizę, strateginę komunikaciją bei krizių komunikaciją.

2.2.3. Priešiškos užsienio valstybių žvalgybos ir saugumo tarnybų veiklos užkardymas	VSD, KAM
--	----------

2023 m. ir toliau aktyviausiai prieš Lietuvą veikė Rusijos ir Baltarusijos žvalgybos bei saugumo tarnybos. Nors 2022 m. identifikuoti su diplomatine priedanga dirbę Rusijos ir Baltarusijos žvalgybos pareigūnai buvo išsiųsti iš šalies, šių šalių žvalgybos ir saugumo tarnybos tęsia veiklą prieš Lietuvos piliečius užsienyje ir šalies viduje: siekiama infiltruoti agentus į Lietuvoje veikiančias Rusijos opozicines organizacijas, į šalį deleguojami žvalgybos darbuotojai su netradicine priedanga, kibernetinėmis priemonėmis skverbiamasi į opozicijos aktyvistų ir organizacijų IT sistemas.

Baltarusijos žvalgyba veiklai prieš Lietuvą intensyviai naudoja iš Lietuvos į Baltarusiją vykstančių asmenų apklausas pasienyje. Apklausų ir patikrų metu renkama informaciją apie Lietuvos gyventojų kelionių į Baltarusiją tikslus, politines pažiūras, darbovietes, bandoma išsiaiškinti ryšius su Lietuvos sienos apsaugos, kariuomenės, teisėsaugos ir žvalgybos pareigūnais.

2.2.4. ES išorės sienos apsaugos, migracijos procesų valdymo užtikrinimas	VRM
---	-----

2023 m. pradžioje prie valstybės sienos su Baltarusija baigti įgyvendinti sienos stebėjimo sistemų diegimo projektai – visa ES išorės siena (Lietuvos dalis) sausumoje, pasienio vandenyse ir jūros siena stebima taikant modernias sienos stebėjimo technologijas.

Siekiant efektyvesnio instrumentaliizuotos migracijos valdymo, išlaikant balansą tarp nacionalinio saugumo ir žmogaus teisių bei atsižvelgiant į aktualią Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudenciją, Valstybės sienos ir jos apsaugos įstatymo pakeitimais nustatyti teisiniai įrankiai, skirti gintis nuo instrumentaliizuotos migracijos.

Dėl Rusijos karo prieš Ukrainą nustatytos tam tikros ribojamosios priemonės Rusijos ir Baltarusijos piliečiams. 2023 m. sustiprinta minėtų šalių piliečių sienos kirtimo kontrolė, laikinai uždaryti du iš šešių veikusių sienos kontrolės punktų Lietuvos ir Baltarusijos pasienyje.

2.2.5. Terorizmo, ekstremizmo ir radikalizacijos prevencijos užtikrinimas	VRM, VSD
---	----------

Didėjančios islamistinės ideologijos sklaidos bei radikalizmo apraiškų Lietuvos musulmonų bendruomenėje nepastebima. Vis dėlto tokios ideologijos ir propagandos prieinamumas internete

kelia savarankiškos asmenų radikalizacijos riziką, tarp į Lietuvą atvykusių trečiųjų šalių piliečių identifikuojama pavienių radikalių pažiūrų asmenų. Besitęsianti įtampa Vidurio Rytų regione, musulmonus provokuojantys islamo simbolių išniekinimai Europos šalyse ir islamistinių organizacijų propaganda, tikėtina, didins pavienių asmenų radikalizacijos ir, neatmestina, išpuolių riziką Lietuvoje.

Atsižvelgiant į šias rizikas, planuojama įgyvendinti bandomojo tarpinstitucinio bendradarbiavimo modelio nusikaltimų ir kitų teisės pažeidimų prevencijai organizuoti projektą, o jo rezultatus panaudoti kuriant bendrą nusikaltimų ir kitų teisės pažeidimų prevencijos organizavimo Lietuvoje sistemą.

2.2.6. Valstybės finansų sistemos apsaugos stiprinimo ir efektyvios kovos su organizuotu nusikalstamumu užtikrinimas	VRM, FM
--	---------

Kalbant apie kovą su organizuotu nusikalstamumu, situacija išlieka stabili, grėsmės lygis – vidutinis. 2023 m. Lietuvos kriminalinės policijos biuro padaliniai kartu su partneriais vykdė 113 tarptautinių operacijų, iš kurių 94 buvo įgyvendintos. Rusijai pradėjus karą prieš Ukrainą, kibernetinių atakų skaičius reikšmingai padidėjo, o finansų sistema tapo vis dažnesniu šių atakų taikiniu.

Pagal 2023 m. paskelbtą tarptautinį indeksą „Basel AML Index 2023“, Lietuva yra viena mažiausiai rizikingų šalių pasaulyje pinigų plovimo ir teroristų finansavimo rizikos srityje. Globaliu lygiu Lietuva iš 152 valstybių užima 9 vietą – tai rodo nacionalinio rizikų valdymo režimo brandą šalyje.

Siekiant stiprinti valstybės finansų sistemos apsaugą ir kovą su organizuotu nusikalstamumu, 2023 m. įsigaliojo svarbios Pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevencijos įstatymo pataisos, kuriomis Lietuvos kriptoturto sektoriuje didinamas skaidrumas – pradėta viešai skelbti virtualiųjų valiutų keityklos operatoriaus ir depozitinių virtualiųjų valiutų piniginių operatoriaus veiklą Lietuvoje vykdančių juridinių asmenų sąrašus. Atsižvelgiant į padidėjusią finansinio sukčiavimo riziką, parengtos Sukčiavimo prevencijos gairės.

Stiprinant valstybės pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevencijos sistemą, 2023 m. parengtas įstatymų pakeitimų projektų paketas, kurio tikslas – pašalinti Europos Tarybos ekspertų komiteto dėl priemonių, nukreiptų kovai su pinigų plovimu bei teroristų finansavimu (MONEYVAL), nustatytus trūkumus įgyvendinant tarptautinius reikalavimus Lietuvoje.

2.2.7. Korupcijos kontrolės ir prevencijos užtikrinimas	STT
---	-----

2023 m. Lietuvos korupcijos suvokimo indekso (KSI) įvertis sumažėjo vienu balu – skirtas 61 balas ir 34 vieta (2022 m. – 33 vieta) 180 šalių sąrašė.^[1] Pozicija tarp ES valstybių narių nesikeitė – Lietuvai skirta 12 vieta.

Ekspertai teigimai įvertino naujai priimtą 2022–2033 metų nacionalinę darbotvarkę korupcijos prevencijos klausimais ir su 2021 m. įsigaliojusiu Korupcijos prevencijos įstatymu susijusius pokyčius – pakeistas teisės aktų antikorporcinio vertinimo taisykles, atnaujintus korupcijos prevencijos planavimo dokumentus ir steigiamas korupcijos prevencijos pareigybes institucijose. Darbotvarkės įgyvendinimo plane numatytos 58 priemonės, iš kurių 37 priemonės jau buvo arba yra įgyvendinamos.^[2]

2.2.8. Ekonominio ir energetinio saugumo užtikrinimas

EIM, EM,
SM, URM

Siekiant užtikrinti energetinį saugumą, 2023 m. pasirašyti susitarimai bei politinės deklaracijos, kuriose įtvirtintas siekis 2025 m. vasarį įgyvendinti Baltijos šalių sinchronizaciją su Kontinentinės Europos tinklais. Pasirašyti dokumentai užtikrino, kad darbai ir projektai Latvijoje ir Estijoje vyks nustatytais terminais ir bus išvengta vėlavimų, galinčių nulemti sprendimą atidėti atsijungimą nuo Baltijos šalių, Rusijos ir Baltarusijos (BRELL) elektros energetikos sistemos.

2023 m. gruodį įsigaliojo ES instrumentas kovai su ekonomine prievarta, kuriuo siekiama mažinti trečiųjų šalių galimybes taikyti ekonominę prievartą prieš ES valstybes nares ir, prireikus, leistų visai ES vieningai reaguoti į tokio spaudimo atvejus. Lietuva buvo pagrindinė šios iniciatyvos rėmėja. Kinijai pradėjus riboti lietuviškos kilmės prekių patekimą į Kinijos rinką, pradėti aktyviai plėtoti ekonominiai ryšiai su Taivanu: gauti eksporto leidimai pieno, kiaušinių produktams, žuviai, jautienos produktams; Lietuvoje įregistruoti Taivano komercijos rūmai. Svarbiausias pasiekimas – „Teltonikos“ ir Taivano ITRI instituto sutartis dėl puslaidininkių technologijos perdavimo (projektas iki 2027 m.).

Siekiant užtikrinti Lietuvos ekonominius interesus pasaulyje, 2023 m. paskirti nauji komercijos atašė Danijoje, Prancūzijoje ir Singapūre.

2.2.9. Sveikatos apsaugos sistemos atsparumo stiprinimas

SAM

Sveikatos priežiūros įstaigų bendradarbiavimo ir infrastruktūros pritaikymo ekstremaliosioms situacijoms modernizavimo 2022–2029 m. veiksmų plane plėtojama Ekstremaliųjų situacijų valdymo informacinė sistema (ESVIS), įdiegiant Parengties ir prevencijos modulį. Naujas ESVIS modulis visas parengties ekstremaliosioms situacijoms stebėsenos ir valdymo priemonės bei rizikų vertinimą iš dokumentų perkels į skaitmeninę erdvę. Lietuva kaups ES medicinos priemonių atsargas, reikalingas tarpvalstybinėms grėsmėms suvaldyti ir veiksmingam atsakui į krizes Bendrijos mastu užtikrinti. Vykdamas projektą „RescEU“, Lietuvoje steigiamas ES civilinės saugos mechanizmo reikalavimus atitinkantis medicinos priemonių sandėlis.

Siekiant stiprinti sveikatos sistemos atsparumą, sudaryta tarpinstitucinė darbo grupė, kurios tikslas – parengti ligoninių infrastruktūros pritaikymo įvairioms grėsmėms standartą. 2023 m. parengtas klausimynas, kurio paskirtis – surinkti duomenis, kokia yra stacionariųjų asmens sveikatos priežiūros įstaigų kritinė infrastruktūra, skirta nepertraukiamam sveikatos priežiūros paslaugų teikimui užtikrinti. Siekiant gerinti Lietuvos institucijų pasirengimą reaguoti į branduolines ar radiologines avarijas, sustiprinti radiacinio pavojaus perspėjimo pajėgumai šalyje, išplėstos galimybės radiologinės būklės stebėsenos srityje, suorganizuotos valstybinio lygio civilinės saugos pratybos.

2.2.10. Visuomenės poliarizacijos mažinimas

KAM,
SADM,
KM,
ŠMSM,
TMD

Lietuvai priešiškos valstybės dezinformacija ir kitomis priemonėmis siekė gilinti poliarizaciją visuomenėje, aštrinti egzistuojančias problemas ir skatinti naujų atsiradimą. Aktualiausios dezinformacijos temos buvo visuomenės priešinimas gynybos finansavimo, paramos Ukrainai bei tautinių mažumų politikos srityse. Todėl Lietuvos institucijos ne tik stiprino informacinių grėsmių stebėseną, strateginės komunikacijos koordinaciją, bet ir stiprino bendradarbiavimą su nevyriausybėmis organizacijomis. Rengtos informacinės kampanijos informuojant gyventojus apie poreikį stiprinti gynybą ir pagrindžiama būtinybė didinti finansavimą gynybai, remti kariaujančią Ukrainą. Taip pat visuomenė supažindinta su pabėgusių nuo karo ukrainiečių integracija Lietuvoje.

Siekiant ugdyti piliečių iš įvairių šalies regionų pilietiškumą, 2023 m. LŠS teko svarbus vaidmuo. Praėjusiais metais Krašto apsaugos ministerijos (KAM) remiamose LŠS vaikų stovyklose dalyvavo 5 435 vaikai, o LŠS veikloje – 5 549 jaunieji šauliai ir 700 kandidatų į jaunuosius šaulius.

2023 m. KAM iš dalies finansavo 50 NVO inicijuotų veiklos programų, prisidedančių prie visuomenės ir Lietuvos diasporos pasirengimo pilietiniam pasipriešinimui ir gynybai, visuomenės atsparumo, pilietiškumo, istorinės atminties puoselėjimo, tarnybos metu sužeistų karių reintegracijos.

Be to, imtasi ir praktinių veiksmų mažinant pajamų nelygybę. 2023 m. nemokamą maitinimą valstybinėse mokyklose gavo 2 419 mokinių, iš jų 1 788 – bendrojo ugdymo mokyklose, 562 – profesinio mokymo įstaigose ir 69 – kitose švietimo įstaigose. Taip pat priimtose Mokslo ir studijų įstatymo pataisos, skirta papildoma konkursinė eilė stojantiesiems iš socialiai jautrios aplinkos (gaunantys socialines pašalpas, asmenys su negalia, našlaičiai, globotiniai).

2.3. Siekiant Lietuvos Respublikos interesus atitinkančios tarptautinės saugumo sistemos

2.3.1. Teise grindžiamos tarptautinės tvarkos stiprinimas

URM,
VRM, TM

Lietuva demonstruoja lyderystę siekdama užtikrinti visapusišką Rusijos ir Baltarusijos atsakomybę už Ukrainoje vykdomus tarptautinius nusikaltimus. Lietuva kreipėsi į Tarptautinio baudžiamojo teismo prokurorą, prašydama įvertinti Baltarusijos režimo nusikaltimus dėl Ukrainos vaikų deportacijos. Lietuva parengė ir priėmė teisės aktus, kuriais Lietuva tapo Rusijos agresijos prieš Ukrainą padarytos žalos registro, įsteigto pagal Europos Tarybos Ministrų Komiteto rezoliuciją, patvirtinančią išplėstinį dalinį susitarimą dėl Rusijos agresijos prieš Ukrainą padarytos žalos registro įsteigimo, nare steigėja.

Veiksmų imtasi ir praktiniu lygmeniu – 2023 m. pritarta Teisingumo ministerijos iniciatyvai skirti papildomus 100 tūkst. eurų karo nusikaltimus ir nusikaltimus žmoniškumui tiriančiam Tarptautiniam baudžiamajam teismui. Taip pat Lietuvos ir partnerių valstybių pastangomis Hagoje, Nyderlandų karalystėje, atidarytas Tarptautinis baudžiamojo persekiojimo už agresijos nusikaltimą prieš Ukrainą centras.

2.3.2. Euroatlantinių saugumo struktūrų ir Europos saugumo architektūros stiprinimas

URM,
KAM, EIM

2023 m. NATO viršūnių susitikime Vilniuje valstybių vadovai priėmė svarbius sprendimus, įtvirtinančius tolesnį atgrasymo ir gynybos laikysenos stiprinimą, iš kurių svarbiausias – naujų gynybos planų patvirtinimas.

2023 m. įvyko NATO krizių valdymo pratybos CMX 2023, kuriose buvo tikrinamas galimas Lietuvos atsakas į NATO sutarties 5-ojo straipsnio aktyvavimą. Lietuva aktyviai dalyvavo rengiant šių pratybų scenarijų, kuriame paveikta šalis buvo Lietuva, o pagrindinis pratybų akcentas – Lietuvos ir Aljanso sprendimai aktyvavus NATO sutarties 5-ąjį straipsnį. Lietuva šiose pratybose pademonstravo, kad veikdama kolektyviai yra pasirengusi per trumpą laiką priimti būtinus sprendimus Aljanso saugumui.

Veiksmų imtasi ir ES lygmeniu – 2023 m. ES surengė strategines krizių valdymo pratybas, kuriose tikrinta ne tik ES institucijų sąveika, reaguojant į greitai besivystančią saugumo krizę, tačiau ir galimas ES ir NATO bendradarbiavimas sprendžiant bendrus iššūkius. Taip pat stiprinta sąjungininkų ir partnerių integracija – pasirašyta trečioji ES ir NATO vadovų deklaracija dėl abiejų organizacijų bendradarbiavimo.

2.3.3. Dvišalio ir daugiašalio bendradarbiavimo plėtojimas ir atstovavimo Lietuvos Respublikos interesams pasaulyje stiprinimas	URM, KAM
---	----------

2023 m. dvišalis ir daugiašalis politinis ir karinis bendradarbiavimas su artimiausiomis sąjungininkėmis buvo toliau aktyviai vystomas. Prioritetinės partnerės išliko: JAV, Vokietija, Lenkija, Jungtinė Karalystė, Prancūzija, Baltijos ir Šiaurės šalys. Iš daugiašalio bendradarbiavimo formatų aktyviausiai veikė Jungtinių ekspedicinių pajėgų (angl. *Joint Expeditionary Forces, JEF*) grupė.

2023 m. taip pat stiprėjo Lietuvos ir JAV gynybos bendradarbiavimas. Užtikrintas tolesnis JAV rotuojamo bataliono ir artilerijos vieneto veikimas Lietuvoje bei tęsta JAV parama Lietuvos pajėgumų vystymui. 2023 m. per įvairius JAV paramos fondus, įskaitant ir paramą pagal Baltijos saugumo iniciatyvą, Lietuvai skirti apie 200 mln. JAV dolerių.

2023 m. vienas svarbiausių Lietuvos saugumą didinančių veiksmų – Lietuvoje dislokuoti Vokietijos brigadą. Lietuvos dvišalis ir regioninis bendradarbiavimas su Baltijos, Šiaurės šalimis bei Lenkija sustiprino ES išorinės sienos saugumą ir nelegalios migracijos procesų valdymą regione.

2023 m. Lietuvos užsienio politikos veiklos svarbiausios kryptys – konsoliduotos pastangos siekiant paramos Ukrainai, Rusijos atsakomybės už karą prieš Ukrainą bei Rusijos ir Baltarusijos izoliavimas organizacijose. Šiuos klausimus Lietuvos atstovai reguliariai kėlė Jungtinėse Tautose (JT), įskaitant JT Generalinę Asamblėją (JTGA), Saugumo Tarybą (JT ST), Žmogaus teisių tarybą (JT ŽTT), UNESCO, Europos Taryboje (ET), Europos saugumo ir bendradarbiavimo (ESBO) bei TATENA organizacijose. Taigi, Lietuva reikšmingai prisidėjo prie Rusijos ir Baltarusijos izoliavimo tarptautinėse organizacijose ir kituose tarptautinio bendradarbiavimo formatuose. Rusijai vykdant agresiją prieš Ukrainą, Lietuva ir toliau yra viena pagrindinių ESBO paramos programos Ukrainai (angl. *OSCE Secretariat Extra-budgetary (ExB) Support Programme for Ukraine*) rėmėjų.

Siekiant į Lietuvą pritraukti papildomų investicijų iš Šveicarijos ir Vokietijos, įsteigtos diplomatinės atstovybės – Lietuvos Respublikos ambasada Berne ir generalinis konsulas Miunchene. Kartu, siekiant prisidėti prie demokratinių reformų ir eurointegracinės pažangos Šiaurės Makedonijoje, įsteigtas Lietuvos Respublikos ambasados Kroatijos Respublikoje Skopjės skyrius.

2.3.4. Europos kaimynystės saugumo stiprinimas	URM, KAM
--	----------

2023 m. Lietuva stiprino Europos kaimynystės saugumą, padėdama Ukrainai atremti Rusijos puolimą. Per dvejus karo metus Lietuvos karinė parama siekė daugiau nei pusę milijardo eurų. 2023 m. patvirtintas nacionalinis ilgalaikės paramos Ukrainai planas, kuriuo vadovaujantis per trejus metus bus skirti papildomi 200 mln. eurų.

2023 m. gruodį Lietuvos ir bendraminčių šalių dėka, Europos Vadovų Taryba priėmė istorinį sprendimą dėl Ukrainos ir Moldovos derybų dėl narystės ES pradžios. Lietuva subūrė nacionalinę ekspertų grupę (virš 300 ekspertų), pasidalinsiančių Lietuvos eurointegracine patirtimi rengiantis deryboms.

2023 m. aktyviai plėtoti dvišaliai santykiai su Ukraina, Moldova ir Sakartvelu. Padėdama Ukrainai, Lietuva prisijungė prie Didžiojo septyneto (G7) deklaracijos dėl karinės paramos tiekimo, inicijavo išminavimo koalicijos formavimą, įgyvendino Ukrainos atstatymo projektus. Padėdama Moldovai, Lietuva įgyvendino Moldovos užsienio reikalų ir Europos integracijos ministerijos administracinių ir institucinių gebėjimų ir valdymo stiprinimo projektą. Lietuva teikė paramą Sakartvelui stiprinant administracinius ir institucinius gebėjimus bei įgyvendinant reformas, susijusias su ES integraciniais procesais.

Lietuva toliau remia Baltarusijos demokratines jėgas, prisidedama prie jų gebėjimų stiprinimo organizuojant rinkimus, kovoje su dezinformacija bei didinant tarptautinį matomumą. A. Lukašenkos režimui stiprinant represijas šalies viduje, Lietuva suteikė prieglobstį daliai Baltarusijos disidentų bei stiprino paramą Europos humanitariniam universitetui.

2023 m. Lietuva išliko aktyvi tarptautinės bendruomenės pastangų stiprinti saugumą ir stabilumą narė – 133 Lietuvos kariai dalyvavo 13-oje tarptautinių operacijų Europoje, Afrikoje, Azijoje, Viduržemio jūroje ir Indijos vandenynė.

3. ILGALAIKIŲ NACIONALINĮ SAUGUMĄ STIPRINANČIŲ PROGRAMŲ VYKDYMAS

3.1. Krašto apsaugos sistemos plėtros programa	KAM
--	-----

2023 m. krašto apsaugos sistema (KAS) tęsė nuoseklų nacionalinių gynybos pajėgumų vystymą, vykdydama Krašto apsaugos sistemos plėtros programą (Programa) ir siekdama įgyvendinti KAS plėtros viziją – Lietuvos kariuomenė, pajėgi užtikrinti patikimą atgrasymą ir valstybės ginkluotą gynybą. Svarbiausias KAS vystymo tikslas ir toliau yra modernizacija – kariuomenės kovinės galios stiprinimas.

2023 m. KAS plėtra rėmėsi dviem su Programa susijusiais planais: Lietuvos Respublikos krašto apsaugos sistemos 2019–2028 m. įsigijimų, susietų su pajėgumais, planu (Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2019 m. birželio 12 d. nutarimas Nr. 579-7) ir Lietuvos Respublikos krašto apsaugos sistemos 2019–2028 m. personalo plėtros planu (2019 m. birželio 5 d. nutarimas Nr. 536 (nauja redakcija išdėstyta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2020 m. rugpjūčio 12 d. nutarimu Nr. 896).

Atsižvelgiant į tai, kad daugelis šiuo metu galiojančioje Programoje numatytų priemonių jau buvo įgyvendintos, o ambicijų lygis sparčiau plėtoti bei stiprinti KAS vykstant Rusijos karui Ukrainoje padidėjo, parengtas naujas Krašto apsaugos sistemos stiprinimo ir plėtros programos projektas. 2023 m. pabaigoje šis projektas pateiktas Seimui. Kartu su naująja programa bus patvirtinti ir ją detalizuojantys priedai: Krašto apsaugos sistemos 2024–2030 m. projektų, susietų su Lietuvos

kariuomenės pajėgumais, planas ir 2024–2030 m. personalo komplektavimo planas, nustatysiantys tolesnės KAS plėtros gaires.

3.2. Civilinės saugos stiprinimo ir plėtros programa
--

VRM

2023 m. pritarta Civilinės saugos stiprinimo koncepcijai, iki 2030 m. numatančiai civilinės saugos raidos kryptis. Pagal ją parengtas Civilinės saugos stiprinimo ir plėtros programos projektas, kurį 2024 m. II ketv. numatoma pateikti tvirtinti Seimui.

Taip pat, siekiant įgyvendinti Civilinės saugos stiprinimo ir plėtros programos nuostatas, LŠS kartu su mokyklomis 9 klasių mokiniams organizavo pilietiškumo ir gynybos įgūdžių kursus. Mokiniai dalyvavo trijų dienų praktiniuose mokymuose, kurių metu buvo supažindinti, kaip elgtis ekstremalių situacijų atveju iškilus pavojui gyvybei ir sveikatai, suteikti pirmąją pagalbą ir kt. 2023 m. praktiniai pilietiškumo ir gynybos įgūdžių kursai surengti 200-uose mokyklų.

3.3. Viešojo saugumo stiprinimo ir plėtros programa

VRM

Įgyvendinant šios programos nuostatas, parengtos ir patvirtintos šios pažangos priemonės:

1. Priemonė „Stiprinti ES išorės sienos ir neteisėtos migracijos kontrolės pajėgumus ir gebėjimus“. Jos įgyvendinimui 2021–2027 m. numatyta daugiau kaip 280 mln. eurų;
2. Priemonė „Sudaryti prielaidas veiksmingai nusikaltimų prevencijai ir kontrolei bei terorizmo grėsmių mažinimui“. Jos įgyvendinimui 2021–2027 m. numatyta 41 mln. eurų.

Didžiausia pažanga 2023 m. pasiekta valstybės sienos apsaugos stiprinimo srityje: ES išorės sienos (Lietuvos dalies), stebimos naudojant modernias sienos stebėjimo technologijas, dalis padidėjo nuo 96 proc. 2022 m. iki 100 proc. 2023 m. Lietuvos gyventojų, manančių, kad rizika tapti nusikaltimo auka savo gyvenamojoje vietovėje yra maža, dalis išliko stabili treči metai iš eilės: 2023 m. – 74 proc., 2022 m. ir 2021 m. – 75 proc.

[1] Transparency International. Korupcijos suvokimo indeksas, 2023. Prieiga per internetą: <https://www.transparency.org/en/cpi/2023>

[2] Dėl dalies priemonių Plane nėra nurodomi įgyvendinimo metai, bet yra nurodomi priemonės įgyvendinimo arba veiksmingumo matavimo rodikliai, kurie negali būti pasiekti ar matuojami anksčiau nei įgyvendinta pati priemonė. Atitinkamai, daroma išvada, kad priemonės veiklos turėjo būti pradėtos 2023 m.